

ศึกษาภาวะผู้นำของพระราชธรรมโสภณ (จำปี จนุทรมุโม) เจ้าคณะจังหวัดร้อยเอ็ด

A STUDY OF THE LEADERSHIP OF PHRARAJADHAMMASOPHON
(CHAMPEE CANDADHAMMO) AN ECCLESIASTICAL
GOVERNOR OF ROI-ET PROVINCE

พระครูสังฆรักษ์ณรงค์ฤทธิ์ ฐานวโร (ตะนะวัน)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๔

ศึกษาภาวะผู้นำของพระราชธรรมโสภณ (เจ้าปี จนุทมโม) เจ้าคณะจังหวัดร้อยเอ็ด

พระครูสังฆรักษ์ณรงค์ฤทธิ์ ฐานวโร (ตะนะวัน)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๔

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

**A STUDY OF THE LEADERSHIP OF PHRARAJADHAMMASOPHON
(CHAMPEE CANDADHAMMO) AN ECCLESIASTICAL
GOVERNOR OF ROI-ET PROVINCE**

PHRAKHRUSANGKHARAKNARONGRIT THĀNVARO (TANAWAN)

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
The Requirement for The Degree of

Master of Arts
(Buddhist Studies)

Graduate School

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Bangkok, Thailand

C.E. 2011

(Copying by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับ
วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

.....

(พระสุธีธรรมานวัตร,ผศ.ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์.....ประธานกรรมการ

(พระมหากฤษณะ ตรุโณ,ผศ.ดร.)

.....กรรมการ

(พระมหาบาง เขมานนุโท,ดร.)

.....กรรมการ

(ดร. อุดร จันทวัน)

.....กรรมการ

(ดร.ประยูร แสงใส)

.....กรรมการ

(รศ.ดร.ประจิตร มหาหิง)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ พระมหาบาง เขมานนุโท,ดร. ประธานกรรมการ

ดร.อุดร จันทวัน กรรมการ

ดร.ประยูร แสงใส กรรมการ

ชื่อวิทยานิพนธ์ : ศึกษาภาวะผู้นำของพระราชาธรรมโสภณ (เจ้าปี จนุทรมุโม)
เจ้าคณะจังหวัดร้อยเอ็ด

ผู้วิจัย : พระครูสังฆรักษ์ณรงค์ฤทธิ์ ฐานวโร(ตะนะวัน)

ปริญญา : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

: พระมหาบาง เขมานนุโท,ดร. ป.ธ.๕, B.A. , M.A. (Bud.),
M.A. (Phil.), Ph.D. (Phil.)

: ดร.อุคร จันทวัน, ป.ธ.๔, พ.ม., พธ.บ., M.A., พธ.ด.(พุทธศาสนา)

: ดร.ประยูร แสงใส, ป.ธ.๔.,พ.ม., พธ.บ., M.A., (Ed.) P.G.Dip.
in Journalism, Ph.D. (Ed.)

วันสำเร็จการศึกษา : ๓๑ มีนาคม ๒๕๕๕

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ มีวัตถุประสงค์ในการศึกษา ๓ ประการ คือ (๑)เพื่อศึกษาภาวะผู้นำในคัมภีร์พระพุทธศาสนา (๒) เพื่อศึกษาบทบาทภาวะผู้นำของพระราชาธรรมโสภณ (เจ้าปี จนุทรมุโม) (๓) เพื่อศึกษาวิเคราะห์บทบาทภาวะผู้นำในภารกิจ ๖ ด้านของพระราชาธรรมโสภณ (เจ้าปี จนุทรมุโม) ที่มีต่อการพัฒนาองค์กรสงฆ์จังหวัดร้อยเอ็ดโดยการศึกษาครั้งนี้ เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพและมีการสัมภาษณ์ภาคสนามเพื่อนำมาประกอบวิทยานิพนธ์ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น ซึ่งสรุปผลจากการศึกษา มีดังนี้

ผู้นำหรือผู้บริหารที่มีความรู้ ความสามารถ ชักนำให้ผู้อื่นปฏิบัติตามได้ตั้งใจ ประสงค์และเกิดความพึงพอใจ เชื่อว่า ผู้มีภาวะนำ พระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงภาวะผู้นำไว้ว่า ผู้นำต้องมีคุณสมบัติทั้งภายในและภายนอกคือ มีวิสัยทัศน์ ชำนาญงานและเป็นผู้มีอริยาศรัยดีเป็นที่วางใจของผู้อื่น มีบุคลิกน่าเชื่อถือ สง่างาม และต้องรู้จักนำหลักธรรมไปบูรณาการใช้อย่างเหมาะสม หลักธรรมเหล่านั้น ได้แก่ หลักอริยปท ๓ รู้ระบอบการบริหารงานที่เหมาะสมแก่องค์กรและชุมชน, พรหมวิหาร ๔ รู้จักใช้พระเดชและพระคุณ, สังคหวัตถุ ๔ รู้จักหลักการผูกมิตรไมตรีต่อคนอื่นได้ดี, พละ ๕ รู้จักบริหารตนเองอย่างชาญฉลาดและมีความมั่นคงทางสติปัญญาและอารมณ์ ตลอดจนหลักธรรมอื่นๆ ที่มาสนับสนุนความเป็นผู้นำ ได้แก่ (๑) สาราณียธรรม ๖ รู้หลักการบริหารตนและบริหารงานไปพร้อมกัน (๒)หลัก

ทิส ๖ รู้หลักบทบาทและหน้าที่ทางสังคม (๓) หลักอุปทานิยธรรม ๗ รู้หลักบริหารงานอย่างมีประสิทธิภาพโดยคำนึงถึงประโยชน์องค์กรต้องมาก่อน (๔) หลักสัปปริสธรรม ๗ รู้หลักบริหารตนและองค์กรอย่างรู้เท่าทันและเป็นการป้องกันความเสียหายอันจะเกิดขึ้นแก่องค์กรและพึงเว้นจากหลักธรรมที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาภาวะผู้นำอีก ๓ หมวด คือ (๑) อกุศลมูล ๓ แนวคิดในใจที่ต่อต้านความดี (๒) อัศตาริปปาทยะ การใช้เผด็จการเบ็ดเสร็จสำหรับบริหารจัดการ และ (๔) อคติ ๔ การวางตนไม่เหมาะสม ส่วนแนวคิดทฤษฎีภาวะผู้นำตามทฤษฎีสัมัยใหม่มีมาก แต่แนวคิดทฤษฎีผู้นำเชิงปฏิรูปมีลักษณะที่โดดเด่นกว่าทุกทฤษฎี เพราะเป็นการบูรณาการทฤษฎีต่างๆ เข้าด้วยกัน อันทำให้ผู้นำมีลักษณะที่ส่งเสริมองค์กรได้มากกว่าและทำงานร่วมกับบุคคลอื่นในหลากหลายมิติ ทฤษฎีภาวะผู้นำทั้งสองหากนำมาบูรณาการอย่างเหมาะสมย่อมก่อให้เกิดประโยชน์อย่างสูงสุดต่อองค์กรและสังคม

บทบาทภาวะผู้นำของพระราชธรรมโสภณ (จำปี จนุทรมโม) พบว่า ท่านใช้หลักธรรมภาวะผู้นำที่ดี กล่าวคือ รู้จักการใช้หลักอริปปาทยะ ๓ หลักพรหมวิหาร ๔ ในด้านการปกครอง การใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ ในด้านการศึกษาสงเคราะห์ สาธารณสงเคราะห์ และการสาธารณูปการ ใช้หลักพละ ๕ ในด้านการศึกษาและการเผยแผ่ นอกจากนั้น ยังได้ใช้หลักธรรมคือ สาราณิยธรรม ๖ ที่สนับสนุนภาวะผู้นำ ในด้านการปกครอง ส่งผลให้เกิดความเสมอภาคในองค์กร, การใช้หลักทิส ๖ ในด้านการปกครอง การศึกษาและการเผยแผ่ ทำให้มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีต่อผู้ได้บังคับบัญชา, การใช้หลักอุปทานิยธรรม ๗ ในด้านการปกครอง ส่งผลให้การบริหารคนและงานของคณะสงฆ์มีความสะดวกราบรื่น, การใช้หลักสัปปริสธรรม ๗ เป็นการบูรณาการความรู้ ศักยภาพ และความฉลาดในการบริหารอย่างมีอาชีพเพื่อประโยชน์ขององค์กร

นอกจากนั้น ยังพบว่า พระราชธรรมโสภณ (จำปี จนุทรมโม) มีภาวะผู้นำที่สามารถพัฒนาสังคมและองค์กรสงฆ์จังหวัดร้อยเอ็ดได้ดี กล่าวคือ ท่านมีภาวะผู้นำที่ดี ๓ ด้าน ได้แก่ (๑) ด้านวัตถุ - ท่านสงเคราะห์แก่วัดต่างๆ ในเขตปกครอง (๒) ด้านจิตใจ - ท่านปลูกฝังศีลธรรมและจริยธรรมแก่พุทธศาสนิกชน (๓) ด้านสังคม - ท่านประชุมปรึกษาหารือกับคณะสงฆ์และส่งเสริมกิจกรรมฝ่ายคฤหัสถ์อยู่เสมอ ทำให้ศาสนกิจสำเร็จลุล่วงได้ด้วยดี เป็นที่เคารพรักของผู้ได้บังคับบัญชาและก่อให้เกิดศรัทธาปสาทะแก่พุทธศาสนิกชน ปัจจัยหนึ่งที่ช่วยเสริมภาวะผู้นำของท่าน คือ ท่านเป็นพระเถระที่มีภูมิรู้ภูมิธรรมและมีตำแหน่งเป็นเจ้าคณะจังหวัดร้อยเอ็ดด้วยนั่นเอง

Thesis Title : A Study of The Leadership of Phrarajadhammasophon
(Champee Candadhammo) An Ecclesiastical Governor
of Roi-et Province

Researcher : Phrakhrusangkharaknarongrit Thānavaro (Tanawan)

Degree : Master of Arts (Buddhist Studies)

Thesis Supervisory Committee

: Phramaha Bang Khemanando, Pali V, B.A. M.A.(Phil.),
M.A. (Bud.), Ph.D. (Phil.)

: Dr.Udon Chandhavan., Pali IV, Dip.(Ed.), B.A., M.A., (Pol.Sc.),
Ph.D.(Bud.)

: Dr.Prayoon Saengsai, Pali IV, B.A., M.A. (Ed.), P.G. Dip.
(Journalism), Ph.D. (Ed.)

Date of Graduation : March 31, 2012

ABSTRACT

The main purposes of this thesis were to study (1) the leadership in Buddhism, (2) Phrarajadhammasophon's role on leadership, and analytically, (3) six aspects of Phrarajadhammasophon's leadership role on development of the Buddhist Order in the Roi-et province. This study was a qualitative research with the field interview in order to make the research work complete and more successful. The following points were found in this research study.

A leader or administrator who had knowledge and capacity to encourage the other people to attain purposes and get satisfied was called 'leadership'. The leadership was not mentioned directly in Buddhism. The leader in Buddhism had many internal and external qualities: vision, skills, courtesy, faithfulness, believable manners, dignified look, and following the Buddhist principles: threefold supremacy—understanding a system of proper administration of organizations and communities, four divine states of mind—wise use of

authority and encouragement, four objects of sympathy—creation of friendliness with the other people, and fivefold power—wise self control and stability of intelligent and motivation. The other Buddhist teachings for the leadership were six states of conciliation—understanding the self control with the administration, six directions—a study of the social role and responsibility, seven conditions of welfare—qualitative management that stressed on the organization's benefits, and seven qualities of a good man—self control and careful management of organizations with the protection of danger in the future. The administrative had to be free from three hindrances of developing the leadership: roots of evil—thoughts against goodness, self-reliance—the use of the absolute dictation for management, and four ways of prejudice—improper behavior for the leadership. There were many modern theories of the leadership. However, the reformatory theory of the leadership was more excellent than the other theories because there was the integration of many theories that could make a leader to support the organizations and have the cooperation with the others in many aspects. If there was the integration of these two theories of the leadership, the most benefits would arise in the organizations and societies.

Phrarajadhammasophon's role dealt with following general teachings to support his good leadership: threefold supremacy and four divine states of mind for his administration, four objects of sympathy for welfare education, public welfare, fivefold power for Buddhist education and propagation, six states of conciliation for management to create equality within the organization, six directions for the management of Buddhist education and propagation to make good relation between a controller and controlled persons, seven conditions of welfare for the management to make the ecclesiastical management of men and work easier and possible, and finally, seven qualities of a good man for the integration of knowledge, ability, and intelligence to support the professional management of the organizations.

Moreover, a researcher found that Phrarajadhammasophon had the good leadership and could develop the ecclesiastical organizations of the Buddhist Order in the Roi-et province was found in various aspects. Generally, Phrarajadhammasophon's leadership

covered three aspects: material, mind and societies. The first aspect dealt with helping many Buddhist monasteries that he had controlled. The second aspect dealt with the moral, ethical instruction for all people by organizing a project of moral training, giving a sermon, describing the Buddhist teachings, giving the sheets of the Buddhist teachings, and recorded materials of given sermons. The third aspect organized a meeting of ecclesiastical and lay works that caused good co-operation among people around the monasteries. He had finished works through getting faithful from his controlled persons and other Buddhists. Some factor that supported his leadership people was high education and high ecclesiastical position, an Ecclesiastical Governor of Roi-et province.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์นี้ สำเร็จด้วยดีด้วยเมตตาอนุเคราะห์ของบุคคลที่เกี่ยวข้องต่อไปนี้
 ในส่วนคณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ ผู้วิจัยขอขอบคุณพระมหาบาง เขมานนโท,ดร.,
 ดร.อุดร จันทวัน และดร.ประยูร แสงใส คณะกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ซึ่งได้กรุณาให้
 คำแนะนำปรึกษา ชี้แนะและตรวจสอบงานวิทยานิพนธ์ตั้งแต่เริ่มดำเนินการจนแล้วเสร็จอย่าง
 ไม่รู้สึกเหน็ดเหนื่อย เอาใจใส่อย่างใกล้ชิดเสมอ ขอขอบคุณ พระมหาภุชยะ ตรีโณ,ผศ.ดร.,
 และ รศ.ดร.ประจิตร มหาหิง คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์ ที่ให้คำชี้แนะ คำแนะนำ
 งานวิทยานิพนธ์เล่มนี้สำเร็จได้

ขออนุโมทนาขอบคุณเจ้าหน้าที่ ครู คณาจารย์และผู้เกี่ยวข้องประจำห้องเรียน
 มจร. ร้อยเอ็ด ที่ได้กรุณาชี้แนะข้อมูลที่เป็นประโยชน์ด้านการบริหารปกครอง ขอขอบคุณ พระ
 มหาพิสฐ วิสิฐบุญโญ เจ้าหน้าที่ยของศูนย์บัณฑิตศึกษา วิทยาเขตขอนแก่นที่ได้กรุณาในการ
 ตรวจสอบรูปแบบวิทยานิพนธ์ และแนะนำเพิ่มเติมในงานวิทยานิพนธ์ครั้งนี้ ตลอดถึงเจ้าหน้าที่
 และบุคลากรห้องสมุดวิทยาเขตขอนแก่นที่ได้เอื้อเฟื้อตำรา วิทยานิพนธ์ หนังสือ และเอกสาร
 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องในการค้นคว้าข้อมูลต่างๆ ที่ลืมไม่ได้ นั่นคือ พระมหาปริญญ์ วรญาโณ
 และเพื่อนๆ ร่วมรุ่นทุกท่าน

ขอสำนึกในเมตตาธรรมที่พระสังฆาธิการตั้งแต่รองเจ้าคณะจังหวัดร้อยเอ็ด,
 เจ้าคณะอำเภอในจังหวัดร้อยเอ็ดและรองเจ้าคณะอำเภอเมืองร้อยเอ็ด ที่เมตตาให้ข้อมูลในการ
 สัมภาษณ์ และขออนุโมทนาขอบคุณ ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดร้อยเอ็ด ,
 วัฒนธรรมจังหวัดร้อยเอ็ด และพุทธศาสนิกชนผู้ให้ข้อมูลในการสัมภาษณ์ครั้งนี้

ขอบอบงานวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เพื่อเป็นวิทยาทาน และเป็นอนุสรณ์แด่บุพการี คือ
 บิดาและมารดา ผู้ที่ทำให้กำเนิดแก่ผู้วิจัยได้เจริญเติบโตจนกระทั่งได้มีโอกาสศึกษาเล่าเรียนใน
 ระดับปริญญาโท ที่มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยา วิทยาเขตขอนแก่น

ผู้วิจัย ขอน้อมจิตอุทิศผลงานวิทยานิพนธ์เล่มนี้แด่ครูอุปัชฌาย์อาจารย์ เพื่อบูชา
 พระคุณท่านเหล่านั้นและสุดท้ายนี้ขออุทิศถวายงานวิทยานิพนธ์แด่พระราชธรรมโสภณ (เจ้าปี
 จันทรมโม)อดีตเจ้าคณะจังหวัดร้อยเอ็ด ที่ได้เมตตาอนุญาตให้ผู้วิจัยได้ศึกษาภาวะผู้นำของ
 ท่าน ขณะที่ยังมิได้มรณภาพ

พระครูสังวรวิมลคุณรังษี ฐานาโวร (ตะนะวัน)

๑๖ ธันวาคม ๒๕๕๔

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	ฉ
สารบัญ	ช
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ญ
 บทที่ ๑ บทนำ	 ๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๕
๑.๓ คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย	๕
๑.๔ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๖
๑.๕ ขอบเขตของการวิจัย	๑๕
๑.๖ วิธีดำเนินการวิจัย	๑๖
๑.๗ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๑๖
๑.๘ กรอบแนวคิดในการวิจัย	๑๗
 บทที่ ๒ ภาวะผู้นำในพระพุทธศาสนา	 ๑๘
๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับภาวะผู้นำ ในพระพุทธศาสนา	๑๘
๒.๑.๑ ความหมายของผู้นำ	๑๘
๒.๑.๒ ความหมายของภาวะผู้นำ	๒๐
๒.๑.๓ ความเป็นมาแห่งภาวะผู้นำในพระพุทธศาสนา	๒๒
๒.๒ หลักธรรมทั่วไปของภาวะผู้นำในพระพุทธศาสนา	๒๘
๒.๒.๑ หลักอริยปัตถิย ๓	๒๘
๒.๒.๒ พรหมวิหาร ๔	๒๙
๒.๒.๓ สังคหวัตถุ ๔	๓๑

๒.๒.๔ พละ ๕	๓๓
๒.๓ หลักธรรมที่สนับสนุนภาวะผู้นำ	๓๔
๒.๓.๑ สาราณียธรรม ๖	๓๔
๒.๓.๒ ทิศ ๖	๓๕
๒.๓.๓ อปรีหานิยธรรม ๗	๓๖
๒.๓.๔ สัมปยุตธรรม ๗	๓๕
๒.๔ หลักธรรมที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาภาวะผู้นำ	๔๑
๒.๔.๑ อกุศลมูล ๓	๔๑
๒.๔.๒ อัธยาศัย ๒	๔๑
๒.๔.๓ อคติ ๔	๔๒
๒.๕ ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับภาวะผู้นำตามทฤษฎีสัมัยใหม่	๔๓
๒.๕.๑ ความหมายและคุณสมบัติของผู้นำตามทฤษฎีสัมัยใหม่	๔๔
๒.๕.๒ ทฤษฎีผู้นำและหลักการสำคัญของผู้นำ	๔๕
๒.๕.๓ องค์ประกอบของบทบาทผู้นำ	๔๘
๒.๕.๔ เป้าหมาย คุณสมบัติ และบทบาทผู้นำที่ดี	๕๓
บทที่ ๓ บทบาทภาวะผู้นำของพระราชธรรมโสภณ (เจ้าปี จนุทรมุโม)	๖๑
๓.๑ หลักธรรมทั่วไปของภาวะผู้นำของพระราชธรรมโสภณ(เจ้าปี จนุทรมุโม)	๖๑
๓.๑.๑ การใช้หลักอริยปทัสนะ ๓ ในด้านการปกครอง	๖๑
๓.๑.๒ การใช้หลักพรหมวิหาร ๔ ในด้านการปกครอง	๖๘
๓.๑.๓ การใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ ในด้านการศึกษาสงเคราะห์	
สาธารณสงเคราะห์ และการสาธารณูปการ	๗๐
๓.๑.๔ การใช้หลักพละ ๕ ในด้านการศึกษาและการเผยแผ่	๗๑
๓.๒ หลักธรรมที่สนับสนุนภาวะผู้นำของพระราชธรรมโสภณ	
(เจ้าปี จนุทรมุโม)	๘๓
๓.๒.๑ การใช้หลักสาราณียธรรม ๖ ในด้านการปกครอง	๘๓
๓.๒.๒ การใช้หลักทิศ ๖ ในด้านการปกครอง การศึกษาและการเผยแผ่	๘๔
๓.๒.๓ การใช้หลักอปรีหานิยธรรม ๗ ในด้านการปกครอง	๘๖

๓.๒.๔ การใช้หลักสัปปริสธรรม ๗ ในด้านการปกครองการศึกษา	
การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่และการสาธารณูปการ	๘๘
๓.๓ บทสรุป	๙๒
บทที่ ๔ วิเคราะห์บทบาทภาวะผู้นำในภารกิจ ๖ ด้านของพระราชธรรมโสภณ	
(จำปี จันทมุนีโม)ที่มีต่อการพัฒนาสังคมและองค์กรสงฆ์จังหวัดร้อยเอ็ด	๙๓
๔.๑ ด้านวัตถุ	๙๓
๔.๑.๑ สาธารณูปการ	๙๔
๔.๑.๒ สาธารณสงเคราะห์	๙๕
๔.๒ ด้านจิตใจ	๑๐๑
๔.๒.๑ การเผยแผ่	๑๐๑
๔.๒.๒ การปกครอง	๑๐๔
๔.๓ ด้านสังคม	๑๐๕
๔.๓.๑ การศึกษา	๑๐๕
๔.๓.๒ การศึกษาสงเคราะห์	๑๐๗
๔.๔ บทสรุป	๑๑๑
บทที่ ๕ สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ	๑๑๒
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๑๑๒
๕.๒ ข้อเสนอแนะ	๑๑๕
บรรณานุกรม	๑๑๗
ภาคผนวก	๑๒๗
ก. ประวัติโดยสังเขปของพระราชธรรมโสภณ (จำปี จันทมุนีโม)	๑๒๘
ข. รูปภาพผู้ให้ข้อมูลสัมภาษณ์	๑๓๕
ค. แบบสัมภาษณ์	๑๕๒
ประวัติผู้วิจัย	๑๖๑

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

อักษรย่อในวิทยานิพนธ์นี้ ใช้อ้างอิงจากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๕ โดยได้กล่าวถึงแหล่งที่มา/เล่ม/ข้อ และหน้า ตามลำดับ เช่น อ.ต.ก.(ไทย) ๒๑/๓๕/๑๘๕. หมายถึง อังคุตตรนิกาย ติกนิปาต เล่มที่ ๒๑ ข้อที่ ๓๕ หน้า ๑๘๕ และพระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๐๐. เช่น อ.ต.ก.(บาลี) ๒๑/๔๐/๒๓ หมายถึง อังคุตตรนิกาย ติกนิปาต ปาลี เล่มที่ ๒๑ ข้อที่ ๔๐ หน้า ๒๓.

พระวินัยปิฎก

วิ.มหา.	(ไทย)	=	วินัยปิฎก	มหาวิภังค์	(ภาษาไทย)
วิ.ม.	(ไทย)	=	วินัยปิฎก	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
วิ.ป.	(ไทย)	=	วินัยปิฎก	ปริวารวรรค	(ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

ที.ส.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	สีลขันธวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ปา.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	ปาฏิกวรรค	(ภาษาไทย)
ม.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มูลปณาสก	(ภาษาไทย)
ส.น.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	นิทานวรรค	(ภาษาไทย)
อ.ต.ก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ติกนิปาต	(ภาษาไทย)
อ.ต.จตุกก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	จตุกกนิปาต	(ภาษาไทย)
ขุ.ธ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ธรรมบท	(ภาษาไทย)
ขุ.จู.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	จูฬนที	(ภาษาไทย)

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ภาวะผู้นำ (Leadership) เป็นสิ่งที่ต้องการของทุกองค์กร ทั้งภาครัฐ และเอกชน รวมทั้งภาวะผู้นำ แม้ในองค์กรสงฆ์ เพราะถ้าองค์กรใดมีผู้นำที่เพียบพร้อมด้วยภาวะผู้นำ จะทำให้หน่วยงาน หรือองค์กรนั้นประสบความสำเร็จ ความเจริญก้าวหน้า ในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาได้วางหลักธรรมสำหรับผู้นำไว้ทุกระดับชั้น เช่น ในนิทานชาดก ที่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๘ ว่าด้วยข้อวัตรหรือปฏิบัติทางการดำเนินชีวิตแบบผู้นำของพระโพธิสัตว์ ดังตัวอย่างเช่น การศึกษาภาวะผู้นำในแง่ของคุณธรรมจากตัวละครในคิตติราชคพบว่า ชาดกเรื่องนี้ ตัวละคร คือ ช้าง สิง และนกกระสา เป็นเพื่อนกันและให้เกียรติแก่กัน เคารพในสิทธิของคน ซึ่งจัดเป็นการบริหารตนและบริหารคนไปในขณะเดียวกัน คือ รู้จักทำหน้าที่ที่ดีต่อเพื่อน และให้คำแนะนำในทางที่ถูกต้อง ไม่เสียหาย เพราะว่าคุณธรรมชื่อว่าด้วยเคารพนี้ ย่อมทำให้เป็นคนน่ารัก น่าเอ็นดู น่าเกรงใจ ได้รับความสุขกาย สบายใจ ผิวพรรณผ่องใส ไม่เคียดแค้น ไม่มีเวรหรือภัย สามารถถ่ายทอดความดีของตนไปสู่คนอื่นได้ง่าย ทำให้ผู้อื่นอยากช่วยเหลือเพิ่มเติมความดีให้ มีสติ ไม่ประมาท มีปัญญา รู้จริงและทำให้จริง ไปเกิดใหม่ก็เกิดในตระกูลสูง และทำให้สามารถเข้าถึงมรรคผลได้ง่าย เพราะการวัตรธรรม^๑ ตัวอย่างที่สองที่ปรากฏในสุวัณณสังขราชกุมารชาดก เป็นชาดกที่มีสื่อการสอนด้านจริยธรรมสำหรับการดำรงตน (บริหารตน) ด้วยศีล ๕ และศีล ๘ การปฏิบัติต่อบิณฑามารดาของบุตรธิดา การเลี้ยงดูครอบครัว ญาติพี่น้อง ซึ่งแสดงออกถึงความสัมพันธ์ในการรับผิดชอบต่อหน้าที่ในด้านการบริหารคน (ตามหลักทศ ๖) อย่างเด่นชัด^๒ สิ่งเหล่านี้ จัดเป็นคุณธรรมที่บ่งบอกถึงภาวะผู้นำ

^๑ สุรพงษ์ จันลิ้ม, “ศึกษาวิเคราะห์คุณธรรมจากชาดก ตามที่ปรากฏในสารการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน ระดับชั้นมัธยมศึกษา พุทธศักราช ๒๕๔๔”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗).

^๒ ธิดินัดดา จินาจันทร์, “กลวิธีการใช้ภาษาในการสร้างเรื่องชาดก : กรณีศึกษาจากสุวัณณสังขราชกุมารชาดก”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๗).

ในทางพระพุทธศาสนาทั้งสี่ของพระโพธิสัตว์ก่อนที่พระองค์จะได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมโพธิญาณเป็นพระพุทธเจ้าพระนามว่าโคตมะนี้

เมื่อก้าวถึงพระพุทธศาสนา ย่อมแผ่ไพศาลไปในทิศต่างๆ แม้ในประเทศไทยก็ได้เจริญรุ่งเรืองมาโดยลำดับ กล่าวคือ ตั้งแต่สมัยสุโขทัย สมัยอยุธยา และรัตนโกสินทร์ ล้วนมีบทบาทต่อวิถีชีวิตจิตใจของคนไทยทุกด้าน เข้าถึงจิตใจของประชาชนอย่างแท้จริง พระพุทธศาสนาให้ทุกสิ่งทุกอย่างแก่ชีวิตคนไทยและสังคมไทย เปรียบประดุจประทีปส่องทาง ปัจจุบันประเทศไทยเป็นศูนย์กลางพระพุทธศาสนาของโลก สังคมไทยประชาชนส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนาประมาณร้อยละ ๕๐ ของพลเมืองทั้งประเทศ บรรดาประเทศต่างๆ ทั่วโลกต่างก็ยอมรับความจริงในข้อนี้ พระพุทธศาสนากับชาติไทยได้เคียงคู่กันมาตั้งแต่เริ่มตั้งประเทศ สถาบันทั้งสาม คือ ชาติ ศาสนาและพระมหากษัตริย์ เป็นเอกภาพอย่างแยกไม่ออก^๓ ฉะนั้น จึงมีอิทธิพลต่อแนวคิด ความเชื่อและภูมิปัญญาของคนไทย ได้สร้างความเป็นปึกแผ่นภายในชาติได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะสถาบันพระพุทธศาสนาเป็นบ่อเกิดที่มาแห่งศิลปกรรม วัฒนธรรม ประเพณี เป็นเสมือนเรือนใจ^๔ พระสงฆ์ในฐานะเป็นผู้นำวิญญาณได้อบรมบ่มนิสัยให้มีการพัฒนาจิต และเป็นหลักชัยเป็นแม่แบบการดำเนินชีวิตที่ดีงามแก่ประชาชน พระสงฆ์นับเป็นสถาบันที่ได้รับการเคารพ นับถือ ศรัทธา จากสังคมและใกล้ชิดกับจิตใจของประชาชน พระสงฆ์นับเป็นแบบฉบับชั้นอุดมคติในด้านวัฒนธรรมทางจิตใจของคนไทย^๕

อย่างไรก็ตาม พระพุทธศาสนา มีหลักศาสนธรรม ซึ่งบุคคลสามารถที่จะนำไปปฏิบัติให้เกิดผลดีแก่ตนเองได้ ตลอดจนมีศาสนสถานไว้ประกอบพิธีกรรมสำคัญต่างๆ เช่น วันมาฆบูชา ก็เวียนเทียนที่วัด มีศาสนทายาท (ผู้สืบทอดอายุพระพุทธศาสนา) คือ พระสงฆ์ ซึ่งเป็นผู้สืบทอดเจตนารมณ์ปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธเจ้า แล้วเผยแผ่พุทธธรรม ในสังคมไทยให้ความสำคัญต่อพระสงฆ์ เนื่องจากเห็นว่า เป็นผู้ที่มีฐานะพิเศษทางสังคมได้รับการยอมรับนับถือ สังคมไทยให้ความเอื้อเฟื้อและแสดงความเคารพนอบน้อมต่อพระสงฆ์ เมื่อได้พบเห็น ยิ่งพระสงฆ์ที่มีวัตรปฏิบัติเป็นแบบอย่างที่ดีของพุทธศาสนิกชน ยิ่งทำให้

^๓ พระศรีปริยัติโมลี (สมชัย กุศลจิตโต), **พุทธทัศน์ร่วมสมัย=Contemporary Buddhist Vision**. (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๗๕.

^๔ เสทีอน สุภโสภณ, **พระพุทธศาสนาในรัชสมัยสมเด็จพระนวมินทรมหาราช**, (กรุงเทพมหานคร : บันทึกรสยาม, ๒๕๔๓), หน้า ๑๒.

^๕ ทินพันธุ์ นาคะตะ, **พระพุทธศาสนากับสังคมไทย**, (กรุงเทพมหานคร : สหายบลิ๊กและการพิมพ์ ๒๕๔๓), หน้า ๕.

พระพุทธศาสนารุ่งเรืองยิ่งขึ้นไป หากพระสงฆ์ประพฤติตรงกันข้าม คือ ประพฤติเสียหยา ก็จะ
ทำให้ศาสนามีความเศร้าหมองและประชาชนก็จะเสื่อมคลายศรัทธา เมื่อพระสงฆ์ปฏิบัติดี
ปฏิบัติชอบ ย่อมทำให้เกิดประโยชน์ต่อประชาชนและหมู่คณะสงฆ์นั้น^๖

นอกจากนั้น พระสงฆ์ ยังมีบาททางภาวะผู้นำสำหรับการดำเนินชีวิตให้มีความ
เจริญรุ่งเรืองเรื่อยมา ถือได้ว่าเป็นแกนกลางที่ได้ช่วยนำสื่อแสงแห่งพระธรรมคำสอนของ
พระพุทธศาสนา มาช่วยพัฒนาจิตใจของประชาชนให้เป็นคนดีมีศีลธรรม ให้คำแนะนำ
ช่วยเหลือในการแก้ปัญหาชีวิตประจำวัน เหตุผลเหล่านี้ เป็นส่วนหนึ่งที่แสดงให้เห็น
ความสำคัญและความสัมพันธ์ของพระภิกษุสงฆ์ที่มีต่อการดำรงชีวิตประจำวันของคนไทย
การได้ศึกษาประวัติพระสงฆ์เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ทราบบทบาทสำคัญ ที่ ท่านได้สร้าง
คุณประโยชน์แก่ชุมชน สังคม ประเทศชาติ พระพุทธศาสนาเป็นการนำเสนอให้รู้จักธรรมะ
และพระดี ทั้งนี้ เป็นการช่วยยกระดับจิตใจให้พุทธบริษัทมีความเบิกบานใจ เกิดกำลังและ
แสงสว่างที่จะปฏิบัติตาม^๗

ด้วยเหตุนี้ จึงกล่าวได้ว่า สถาบันสงฆ์ เป็นสถาบันหนึ่งที่มีบทบาท และ
ความสำคัญต่อวิถีชีวิตของคนไทย นับตั้งแต่พระพุทธศาสนาเริ่มเข้าสู่ดินแดนแหลมทองอัน
เป็นประเทศไทยปัจจุบัน ในราวปี พ.ศ. ๓๐๓ ความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับประชาชน
เป็นไปอย่างใกล้ชิดและมั่นคงตลอดมา ความสัมพันธ์อันมั่นคงนี้ ได้ขยายตัวต่อวิถีชีวิตของ
คนไทย โดยเฉพาะชาวชนบทยิ่งจะเห็นได้ชัดว่าพระพุทธศาสนา มีความเกี่ยวข้องกับชีวิต
ประชาชนเป็นอย่างมาก ทั้งในวัดและในตำบลนั้นๆ เพราะว่า เป็นที่พักผ่อนใจ เป็นสถานที่
ประกอบพิธีกรรมต่างๆ การประชุมหารือ ตลอดจนประเพณีต่างๆ ก็มีพระสงฆ์เป็นที่พึ่งทาง
ใจของประชาชน^๘ ด้วยเหตุนี้เอง พระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา จึงมีภาวะผู้นำที่สำคัญในการ
พัฒนาประชาชน ใน ๓ ด้าน ได้แก่ (๑) ด้านวัตถุ (๒) ด้านจิตใจ (๓) ด้านสังคม เช่น การ

^๖ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), เมืองไทยจะวิฤตดิถ้าคนไทยมีศรัทธาวิปริต, (กรุงเทพมหานคร :
สำนักพิมพ์มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๓), หน้า ๓๓.

^๗ พระมหาณรงค์ศักดิ์ โสภณสิริ (โสภณ), “ศึกษามหาวิทยาลัยการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรม
ปริยัติเวที (สุเทพ สุสฺสฺสมโม)”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลง
กรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๑๖.

^๘ ประสาท สุขเกษม, “บทบาทของพระภิกษุสงฆ์ในการขัดเกลาทางสังคมแก่เยาวชน : ศึกษากรณี
ค่ายคุณธรรมวัดอุโมงค์ จังหวัดเชียงใหม่”, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัย
เชียงใหม่, ๒๕๔๒), หน้า ๑๐.

พัฒนาด้านวัตถุอันหมายถึงพัฒนาปัจจัยที่จำเป็นต่อการดำเนินชีวิต ได้แก่ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค นอกจากนั้น พระสงฆ์ยังมีบทบาทในการเข้าไปส่งเสริมในด้านการจัดตั้งกองทุนต่างๆ เช่น ธนาคารข้าว สหกรณ์ การจัดการศึกษาแก่เยาวชน^๕

พระราชธรรมโสภณ (จำปี จันทรมโม) เจ้าคณะจังหวัดร้อยเอ็ด เป็นพระสงฆ์อีกรูปหนึ่งที่มีภาวะผู้นำในด้านต่างๆ คือ เป็นผู้นำด้านการพัฒนาทางวัตถุ ทางสังคมและทางจิตใจ โดยมีผลงานเป็นที่ประจักษ์ต่อประชาชนในหลายด้านได้เป็นอย่างดี เป็นพระนักพัฒนาและนักเผยแผ่หลักธรรมอีกรูปหนึ่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งมีบทบาทของภาวะผู้นำในการพัฒนาและการแสดงธรรม มีศีลาจารวัตรที่งดงาม ด้านปฏิปทาตามพระธรรมวินัย จัดเป็นพระเถระที่น่าเลื่อมใสศรัทธา มีความอ่อนน้อมถ่อมตน อหยาศัยไมตรีจิต มีลักษณะ อุ่มเย็นแจ่มใสอยู่เสมอ ในด้านวัตรปฏิบัติถูกต้องตามหลักธรรมวินัย เปี่ยมด้วยความเมตตาธรรม มีความเชี่ยวชาญด้านเทศนาโดยเฉพาะทำนองปฐกวิสัชชานา และสามารถอธิบายธรรมะให้ เป็นที่เข้าใจง่ายแก่บุคคลทุกระดับชั้น ซึ่งเป็นที่พึงใจและทำให้เกิดศรัทธาแก่ผู้ที่ได้สดับตรับฟังเป็นอย่างยิ่ง มีความรู้ ความสามารถในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา นอกจากนั้น ท่านยังมีบทบาทของภาวะผู้นำในการปกครองคณะสงฆ์ การศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่แก่ประชาชน การสาธารณูปการ การสาธารณสงเคราะห์และการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในเขตปกครองของตนเองได้เป็นอย่างดีอีกด้วย

การปกครองคณะสงฆ์ในปัจจุบัน มักจะประสบกับปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในองค์กรอันเกิดจากตัวบุคคลกรบ้าง ข้อกฎหมายบ้างและบริบทอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องทางสังคมสงฆ์ ซึ่งส่งผลให้องค์กรสงฆ์ เกิดความเสื่อมเสียจากพฤติกรรมอันไม่พึงประสงค์นั้น หากพิจารณาสาเหตุอย่างหนึ่ง จะเห็นว่า เกิดจากการขาดคุณสมบัติในบทบาทหน้าที่ของผู้ที่ได้ชื่อว่า “ผู้นำ” แห่งองค์กรสงฆ์ เมื่อพิจารณาถึงความจำเป็นในภาวะผู้นำ ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในแต่ละองค์กร ซึ่งมีสาเหตุสำคัญมาจากหัวหน้างานขาดวุฒิภาวะผู้นำ ย่อมทำให้เห็นว่า บทบาทและหน้าที่ของผู้นำที่พึงประสงค์ทางพระพุทธศาสนา ย่อมมีความจำเป็นและมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งในการที่จะพัฒนาองค์กรสงฆ์และสมาชิกให้เจริญก้าวหน้าไปได้

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาภาวะผู้นำในคัมภีร์พระพุทธศาสนา บทบาทภาวะผู้นำของพระราชธรรมโสภณ (จำปี จันทรมโม) และวิเคราะห์บทบาทภาวะผู้นำใน

^๕ เรืองฤทธิ์ พลนามอินทร์, “บทบาทของพระสงฆ์กับการพัฒนาตามแนวพุทธศาสนาในจังหวัดอุดรธานี”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๐), หน้า ๓๑.

ภารกิจ ๖ ด้านของพระราชธรรมโสภณ (เจ้าปี จันทมฺโม) ต่อการพัฒนาองค์กรสงฆ์ จังหวัดร้อยเอ็ด อันจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาภาวะผู้นำในองค์กรคณะสงฆ์ และพุทธศาสนิกชนในจังหวัดร้อยเอ็ดสืบต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาภาวะผู้นำในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

๑.๒.๒ เพื่อศึกษาบทบาทภาวะผู้นำของพระราชธรรมโสภณ(เจ้าปี จันทมฺโม)

๑.๒.๓ เพื่อศึกษาวิเคราะห์บทบาทภาวะผู้นำในภารกิจ ๖ ด้านของพระราชธรรมโสภณ (เจ้าปี จันทมฺโม) ที่มีต่อการพัฒนาสังคมและองค์กรสงฆ์จังหวัดร้อยเอ็ด

๑.๓ คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

ภาวะผู้นำ หมายถึง ภาวะการแสดงออกของผู้ที่เป็นหัวหน้าหมู่คณะ ซึ่งจะต้องรับผิดชอบต่อการปฏิบัติงานขององค์กร การแบ่งความรับผิดชอบในหน้าที่และการแก้ปัญหา อีกทั้งการส่งเสริมให้มีการพัฒนาการของกลุ่ม เพื่อมุ่งสู่ความสำเร็จแห่งองค์กร ในงานวิจัยนี้ หมายถึง ภาวะผู้นำของพระราชธรรมโสภณ (เจ้าปี จันทมฺโม) เจ้าคณะจังหวัดร้อยเอ็ด

พุทธศาสนิกชน หมายถึง ประชาชนที่นับถือพระพุทธศาสนาในเขต จังหวัดร้อยเอ็ด

ภาวะผู้นำในการพัฒนาด้านวัตถุ หมายถึง การแสดงบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาถาวรวัตถุและศาสนวัตถุทางพระพุทธศาสนา ของพระราชธรรมโสภณ (เจ้าปี จันทมฺโม) ในจังหวัดร้อยเอ็ด

ภาวะผู้นำในการพัฒนาด้านสังคม หมายถึง การแสดงบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาด้านสาธารณประโยชน์ และสังคมสงเคราะห์ของพระราชธรรมโสภณ (เจ้าปี จันทมฺโม) ที่มีต่อพุทธศาสนิกชนในพื้นที่จังหวัดร้อยเอ็ด

ภาวะผู้นำในการพัฒนาด้านจิตใจ หมายถึง การแสดงบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาด้านสมณะและวิปัสสนากรรมฐาน การอบรมด้านจริยธรรม และการแสดงพระธรรมเทศนาของพระราชธรรมโสภณ (เจ้าปี จันทมฺโม) ที่มีต่อพุทธศาสนิกชนในพื้นที่และนอกพื้นที่จังหวัดร้อยเอ็ด

ภาวะผู้นำในการกิจ ๖ ด้าน หมายถึง การแสดงบทบาทการเป็นผู้นำรวมถึงการบริหารองค์กรคณะสงฆ์ ด้วยการความรับผิดชอบต่อน้ำที่และการงาน การแก้ปัญหา การส่งเสริมองค์กรหรือผู้ตามในการกิจ ๖ ด้าน คือ ด้านการปกครอง ด้านศาสนศึกษา ด้านศึกษา สงเคราะห์ ด้านการเผยแผ่ ด้านสาธารณสงเคราะห์ และด้านสาธารณูปการ

๑.๔ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สำหรับการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องผู้วิจัย ได้แบ่งกลุ่มเอกสารออกเป็น ๒ ประเภท และนำเสนอเท่าที่เป็นตัวอย่างพอสังเขป ต่อไปนี้

๑.๔.๑ ด้านเอกสาร

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) ได้กล่าวไว้ในหนังสือ พุทธวิธีในการสอน ว่าพระธรรมเทศนาของพระพุทธเจ้า ไม่ว่าจะแสดงที่ใดและแก่ใครย่อมมีจุดหมายเป็นแนวเดียวกัน คือ มุ่งให้เกิดความรู้เข้าใจในสภาพของสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง ให้มีทัศนคติและปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้นอย่างถูกต้องในทางที่เป็นประโยชน์ทั้งแก่ตนและบุคคลอื่น แต่เนื้อเรื่องและวิธีการสอนย่อมแตกต่างกันไป ตามอุปนิสัย ความถนัดและความสนใจของผู้ฟังสุดแต่เรื่องใดวิธีใด จะช่วยให้เขาเข้าใจธรรมได้ดี พุทธวิธีในการสอนเป็นความยิ่งใหญ่และพระปรีชาสามารถของพระพุทธเจ้าในการถ่ายทอด พระองค์ทรงมีหลักสอน แยกแยะกลุ่มเป้าหมาย ลีลาการสอน เทคนิคการสอน กลวิธีและกุศโลบายประกอบการสอนต่างๆ ได้อย่างยอดเยี่ยมจนได้รับการยกย่องว่าเป็นนักการสอนที่ยิ่งใหญ่ที่สุด จนได้รับการขนาน^{๑๑}

พระภิกษุญาณวชิโรดม ได้กล่าวถึงการบริหารงานของคณะสงฆ์เพื่อให้เกิดความเจริญมั่นคง ไว้ในหนังสือ “รัฐศาสตร์เชิงพุทธ” สรุปความได้ว่า พระพุทธศาสนาได้สืบสายหลักธรรมวินัยมาเป็นเวลานาน จึงมีหลักธรรมหนึ่ง คือ พระสูตรตันตปิฎกที่มาจากพระไตรปิฎก วัสสการสูตรในวัสสการพราหมณ์^{๑๒} ครั้งหนึ่งพระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ สารันทพเจดีย์ เขตกรุงเวสาลี ครั้งนั้นเจ้าลิจฉวีหลายองค์ ได้พากันไปเฝ้าพระองค์ และสิ่งที่พระองค์

^{๑๑} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), **พุทธวิธีในการสอน**, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๗), หน้า ๒๐.

^{๑๒} พระภิกษุญาณวชิโรดม, **รัฐศาสตร์เชิงพุทธ**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ดอกหญ้ากรู๊ป, ๒๕๔๕), หน้า ๑๒-๑๓.

ทรงตรัสเตือนเจ้าลจันวี คือ การแสดงหลักการบริหารนิยธรรม ๗ ประการว่า “ตราบใดที่บ้านเมืองใดที่ยังรักษานิยธรรมทั้ง ๗ ประการนี้ไว้ได้ครบถ้วน บ้านเมืองนั้นก็จะมีแต่ความเจริญ ฝ่ายเดียว จะไม่มีความเสื่อมเลย ไม่ว่าแคว้นใด ๆ จะมีแสนยานุภาพมากมายอย่างไร ก็ไม่อาจรุกรานล่วงล้ำเข้ามาข่มขู่บีบขี่ได้...” จึงถือว่าเป็นหลักการบริหารตน บริหารคน และบริหารงานให้ดำเนินงานภายใต้หลักการเดียวกัน

พระมหาสุรศักดิ์ สุรสกุโก ได้กล่าวถึงการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ไว้ในหนังสือ “การบริหารกิจการคณะสงฆ์วัดแคนอก อ. เมือง จ. นนทบุรี” สรุปความได้ว่า สมัยก่อนนิยมใช้คำว่า การปกครองคณะสงฆ์ แต่ปัจจุบันใช้คำว่า การบริหารกิจการคณะสงฆ์ ซึ่งมีความสำคัญในการสร้างความเข้มแข็งและการดำรงอยู่อย่างมั่นคงของพระพุทธศาสนา เป็นการปกครองเพื่อบังคับบัญชาดูแลผู้ได้บังคับบัญชาให้อยู่ในการปกครองให้เรียบร้อยดีงาม ส่วนการบริหารจะเป็นไปเพื่อการบริหารจัดการ ในการที่จะดำเนินงานนั้นๆ ให้สำเร็จ ในการบริหารนั้น พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้ให้ความหมายของการบริหารตามแนวพระพุทธศาสนาว่า พุทธวิธีการบริหารควรยึดหลักธรรมาธิปไตยเป็นสำคัญโดยผู้บริหารเองจะต้องประพฤติธรรมและใช้ธรรมเป็นหลักในการบริหาร และต้องคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้งโดยพึงสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม ดังพุทธพจน์ที่ว่า “ถ้าเห็นจะได้ประโยชน์สุขที่ยิ่งใหญ่กว่าเพราะเสียสละประโยชน์สุขเล็กน้อย บุคคลควรสละประโยชน์สุขเล็กน้อย เพื่อเห็นแก่ประโยชน์สุขที่ยิ่งใหญ่” ดังนั้น เมื่อกล่าวถึงการบริหารคณะสงฆ์หรือการบริหารกิจการคณะสงฆ์ จึงต้องเห็นพระธรรมวินัยเป็นหลัก เพราะพระธรรมวินัย เป็นทั้งโครงสร้างและการจัดสภาพสังคมสงฆ์ให้เกิดความเรียบร้อย และเป็นการพัฒนาบุคลากรในสังคมด้วย ทุกคนจะรู้จักหน้าที่ของตนเอง^{๑๒}

กมล รอดคล้าย ได้กล่าวถึงภาวะผู้นำไว้ในหนังสือ “คู่มือการบริหารศูนย์ฯ ในวัด” สรุปความได้ว่า ภาวะผู้นำที่ดีพึงรู้จักหลักของการบริหาร ซึ่งประกอบด้วยลักษณะ ๒ ประการ คือ มีวัตถุประสงค์และมีความร่วมมือร่วมใจกันกล่าวถึง ฉะนั้น หลักของการบริหารจึงหมายถึง ผู้ที่ใช้ภาวะผู้นำในการทำงานกับบุคคลหรือกลุ่มบุคคล เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของหน่วยงาน การใช้อำนาจที่มีอยู่จัดดำเนินงานของสถาบันนั้น ให้ดำเนินการไปสู่จุดหมายที่ต้องการ การบริหาร อาจหมายถึงกิจกรรมต่างๆ ที่บุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไปร่วมกัน

^{๑๒} พระมหาสุรศักดิ์ สุรสกุโก, การบริหารกิจการคณะสงฆ์วัดแคนอก อ. เมือง จ. นนทบุรี, วิทยาลัยสงฆ์บาฬีพุทธโฆส, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๒-๓.

ดำเนินการเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ อย่างใดอย่างหนึ่ง หรือหลายอย่างร่วมกัน และยังหมายถึง การนำทรัพยากรมาใช้ดำเนินงานตามกระบวนการจัดการให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ^{๓๓}

เฉลิมพล โสมอินทร์ ได้กล่าวถึงการบริหารงานของคณะสงฆ์ ไว้ในหนังสือ “ประวัติศาสตร์พุทธศาสนาและการปกครองคณะสงฆ์ไทย” สรุปความได้ว่า การบริหารกิจการคณะสงฆ์ หรือ การปกครองคณะสงฆ์โดยหลัก คือการปกครองตามพระธรรมวินัย และใช้กฎหมายหรืออำนาจรัฐเป็นหลักสนับสนุน คราวใดเมื่อเกิดความไม่เรียบร้อยขึ้นในคณะสงฆ์จนเป็นเหตุขัดข้อง และจำเป็นต้องพึ่งรัฐจึงได้อำนาจรัฐมาช่วยจัดการแก้ปัญหา ในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช เมื่อครั้งพระพุทธศาสนาได้เจริญรุ่งเรืองมากในประเทศอินเดีย นั้น คณะสงฆ์และทางศาสนาได้ดำเนินมาในลักษณะเช่นนี้ โดยเฉพาะเมื่อกล่าวถึงประเทศไทย ครั้งในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงถวายอำนาจรัฐช่วยจัดระบบการปกครองขึ้นเป็นครั้งแรก ด้วยการที่ทรงตราพระราชบัญญัติการปกครองคณะสงฆ์รัตนโกสินทร์ศก ๑๒๑ ต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล ได้ทรงตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ โดยยกเลิกฉบับแรกนั้นก็เพื่อจัดระบบการปกครองคณะสงฆ์ใหม่ให้มีรูปแบบคล้ายกับการปกครองของฝ่ายอาณาจักร ครั้นถึงรัชกาลปัจจุบันได้ทรงตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ และต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๓๕ ได้ตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ ซึ่งเป็นการแก้ไขเพิ่มเติมฉบับที่ใช้อยู่ให้เหมาะสมยิ่งขึ้นพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ทั้งสองฉบับนี้เป็นฉบับที่ใช้อยู่ในปัจจุบันที่ถือว่า เป็นรูปแบบการปกครองคณะสงฆ์ และเป็นหลักจัดระเบียบการการปกครองคณะสงฆ์ด้วย และต่อมาก็ได้กำหนดให้มีเถรสมาคม ออกข้อบังคับ วางระเบียบ ออกคำสั่งมีมติและออกประกาศ โดยไม่ขัดหรือแย้งกับกฎหมายและพระธรรมวินัย^{๓๔}

เฟรด อี. ฟิตเลอร์ มาร์ติน เอ็ม เซเมอร์ส และ ลินดา มาฮาร์ ได้กล่าวถึงผลกระทบของผู้นำที่มีต่อองค์กรไว้ในหนังสือ “ค้นหาความเป็นผู้นำ” สรุปความได้ว่า ปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่ง ซึ่งส่งผลกระทบต่อความอยู่รอดขององค์กรใดๆ คือ คุณภาพของผู้นำ คุณภาพ

^{๓๓} กมล รอดคล้าย, คู่มือการบริหารศูนย์ฯ ในวัด, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๗), หน้า ๕๕.

^{๓๔} เฉลิมพล โสมอินทร์, ประวัติศาสตร์พุทธศาสนาและการปกครองคณะสงฆ์ไทย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุทรไพศาล, ๒๕๔๖), หน้า ๒๒๕-๒๕๕.

ของการเป็นผู้นำ ซึ่งเป็นสิ่งที่กำหนดความสำเร็จหรือความล้มเหลวขององค์กรหนึ่ง ๆ นี้ ได้แก่ คำพูดที่เป็นจริงเสมอไม่ว่าองค์กรนั้น จะยิ่งใหญ่ระดับชาติ ดังนั้น เมื่อใดก็ตาม หากผู้นำสูงสุดในองค์กร ตลอดจนผู้นำในทุกระดับขององค์กรใดองค์กรหนึ่ง ขาดคุณภาพของการเป็นผู้นำที่ดีแล้วผู้นำนั้นก็ขาดเป้าหมายการพัฒนา การเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมองค์กรไปสู่ความคิดสร้างสรรค์แบบใหม่^{๕๕} การสร้างองค์กรแห่งการเรียนรู้^{๕๖} เพื่อประยุต์การบริหารงานให้เกิดความก้าวหน้าแก่องค์กร นั้นย่อมหมายความว่า องค์กรที่เคยอยู่มานานนับเป็นสิบๆ ปี มีชื่อเสียงโด่งดังมาตลอด เมื่อองค์กรหยุดการพัฒนาตามกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลกาภิวัตแล้ว องค์กรนั้นจะหยุดนิ่ง ซึ่งก็เท่ากับความล่มสลายขององค์กรในที่สุดเช่นกัน

ประเวศ วะสี ได้กล่าวถึงภาวะผู้นำของพระสงฆ์ที่มีต่อสังคมไทยไว้ในหนังสือ “บทบาทวัดและพระสงฆ์ในอนาคต” สรุปความได้ว่า พระสงฆ์ มีหน้าที่ซึ่งมีความผูกพันในการพัฒนาสังคม ๒ ด้านด้วยกัน คือ (๑) ความสัมพันธ์ระหว่างคณะสงฆ์ด้วยกันเอง ซึ่งเห็นได้จากพระวินัยบัญญัติให้คณะสงฆ์จะต้องทำกิจกรรมร่วมกัน เช่น อุโบสถ การปวารณา กฐิน เป็นต้น (๒) ความสัมพันธ์กับสังคมในพื้นที่ เช่น การเผยแผ่ธรรมะแก่ประชาชน การช่วยเหลือด้วยปัจจัย ๔ เมื่อเกิดปัญหาทางบ้านเมือง เช่น อุทกภัย อัคคีภัย วาตภัย เป็นต้น ซึ่งพระสงฆ์ได้ให้การสนับสนุนในส่วนนี้เป็นอย่างดีโดยขึ้นอยู่กับศักยภาพของพระสงฆ์แต่ละรูปที่พึงกระทำได้^{๕๗}

สนิท ศรีสุหะ ได้กล่าวถึงการเผยแผ่พระศาสนามีเป้าหมายหลัก คือ การสร้างสันติภาพให้แก่ชาวโลก พระสงฆ์ คือ สื่อแห่งสันติภาพของโลกเพราะพระสงฆ์ (อริยสงฆ์) เป็นผู้สงบทั้งทางกายทางวาจาและทางใจ เป็นแบบอย่างของผู้มีสันติปราศจากความเห็นแก่ตัว การทำงานของพระสงฆ์เป็นการทำงานเพื่อให้ มิใช่เพื่อเอา จึงไม่แฝงไว้ด้วยความขัดแย้ง^{๕๘}

^{๕๕} เฟรด อี. ฟิตเลอร์, มาร์ติน เอ็ม เซเมอร์ส และ ลินดา มาฮาร์, *ค้นหาความเป็นผู้นำ*, แปลโดยชูชัย สมิตธิไกร, (กรุงเทพมหานคร : ซีเอ็ดยูเคชั่น, ๒๕๓๑), หน้า ๑๕.

^{๕๖} ประเวศ วะสี, *บทบาทวัดและพระสงฆ์ในอนาคต*, (กรุงเทพมหานคร : กรมศาสนา, ๒๕๒๕), หน้า ๒๑ - ๒๔.

^{๕๗} สนิท ศรีสุหะ, *พระพุทธศาสนา : กระบวนทัศน์ใหม่*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๘๖.

Franklin Covey ได้กล่าวถึงบทบาทการเป็นผู้นำ ๔ ประการ ไว้ในหนังสือ “The Four Roles Leadership” ซึ่งเป็นแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับผู้นำทางตะวันตก หนังสือนี้ได้รวบรวมเนื้อหาบทบาทหน้าที่ของผู้นำที่สำคัญ ๔ ประการ คือ การกำหนดทิศทาง การจัดการระบบการทำงาน การกระจายอำนาจให้ผู้ได้บังคับบัญชา และแบบอย่างการเป็นผู้นำที่ดี ตามแนวคิดทางตะวันตก เพื่อเป็นแนวทางในการวิเคราะห์ และพัฒนาผู้นำในองค์กรต่างๆ ให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลที่จะสามารถนำองค์กรไปสู่เป้าหมายที่ตั้งไว้อย่างสมบูรณ์แบบ^{๑๘}

Fiedler ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับ “ผู้นำ” ว่า บุคคลใดบุคคลหนึ่งในกลุ่มที่เป็นผู้ควบคุมและประสานงานให้กิจกรรมต่าง ๆ ของกลุ่มดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย^{๑๙}

Normand L. Frigon ได้ให้ความหมายของผู้นำไว้ว่า หมายถึง บุคคลที่มีความสามารถในการบังคับบัญชาผู้อื่น และประสานงานให้ผู้อื่นทำกิจการให้บรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ด้วยความเต็มใจ^{๒๐}

Raymond J. Burby ได้ให้ความหมายไว้ว่า “ผู้นำ” คือ บุคคลที่สามารถชักจูงให้คนอื่นปฏิบัติตามด้วยความเต็มใจ ทำให้ผู้ตามมีความเชื่อมั่นในตัวเองและสามารถช่วยคลี่คลายความตึงเครียดต่าง ๆ ลงได้ และนำกลุ่มให้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งเอาไว้^{๒๑}

๑.๔.๒ ประเภทงานวิจัย

พระครูปลัดอาทิตย อดุลเวที (ซองดี) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาแนวคิดและวิธีการปกครองคณะสงฆ์ของพระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) : ศึกษาเฉพาะกรณีพระสังฆาธิการในเขตปกครองภาค ๒” สรุปผลการศึกษาได้ว่า การปกครองคณะสงฆ์ ในครั้งพุทธกาล พระพุทธองค์ทรงใช้ระบบสามัคคีธรรมเป็นแม่บทในการปกครอง โดยพระองค์ทรง

^{๑๘} Frankin Covey, **The Four Roles Leadership**, (USA: Frankin Covey Co., Ltd., 1999), pp. 8-11.

^{๑๙} F.E. Fiedler, **A Theory of Leadership Effectiveness**, (New York : McGraw Hill Book, 1967), p. 8.

^{๒๐} Normand L. Frigon, Sr. & Harry K. Jackson, Jr. **The Leader : Developing the Skills & Personal Qualities You Need to Lead Effectively**, (New York : American Management Association, 1996), p.53.

^{๒๑} Burdy J. Raymond, **Fundamental of Leadership Readings**, (Massachusetts Addison : Wesley Publishing Co., 1972), p. 43.

อยู่ในฐานะเป็นประมุข คือ ประธานของพระสงฆ์ทั้งปวง อีกทั้งทรงประทานความเสมอภาคแก่พระสงฆ์ทุกรูป ไม่มีการเลือกปฏิบัติสำหรับพระสงฆ์ที่เคยมีสถานะเดิมที่แตกต่างกัน ไม่มีการแบ่งชนชั้นวรรณะ ว่าเป็นกษัตริย์ พราหมณ์ ยาจกหรือพ่อค้า ทุกรูปจะต้องปฏิบัติตนอยู่ในกรอบแห่งพระธรรมวินัยเหมือนกันหมด^{๒๒}

พระมหาสุริยันต์ จันทนาโม (จันทะนาม) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษายาทบาทและผลงานในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์สมภพ โชติปญฺโญ” สรุปความได้ว่าการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยมีพระสงฆ์เป็นกำลังสำคัญนั้น ในอดีตพระสงฆ์เป็นผู้มีบทบาทสำคัญต่อวิถีชีวิตของประชาชนในสังคมเป็นอย่างมาก พระสงฆ์เป็นสถาบันหลักของชาติ จัดการศึกษาสั่งสอนกุลบุตรกุลธิดา นำพาพุทธศาสนิกชนปฏิบัติธรรม พัฒนาสังคมให้ร่มเย็น แต่ในปัจจุบันภารกิจที่พระสงฆ์เคยทำมาถูกลดบทบาทลง องค์กรและสถาบันทางสังคมต่างๆ ได้เข้ามาทำหน้าที่แทนพระสงฆ์ เช่นการจัดการศึกษา เป็นต้น เมื่อบทบาทในการเผยแผ่พุทธธรรมลดลง พระสงฆ์ส่วนใหญ่ทำหน้าที่เพียงเป็นผู้นำทางพิธีกรรมทำวัตร สวดมนต์ รับกนิมนต์ในงานต่างๆ เป็นต้น การเผยแผ่พุทธธรรมอันเป็นหน้าที่ของพระสงฆ์^{๒๓}

พระมหาบุญเลิศ ธรรมทสุลี ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง เรื่อง “ศึกษาวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระราชาวิทยาคม” ผลการศึกษาพบว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระเถระทั้งหลายมีลักษณะเด่นแตกต่างกันและมีลักษณะเหมือนกัน หลวงพ่อคุณลักษณะเด่นคือ การใช้สื่อสัญลักษณ์ คือ วัตถุมงคล คาถาอาคม ตะกรุด และการเคาะศีรษะแทนการประพรมน้ำพุทธมนต์ ในสังคมปัจจุบัน จึงมีคนทุกระดับเข้าไปหาท่านมิได้ขาด เป็นพระที่ประชาชนเคารพศรัทธาเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะคำพูดท่านจะเป็นเอกลักษณ์จึงเป็นที่สนใจกันเป็นอย่างมากท่านจึงมีโอกาเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่คนทุกระดับ^{๒๔}

^{๒๒} พระครูปลัดอาทิตย์ อดุลเวที (ของดี), “การศึกษาแนวคิดและวิธีการปกครองคณะสงฆ์ของพระเทพโสภณ (ประยูร ธรรมจิตโต) : ศึกษาเฉพาะกรณีพระสังฆาธิการในเขตปกครองภาค ๒”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๒.

^{๒๓} พระมหาสุริยันต์ จันทนาโม (จันทะนาม), “ศึกษายาทบาทและผลงานในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์สมภพ โชติปญฺโญ”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๒.

^{๒๔} พระมหาบุญเลิศ ธรรมทสุลี, “ศึกษาวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระราชาวิทยาคม (คุณปริสุทฺโธ)”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๓.

พระมหาศรีบุญ บุญญารโ ได้ศึกษาวิจัย เรื่อง “การศึกษาหลักการและวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสุธรรมยานเถระ (ครูบาอินทจักรรักษา)” สรุปผลการศึกษาว่า ครูบาอินทจักรรักษาเป็นพระสงฆ์ที่ถือหลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนาถือหลักการวิปัสสนากรรมฐาน ทุกอิริยาบถที่ท่านแสดงออกมาเป็นเสมือนท่านกำลังสื่อวิธีการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน สู่พุทธบริษัท โดยท่านครูบาขึ้นอยู่กับหลักการนี้ จะเห็นได้ว่า ถ้าคำสอนใดผิดไปจากหลักการที่ว่ามา ท่านครูบาจะออกมาชี้แจง แก้ไข ตอบโต้ คำสอนที่ผิดเหล่านั้น โดยมีหลักสำคัญที่ยึดถือสรุปเป็นประเด็นสำคัญได้ ๕ ประการ ได้แก่ (๑) หลักสติปัฏฐาน ๔ (๒) หลักไตรสิกขา (๓) หลักตระหนักถึงศักยภาพของผู้ฟัง (๔) หลักธรรมาธิปไตย (๕) หลักสร้างปัญญา หลักสำคัญที่ครูบายึดถือ ๕ ประการนี้ อยู่ในกรอบของหลักการทางพระพุทธศาสนาที่แสดงไว้ในงานวิจัย หลักทางพระพุทธศาสนาที่ท่านครูบายึดถือ จึงสงเคราะห์เข้าในหลักที่สำคัญคือ หลักให้เกิดประโยชน์แก่มหาชนเป็นสำคัญ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของครูบาอินทจักรรักษาประสบความสำเร็จ เพราะท่านเป็นพระภิกษุที่ยึดมั่นในหลักการและวิธีการที่ถูกต้อง^{๒๕}

พระวิเชียร สีนามบุตร ได้ศึกษาวิจัย เรื่อง “บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม : ศึกษากรณีพระธรรมมหาวิธานุวัตร วัดไร่ขิง อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม” ผลการวิจัยสรุปได้ว่า พระธรรมมหาวิธานุวัตร เป็นพระสงฆ์ที่มีบทบาทเกื้อกูลต่อการพัฒนาสังคม โดยมีบทบาทด้านการปกครอง การศึกษาและการศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่สาธารณูปการ และสาธารณสงเคราะห์การฟื้นฟูและอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมและการทำนุบำรุงสิ่งแวดล้อมและแก้ปัญหาหมกมุ่น จนเป็นที่ยอมรับของสังคมโดยทั่วไปซึ่งส่งผลต่อการพัฒนาสังคมทั้งทางตรงและทางอ้อม บทบาทของท่านกล่าวโดยสรุปที่เด่นแล้วมี ๓ ลักษณะ คือ (๑) การให้การสนับสนุน (๒) การให้แก่งานจิตอาสาทางสังคม และ (๓) การสร้างความรู้ ความคิดซึ่งเกื้อกูลต่อการพัฒนาสังคมไทยได้เป็นอย่างดี^{๒๖}

^{๒๕} พระมหาศรีบุญ บุญญารโ, “การศึกษาหลักการและวิธีการในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสุธรรมยานเถระ(ครูบาอินทจักรรักษา)”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า บทคัดย่อ.

^{๒๖} พระวิเชียร สีนามบุตร, “บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม : ศึกษากรณีพระธรรมมหาวิธานุวัตร วัดไร่ขิง อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม”, *วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๑), หน้า บทคัดย่อ.

พระวุดิกรณ วุฑฺฒิกรโณ ได้ศึกษาวิจัย เรื่อง “ศึกษาเทคนิคและวิธีการเผยแผ่พุทธธรรมของพระราชวรมุนี (ประยูร ธมฺมจิตฺโต)” สรุปผลการศึกษาได้ว่า เนื้อหาพุทธธรรมของพระราชวรมุนี จะเด่น คือ มีเนื้อเรื่องบรรยายธรรมเป็นลำดับขั้น เป็นขั้นตอน แต่ละประเด็นจะมีความรู้ใหม่ๆ ให้ขบคิดอยู่เสมอ โดยใช้ภาษาร่วมสมัยฟังเข้าใจง่าย อธิบายพุทธธรรมได้ลุ่มลึก ชัดเจน โดยสามารถสรุปประเภทเนื้อหาของพุทธธรรมที่ท่านนำเสนอได้ ๔ ประเภท ได้แก่ (๑) เนื้อหาประเภทพัฒนาจิตใจเพื่อชีวิตที่ดีงาม (๒) เนื้อหาประเภทบูรณาการและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม (๓) เนื้อหาประเภทพระธรรมเทศนา (๔) เนื้อหาประเภทวิชาการ^{๒๖}

พระปลัดสามารถ ธมฺมธโร (ชีวะพุกภัย) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (ปัญญา อินฺทปญฺโญ)” สรุปผลการศึกษาได้ว่า พระภิกษุสงฆ์ในพุทธศาสนาอยู่ในฐานะเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ เป็นที่พึ่งเป็นผู้อบรมสั่งสอนหลักธรรมทางศาสนาแก่พุทธศาสนิกชน เพื่อให้สังคมอยู่อย่างสงบสุข และในบางโอกาสก็ให้การสนับสนุนช่วยเหลือสงเคราะห์ชุมชนในด้านต่างๆ ด้วย โดยอยู่ภายใต้กรอบอันดีงามของศาสนา จากบทบาทหน้าที่ที่กล่าวมาข้างต้นนี้ พระภิกษุสงฆ์ในพุทธศาสนาต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆ ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การศึกษาและคุณภาพชีวิต จึงจำเป็นต้องปรับตัวให้สอดคล้องและเท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมสมัยใหม่อยู่เสมอ ซึ่งความสามารถในการดำเนินการกิจต่างๆ ของพระภิกษุสงฆ์ดังกล่าวข้างต้นจัดได้ว่าเป็นภารกิจตามคุณลักษณะของงานประชาสัมพันธ์ที่สำคัญ ทั้งนี้ ในสมัยปัจจุบัน การเผยแผ่พระพุทธศาสนามีกุศโลบายในการเผยแผ่ได้หลายวิธี เช่น การปฏิบัติตนให้น่าเลื่อมใสของพระสงฆ์ การเป็นผู้รอบรู้ในหลักธรรมะ การแสดงธรรมได้ลึกซึ้งการพัฒนาชุมชน การสนับสนุนด้านการศึกษา การสงเคราะห์ประชาชนในด้านต่างๆ การจัดกิจกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา การจัดบรรพชาสามเณร การจัดบวชชีพรามณ์ถือศีล ๘ การจัดอบรมค่ายคุณธรรมจริยธรรม การจัดแสดงนิทรรศการทางพระพุทธศาสนาต่างๆ ซึ่งทั้งหมดนี้ ล้วนเป็นกระบวนการประชาสัมพันธ์ชักชวนให้ประชาชนหันมาเข้าวัด ใกล้ชิดกับพระพุทธศาสนา

^{๒๖} พระวุดิกรณ วุฑฺฒิกรโณ, “ศึกษาเทคนิคและวิธีการเผยแผ่พุทธธรรมของพระราชวรมุนี (ประยูร ธมฺมจิตฺโต)”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๓- ๔.

ได้มาเรียนรู้หลักธรรม จูงใจให้พุทธศาสนิกชนน้อมนำหลักธรรมไปประพฤติปฏิบัติขัดเกลาจิตใจให้สูงขึ้นเป็นลำดับไป เพื่อให้เข้าถึงแก่นแท้ของพระพุทธศาสนาในที่สุด^{๒๔}

มนตรี ชีรธรรมพิพัฒน์ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “จริยธรรมกับภาวะผู้นำ : ศึกษาทัศนะของนักวิชาการรัฐศาสตร์ในมหาวิทยาลัยแห่งประเทศไทยที่มีต่อผู้นำทางการเมือง” สรุปผลการศึกษาพบว่า ลักษณะผู้นำที่พึงประสงค์ คือผู้นำแบบประชาธิปไตย วิธีการให้ได้มาซึ่งผู้นำที่มีความชอบธรรมคือวิธีการแบบประชาธิปไตย และจริยธรรมของผู้นำจะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยโครงสร้าง ระบบกลไกวิธีการปกครองที่ถูกต้องชอบธรรม จริยธรรมเป็นหลักควบคุมพฤติกรรมของผู้นำในการบริหารงาน ดังนั้น จริยธรรมกับภาวะผู้นำจึงเป็นการรวมหลักด้านคุณภาพทางด้านจิตใจและศักยภาพในการบริหาร^{๒๕}

สุชาติ โจมเสนาะ ได้ศึกษาวิจัย เรื่อง “การศึกษาภาวะผู้นำที่ประกอบด้วยจริยธรรม : กรณีศึกษาชีวิตและผลงานของ ศาสตราจารย์ ดร.ป๋วย อึ๊งภากรณ์” สรุปผลการศึกษาว่า เป็นผู้ที่ได้รับการยอมรับว่ามีลักษณะผู้นำที่พึงประสงค์สำคัญ ๓ ประการ คือเป็นผู้มีสติปัญญาเป็นเลิศ เป็นผู้สามารถควบคุมอารมณ์ได้เป็นเยี่ยม และเป็นผู้ได้รับการยอมรับว่ามีคุณธรรมสูง^{๒๖}

จากการศึกษาทบทวนเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทำให้ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับภาวะผู้นำของพระสงฆ์และภาวะผู้นำตามแนวคิดของทฤษฎีสัมัยใหม่ของนักวิชาการต่างๆ ซึ่งสามารถเอาความรู้ไปเป็นกรอบแนวคิดในการศึกษาเรื่องภาวะผู้นำได้เป็นอย่างดี

^{๒๔} พระปลัดสามารดี ฐมฺมธโร (จีระพุกภัย), “บทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (ปัญญา อินฺทปญฺโญ)”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๓.

^{๒๕} มนตรี ชีรธรรมพิพัฒน์, “จริยธรรมกับภาวะผู้นำ : ศึกษาทัศนะของนักวิชาการรัฐศาสตร์ในมหาวิทยาลัยแห่งประเทศไทยที่มีต่อผู้นำทางการเมือง”, *วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๐), หน้า บทคัดย่อ.

^{๒๖} สุชาติ โจมเสนาะ, “การศึกษาภาวะผู้นำที่ประกอบด้วยจริยธรรม : กรณีศึกษาชีวิตและผลงานของศาสตราจารย์ ดร.ป๋วย อึ๊งภากรณ์”, *วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๕), หน้า บทคัดย่อ.

๑.๕ ขอบเขตของการวิจัย

สำหรับขอบเขตของการวิจัยนั้น ผู้วิจัย แบ่งออกเป็น ๒ ด้าน ได้แก่

๑.๕.๑ การศึกษาวิจัยด้านเอกสาร (Documentary Research)

๑) ศึกษาจากแหล่งข้อมูลชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) โดยศึกษาข้อมูลใน พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๓๕, และพระไตรปิฎกภาษา บาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๐๐.

๒) ศึกษาจากแหล่งข้อมูลชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source) โดยศึกษาข้อมูลจาก ตำรา หนังสือ วารสาร เอกสาร สิ่งตีพิมพ์ และอินเทอร์เน็ต ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย

๑.๕.๒ การศึกษาจากภาคสนาม

ข้อมูลภาคสนามผู้วิจัย ได้เลือกพื้นที่ศึกษา คือ จังหวัดร้อยเอ็ด โดยแบ่งออกเป็น ๕ เขต (Zone) ได้แก่ เขตปกครองตะวันออก-ตะวันตก-เหนือ-ใต้และเขตปกครองกลาง คือ อำเภอเมือง โดยมีกลุ่มเป้าหมายได้มาโดยวิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ที่ ศึกษา และใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างเป็นเครื่องมือ เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล มี รายละเอียด ดังต่อไปนี้

๑) รองเจ้าคณะจังหวัดร้อยเอ็ด	จำนวน ๒ รูป
๒) เจ้าคณะอำเภอเมือง	จำนวน ๑ รูป
๓) รองเจ้าคณะอำเภอเมือง	จำนวน ๒ รูป
๔) เจ้าคณะอำเภอ และรองเจ้าคณะอำเภอ ยกเว้นอำเภอเมือง ในจังหวัดร้อยเอ็ด	จำนวน ๑๒ รูป
๕) พุทธศาสนิกชน	จำนวน ๑๘ คน
รวม	จำนวน ๓๕ รูป/คน

กลุ่มเป้าหมายตามข้อที่ ๑-๓ ได้มาแบบเจาะจง ข้อ ๔-๕ ได้มาโดยวิธีการเลือก อย่างง่าย (Simple random sampling) ด้วยการเขียนชื่อผู้ที่将被เลือกแล้วจับสลากให้ได้ครบ ตามจำนวนที่ระบุ

๑.๖ วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และเก็บข้อมูลการวิจัยภาคสนาม เพื่อนำมาเขียนเพิ่มเติมเนื้อหาวิทยานิพนธ์ที่เชื่อมโยงไปถึงประเด็นที่เกี่ยวข้องกัน ตลอดจนการใช้แนวทางการสัมภาษณ์เชิงลึกที่มีโครงสร้าง มีลำดับขั้นตอนต่อไป

๑.๖.๑ ขั้นรวบรวมข้อมูล

- ๑) ข้อมูลจากเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องจากแหล่งปฐมภูมิ และทุติยภูมิ
- ๒) ศึกษาและเรียบเรียงข้อมูลที่ได้มาทั้งหมด โดยแบ่งออกเป็น ๕ บท เพื่อสะดวกในการค้นคว้า ข้อมูล

๑.๖.๒ ขั้นนำมาสรุปวิเคราะห์

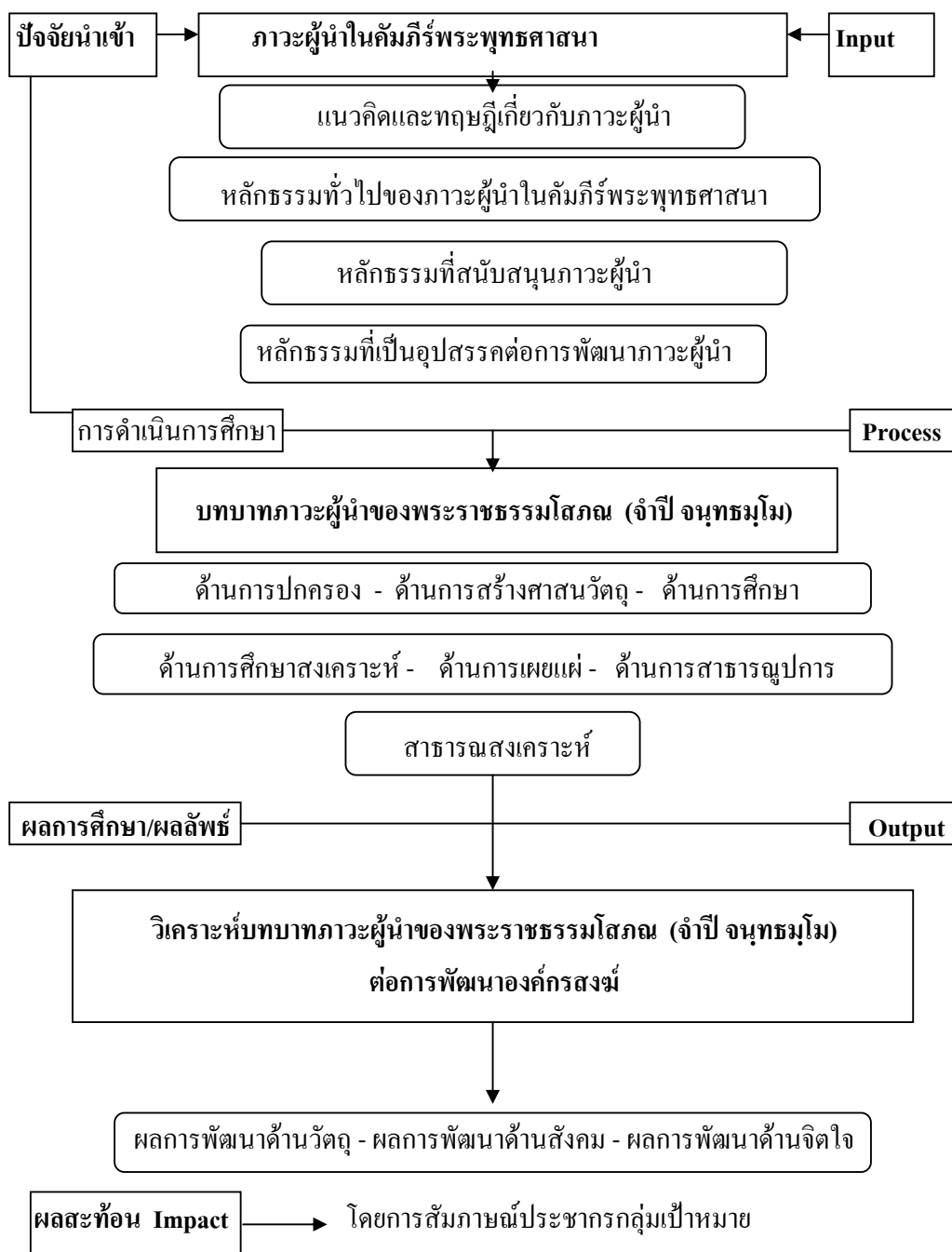
โดยการนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษามาสรุปวิเคราะห์ นำหลักธรรมที่เกี่ยวข้องและเอกสารที่เกี่ยวข้องมาอธิบายประกอบในแต่ละตอน เพื่อให้เนื้อหามีความชัดเจนและหนักแน่นยิ่งขึ้น เพื่อให้มองเห็นภาพรวมของงานวิจัยทั้งหมด เสร็จแล้ว จึงนำเสนอผลการศึกษารวมทั้งข้อเสนอแนะการศึกษาวิจัยเพิ่มเติมในโอกาสต่อไปต่อมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑.๗ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- ๑.๗.๑ ทำให้ได้องค์ความรู้และทราบถึงภาวะผู้นำในคัมภีร์พระพุทธศาสนา
- ๑.๗.๒ ทำให้ทราบถึงบทบาทภาวะผู้นำในแต่ละด้านของพระราชธรรมโสภณ (จำปี จันทมโม)
- ๑.๗.๓ ทำให้ทราบผลการวิเคราะห์บทบาทภาวะผู้นำของพระราชธรรมโสภณ (จำปี จันทมโม)

๑.๘ กรอบแนวคิดในการวิจัย (conceptual frameworks)

กรอบแนวคิดในการวิจัยนั้น ผู้วิจัย ได้กำหนดแนวทางไว้ดังต่อไปนี้

บทที่ ๒

ภาวะผู้นำในพระพุทธศาสนา

ภาวะผู้นำ ถือว่าเป็นสิ่งที่จำเป็นและมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งขวด ต่อการบริหารจัดการในสถานการณ์จากอดีตมาจนถึงปัจจุบัน เนื่องจากว่า ในยุคสมัยใด เมื่อผู้นำองค์กรหรือสถาบัน ดำรงตนอยู่ในคุณธรรมและจริยธรรมอันดีงาม ย่อมทำให้ยุคนั้นเจริญรุ่งเรือง มีความก้าวหน้าในด้านต่างๆ นำความสุขสถาพรมาสู่องค์กรและสมาชิกขององค์กร แต่หากผู้นำไร้ศักยภาพหรือขาดภาวะผู้นำที่ควรจะเป็นแล้ว ยุคนั้นย่อมประสบกับความเสื่อมความเดือดร้อน องค์กรและสมาชิกในองค์กรย่อมระส่ำระสาย ไม่สามัคคีปรองดองกัน ฉะนั้นพระพุทธศาสนาจึงมุ่งขัดเกลากบฏมโนคติหรือสมาชิกในขององค์กรให้มีความพร้อมอยู่เสมอ และพร้อมที่จะทำงานเพื่ออุทิศตนและมีความเสียสละประโยชน์สุขให้แก่มหาชนเหมือนกับพระพุทธองค์และเหล่าพระอรหันตสาวกที่เสียสละประโยชน์สุขส่วนตนเพื่อประโยชน์สุขของคนส่วนมาก แม้ว่าภาวะผู้นำเป็นสิ่งที่ทำได้ยากยิ่ง แต่ก็จำเป็นจะต้องมีกระบวนการฝึกฝนอบรมขัดเกลาเพื่อสร้างพระสงฆ์ให้ตระหนักถึงภาวะผู้นำของตนเอง อันจะนำความสุขไปสู่ประชาชนที่ให้การอุปถัมภ์ดูแลพระพุทธศาสนา และทำให้พระพุทธศาสนาสถิตมั่นคงชั่วกาลนาน ดังนั้น เพื่อให้เข้าใจในภาวะผู้นำในพระพุทธศาสนา ผู้วิจัยจะได้นำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับภาวะผู้นำต่อไป

๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับภาวะผู้นำในพระพุทธศาสนา

ในที่นี้ พึงทราบความหมายของผู้นำและภาวะผู้นำว่ามีความเหมือนและความต่างกันอย่างไร

๒.๑.๑ ความหมายของผู้นำ

พระธรรมโกศาจารย์(ประยูร ธมฺมจิตฺโต)* ให้ความหมายว่า ผู้นำ คือผู้ชักพาให้คนอื่นกระทำการในทิศทางที่ผู้นำกำหนดเป้าหมายไว้ หลายคนมีบทบาทเป็นผู้นำกันอยู่แล้วเช่นเป็นผู้นำองค์กร ผู้นำสมาคม ผู้นำวัด และแม้กระทั่งหัวหน้าครอบครัวก็จัดว่าเป็นผู้นำ

* พระธรรมโกศาจารย์(ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **พุทธวิธีบริหาร**, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๒๖.

ถวิล ธาราโกชน^๒ ได้ให้ความหมายว่า ผู้นำ คือลักษณะที่แสดงถึงความสามารถในการนำพา การดำเนินกิจการ การแก้ไขปรับปรุง และการรักษาขวัญและกำลังใจของกลุ่ม ทำให้กลุ่มบรรลุถึงเป้าหมายที่ต้องการให้มากที่สุด

ธรรมรส โชติบุญชร^๓ ได้ให้ความหมายว่า ผู้นำ คือ บุคคลซึ่งถูกแต่งตั้งมาได้รับการยกย่องขึ้นมาเป็นหัวหน้า มีความสามารถในการปกครอง บังคับบัญชา และอาจชักพาผู้ใต้บังคับบัญชาหรือหมู่ชนไปในทางดีหรือชั่วได้

โสภา ชูพิกุลชัยและคณะ^๔ ได้ให้ความหมายว่า ผู้นำ หมายถึง บุคคลซึ่งมีลักษณะและคุณสมบัติเหมาะสมที่จะชักจูงใจและแนะนำคนอื่นให้ทำงานได้บรรลุวัตถุประสงค์ของกลุ่ม

สุเทพ พงศ์ศรีวัฒน์^๕ ได้ให้ความหมายว่า ผู้นำ คือ บุคคลที่ได้รับมอบหมาย ซึ่งอาจโดยการเลือกตั้งหรือแต่งตั้งและเป็นที่ยอมรับของสมาชิกให้มีอิทธิพลและบทบาทเหนือกลุ่มสามารถที่จะจูงใจ ชักนำ หรือชี้นำให้สมาชิกของกลุ่มรวมพลังเพื่อปฏิบัติการกิจต่างๆของกลุ่มให้ประสบความสำเร็จ

เสนาะ ดิยาวี^๖ ได้ให้ความหมายว่า ผู้นำ คือ ผู้ที่สามารถทำให้ผู้อื่นไปสู่จุดหมายปลายทางได้ ประสบความสำเร็จตามเป้าหมายโดยเสียค่าใช้จ่ายน้อยที่สุด โดยใช้วิธีการจูงใจและอาศัยบุคลิกภาพของตัวเอง ที่ทำงานให้สำเร็จด้วยลักษณะต่างๆ คือ การใช้อำนาจ การกำหนดเป้าหมาย ทักษะต่อองค์การ การทำหน้าที่ผู้นำโดยอาศัยความร่วมมือของผู้อื่น ความสัมพันธ์กับผู้อื่นและการวางตัวที่เหมาะสม

^๒ ถวิล ธาราโกชน, *จิตวิทยาสังคม*, (กรุงเทพมหานคร : สนพ.โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๒), หน้า ๑๑๗.

^๓ ธรรมรส โชติบุญชร, *มนุษยสัมพันธ์*, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พิมพ์เนศ, ๒๕๑๕), หน้า ๑๓๑.

^๔ โสภา ชูพิกุลชัยและคณะ, *เทคนิคการให้บริการปรึกษา*, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๑๕), หน้า ๒๑๕.

^๕ สุเทพ พงศ์ศรีวัฒน์, *ภาวะผู้นำ : ทฤษฎีและปฏิบัติ*, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท วรรณ เอ็ดดูเคชั่น จำกัด, ๒๕๓๗), หน้า ๓.

^๖ สেনาะ ดิยาวี, *หลักการบริหาร*, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๔), หน้า ๖-๘.

ลีปพนธ์ เกตุทัต^๑ ได้ให้ความหมายว่า ผู้นำจะต้องมีวิสัยทัศน์ จะต้องวิเคราะห์ ตัดสินใจโดยมองอย่างนก มองภาพรวมทั้งหมัด และปฏิบัติตนอย่างหนอน เอากายใจและสมองเข้า สัมผัส สามารถวางแผนที่ชัดเจน จัดแผนงาน แผนคน และแผนเงินให้เข้ากัน กระจายและมอบให้เป็น ตลอดจนการควบคุมนโยบายต่างๆ หรือแผนงาน ขององค์กรให้สามารถดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย

อาชวัน วายวานนท์^๒ ได้ให้ความหมายว่า ผู้นำ คือ ผู้มีชื่อเสียง มีความสามารถในการนำผู้อื่น และมักจะหมายถึงผู้ที่อยู่ในตำแหน่งสำคัญในทางบริหาร เป็นผู้ที่กลุ่มถือว่ารับผิดชอบต่อการบรรลุวัตถุประสงค์ของกลุ่มที่ตนร่วมกิจกรรมอยู่

กล่าวโดยสรุป ผู้นำ หมายถึง ผู้มีกลยุทธ์ มีศิลปะ มีอิทธิพลสามารถชี้นำผู้อื่นได้ ให้เขาเกิดความวางใจ เชื่อใจ พร้อมทั้งให้ความเคารพนับถือ ให้ความร่วมมือทุกด้าน และให้เขาเกิดความมั่นใจในความสามารถในการเป็นผู้นำของตน ซึ่งสามารถสร้างความสำเร็จแก่ตน และผู้ปฏิบัติตาม นำพาองค์กรไปสู่ความสำเร็จได้

๒.๑.๒ ความหมายของภาวะผู้นำ

ทวี วงศ์พุ่ม^๓ ได้ให้ความหมาย ภาวะผู้นำว่า การที่ผู้นำใช้อิทธิพลในความสัมพันธ์ ซึ่งมีอยู่ต่อผู้อยู่ได้บังคับบัญชาในสถานการณ์ต่างๆ เพื่อปฏิบัติการและอำนาจการ โดยใช้กระบวนการติดต่อซึ่งกันและกันเพื่อให้บรรลุตามเป้าหมาย

กิติ ตยัคคานนท์^๔ ได้ให้ความหมายว่า ภาวะผู้นำ คือ ศิลปะหรือความหมายของบุคคลหนึ่งที่จะจูงใจหรือใช้อิทธิพลต่อบุคคลอื่น ไม่ว่าจะเป็นผู้ร่วมงานหรือผู้อยู่ได้บังคับบัญชา ในสถานการณ์ต่างๆ เพื่อปฏิบัติการและอำนาจการโดยใช้กระบวนการสื่อความหมายหรือการติดต่อกันและกันให้ร่วมใจกับตน ดำเนินการจนกระทั่งบรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ และเป้าหมายที่กำหนดไว้

^๑ ลีปพนธ์ เกตุทัต, “วิสัยทัศน์กว้างไกลปฏิบัติได้ผลจริง,” ใน ผู้นำ, สงวน นิตยารัมภ์พงศ์ และ สุทธิลักษณ์ สติตะสิริ บรรณาธิการ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๕๑) : ๓๒.

^๒ อาชวัน วายวานนท์, ภาวะผู้นำและประสิทธิภาพของผู้บริหาร, (กรุงเทพมหานคร : คณะกรรมการส่งเสริมงานวิจัยสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๒๐), หน้า ๒๕.

^๓ ทวี วงศ์พุ่ม, ภาวะผู้นำ, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์ส่งเสริมวิชาชีพบัญชี, ๒๕๓๕), หน้า ๑๓.

^๔ กิติ ตยัคคานนท์, เทคนิคการสร้างภาวะผู้นำ, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : บัดเตอร์ฟรายการพิมพ์, ๒๕๓๕), หน้า ๒๐.

นายศิลป์ เชี่ยวชาญ และคณะ^{๑๑} ได้ให้ความหมายว่า ภาวะผู้นำ คือ ศิลปะในการชักจูงผู้ใต้บังคับบัญชาให้ปฏิบัติหน้าที่อย่างเต็มใจ เต็มความสามารถ และกระตือรือร้น หรือภาวะผู้นำ คือ ผู้ที่เป็นแบบอย่างมีความสามารถพิเศษ แสดงบทบาทในการสั่งการและออกคำสั่งที่มีอิทธิพลต่อผู้อื่นได้

เกาวัลย์ นันทากิวัฒน์^{๑๒} ได้ให้ความหมายว่า ภาวะผู้นำ คือ ความสัมพันธ์ซึ่งบุคคลหนึ่งหรือผู้มีอิทธิพลให้ผู้อื่นทำงานร่วมกันอย่างเต็มใจเพื่อบรรลุเป้าหมายอันเป็นที่ต้องการของผู้นำ ผู้นำมิใช่เป็นผู้ผลักดันแต่เป็นผู้ดึงโดยแรงให้ผู้นั้นตามทราบแนวทางปรารถนาให้ปฏิบัติตามด้วยการปฏิบัติเป็นตัวอย่าง

นิตย์ สัมมาพันธ์^{๑๓} ได้ให้ความหมายว่า ภาวะผู้นำคือพลังชนิดหนึ่งที่สามารถส่งแรงกระทำอันก่อให้เกิดการขับเคลื่อนกลุ่มคนและระบบองค์กรไปสู่การบรรลุเป้าหมายประสงค์

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต)^{๑๔} ได้ให้ความหมายภาวะผู้นำ คือ คุณสมบัติพิเศษ เช่น สติปัญญา ความดีงาม ความรู้ความสามารถของบุคคลที่ชักนำให้คนทั้งหลายมาประสานกันและพากันไปสู่จุดหมายที่ดียิ่งมั่งคั่ง รุ่งเรือง ประเสริฐศรี^{๑๕} ได้ให้ความหมายภาวะผู้นำ คือ พฤติกรรมส่วนตัวของบุคคลคนหนึ่งที่จะชักนำกิจกรรมของกลุ่มให้บรรลุเป้าหมายร่วมกัน หรือเป็นความสัมพันธ์ที่มีอิทธิพลระหว่างผู้นำ (Leaders) และผู้ตาม (Followers) ซึ่งทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเพื่อให้บรรลุจุดหมายรวม หรือเป็นความสามารถที่จะสร้างความเชื่อมั่น และให้การสนับสนุนบุคคลเพื่อให้บรรลุเป้าหมายขององค์กร

สมคิด แดงโม ได้ให้ความหมาย ภาวะผู้นำว่า การที่ผู้นำขององค์กรให้อิทธิพลต่างๆ เพื่อให้ผู้ใต้บังคับบัญชาร่วมมือกันปฏิบัติหน้าที่ให้บรรลุถึงจุดประสงค์ขององค์กร อิทธิพลดังกล่าวอาจเป็นไปได้ทั้งในทางบวกและทางลบ

^{๑๑} นายศิลป์ เชี่ยวชาญ และคณะ, การบริหาร, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๗), หน้า ๑๘.

^{๑๒} เกาวัลย์ นันทากิวัฒน์, หลักการจัดการ, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๑), หน้า ๒๐๓.

^{๑๓} นิตย์ สัมมาพันธ์, ภาวะผู้นำ : พลังขับเคลื่อนสู่ความเป็นเลิศ, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ ร่วมกับ สนพ. โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๖), หน้า ๓๑.

^{๑๔} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), ภาวะผู้นำ, (กรุงเทพมหานคร : บัณฑิตไท, ๒๕๔๕) หน้า ๔.

^{๑๕} รุ่งสรรค์ ประเสริฐศรี, ภาวะผู้นำ, (กรุงเทพมหานคร : ธนรัชการพิมพ์, ๒๕๔๔), หน้า ๓๑.

กล่าวโดยสรุป ภาวะผู้นำ หมายถึง ผู้มีความรู้ ความสามารถในการชักนำให้ผู้อื่น หรือผู้ปฏิบัติตามทำงานด้วยความเต็มใจ กระตือรือร้น เพื่อความสำเร็จตามเป้าหมายที่ตั้งไว้

๒.๑.๓ ความเป็นมาแห่งภาวะผู้นำในพระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงภาวะผู้นำในพระไตรปิฎกอยู่มาก แต่ไม่ได้ระบุโดยตรง กระนั้นก็สามารถจับประเด็นภาวะผู้นำตามแนวพระพุทธศาสนาได้ จึงขอยกตัวอย่างที่เกี่ยวข้องไว้ ดังนี้

๒.๑.๓.๑ ประเภทผู้นำในพระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนามีกล่าวแบ่งประเภทพระราชา ซึ่งเป็นชนชั้นปกครองไว้ ๒ ประเภท คือ ๑) ธรรมราชา ๒) เทวราชา^{๑๖}

๑) ธรรมราชา หมายถึง ผู้นำหรือนักปกครองที่ทรงธรรม มีการใช้หลักธรรมาภิบาลเป็นนโยบายในการปกครองประเทศ ทำให้อาณาประชาราษฎร์มีความอยู่ดีกินดี มีความสุข ประเทศมีความสงบร่มเย็น หลักธรรมที่ถูกนำไปใช้ในปกครอง เช่น ทศพิธราชธรรม อคติ ๔ จักรวัตรธรรม เป็นต้น

๒) เทวราชา หมายถึง การนับถือพระราชาเทียบเทพเจ้าผู้มีศักดิ์ใหญ่ หรือสมมติให้เป็นเทวดา อันเนื่องมาจากการถูกครอบงำหรือพัฒนาการจากแนวคิดจากพราหมณ์ ลักษณะสำคัญของเทวราชา คือ มีอำนาจเบ็ดเสร็จ มีอำนาจยิ่งใหญ่ในการดูแลประเทศ ปราบปรามเหตุการณ์ให้อยู่ในความสงบ ถ้าปกครองโดยธรรม ประเทศย่อมสงบสุข แต่ถ้าหลงระเหิรในอำนาจ ย่อมทำให้ประเทศชาติเดือนร้อน

๒.๑.๓.๒ คุณสมบัติสำคัญแห่งภาวะผู้นำ

ผู้นำที่ดีต้องพัฒนาตนเองให้มีคุณสมบัติที่พร้อมจะเป็นผู้ปฏิบัติต่อองค์กรและ ผู้ได้บังคับบัญชา โดยพระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงคุณสมบัติภาวะผู้นำ ๓ ประการ^{๑๗} คือ

๑) จกขุมา เป็นผู้วิสัยทัศน์ที่กว้างไกล สามารถคาดเดาสภาพการณ์ล่วงหน้าได้ วางแผนรับมือ วางแผนรุกหรือรับได้อย่างเหมาะสม

^{๑๖} สุรศักดิ์ ม่วงทอง, “พุทธธรรมกับภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ ศึกษาเฉพาะกรณีท่าน ผู้ใหญ่บ้าน จังหวัดนครศรีธรรมราช”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๓), หน้า ๒๑.

^{๑๗} อกุ.เอกก. (ไทย) ๒๐/๒๐/๑๖๔.

- ๒) วิฐโร เป็นผู้ชำนาญในงาน รู้จักหน้าที่ ไม่บกพร่องในหน้าที่ที่รับผิดชอบ
- ๓) นิศุสยสมบุโน เป็นผู้มีความซื่อสัตย์ที่ดี และได้รับความไว้วางใจจากผู้อื่น
- นอกจากนี้ พระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ.ปยุตฺโต)ได้เสนอคุณสมบัติอีก ๕ ประการ^{๑๔}

คือ

- ๑) ผู้นำจะต้องมีคุณสมบัติภายในตนเอง เป็นจุดเริ่มและเป็นแกนกลางไว้
 - ๒) ผู้ตามโยงด้วยคุณสมบัติที่สัมพันธ์กับผู้ตาม
 - ๓) จุดหมาย โยงด้วยคุณสมบัติที่สัมพันธ์กับจุดหมาย
 - ๔) หลักการและวิธีการ โยงด้วยคุณสมบัติที่สัมพันธ์กับหลักการและวิธีการที่จะ
- ทำให้สำเร็จผลบรรลุจุดหมาย
- ๕) สถานการณ์ โดยด้วยคุณสมบัติที่สัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมหรือสิ่งที่จะ
- ประสบซึ่งอยู่ภายนอก
- ข้อความที่กล่าวมาเป็นองค์ประกอบสำคัญที่เกี่ยวข้องกับผู้นำที่ต้องพัฒนาตนเองให้ถึงพร้อม

๒.๑.๓.๓ บุคลิกแห่งผู้นำ

คัมภีร์แห่งพระพุทธศาสนาได้กล่าวถึง นักปกครองต้องมีลักษณะทั้งดงามทางร่างกาย งามใจ งามใจ น่าเชื่อถือ โดยได้กล่าวไว้ในปริสัลักษณะ ๓๒ ประการว่า ผู้มีลักษณะดังกล่าว เป็นผู้มีบุญญาธิการ มีความรู้ความสามารถในการปกครองให้เกิดความร่มเย็นเป็นสุข โดยเลือกใช้หลักธรรมมาภิบาลในการปกครอง ซึ่งปริสัลักษณะนั้นมี ๓๒ ประการ ได้แก่

๑. มีฝ่าพระบาทราบเสมอกัน
๒. พื้นฝ่าพระบาททั้งสองของมหานุรุษ มีจักรซึ่งมีกำข้างละ ๑,๐๐๐ ชั้ มีกง มีดุม และมีส่วนประกอบครบทุกอย่าง
๓. มีสันพระบาทยื่นยาวออกไป
๔. มีพระองคุลียาว
๕. มีพระหัตถ์และพระบาทอ่อนนุ่ม
๖. ฝ่าพระหัตถ์และฝ่าพระบาทมีเส้นที่ข้อพระองคุลิจดกันเป็นรูปดาบ

^{๑๔} พระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ.ปยุตฺโต), ภาวะผู้นำ, หน้า ๕.

๗. มีข้อพระบาทสูง

๘. มีพระขมริ้วคุดแข็งเนื้อทราย

๙. เมื่อประทับยืน ไม่ต้องน้อมพระองค์ลงก็ทรงดูเกล้าถึงพระชานุด้วย ฝ่าพระหัตถ์ทั้งสองได้

๑๐. มีพระคุดฐานเร้นอยู่ในฝัก

๑๑. มีพระฉวีสีทอง คือคล้ายทองคำ

๑๒. มีพระฉวีละเอียด จนละอองธุลีไม่อาจติดพระวรกายได้

๑๓. มีพระโลหชาติเดียว คือ ในแต่ละขุมมีเพียงเส้นเดียว

๑๔. มีพระโลหชาติปลายอนขึ้น คือ พระโลหชาติขอดเป็นวงเวียนขวาดัง ภูเขาลูกศรธรรมเข้มนั่งคอกอัญชัน

๑๕. มีพระวรกายตั้งตรงคุดกายพรหม

๑๖. มีพระมังสะในที่ ๗ แห่งเต็มบริบูรณ์

๑๗. มีพระวรกายทุกส่วนบริบูรณ์ดุจลำตัวท่อนหน้าของราชสีห์

๑๘. มีร่องพระปฤษฎางค์เต็มเสมอกัน

๑๙. มีพระวรกายเป็นปริมาตรคุดปริมาตรแห่งดินไทร พระวรกายสูงเท่ากับ ๑ วา ของพระองค์ ๑ วา ของพระองค์เท่ากับส่วนสูงพระ วรกาย

๒๐. มีลำพระศอกกลมเท่ากันตลอด

๒๑. มีเส้นประสาทรับรสพระกระยาหารได้ดี

๒๒. มีพระหนุคุดกลางราชสีห์

๒๓. มีพระทนต์ ๔๐ ซี่

๒๔. มีพระทนต์เรียบเสมอกัน

๒๕. มีพระทนต์ไม่ห่าง

๒๖. มีพระเขี้ยวแก้วขาวงาม

๒๗. มีพระชีวหาใหญ่ยาว

๒๘. มีพระสุรเสียงคุดเสียงพรหม ตรัสคุดเสียงร้องของนกการเวก

๒๙. มีดวงพระเนตรดำสนิท

๓๐. มีดวงพระเนตรแจ่มใสคุดตาลูกโกเพ็งตลอด

๓๑. มีพระอุณาโลมระหว่างพระโขนงสีขาวอ่อนเหมือนนุ่น

๓๒. มีพระเศียรคุดประดับด้วยกรอบพระพักตร์^{๑๕}

สมบัติแห่งปรีศลักษณะย่อมเกิดแก่ผู้มีบุญญาธิการที่สั่งสมมานาน โดยผู้นำที่มีคุณธรรมย่อมเป็นผู้สร้างประโยชน์สุขให้เกิดขึ้นแก่อณาประชาราษฎร์ พระราชาหรือผู้ปกครองประพฤติธรรม ไพร่ฟ้าประชาราษฎร์ย่อมประพฤติตามไปด้วย เมื่อเป็นดังนั้น ฝนฟ้าย่อมตกต้องตามฤดูกาล พืชพันธุ์ธัญญาหารก็เจริญงอกงาม หมู่มนุษย์ก็เบียดเบียนวาทิโลกแล้วย่อมมีสุขภาพร่างกายที่แข็งแรงสมบูรณ์^{๑๖}

๒.๑.๓.๔ พระสูตรที่สนับสนุนแนวคิดภาวะผู้นำ

ในพระไตรปิฎกมีบางพระสูตรที่เกี่ยวข้องกับภาวะผู้นำ ดังตัวอย่าง ดังนี้

๑) มหาโคपालสูตรและจุฬโคपालสูตร พระสูตรนี้อยู่ในมัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ว่าด้วยอุปมาอุปไมยว่าผู้จะเข้าถึงพระนิพพาน ต้องประกอบคุณลักษณะ ๑๑ ประการ โดยอุปมากับนายโคบาลต้องประกอบด้วยองค์ ๑๑ ประการ เป็นผู้สามารถจะเลี้ยงฝูงโคให้เจริญให้เพิ่มขึ้นได้ กล่าวคือ นายโคบาลในโลกนี้ ๑) รูรูโค ๒) ฉลาดในลักษณะโค ๓) กำจัดไข้ขาง ๔) ปกปิดแผล ๕) สุมไฟ ๖) รู้ทำน้ำ ๗) รู้ว่าโคคิมน้ำแล้ว ๘) รู้ทาง ๙) ฉลาดในที่หากิน ๑๐) ริดนมให้เหลือ ๑๑) บูชาโคผู้ทั้งหลายที่เป็นพ่อโคเป็นจำฝูง ด้วยการบูชาอย่างยิ่ง^{๑๗}

พุทธพจน์ดังกล่าว แม้ว่าพระพุทธองค์ทรงอุปมาธรรมเพื่อให้ภิกษุได้เข้าใจและปฏิบัติตามเพื่อบรรลุธรรม แต่อุปมานี้ก็สามารถนำมาขยายอธิบายความการเป็นผู้นำที่ดีได้ ดังนี้

๑. การรู้จักรูป ผู้นำต้องรู้จักและเข้าใจผู้ร่วมงานหรือผู้ใต้บังคับบัญชาในฐานะของสมาชิกขององค์กร ความรู้นี้นอกจากจะสร้างความสนิทกันแล้ว ยังก่อให้เกิดมิตรไมตรีต่อกัน เข้าใจความต้องการประวัติดั้งเดิมของมวลสมาชิก

๒. ฉลาดในลักษณะโค เมื่อนำรู้จักตัวบุคคล ก็จะสามารถพิจารณาจัดสรรตำแหน่งงานต่างๆ ให้เหมาะสมกับบุคคล การทำงานภายใต้การแนะนำมอบหมายก็จะสัมฤทธิ์ผล

^{๑๕} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๐๐/๑๖๐.

^{๑๖} พระศรีปริยัติโมลี(สมชัย กุศลจิตโต), *สงฆ์ผู้นำสังคม*, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๖๑.

^{๑๗} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๓๔๘/๓๘๐.

๓. กำจัดไขขวาง ผู้นำสามารถแสดงศักยภาพของตนได้ จากการแก้ไขปัญหาคอขวดต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นพื้นฐานต่อความเชื่อถือในอำนาจ

๔. ปกปิดแผล ผู้นำจะต้องมีความระมัดระวัง ตำรวจตรวจตรามิให้เกิดความเสียหาย อันเป็นการทำลายชื่อเสียงของสมาชิกในสังคม ป้องกันมิให้ปรากฏออกมาภายนอก

๕. สุมไฟ ผู้นำจะสามารถชี้แนะผู้อื่นได้อย่างถูกต้องในแง่การนิเทศงานแก่มวลชนสมาชิก ต้องอาศัยประสบการณ์และภาวะผู้นำ

๖. รู้ทำน้ำ ผู้นำจะต้องรู้จักแสวงหาความรู้ รู้จักจัดความคิดในการทำงาน มีคณะทำงานที่ดี มีคณะที่ปรึกษาในกิจกรรมต่างๆ เพื่อประโยชน์แก่มวลสมาชิก

๗. รู้ว่าโคค้ำน้ำแล้ว รู้ว่าโคกินน้ำแล้วหรือยัง ผู้นำจะต้องรู้จักกระบวนการพัฒนาให้โอกาสแก่ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ของสมาชิก ด้วยการอบรม เพิ่มพูนความรู้ ฝึกฝนทักษะอาชีพ

๘. รู้ทาง ผู้นำต้องรู้แนวทางในการบริหารจัดการ ขณะเดียวกันจะต้องรู้จักจุดร่วมของชีวิตมนุษย์ โดยนำพาสมาชิกของตนไปสู่จุดหมายของชีวิตร่วมกัน

๙. ถลาดในที่หากิน ผู้นำจะต้องสามารถประเมินศักยภาพของกลุ่ม ด้วยการกำหนดเป้าหมาย วางแผนการทำงานและแนวทางปฏิบัติจนกว่าจะบรรลุวัตถุประสงค์

๑๐. ริดนมให้เหลือ ผู้นำจะต้องคำนึงถึงประโยชน์ของมวลชนสมาชิก รู้จักประสานประโยชน์ ดำเนินกิจกรรมของกลุ่มด้วยความพอเหมาะพอดี รักษาความสมดุลระหว่างการให้กับการรับ

๑๑. บูชาโคผู้ทั้งหลายที่เป็นพ่อโคเป็นจำฝูง ผู้นำจะสามารถเสริมภาวะของตนเองให้เด่นชัด ด้วยการรู้จักให้บำเหน็จรางวัลแก่ผู้ทำงานดี มีคุณธรรม อันเป็นการสร้างเสริมความเชื่อถือผู้นำ และเป็นกำลังใจในการทำกิจกรรมต่างๆ ของกลุ่มและมวลชนสมาชิก^{๒๒}

๒) จักรกวัตตสูตร^{๒๓} พระสูตรว่าด้วยการบำเพ็ญกรณียกิจของพระเจ้าจักรพรรดิ เพื่อความเจริญก้าวหน้าของบ้านเมือง มี ๑๒ ข้อคือ

๑. ให้ยึดถือหลักธรรมเป็นธงชัยในการปกครองประเทศ

๒. ให้ความคุ้มครองรักษาอันเป็นธรรมแก่อันโทชน (คนภายในวัง)

^{๒๒} นันทวรรณ อิศรานันต์ชัย, “ภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ในยุคโลกาภิวัตน์ : ศึกษาจากหลักพุทธธรรม”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐).

^{๒๓} ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๘๔/๖๒-๖๓.

๓. ให้ความคุ้มครองรักษาแก่กำลังพลโดยความเป็นธรรม
๔. ให้ความคุ้มครองแก่ข้าราชการที่เป็นเมืองขึ้น ตลอดถึงชนชั้นปกครอง นักบริหารชั้นผู้ใหญ่ทั้งหลาย
๕. ให้ความคุ้มครองแก่นุโชน (ข้าราชการพลเรือน)
๖. ให้ความคุ้มครองแก่ชนเจ้าพิธี (นักวิชาการ พ่อค้า)
๗. ให้ความคุ้มครองแก่ราษฎรทั้งปวง
๘. ให้ความคุ้มครองพระสงฆ์ บรรพชิต และนักบวชทั้งหลาย
๙. ให้ความคุ้มครองแก่สัตว์น้อยใหญ่
๑๐. ปกป้องไม่ให้เกิดสิ่งเลวร้ายในราชอาณาจักร
๑๑. สงเคราะห์ผู้ยากไร้ กระจายรายได้สู่ชนเบื้องล่าง
๑๒. หมั่นปรักษา ไตร่ถามสมณพราหมณ์ผู้ทรงธรรม นักวิชาการผู้มีความรู้ดี

๓) **กฎหมายตรา**^{๒๔} สูตรแสดงถึงบทบาทหน้าที่ในการบริหารกิจการบ้านเมืองของผู้ปกครอง สูตรนี้ได้กล่าวถึง สาเหตุการเกิดอาชญากรรมและแนวทางแก้ไขที่จะทำให้อาชญากรรมหมดไป จะต้องทำให้ประชาชนในรัฐมีความเป็นอยู่ที่ดี หมายความว่า ทุกชนชั้นวรรณะต้องมีอยู่มีกิน ชาวานจะต้องได้สิ่งที่จำเป็นแก่การทำนา พ่อค้าจะต้องได้รับทุน ลูกจ้างผู้ใช้แรงงานมีงานทำ คนเคื่องร่อนได้รับยกเว้นภาษี วิธีที่ผู้นำต้องปฏิบัติมีดังต่อไปนี้

๑. พลเมืองเหล่าใด ในบ้านเมืองพระองค์ ขมิขมั้นในกสิกรรมและโครักขกรรมของพระองค์ จงเพิ่มข้าวปลูกและข้าวกินให้แก่พลเมืองเหล่านั้นในโอกาสอันสมควร
๒. พลเมืองเหล่าใด ในบ้านเมืองพระองค์ ขะมักเขม้นในพาณิชย์กรรมของพระองค์ จงเพิ่มพูนทุนให้แก่พลเมืองเหล่านั้นในโอกาสอันสมควร
๓. ข้าราชการเหล่าใดในบ้านเมืองของพระองค์จงพระราชทานเบี้ยเลี้ยงและเงินเดือนแก่ข้าราชการเหล่านั้นในโอกาสอันสมควร

๔) **อัครัญสูตร**^{๒๕} สูตรที่ว่าด้วยกำเนิดโลก ปฐมนมนุษย์และผู้นำ โดยในพระสูตรนี้ได้กล่าวถึงวิวัฒนาการของโลกและมนุษย์ว่า มนุษย์มาจากพรหมชั้นอภิสรรที่เดินทางมายังโลกที่กำเนิดขึ้นใหม่ ๆ ยังมีน้ำปกคลุม จักรวาลมืดมน มีเพียงดินจ้วนเท่านั้น จึงพากันซึมเกิดจิตใจในรส ภายหยาบจึงเกิดขึ้น มีกิเลสตัณหา ต่อมาโลกเกิดดวงอาทิตย์ ดวงดาว มี

^{๒๔} ที.ที. (ไทย) ๘/๓๓๘/๑๓๑-๑๓๒.

^{๒๕} คุรยละเอียดใน ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๑๑-๑๔๐/๘๓-๑๐๒.

กลางวันกลางคืน ต่อมาดินจ้วนหมดไป สะเก็ดดินเกิดขึ้นมาแทน ก็พากันกินสะเก็ดดินแทน ผิวพรรณวรรณะยิ่งหยาบขึ้นไปอีก เมื่อสะเก็ดดินหมด ก็พากันกินเครื่องดิน สัตว์ทั้งหลายพากันเกิดทวิภูฏี ถือเนื้อถือตัว ถือวรรณะที่แตกต่างกัน ต่อมาเครื่องดินหมด ได้มีข้าวสาทิไม่มีเมล็ด ขึ้นมาทดแทน สัตว์ทั้งหลายพากันกินและเกิดความโลภพากันกักตุน ทำให้ผิวพรรณหยาบขึ้นไปอีก เกิดแบ่งพรรคแบ่งพวก มีการทะเลาะเบาะแว้งและเกิดเพศชายหญิงขึ้น เมื่อมนุษย์ที่พัฒนาการจากสัตว์ยุคต้นและมีการทะเลาะกันมาก จึงทำให้มีการคัดเลือกผู้ปกครองมาดูแลกลุ่มของตนและพัฒนาการเป็นกษัตริย์ในเวลาต่อมา

๒.๒ หลักธรรมทั่วไปของภาวะผู้นำในพระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนามีหลักธรรมสร้างผู้นำที่พึงประสงค์หรือมีภาวะผู้นำที่ดี นั่นคือ ผู้นำต้องเป็นนักประชาธิปไตยเปี่ยมด้วยหลักธรรมาธิปไตย การบริหารงานด้วยหลักพรหมวิหารธรรม ๔ อย่าง การสงเคราะห์ผู้ได้บังกับบัญชาด้วยหลักสังคหวัตถุ ๔ อย่าง และความเป็นผู้มีพละกำลังที่สมบูรณ์ทั้งกายและใจด้วยหลักพละ ๕ อย่าง ดังจะได้นำเสนอต่อไปนี้

๒.๒.๑ หลักอริปไตย ^{๒๖}

อริปไตย หมายถึง ความเป็นใหญ่ ภาวะที่ถือเอาเป็นใหญ่ มี ๓ ประการ คือ

๑) **อัตตาริปไตย** คือ ความมีตนเป็นใหญ่, ถือตนเป็นใหญ่, กระทำการด้วยปรารถนาตนเป็นประมาณ

๒) **โลกริปไตย** คือ ความมีโลกเป็นใหญ่, ถือโลกเป็นใหญ่, กระทำการด้วยปรารถนา นิยมของโลกเป็นประมาณ

๓) **ธัมมาริปไตย** คือความมีธรรมเป็นใหญ่, ถือธรรมเป็นใหญ่, กระทำการด้วยปรารถนาความถูกต้อง เป็นจริง สมควรตามธรรม เป็นประมาณ

หลักธรรมข้อนี้ พระมหาจุติชัย วชิรเมธี (ว.วชิรเมธี) ได้อธิบายขยายความไว้ว่า^{๒๗} ผู้นำ คือ ผู้ที่มีหน้าที่ใช้อำนาจในการตัดสินใจ ศักยภาพของการเป็นผู้นำวัดกันที่ศักยภาพในการตัดสินใจ ผู้นำที่ดีมีแนวทางการตัดสินใจ ๓ ทางด้วยกัน คือ

^{๒๖} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๕/๒๗๔.

แบบที่หนึ่ง ผู้นำแบบอัตตาริปไตย คือ การตัดสินใจโดยเอาตัวเองเป็นศูนย์กลาง ในลักษณะโลกต้องหมุนตามฉัน ถ้าฉันพูดทุกคนต้องฟัง ถ้าฉันสั่งทุกคนต้องทำ เอาตัวเองเป็นใหญ่ เอาตัวเองเป็นศูนย์กลางหรือเป็นที่ตั้ง แต่ผู้นำแบบนี้มีโอกาสเสี่ยงสูงมากจะกลายเป็นทรราช ถ้าอยู่ในบ้านก็เป็นทรราชในบ้านของคน

แบบที่สอง ผู้นำแบบโลกาธิปไตย คือ เอาคนอื่นเป็นใหญ่ เอาลูกน้องเป็นใหญ่เอาประชาชน เอาบริษัท เอาบริวาร เป็นใหญ่ เลขาฯขงมาอย่างไรก็เซ็นไปโดยขาดการพิจารณาว่าเรื่องราวเป็นอย่างไร สรุปแล้ว ก็คือ การขาดเหตุผลในการพิจารณาไม่เป็นตัวของตนเป็น จะต้องฟังคนอื่น หากเขาว่าอย่างไร ก็พลอยว่าไปตามเขา จะถูกหรือผิดไม่ได้คิดถึงผล ผลเสีย คือ ทำให้ตนและองค์กรขาดเอกภาพที่ดี ขาดกฎเกณฑ์ทางสังคม ขาดระเบียบวินัยในการปกครอง สุดท้ายก็ล้มเหลวเช่นเดียวกันแบบที่หนึ่ง

แบบที่สาม แบบธรรมาธิปไตย คือ มีการตัดสินใจแบบใช้เหตุผล ใช้ปัญญา ใช้ความถูกต้อง ใช้ประโยชน์ส่วนรวมเป็นตัวตั้ง การตัดสินใจโดยถือเอาระบบ หลักการ ความถูกต้อง เหตุผล ประโยชน์สุขของคนส่วนใหญ่เป็นมาตรฐาน หากผู้นำถือหลักการนี้ได้เมื่อใด ก็จะเป็นผู้นำผู้บริหารที่ตัดสินใจเป็น และถือได้ว่าเป็นผู้นำหรือผู้บริหารมืออาชีพ

มีข้อพึงสังเกตว่า ผู้เป็นอัตตาริปก ฟังใช้สติให้มาก ผู้เป็นโลกาธิปก ฟังมีปัญหาครองตนและรู้พินิจ ผู้เป็นธรรมาธิปก ฟังประพจน์ให้ถูกหลักธรรม ผู้เป็นหัวหน้าหมู่ เป็นนักปกครอง ฟังถือธรรมาธิปไตย

๒.๒.๒ พรหมวิหาร ๔

พรหมวิหาร ได้แก่ ธรรมเป็นเครื่องอยู่ของพรหมหรือผู้ประเสริฐ หมายถึง ผู้มีจิตใจยิ่งใหญ่กว้างขวางประดุจพระพรหม ซึ่งเป็นคุณธรรมที่บุคคลควรปฏิบัติต่อกัน ตลอดจนถึงการปฏิบัติต่อสัตว์และธรรมชาติสิ่งแวดล้อมด้วย และโดยเฉพาะอย่างยิ่งบุคคลผู้อยู่ในฐานะผู้ใหญ่ เช่น ผู้ปกครองบ้านเมือง ผู้ปกครองในระดับต่างๆ ตลอดจนบิดามารดา ครู ุปัชฌาย์อาจารย์ และญาติผู้ใหญ่ ที่มีหน้าที่ในการดูแล อบรม สั่งสอน ชี้นำผู้ได้บังคับบัญชา

^{๒๗} ว.วชิรเมธี, ภาวะผู้นำจากเนลสัน มันเดลา ถึง โอบามา แห่งทำเนียบขาว, สถาบันวิมุตตยาลัย พิมพ์ถวายเป็นมุกตาสักการะแก่พระมหากษัตริย์ วชิรเมธี เนื่องในโอกาสได้รับถวายปริญญาศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาดไทย, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันวิมุตตยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๒๒-๓๐.

บุตรหลาน และมิตรบริวาร ซึ่งเป็นผู้น้อยปฏิบัติตามอย่างนุ่มนวลมีระเบียบวินัยหรือเป็นการปกครองด้วยหลักพระคุณผสมกับพระเดช แบ่งออกเป็น ๔ ประการ^{๒๘} ได้แก่

๑) เมตตา ได้แก่ ความรักใคร่ปรารถนาให้มีความสุข ด้วยจิตอันแผ่ไมตรีและคิดทำประโยชน์แก่ผู้อื่นและสิ่งอื่น ซึ่งเป็นความรักใคร่ที่ปราศจากภาวะความกำหนัด ความรักความหวังดี ความปรารถนาดีนั้น เป็นการแสดงออกซึ่งมิตรภาพไมตรีของมนุษย์ที่มีต่อกันตลอดถึงสัตว์และธรรมชาติสิ่งแวดล้อมด้วย ด้วยต้องการมุ่งหวังแต่ความสุขแก่เขา ไม่หวังผลประโยชน์ตอบแทนสิ่งอื่นใดนอกจากให้เขาเป็นสุข โดยการแสดงออก ๓ ทาง ได้แก่

ก) เมตตากายกรรม เมตตาทางกาย คือ การกระทำ และการแสดงออกทางกายที่ประกอบด้วยเมตตา

ข) เมตตาวจีกรรม เมตตาทางวาจา คือ การพูดเจรจาถ้อยคำที่ประกอบด้วยเมตตา

ค) เมตตามโนกรรม เมตตาทางใจ คือ มีจิตใจที่มุ่งหวังดี มีเจตนาดีต่อผู้อื่นและสิ่งอื่น

๒) กรุณา ได้แก่ ความสงสาร คือ เมื่อเห็นเขตกอยู่ในความทุกข์ยากลำบากเดือดร้อน ก็คิดใฝ่ใจในอันที่จะช่วยปลดปล่อยให้เขาพ้นจากความทุกข์ยากลำบากเดือดร้อนนั้น อยากช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความเดือดร้อน ปัญหาหรืออุปสรรคทั้งหลาย มีความใฝ่ใจที่จะปลดปล่อยบำบัดความทุกข์ยากเดือดร้อนให้ประสบกับความสำเร็จ ความเจริญรุ่งเรือง โดยมีบิดามารดาเป็นตัวอย่างของการแสดงออกให้ปรากฏเป็นพฤติกรรม เพราะบิดามารดาจะรู้สึกเป็นทุกข์เป็นร้อน ห่วงใยบุตร เมื่อเห็นบุตรมีความทุกข์หรือผิดหวัง พร้อมกับหาวิธีเพื่อปลดปล่อยความทุกข์นั้น ด้วยความเอ็นดูที่บริสุทธิ์ใจ โดยไม่หวังส่งตอบแทน

๓) มุทิตา ได้แก่ ความรู้สึกยินดีด้วย เมื่อเห็นผู้อื่นหรือสิ่งอื่นอยู่ดีมีความสุข ตัวเองก็มีใจแช่มชื่นเบิกบาน พลอยยินดีปราชัยปลื้มบันเทิงใจด้วย เมื่อเห็นเขาเหล่านั้นประสบความสำเร็จ มีความเจริญงอกงามในตำแหน่งหน้าที่การงานยิ่งขึ้นไป

๔) อุเบกขา ได้แก่ ความมีใจเป็นกลาง คือ มองตามเป็นจริงโดยวางจิตเรียบสม่ำเสมอ มั่นคง เทียงตรงดุจตราขึง เมื่อมองเห็นบุคคลที่ได้รับผลของกรรมดีหรือกรรมชั่ว ซึ่ง

^{๒๘} ที.ปา. (ไทย) ๑๐/๓๒๓/๒๕๖.

สมควรแก่เหตุที่ตนได้กระทำไว้ พร้อมทั้งวินิจฉัย วางตน และปฏิบัติไปตามความเที่ยงธรรม ไม่เอนเอียงด้วยอคติ^{๒๕}

ผู้ปกครองควรนำหลักพรหมวิหารธรรมไปใช้ ดังนี้

๑) ตั้งใจให้ความเมตตาและกรุณาต่อผู้ได้บังคับบัญชาที่ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความสุจริตและชอบธรรม ชอบด้วยกฎระเบียบและกฎหมายของประเทศ

๒) มีความกระตือรือร้น เมื่อบริหารหรือผู้ได้บังคับบัญชา ทำผลงานแก่งองค์กรให้เจริญก้าวหน้าได้ มีผลงานใหม่ มีนวัตกรรมใหม่ออกมาสู่องค์กรและสังคม เช่น ให้การยกย่องชมเชย ให้รางวัล ให้เกียรติบัตร เพื่อเงินเดือน เป็นต้น อันเป็นเหตุให้บริหารผู้นั้น มีใจกล้าหาญที่จะทำงานให้ก้าวหน้ายิ่งขึ้นและทุ่มเทแก่งองค์กรเป็นทวีคูณ

๓) รู้จักการปล่อยวางหรือวางเฉยต่อบางเรื่องและบางบุคคลที่ไม่ควรใส่ใจ เนื่องจากจะทำให้การบริหารงานขององค์กรหยุดชะงัก เช่น ไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยวเรื่องส่วนตัวของบริหาร หากเรื่องที่เขากะทำนั้นไม่ส่งผลกระทบต่อองค์กรของตน เช่น พฤติกรรม การสูบบุหรี่ การเที่ยวกลางคืน เป็นต้น

๒.๒.๓ สังคหัตถ์ ๔

สังคหัตถ์ แปลว่า ธรรมเครื่องยึดเหนี่ยวใจบุคคลและประสานหมู่ชนไว้ในความสมานสามัคคี หมายถึง การกระทำการสงเคราะห์ที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจของกันและกัน ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับคนทุกคนและทุกสังคม เช่น ผู้ปกครองหรือผู้บริหารกับผู้ใต้บังคับบัญชา (บริหาร) ศิษย์กับครูอาจารย์ เป็นต้น เพราะเป็นรากฐานแห่งการแบ่งปันผลประโยชน์ทางวัตถุที่ลงตัว และความเจริญก้าวหน้าทั้งส่วนตัวและส่วนรวมมี ๔ ประการ^{๒๖} ดังนี้

๑) ทาน หมายถึง การให้ปันสิ่งของด้วยความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละ ช่วยเหลือ สงเคราะห์ด้วยทุน หรือทรัพย์สิน และวัตถุสิ่งของตลอดจนให้ความรู้ และศิลปวิทยานัยสำคัญ ของ “ทาน” ในสังคหัตถ์ นี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อสงเคราะห์ผู้รับ เน้นผู้รับเป็นสำคัญ เช่น ช่วยเหลือสงเคราะห์ผู้อื่นด้วยปัจจัย ๔ กล่าวคือ เครื่องนุ่งห่ม อาหาร ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค ฉะนั้น การให้ทาน จึงควรให้ด้วยความมีเมตตาเพื่อแสดงน้ำใจไมตรี สร้างเสริมมิตรภาพ ให้ด้วยกรุณา ต้องการช่วยปลดปล่อยความทุกข์ความเดือดร้อน ให้ด้วยมุทิตา

^{๒๕} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๑๔๘-๑๔๙.

^{๒๖} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๑๓/๒๕๕๕.

ส่งเสริมสนับสนุนให้ทำความดีมีความเจริญก้าวหน้า เพราะฉะนั้น การให้ด้วยวัตถุสิ่งของ จึงมุ่งประโยชน์แก่ผู้รับ ๓ ลักษณะ ได้แก่

ก) ให้โดยหวังจะอนุเคราะห์ การให้ความเกื้อหนุนโอบอ้อมอารีด้วยเมตตา และการให้การอุดหนุนเอื้อเพื่อช่วยเหลือกันด้วยกรุณา

ข) ให้โดยหวังเพื่อเป็นการสมัคสมานสามัคคี ด้วยการสงเคราะห์เกื้อกูลกันและกันในฐานะผู้อื่นที่เกี่ยวข้องกับตน

ค) ให้เพื่อเป็นการตอบแทนคุณ ประรณานูชาคุณแก่ท่านผู้มีคุณ เช่น ปู่ทวด ยาย ทวด ตา ยาย และบิดา มารดาผู้ที่มีอุปการคุณ^{๓๑}

ทานหรือการให้นั้น ย่อมเป็นประโยชน์ทั้งแก่ผู้ให้และผู้รับ คือ ทำให้ผู้ให้มีความสุข เบิกบานใจ และอิ่มใจซึ่งจะเป็นประโยชน์เกื้อกูลต่อร่างกายและจิตใจ เป็นการสละความเห็นแก่ตัว ผู้รับย่อมได้รับประโยชน์จากสิ่งของที่เขาให้ การให้และการรับจึงเป็นสิ่งที่สำคัญสำหรับมนุษย์ เป็นการรักษาความเป็นธรรมชาติของมนุษย์ไว้ เป็นการรักษาความเป็นสังคมความเป็นเพื่อนฝูงความเป็นญาติเอื้ออาไว และการให้กับการรับยังเป็นกฎ เป็นกระบวนการของธรรมชาติของบุคคลผู้มีความกตัญญู ถ้าธรรมชาติไม่มีการให้และการรับ ป่านี้อะไรจะไม่มีโลก ดวงดาว มนุษย์ พืช สัตว์ และธรรมชาติอย่างแน่นอน พระพุทธองค์ตรัสว่า “การให้ทาน เป็นมงคลอันสูงสุด”^{๓๒} ซึ่งเป็นการส่งเสริมความกตัญญู

๒) ปิยวาจา หรือ เปยวัชชะ หมายถึง พูดอย่างคนรักกัน คือ กล่าวคำสุภาพ ไพเราะ น่าฟัง ชี้แจงแนะนำสิ่งที่เป็นประโยชน์ มีเหตุผลเป็นหลักฐานชักจูงในทางที่ดีงาม หรือคำแสดงความเห็นอกเห็นใจ ให้กำลังใจ รู้จักพูดให้เกิดความเข้าใจดี สมานสามัคคี เกิดไมตรีทำให้รักใคร่นับถือและช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

๓) อตถจริยา หมายถึง ทำประโยชน์แก่เขา คือช่วยเหลือด้วยแรงกาย และชวนชวนช่วยเหลือกิจกรรมต่าง ๆ บำเพ็ญสาธารณประโยชน์ รวมทั้งช่วยแก้ไขปัญหาละช่วยปรับปรุงส่งเสริมในด้านจริยธรรม

^{๓๑} สมเด็จพระมหาธีรราช (พิมพ์ ธรรมโร), มงคลยодชีวิต ฉบับสมบูรณ์, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๒๘), หน้า ๒๗๕-๒๘๐.

^{๓๒} บ.พ. (ไทย) ๒๕/๗/๗.

๔) **สมานัตตา** หมายถึง เอาตัวเข้าสมาน คือ ทำตัวให้เข้ากับเขาได้ วางตนเสมอ ดันเสมอปลาย ให้ความเสมอภาค ปฏิบัติสม่ำเสมอต่อผู้อื่น ไม่เอาเปรียบ และร่วมสุข ร่วมทุกข์ ร่วมรับรู้ ร่วมแก้ไขปัญหา เพื่อให้เกิดประโยชน์สุขร่วมกัน^{๓๓}

หลักการสงเคราะห์ด้วยสังกตัตถุนี้ แต่เดิมจัดอยู่ในหลักธรรมสำหรับผู้ปกครองประเทศ ซึ่งเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ราชสังกตัตถุ มีลักษณะที่คล้ายคลึงกัน ได้แก่

๑) **สัตตเมระ** คือ ความฉลาดในการบำรุงพืชพันธุ์ธัญญาหารของประชาชน (ในปัจจุบันทางราชการ มอบให้กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เป็นผู้ดูแลบริหารจัดการเรื่องนี้)

๒) **ปฐมเมระ** คือ ความฉลาดในการบำรุงข้าราชการ (การให้สวัสดิการและขวัญกำลังใจในการปฏิบัติหน้าที่ของข้าราชการในแต่ละกระทรวง)

๓) **สัมมาปาสะ** คือ ความรู้จักผูกผสานรวมใจประชาชนด้วยการส่งเสริมอาชีพ เช่น ให้สินเชื่อแก่คนจนเพื่อประกอบอาชีพทางการเกษตรและค้าขาย เป็นต้น

๔) **วาระเปยะ (หรือ วาจาเปยะ)** คือ ความมีวาจาอันดูคึกคักน่าใจ น่าคำควรดื่ม หมายถึง ผู้ปกครองที่ฉลาดจะต้องรู้จักพูด รู้จักปราศรัย ไพเราะ สุภาพนุ่มนวล ประกอบด้วยเหตุผล มีประโยชน์เป็นทางของความสามัคคี ทำให้เกิดความเข้าใจอันดีและความนิยมเชื่อถือจากผู้ได้บังคับบัญชา (บริวาร)^{๓๔}

๒.๒.๔ พละ ๕

พละธรรม มีความสำคัญยิ่งในแง่ของการปกครองตนเอง เพื่อฝึกให้ตนเป็นคนมีความเชื่อมั่นในการทำงานที่ถูกต้อง มีความ پاکเพียรต่อสู้กับปัญหาที่เผชิญหน้าทุกรูปแบบ มีสติกำกับจิตใจอยู่เสมอไม่ประมาทในการปฏิบัติหน้าที่ และมีไหวพริบหรือปัญญาในการแก้ปัญหาที่ยากและซับซ้อนในองค์กรของตน เพื่อให้การบริหารงานและการปกครองผู้ได้บังคับบัญชาเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด

คำว่า **พละ** แปลว่า ธรรมอันเป็นกำลัง ซึ่งพละนี้ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า อินทรีย์ ๕ หมายถึง ธรรมที่เป็นใหญ่ในกิจของตน (Controlling faculty) เหตุที่เรียกว่า อินทรีย์ เพราะความหมายว่า เป็นใหญ่ในการกระทำหน้าที่แต่ละอย่างๆ ของตน คือ เป็นเจ้าการ ในการครอบงำเสียซึ่งความไร้ศรัทธา ความเกียจคร้าน ความประมาท ความฟุ้งซ่าน และความหลง

^{๓๓} อจ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๒/๕๑.

^{๓๔} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๔๔.

ตามลำดับ ที่เรียกว่า พละ เพราะความหมายว่า เป็นพลังทำให้เกิดความมั่นคง ซึ่งความรู้ ศรัทธาเป็นต้น แต่ละอย่าง จะเข้าครอบงำไม่ได้^{๓๕}

- ๑) ศัทธา คือ ความเชื่อ (Confidence)
- ๒) วิริยะ คือ ความเพียร (Energy; effort)
- ๓) สติ คือ ความระลึกได้ (Mindfulness)
- ๔) สมาธิ คือ ความตั้งจิตมั่น (Concentration)
- ๕) ปัญญา คือ ความรู้ทั่วชัด^{๓๖} (Wisdom; understanding)

๒.๓ หลักธรรมที่สนับสนุนภาวะผู้นำ

สำหรับหลักธรรมที่สนับสนุนภาวะผู้นำ มีดังนี้

๒.๓.๑ สาราณียธรรม ๖

ธรรมเป็นเหตุให้ระลึกถึงกันที่เรียกว่า สาราณียธรรม มี ๖ ประการ^{๓๗} ได้แก่

๑) เมตตาการุณยธรรม ได้แก่ ทำต่อกันด้วยเมตตา คือแสดงไมตรีและความหวังดีต่อเพื่อนร่วมงาน ร่วมกิจการ ร่วมชุมชน ด้วยการช่วยเหลือกิจธุระต่าง ๆ แสดงอาการกิริยาสุภาพ ไม่เบียดเบียนทำร้ายผู้อื่น เคารพนับถือกันทั้งต่อหน้าและลับหลัง

๒) เมตตาวัจจกรรม ได้แก่ พูดต่อกันด้วยเมตตา คือ ช่วยบอกแจ้งสิ่งที่เป็นประโยชน์ สั่งสอนหรือแนะนำตักเตือนกันด้วยความหวังดี กล่าววาจาสุภาพอ่อนโยน ไม่กล่าวร้าย ไม่ใช้วาจาหยาบคาย หรือวาจาที่ประกอบด้วยอารมณ์โทสะ แต่ใช้คำพูดที่ประกอบด้วยเมตตา คือ พูดด้วยความหวังดี เจตนาดี ไม่ล่วงละเมิดผู้อื่นด้วยวาจา

๓) เมตตามโนกรรม ได้แก่ คิดต่อกันด้วยเมตตา คือ มีความหวังดี ปราศจากดี มีไมตรีจิตที่ดีงามต่อกันและกัน คิดทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่กัน มองกันในแง่ดี ไม่แสดงอาการโกรธเคือง อาฆาตพยาบาท แสดงออกด้วยจิตใจที่ขมขื่นแค้นใส่ต่อกัน ไม่บังคับขู่เข็ญจิตใจผู้อื่น

^{๓๕} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๕๘-๑๕๙.

^{๓๖} ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๓๓๒/๓๓๕.

^{๓๗} วิ.ป. (ไทย) ๘/๒๗๔/๓๖๘.

๔) **สาธารณโภคี** ได้แก่ เมื่อได้วัตถุสิ่งของเครื่องใช้ หรือ อาหาร จะต้องรู้จักแบ่งปัน มีน้ำใจกว้างขวาง เสียสละแบ่งปันลาภผลที่ได้มาโดยชอบธรรม แม้เป็นของเล็กน้อยก็แจกจ่ายให้มีส่วนร่วมใช้สอยบริโภคทั่วกัน ไม่ตระหนี่ใช้สอยเพียงผู้เดียว

๕) **ศีลสามัญญตา** ประพฤติตนให้ถูกต้องตามกฎหมายที่สังคมปฏิบัติกัน คือมีความประพฤติสุจริตดีงาม รักษาระเบียบวินัยของส่วนรวม ไม่ทำตนให้เป็นที่น่ารังเกียจ หรือเสื่อมเสียแก่หมู่คณะ

๖) **ทฤษฎีสามัญญตา** ปรับความเห็นเข้ากันได้ คือ เคารพรับฟังความคิดเห็นกัน มีความเห็นชอบร่วมกัน ตกลงกันได้ในหลักการสำคัญ ยึดถืออุดมคติ หลักแห่งความดีงามหรือจุดหมายสูงสุดอันเดียวกัน

หลักสาราณียธรรมนี้ มีส่วนช่วยให้ผู้บังคับบัญชาและผู้ใต้บังคับบัญชามีความรักใคร่ ประองดอง สามัคคีต่อกัน เพราะว่า ต่างฝ่ายก็ต่างปฏิบัติหน้าที่อย่างตรงไปตรงมา ทั้งการพูด การสื่อสาร และแนวคิดเป็นไปด้วยเมตตาจิตต่อกัน ไม่ขัดแย้งทางความคิดที่เป็นมิฉาปฏิฐิติ แต่ถกเถียง ได้แย้งด้วยหลักการและเหตุผลทางปัญญา ในส่วนนี้ถือว่าเป็นการช่วยชาติไม่ให้ล่มสลายด้วยการแตกแยกด้านความคิดเห็น ประการต่อมา ในแง่ของความประพฤติหรือศีล การมีกติการ่วมกัน มีกฎหมายที่ใช้บังคับเหมือนกัน ไม่เลือกปฏิบัติแล้ว ย่อมเกิดความเป็นธรรม ความยุติธรรมแก่ทุกฝ่าย ประเทศย่อมเดินหน้าไปได้ และที่สำคัญอย่างหนึ่งในสังคมมนุษย์ทุกชาติทุกภาษา คือ การแบ่งปันผลประโยชน์อย่างเสมอภาคต่อผู้ทำงานหรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้องต่างๆ โดยเห็นแก่ประโยชน์ขององค์กรมากกว่าส่วนตัวและพวกพ้อง

๒.๓.๒ ทิศ ๖

ในสังคมไทยตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ขนบธรรมเนียมจารีตประเพณี และวัฒนธรรมที่ถือปฏิบัติกันมานั้น เรื่องการปฏิบัติต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกันเป็นเรื่องที่เป็นเอกลักษณ์ของคนไทย คือ การปฏิบัติในหน้าที่ของตนเองต่อกัน ระหว่าง บิดามารดากับบุตรครู-อาจารย์กับศิษย์ สามีกับ ภริยา มิตรกับมิตร นายกับบ่าว และภคุหส์ถ์กับพระสงฆ์ หลักธรรมเรื่องทิศหกในพระพุทธศาสนา เป็นหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับชีวิตมนุษย์ที่มีชีวิตร่วมกันอยู่ในสังคม มนุษย์มีปฏิสัมพันธ์ต่อกันในชีวิตประจำวัน มีความสัมพันธ์กันในงาน องค์กรต่าง ๆ ทั้งทางภาครัฐ และเอกชน มนุษย์เป็นสัตว์สังคมติดต่อกันสัมพันธ์ซึ่งกันและ กันตั้งแต่สถาบันเล็กสุดของสังคมคือสถาบันครอบครัว จนถึงใหญ่สุดของสังคมคือสถาบันชาติ บุคคลจะอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุขนั้นต้องเป็นคนที่มียุทธยสัมพันธ์ดี มี

ความประพฤติ เรียบร้อยดีงาม มีคุณธรรม ศีลธรรม จริยธรรมประจำใจ มีหลักธรรมยึดถือเป็นหลักปฏิบัติในการดำเนินชีวิตของตนและบุคคลอื่น^{๓๘} ในงานวิจัยนี้ จะกล่าวเฉพาะหน้าที่ของผู้ปกครอง (นาย) และผู้ได้บังคับบัญชา (บ่าว) ดังนี้

หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาได้กำหนดหน้าที่ของนาย,นายจ้าง[ผู้บริหาร , ผู้จัดการ]พึงสงเคราะห์ อนุเคราะห์ กรรมกร คนงาน พนักงาน ลูกจ้าง ผู้เป็นทิศเบื้องล่างโดยหน้าที่ ๕ ประการ^{๓๙} คือ

๑. จัดการงานให้ทำตามสมควรแก่กำลัง
๒. ให้อาหารและค่าจ้าง
๓. ดูแลรักษายามเจ็บป่วย
๔. ให้อาหารที่มีรสแปลก
๕. ให้หยุดตามโอกาส

ทาส กรรมกร คนงาน คนรับใช้ พนักงาน ผู้อยู่ได้บังคับบัญชา ที่เปรียบเสมือนเป็นทิศ เบื้องล่าง ให้ปฏิบัติต่อนาย เจ้านาย ผู้ที่ทำหน้าที่สูงกว่าตามสายงาน เช่น รองผู้จัดการ ผู้จัดการ ผู้บังคับบัญชา ให้ปฏิบัติ ๕ ประการ ดังนี้

๑. ขึ้นทำงานก่อนนาย
๒. เลิกการงานทีหลังนาย
๓. ถือเอาแต่ของที่นายให้
๔. ทำงานให้ดีขึ้น
๕. นำคุณของนายไปสรรเสริญ

การนำไปใช้ในการทำงานของผู้ปกครององค์กร (นาย) มีดังนี้

๑. รู้จักควบคุมตนเองในด้านต่างๆ คือ ไม่โมโหจนเฉียว ไม่หลงอำนาจ ไม่หลงตัวว่าเก่งกว่าคนอื่น ไม่ตัดสินใจเวลาโกรธ ไม่เลือกที่รักมักที่ชัง

๒. รู้จักส่งเสริมกำลังใจ คือ ถ้าเขาเสียใจไม่นานนักเขาอาจจะหาย แต่ถ้าเขาน้อยใจคงต้องใช้เวลาานมากกว่าจะหายได้ พยายามเอาใจเขามาใส่ใจเรา แสดงความเชื่อมั่น

^{๓๘} พระสมัชช อนุตฺตโร(ดาวศรี), “ศึกษาหลักมนุษยสัมพันธ์เชิงพุทธตามแนวทางของหลักธรรมเรื่องทิศหก ในพระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๘๓.

^{๓๙} ที.ป. (ไทย) ๑๑/๒๗๑/๒๕๕.

ในตัวผู้ได้บังคับบัญชา ขย่องเมื่อเขาทำความดี เอาใจใส่และเห็นใจในความ ขากลำบากของ เขาบ้าง

๓. รู้จักการให้รางวัล เช่น ให้รางวัลโดยไม่ทำให้รางวัลนั้นเป็นเครื่องทำให้คนอื่นเกลียดชังเขา หลีกเลี่ยงการข่มขู่และขู่เชิญ ให้รางวัลดีกว่าการทำโทษ ให้รางวัลพอเหมาะ กับผลงานที่ได้ทำสำเร็จ ใครทำดีให้รางวัลตอบแทน ให้รางวัลที่เป็นเครื่องแสดงน้ำใจ มากกว่าเป็นเครื่องแสดงสินน้ำใจ

๔. รู้จักวิพากษ์วิจารณ์ เช่น ไม่ตำหนิต่อหน้าผู้อื่น หลีกเลี่ยงการตำหนิอันเกิด จากสาเหตุสุดวิสัย ตำหนิว่าอะไรผิดมากกว่าตำหนิว่าใครผิด ก่อนจะตำหนิให้ฟังความ คิดเห็น ของเขาก่อน วิจารณ์หรือตำหนิด้วยอาการสุภาพ ไม่ตำหนิเวลาโกรธ

๕. รู้จักฟัง เช่น พยายามฟังให้มาก พูดเท่าที่จำเป็น แสดงความเอาใจใส่ และตั้งใจ เวลาฟัง ฟังเพื่อหาข้อยุติ มิใช่ฟังเพื่อขัดแย้งหรือจับผิด ฟังให้ตลอด อย่า ขัดจังหวะเมื่อไม่ จำเป็น

การนำไปใช้ของผู้บังคับบัญชา (บ้าง) มีดังนี้

๑. เรียนรู้นิสัยของผู้บังคับบัญชา ๒. ทำงานให้ดีหลีกเลี่ยงการประจบสอพลอ ๓. ทำงานทำให้ความคิดของผู้บังคับบัญชาเกิดผล ๔. ให้ความเคารพยกย่องผู้บังคับบัญชา ตามฐานะ ๕. อย่าก่อเรื่องกับเพื่อนร่วมงาน ๖. อย่ารบกวนผู้บังคับบัญชาในเรื่องเล็กๆ น้อยๆ ๗. เข้าหา ผู้บังคับบัญชาให้เหมาะสมกับโอกาสอันควร ๘. อย่างินทานายลับหลัง ๙. แสดงความขอบคุณ เมื่อผู้บังคับบัญชาปฏิบัติต่อเรา ๑๐.สรรเสริญคุณความดีของ ผู้บังคับบัญชาในโอกาสอันควร ๑๑. อย่างบ่นถึงความยากลำบากต่อหน้าผู้บังคับบัญชา ๑๒. ลองประเมินตนเองดูบ้าง^{๔๐}

๒.๓.๓ อปรีหานิยธรรม ๗

อปรีหานิยธรรม หมายถึง ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความไม่เสื่อม ๗ ประการ ผู้ปฏิบัติ ธรรมนี้จะเป็นไปเพื่อความเจริญทั้งฝ่ายบ้านเมืองและฝ่ายสงฆ์ ดังนี้

^{๔๐} สุจิตรา พรหมนุชาธิป, มนุษย์สัมพันธ์, (กรุงเทพมหานคร : สุวีริยาสาส์น , ๒๕๔๕), หน้า ๑๓๒-

ก. ฝ่ายบ้านเมือง

๑) หมั่นประชุมกันเนื่องนิจ การอยู่ร่วมกัน การทำงานร่วมกันของคนในสังคม จะต้องมีการ พบปะ ประชุมปรึกษาหารือกันสม่ำเสมอ เพื่อแก้ไขปัญหาและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน ขอมรับในเหตุผลที่ถูกต้องที่เป็นประโยชน์ เพื่อความเข้าใจที่ดีต่อกัน ของทุกคนในสังคมซึ่งความเจริญ ไม่เกิดความเสื่อมในทุกรณี เช่น ในครอบครัว พ่อ แม่ ลูก มีอะไรพูดกันปรึกษากัน ลูกก็จะอบอุ่น ปัญหาถูกไปติดยาเสพติด ก็จะไม่เกิดขึ้น ในสถานที่ทำงาน หัวหน้ามีการประชุมปรึกษากับผู้ร่วมงานทุกครั้ง งานก็จะราบรื่น หากมีข้อผิดพลาด ทุกคนก็จะยอมรับในสิ่งที่เกิดขึ้น

๒) พร้อมเพริชกันประชุม เลิกประชุมและกระทำกิจที่ควรทำ เพื่อให้เกิดความ ยุติธรรมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของหมู่คนที่อยู่ร่วมกัน ไม่กินแหนงแคลงใจกัน จะทำงานอะไรก็สำเร็จได้ เช่น ในครอบครัวมีอะไรปรึกษารือกันก็ต้องอยู่พร้อม ๆ กัน เพื่อทุกคนจะได้ยอมรับในสิ่งที่จะทำลงไปด้วยความเต็มใจ

๓) ไม่บัญญัติสิ่งที่ยังไม่ได้บัญญัติและไม่เลิกสิ่งที่ยังบัญญัติไว้แล้ว เช่น บ้านเมืองจะสงบสุขได้ ทุกคนจะต้องบัญญัติและไม่ล้มเลิก ระเบียบกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ของคณะ และสังคมตามความพอใจของตนหรือของกลุ่มโดยไม่คำนึงถึงความถูกต้อง ตัวอย่าง เช่น นักเรียนจะต้องแต่งเครื่องแบบของโรงเรียนเพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อย จะแต่งกายตามใจตนเองไม่ได้

๔) เคารพนับถือผู้ใหญ่การเคารพและรับฟังคำสั่งสอนของผู้ใหญ่ถือว่าเป็นสิ่งที่ดี เพราะผู้ใหญ่เกิดก่อน ผ่านประสบการณ์มากกว่า ประกอบกับการอยู่ร่วมกันในสังคมต้องมีผู้นำ ถ้าเราให้การเคารพและเชื่อฟังผู้นำ สังคมก็จะไม่วุ่นวาย เช่น ถ้าลูกเชื่อฟัง พ่อ แม่ ก็จะเป็นคนดีได้เพราะไม่มีพ่อแม่คนไหน อยากลูกตนเองให้ชั่ว

๕) ไม่ข่มเหงล่วงเกินสตรี สตรีถือว่าเป็นเพศแม่ เป็นเพศที่อ่อนแอ บุรุษควรให้เกียรติให้ การยกย่อง ปกป้องไม่ให้ใครละเมิดสิทธิหรือข่มเหงรังแก ถ้าสังคมใด ๆ ผู้หญิงถูก คุกคามข่มขืน มาก ๆ ความเสื่อมก็จะเกิดกับสังคมนั้น

๖) สักการะเคารพเจดีย์ หมายถึงการให้ความเคารพและปกป้องรักษาปูชนียสถานที่สำคัญในศาสนา เพื่อจะเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของกลุ่มคนในหมู่คณะที่อยู่ร่วมกัน และระลึกถึงกัน เช่น การเคารพพระปฐมเจดีย์

๗) ให้การรักษา คຸ້ມครอง อันชอบธรรมแก่พระอรหันต์ คือการคຸ້ມครอง บรรพชิต ซึ่งเป็นผู้สืบทอดพระพุทธศาสนาให้คงอยู่ตลอดไป เช่น การทำบุญด้วย ปัจจัย ๔ เป็นต้น

ข. ฝ่ายพระสงฆ์

๑) หมั่นประชุมกันเนื่องนิตย์ ในกิจของสงฆ์ที่ต้องทำร่วมกันไม่ว่าเรื่องเล็กหรือใหญ่ เช่น การทำอุโบสถสังฆกรรม

๒) พร้อมเพรียงกันประชุม เลิกประชุมและทำกิจที่สงฆ์ต้องทำการประชุมถือว่าเป็นกิจที่สงฆ์ต้องทำร่วมกัน แต่การที่จะให้สงฆ์ทุกรูปยอมรับซึ่งกันและกัน เพื่อความสามัคคี ก็จะต้องอาศัยความพร้อมเพรียงกันทุก ๆ ครั้ง เช่น การทำพิธีกรรมในงานมงคลนิยมใช้ พระสงฆ์ ๕ รูป ก็ต้องมาพร้อมกันจึงจะทำพิธีกรรมได้

๓) ไม่บัญญัติในสิ่งที่พระพุทธเจ้าไม่ทรงบัญญัติ ไม่ลืมนึกสิ่งที่พระองค์บัญญัติไว้ ถือว่าสิกขาบทที่พระพุทธเจ้าบัญญัติไว้ เปรียบเสมือนรัฐธรรมนูญที่พระสงฆ์จะต้องปฏิบัติตาม

๔) เคารพนับถือและรับฟังถ้อยคำของภิกษุผู้ใหญ่ ในการปกครองของพระสงฆ์ จะให้อำนาจแก่ผู้ที่มีความสามารถตามบรรดาศักดิ์ เช่น ภิกษุผู้ใหญ่สังฆปริณายก ภิกษุทุกรูปจะต้องปฏิบัติตามลำดับขั้นเพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อย

๕) ไม่ล่ออำนาจแก่ความอยากที่เกิดขึ้น เพราะพระสงฆ์ตัดแล้วซึ่งกิเลสต้นหาความอยากมีอยากได้จะต้องไม่เกิดขึ้น จึงจะเป็นที่ยกย่องของคนทั่วไป

๖) ยินดีในเสนาสนะอันควร คือพระสงฆ์ต้องมีชีวิตเรียบง่าย มุ่งแสวงหาธรรม เพื่อเผยแพรให้กับผู้อื่น

๗) ตั้งใจอยู่ว่า เพื่อนภิกษุสามเณร เป็นผู้ที่มีศีล ซึ่งยังไม่มาสู่อาวาสขอให้งาม ที่มาแล้วขอให้อยู่เป็นสุข คือ พระสงฆ์ต้องใจกว้างยินดีต้อนรับสมาชิกใหม่และมีความปรารถนาดีต่อสมาชิกเก่า เพื่อสังคมสงฆ์จะได้ไม่เกิดความเสื่อม^{๔๑}

๒.๓.๔ สัปปริสธรรม ๗

หมายถึง ธรรมของสัตบุรุษ คือ คนดีของสังคม หรือคุณสมบัติของคนดี มี ๗ ประการ ดังต่อไปนี้

^{๔๑} ที.ม.(ไทย) ๑๐/๑๓๖/๘๒-๘๓.

๑) รัชมัญญดา เป็นผู้รู้จักเหตุ หมายถึง เป็นผู้รู้จักกรรม รู้หลัก หรือ รู้จักเหตุ คือ รู้หลักความจริง รู้หลักการ รู้หลักเกณฑ์ รู้กฎแห่งธรรมดา รู้กฎเกณฑ์แห่งเหตุผล และรู้หลักการที่จะทำให้เกิดผล เช่น ศึกษารู้ว่าหลักธรรมข้อนั้นๆ คืออะไร มีอะไรบ้าง พระมหากษัตริย์ทรงทราบว่ หลักการปกครองตามราชประเพณีเป็นอย่างไร มีอะไรบ้าง รู้ว่าต้องกระทำเหตุอันนี้ๆ หรือกระทำตามหลักการข้อนี้ๆ จึงจะทำให้เกิดผลที่ต้องการอันนั้นๆ เป็นต้น

๒) อุตัญญดา เป็นผู้รู้จักผล หมายถึง ความรู้จักอรรถ รู้ความมุ่งหมาย หรือ เป็นผู้รู้จักผล คือ รู้ความหมาย รู้ความมุ่งหมาย รู้ประโยชน์ที่ประสงค์ รู้จักผลที่จะเกิดขึ้นสืบเนื่องจากการกระทำหรือความเป็นไปตามหลัก เช่น รู้ว่าหลักธรรมหรือภาณิตข้อนั้นๆ มีความหมายว่าอย่างไร หลักนั้นๆ มีความมุ่งหมายอย่างไร กำหนดไว้หรือพึงปฏิบัติเพื่อประสงค์ประโยชน์อะไร การที่ตนกระทำอยู่มีความมุ่งหมายอย่างไร เมื่อทำไปแล้วจะบังเกิดผลอะไรบ้างดังนี้ เป็นต้น

๓) อัตตัญญดา เป็นผู้รู้จักตน หมายถึง รู้ว่า เรานั้น ว่าโดยฐานะ ภาวะ เพศ กำลัง ความรู้ ความสามารถ ความถนัด และคุณธรรม เป็นต้น บัดนี้ เท่าไร อย่างไร แล้วประพฤติให้เหมาะสม และรู้ที่จะแก้ไขปรับปรุงต่อไป

๔) มัตตัญญดา เป็นผู้รู้จักประมาณ หมายถึง ความพอดี เช่น ศึกษารู้จักประมาณในการรับและบริโภคปัจจัยสี่ ฤๅหัตถ์รู้จักประมาณในการใช้จ่ายโภคทรัพย์ พระมหากษัตริย์รู้จักประมาณ ในการลงทัณฑ์อาชญาและในการเก็บภาษี เป็นต้น

๕) กาลัญญดา เป็นผู้รู้จักกาล หมายถึง รู้กาลเวลาอันเหมาะสม และระยะเวลาที่จะต้องใช้ในการประกอบกิจ กระทำหน้าที่การงาน เช่น ให้ตรงเวลา ให้เป็นเวลา ให้ทันเวลา ให้พอเวลา ให้เหมาะสมเวลา เป็นต้น

๖) ปริสัณญดา เป็นผู้รู้จักบริษัท หมายถึง รู้จักชุมชน และรู้จักที่ประชุม รู้กิจริยาที่จะประพฤติต่อชุมชนนั้นๆ ว่า ชุมชนนี้เมื่อเข้าไปหา จะต้องทำกิจริยาอย่างนี้ จะต้องพูดอย่างนี้ ชุมชนนี้ควรสงเคราะห์อย่างนี้ เป็นต้น

๗) ปุคคลัญญดา หรือ ปุคคลปโรปรัญญดา เป็นผู้รู้จักบุคคล หมายถึง ความแตกต่างแห่งบุคคลว่า โดยอธชาติย ความสามารถ และคุณธรรม เป็นต้น ใครๆ ยิ่งหรือหย่อนอย่างไร และรู้ที่จะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นๆ ด้วยดี ว่าควรจะคบหรือไม่ จะใช้จะดำเนิน ขกย่อง และแนะนำสั่งสอนอย่างไร เป็นต้น^{๔๒}

^{๔๒} ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๑๕๙/๔๐๐.

๒.๔ หลักธรรมที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาภาวะผู้นำ

หลักธรรมที่ก่อให้เกิดปัญหาหรืออุปสรรคในการพัฒนาภาวะผู้นำ ในทางพระพุทธศาสนา มี ๓ อย่าง คือ อกุศลมูล อัตตาทิปไตยและอคติ มีคำอธิบายดังนี้

๒.๔.๑ อกุศลมูล ๓

อกุศลมูล หมายถึง รากเหง้าของอกุศล, ต้นตอของความ มี ๓ ประการ ดังนี้

๑) โลภะ (greed) คือ ความอยากได้

๒) โทสะ (hatred) คือ ความคิดประทุษร้าย

๓) โมหะ (delusion) คือ ความหลง^{๔๓}

มีข้อควรพิจารณา คือ เมื่อมองถึงเหตุผลที่อกุศลมูลทั้ง ๓ นี้ เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาบุคคลซึ่งเป็นผู้นำขององค์กรนั้น เนื่องจากว่า หากผู้นำมีภาวะทางจิตใจที่หลงใหลในวัตถุ ลาภยศ ตำแหน่ง มีความโลภไม่สิ้นสุด โดยขาดความสามารถและศักยภาพในการทำงาน และขาดสันโดษในหน้าที่การงานของตน ย่อมแสวงหาตำแหน่งที่สูงกว่าโดยวิธีการที่อาจจะไม่ชอบด้วยศีลธรรม จนกระทั่งทำให้กลายเป็นผู้นำที่เห็นแก่อำภิสสินบน หากใครยื่นข้อเสนอที่เป็นผลประโยชน์เงินทองมาให้ ก็ย่อมประพฤติดื้อต่อหน้าที่ได้ง่าย เพราะไม่มีความละอายแก่ใจ

นอกจากนั้น เมื่อตนไม่ได้ตำแหน่งหรืองานที่เข้ามาสู่องค์กร ย่อมจะต้องหาทางขัดขวางไม่ให้คนอื่นได้งานนั้นมาดำเนินการ เพราะมีใจขุ่นเคืองด้วยโทสะและอาจจะประทุษร้ายต่อผู้อื่นได้ง่าย เช่น การประมูลโครงการต่างๆ ที่มักจะมีการแข่งขันกันหลายครั้ง ทำให้ผู้แพ้การประมูลทำร้ายต่อคู่แข่ง ซึ่งผลก็ทำให้ผู้ชนะย่อมหลงใหลในผลประโยชน์ที่ได้ ส่วนผู้แพ้ย่อมผูกใจเจ็บและประทุษร้ายต่อกัน

๒.๔.๒ อัตตาทิปไตย

ผู้นำแบบอัตตาทิปไตย หมายถึง ลักษณะการใช้อำนาจของหัวหน้าการประมุขศึกษาอำเภอที่ยึดถืออำนาจเป็นใหญ่ มีลักษณะถือตัวและเชื่อมั่นในตนเองมาก ชอบวางท่าใหญ่โต ไม่ยอมรับฟังความคิดเห็นและไม่ให้เกียรติรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น^{๔๔}

^{๔๓} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๕/๒๕๕.

ผลเสียของการปกครององค์กรด้วยระบอบอัตตาธิปไตยนี้เป็นแบบเผด็จการก็เรียก เพราะรวมอำนาจทุกอย่างมาไว้ในการบริหารจัดการของตนเอง ไม่กระจายอำนาจไปสู่บุคคลอื่น หรือหน่วยงานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง เพราะเชื่อมั่นว่าตนเป็นผู้มีอำนาจและสามารถที่จะแก้ปัญหาขององค์กรได้ทุกเรื่อง แต่ในความเป็นจริงแล้ว การปกครองด้วยระบอบนี้ ทำให้บุคคลผู้มีความสามารถเฉพาะด้าน ไม่ได้รับการยอมรับจากคนอื่น เนื่องจากถูกปิดกั้นโอกาสที่จะแสดงความสามารถ จึงเป็นผลเสียมากกว่าผลดีในการปกครององค์กร

ดังนั้น การปกครององค์กร แบบ“อัตตาธิปไตย” มีข้อพึงระมัดระวังเป็นอย่างยิ่ง คือ หากถือตนเป็นใหญ่แล้ว เมื่อจะทำอะไร ก็จะนึกถึงตนก่อน คำนึงถึงฐานะเกียรติศักดิ์ศรี หรือผลประโยชน์ของตนเป็นสำคัญ พึงใช้แต่ในขอบเขตที่เป็นความดี คือ เว้นชั่วทำดีด้วยความเคารพในตนเอง^{๔๕} จึงจะปกครองผู้ได้บังคับบัญชาให้ทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๒.๔.๓ อคติ ๔

ละเว้นอคติ นักปกครองหรือนักบริหารองค์กร เมื่อปฏิบัติหน้าที่ พึงเว้นความลำเอียง หรือ ความประพฤติกเล็ดเคลื่อนจากธรรม ๔ ประการ

- ๑) ฉันทาคติ ลำเอียงเพราะชอบ
- ๒) โทสาคติ ลำเอียงเพราะชัง
- ๓) โมหาคติ ลำเอียงเพราะหลงหรือเขลา
- ๔) ภยาคติ ลำเอียงเพราะขลาดกลัว^{๔๖}

มีข้อที่ควรพิจารณาเรื่องอคติธรรม คือ เป็นอุปสรรคอย่างยิ่งต่อการพัฒนาองค์กร เนื่องจากว่า หากบุคคลผู้เป็นหัวหน้าหรือผู้ปกครององค์กร มีความลำเอียงเพราะความชอบพอกันหรือความคุ้นเคยต่อกันมาก่อน ย่อมทำให้รักเฉพาะคนที่เป็นฝ่ายของตนเท่านั้น แม้ว่าผลงานจะออกมาไม่ดี หรือไม่ประจักษ์ต่อองค์กรก็ตาม ก็ยังคงให้การสนับสนุนให้ทำงาน

^{๔๕} สิทธา มูลหงส์, “ศึกษาความต้องการของครูอาจารย์เกี่ยวกับแบบผู้นำของหัวหน้าการประถมศึกษาอำเภอ สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอเกาะยาว จังหวัดพังงา”, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยทักษิณ, ๒๕๔๑), หน้า บทคัดย่อ.

^{๔๕} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์*, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๓๕๕.

^{๔๖} วจ.จุตุกก.(ไทย) ๒๑/๑๗/๒๕.

ต่อไป ขณะเดียวกัน ก็จะปิดโอกาสผู้ทำงานเก่ง แต่ไม่ได้อยู่ฝ่ายผู้บริหาร ก็จะได้คัดเลือกให้ทำงานที่สำคัญแต่กลับได้งานที่ไม่เหมาะสม

ผู้ปกครองที่ตำหนิดด้วยความซ้งหรือความโกรธเคืองผู้ได้บังคับบัญชา ก็จะหาทางกลั่นแกล้งให้ไปทำงานที่ยากและไม่เหมาะสมคนผู้นั้น จนทำให้เสียงานและหาทางขับไล่ออกจากองค์กร หรือหาคนของตนเข้าไปทำงานแทน

ผู้ปกครองที่ตำหนิดด้วยความหลงหรือความโง่เขลา ย่อมไม่รู้จักคัดเลือกบุคคลเข้าไปทำงานในองค์กรให้เหมาะสมในแต่ละแผนก อาจจะทำงานที่เขาทำงานเสียหายในภายหลังได้

ผู้ปกครองที่ตำหนิดด้วยความหวาดกลัวหรือเกรงใจผู้ได้บังคับบัญชา เนื่องจากสาเหตุใดก็ตาม ย่อมไม่อาจจะที่ตัดสินใจอะไรได้ เพราะตนไม่ใช่ผู้บริหารตัวจริง ย่อมจะต้องฟังคำสั่งของผู้นั้น เนื่องจากเกรงกลัวตำแหน่งบ้าง ฐานะทางสังคมบ้าง จนกระทั่งทำให้เสียงานและเสียระบบอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

ฉะนั้น ผู้ปกครองหรือผู้บริหารองค์กร จะต้องเอาใจใส่ต่อหลักธรรมที่กล่าวมาแล้วทั้งหมดนี้ แม้ว่าจะเห็นว่าเป็นอุปสรรคเล็กน้อย แต่หากขยายตัวมาก ย่อมทำให้การดำเนินงานขององค์กรประสบกับความล้มเหลวในที่สุด

๒.๕ ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับภาวะผู้นำตามทฤษฎีสมัยใหม่

ต่อไปจะได้นำเสนอความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับภาวะผู้นำตามทฤษฎีสมัยใหม่ เพื่อให้เปรียบเทียบกับทฤษฎีแนวพุทธหรือเพื่อให้บูรณาการศาสตร์ทั้งสองไปสู่ภาคปฏิบัติ โดยทฤษฎีสมัยใหม่นั้น มีแนวคิดให้ผู้นำทุกองค์กร จำเป็นต้องมีความฉลาดรอบคอบและมีปฏิภาณสติปัญญาในการแก้ปัญหาขององค์กรได้อย่างลงตัว และไม่ส่งผลกระทบเสียหายต่อส่วนรวมที่กำลังดำเนินการอยู่ ฉะนั้น ผู้วิจัย จะได้นำเสนอข้อมูลขั้นพื้นฐานซึ่งผู้นำทุกท่านควรถือปฏิบัติและวินิจฉัยเหตุการณ์ต่างๆ อย่างเป็นธรรม มีการรับฟังเหตุผลจากทุกภาคส่วนครบถ้วน วางตนเป็นกลางในทุกกรณีตัดสินใจเรื่องราวด้วยความเป็นธรรม ถูกต้อง เทียบตรง อ้างอิงทฤษฎีความเป็นผู้นำที่ดีแก่คนอื่นได้ ดังจะได้กล่าวต่อไปนี้

๒.๕.๑ ความหมายและคุณสมบัติของผู้นำตามทฤษฎีสมัยใหม่

๑) ในเชิงความหมาย

ผู้นำจะต้องทำให้คนเชื่อถือทั้งในองค์กรและนอกองค์กร^{๔๗} อีกทั้งยังสามารถที่จะกำหนดกรอบหรือทิศทางขององค์กรเพื่อขับเคลื่อนกลไกต่างๆ ให้ดำเนินต่อไปได้ด้วยดี นอกจากนั้น ผู้นำที่ดีจะต้องทำให้คนอื่นสามารถที่จะเดินตามตนเองได้ด้วย^{๔๘} ผู้นำจะต้องมีวิสัยทัศน์ จะต้องวิเคราะห์ตัดสินใจโดยมองอย่างนก มองภาพรวมทั้งหมด และปฏิบัติตนอย่างหนักแน่น เอากายใจและสมองเข้า สัมผัส สามารถวางแผนที่ชัดเจน จัดแผนงาน แผนคน และแผนเงินให้เข้ากัน กระจายและมอบให้เป็น ตลอดจนการควบคุมนโยบายต่างๆ หรือแผนงานขององค์กรให้สามารถดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย^{๔๙}

๒) ในเชิงคุณลักษณะ

ผู้นำที่เก่งและดี จะต้องมีความมุ่งมั่น คือ เป็นผู้ที่มีความปรารถนาอย่างแรงกล้าที่จะประสบความสำเร็จ มีพลังอย่างมาก และมีความมุ่งมั่นที่จะเอาชนะอุปสรรคต่างๆ มีความต้องการที่จะเป็นผู้นำ ชอบที่จะเป็นผู้นำมากกว่าผู้ตาม และจะเป็นผู้ที่มีอิทธิพลเหนือผู้อื่น มีความซื่อสัตย์และมีคุณธรรม เป็นผู้ที่มีความมั่นใจ ซึ่งความมั่นใจจะมีบทบาทสำคัญต่อการตัดสินใจ และทำให้ผู้ได้บังคับบัญชามีความเชื่อมั่นในผู้นำ มีความสามารถในการรับรู้และมีความฉลาด เป็นผู้ที่ยึดองค์กรเป็นอย่างดี เพราะจะเป็นข้อมูลที่จะช่วยในการตัดสินใจที่ถูกต้องและเหมาะสม^{๕๐} นอกจากนั้น ผู้นำยังมีลักษณะอื่นๆ ที่ควรนำไปปฏิบัติอีก ได้แก่ ผู้ที่มีทักษะของการใช้อิทธิพล (Influence skills) โดยสามารถใช้ความเป็นผู้นำ ในการทำให้ผู้ปฏิบัติงานเต็มใจที่จะทำงานเพื่อให้บรรลุเป้าหมายขององค์กร เป็นผู้ที่มีทักษะในการมอบหมายงาน (Delegation skills) พร้อมทั้งสามารถทำให้ ผู้ปฏิบัติงานมีความรับผิดชอบต่องานที่ได้รับมอบหมายนั้นด้วย เป็นผู้ที่มีความยืดหยุ่น (Flexibility skills) และสามารถแก้ไข

^{๔๗} Frankin Covey, **The Four Roles Leadership**, (USA: Frankin Covey Co., Ltd., 1999), pp. 8-11.

^{๔๘} อานันท์ ปันยารชุน, “ผู้นำ คือผู้ที่คนอื่นอยากเดินตาม,” ใน ผู้นำ, สงวน นิตยารัมภ์พงศ์ และสุทธิลักษณ์ สติตะสิริ บรรณาธิการ, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๔๑), หน้า ๒๔.

^{๔๙} สิปปนนท์ เกตุทัต, “วิสัยทัศน์กว้างไกลปฏิบัติได้ผลจริง,” ใน ผู้นำ, สงวน นิตยารัมภ์พงศ์ และสุทธิลักษณ์ สติตะสิริ บรรณาธิการ, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๔๑), หน้า ๓๒.

^{๕๐} Gary Dessler, **Management : Principles and Practices for Tomorrow's Leaders**, 3rd ed., (New Jersey : Pearson Education, Inc., 2004), pp. 256-258.

ปัญหาที่กำลังเผชิญอยู่ เป็นผู้มีทักษะในการจูงใจ (Motivational skills) โดยเป็นผู้สนับสนุน และจัดสร้างสภาพแวดล้อมเพื่อให้ผู้ปฏิบัติงานทุ่มเทและอุทิศตนเองให้กับงาน^{๕๑}

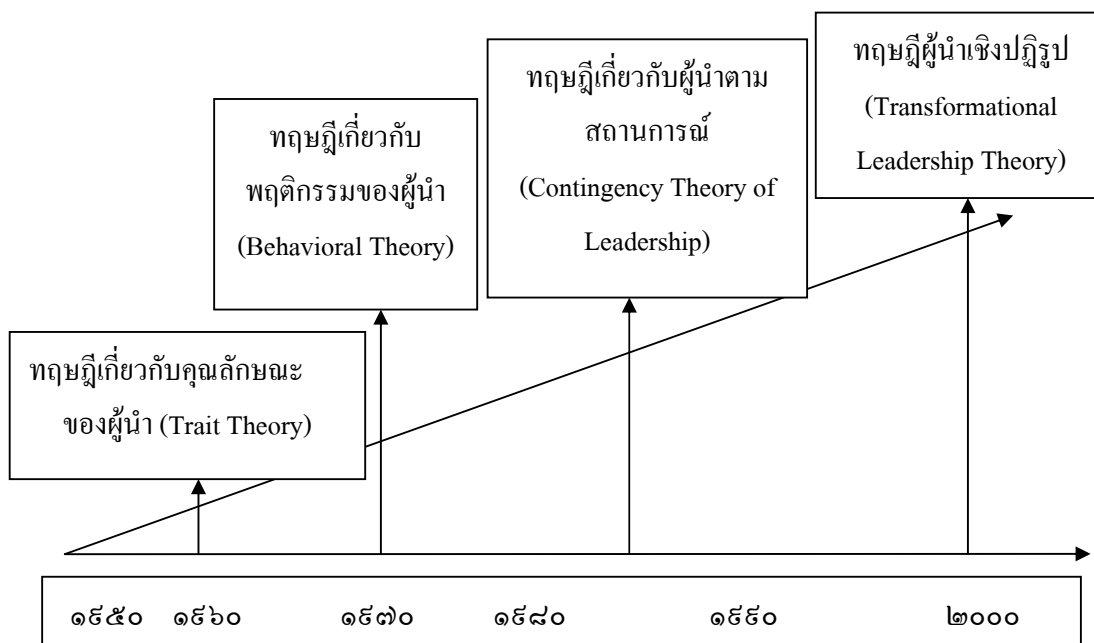
สรุปได้ว่า ผู้นำที่ดี จะต้องอ่านคนออก บอกคนได้ ใช้คนให้เป็น และมองเห็น วิธีการแก้ปัญหานั้นเอง ปัจจัยที่สำคัญก็คือ นำแล้ว ทำให้องค์กรเจริญหรือเสื่อม หากเป็นผู้นำ ที่ดีองค์กรก็ก้าวหน้า ตรงข้าม หากผู้นำไม่เก่ง การบริหารจัดการย่อมประสบปัญหาและ ล้มเหลวในเชิงนโยบาย

๒.๕.๒ ทฤษฎีผู้นำและหลักการสำคัญของผู้นำ

ด้วยความจำเป็นอย่างยิ่งแล้ว การขับเคลื่อนองค์กรจะขาดผู้นำมิได้เลย เพราะเป็น ผู้กำหนดทิศทางเดินต่างๆ ขององค์กร ทำให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลต่อการบริหาร จัดการองค์กร ฉะนั้น สรุปทฤษฎีผู้นำออกเป็น ๔ ยุค ตามวิวัฒนาการทางการศึกษาเกี่ยวกับ ภาวะผู้นำ เริ่มแต่ คริสตศักราช ๑๕๕๐- ๒๐๐๐ ดังแผนภูมิต่อไปนี้

^{๕๑} Luis R. Gomez-Mejia and David B. Balkin, **Management**, (New York : McGraw-Hill Book Company, 2002), p. 287.

แผนภูมิที่ ๑
แสดงวิวัฒนาการของทฤษฎีผู้นำในแต่ละยุคตามลำดับถึงปัจจุบัน^{๕๒}

^{๕๒} นันทวรรณ อิศรานุวัฒน์ชัย , “ภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ในยุคโลกาภิวัตน์ : ศึกษาจากหลักพุทธธรรม”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๑๘. อ้างใน กวี วงศ์พุด, ภาวะผู้นำ, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์เสริมวิชาชีพบัญชี, ๒๕๓๕), หน้า ๑๔.

ตารางที่ ๑
สรุปทฤษฎีผู้นำทั้ง ๔ แบบวิเคราะห์^{๕๓}

ทฤษฎี	แนวคิดเกี่ยวกับผู้นำ	จุดเด่น	จุดด้อย
๑. ทฤษฎีเกี่ยวกับคุณลักษณะผู้นำ (Trait Theory)	- ผู้นำมีคุณลักษณะของผู้นำในตัวเองโดยเฉพาะตน	- เริ่มมีหลักการบริหารเกิดขึ้น (Administrative principle)	- ไม่สามารถระบุคุณลักษณะที่แน่ชัดของผู้นำได้
๒. ทฤษฎีเกี่ยวกับพฤติกรรมของผู้นำ (Behavioral Theory of leadership)	- ผู้นำมีวิธีการบริหารงานอย่างไรให้มีประสิทธิภาพสูงสุด - พฤติกรรมของผู้นำที่ทำให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด - เน้นพฤติกรรมระหว่างผู้นำและผู้ตาม	- เกิดระบบการบริหารตามลำดับชั้น (hierarchy) - ใช้หลักการบริหารเชิงเหตุผลในการกำกับและควบคุมบุคลากร	- การขาดภาพความคิดเชิงวิสัยทัศน์ - มุ่งเน้นประสิทธิภาพมากเกินไป ซึ่งจะทำให้พนักงานไม่สามารถเสนอแนวความคิดใดได้
๓. ทฤษฎีเกี่ยวกับผู้นำตามสถานการณ์ (Contingency or Situational Theory of Leadership)	- ผู้นำต้องรู้จักวิเคราะห์สถานการณ์ เพื่อให้เกิดการทำงานที่บรรลุเป้าหมาย	- ทฤษฎีนี้ง่ายต่อการปฏิบัติ - ทฤษฎีมีความยืดหยุ่นตามสถานการณ์ที่เกิดขึ้น	- การขาดคำอธิบายเชิงเหตุผลที่น่าเชื่อถือในการพิสูจน์ระหว่างแบบผู้นำกับระดับวุฒิภาวะของผู้ตาม
๔. ทฤษฎีผู้นำเชิงปฏิรูป	- ริเริ่มสิ่งใหม่ (สร้างโอกาส, จินตนาการ	- เป็นทฤษฎีที่เหมาะสมในปัจจุบันตาม	- การเปลี่ยนแปลงค่านิยมและวิสัยทัศน์

^{๕๓} สุเทพ พงศ์ศรีวัฒน์, ภาวะผู้นำ : ทฤษฎีและปฏิบัติ, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท วิรัตน์ เอ็ดดูลักษณ์ จำกัด, ๒๕๓๓), หน้า ๑๑.

(Transformational Leadership Theory	ใหม่ ๆ) - มุ่งความสัมพันธ์ ส่วนบุคคลกับ สมาชิกกลุ่ม (สร้าง แรงบันดาลใจแก่ ผู้ตาม) - เน้นวิสัยทัศน์ ค่านิยม ความคาด หวัง และบริบทด้าน ศีลธรรม (dimension) - ส่งเสริมการเรียนรู้ ภายในองค์กรและ กระตุ้นการใช้ปัญญา ตลอดจนการปรับตัว อย่างต่อเนื่อง	ลักษณะขององค์กร นั้น ๆ - มีวิสัยทัศน์ร่วม การ ร่วมของคน การมี สัมพันธภาพ - ผู้ตามได้รับการยอมรับ ว่าเป็นผู้ที่มีความ สำคัญใน องค์กร - ผู้นำเน้นเรื่อง ค่านิยม และศีลธรรม - การสร้างทีมงานที่ เข้มแข็ง (Team Management) - ส่งเสริมการเรียนรู้ อย่างต่อเนื่องให้ทัน กับสถานการณ์ (กระตุ้นภูมิปัญญา)	ของบุคคลมีโอกาสนี้ ถูกนำไปใช้ในทางที่ ผิดก็ได้ - บางครั้งเกิดการขาด กรอบความคิดเชิง มโนทัศน์ที่ชัดเจน เช่น “ถ้าไม่เป็นอย่าง นั้น ก็ต้องเป็นอย่าง นี้”
-------------------------------------	---	---	---

๒.๕.๓ องค์ประกอบของบทบาทผู้นำ

ในหลักการบทบาทผู้นำของ แฟรงคลิน โควิץ ได้มุ่งเน้นถึงบทบาทสำคัญ ๔ ประการ ที่จะทำให้ผู้นำขององค์กรนั้น ๆ สามารถนำองค์กรไปสู่ความสำเร็จและได้ผลงานที่ตั้งเป้าหมายไว้ ซึ่งบทบาท ๔ ประการนั้น^{๕๔} คือ

๑. การกำหนดทิศทาง (Path finding) หมายถึง การกำหนดวิสัยทัศน์ (Vision) และภารกิจ (Mission) ขององค์กรอย่างชัดเจน เพื่อให้องค์กรสามารถดำเนินไปสู่เป้าหมายแห่งความสำเร็จตามค่านิยม (Value) และวัฒนธรรมขององค์กร ด้วยวิธีการหรือกลยุทธ์ที่ได้กำหนดไว้ (Strategy) โดยสอดคล้องกับความต้องการของลูกค้า พนักงานทุกคน และผู้ถือหุ้นขององค์กรนั้น ๆ

^{๕๔} เนตรพัฒนา ยาวีราช, ภาวะผู้นำ และผู้นำเชิงกลยุทธ์, หน้า ๑๗-๑๘.

๒. การจัดการระบบการทำงาน (Alignment) หมายถึง การจัดการหรือกำหนดระบบการทำงานในการบริหารงานทุกส่วนขององค์กร เพื่อให้สอดคล้องกับวิสัยทัศน์และเป้าหมายขององค์กรที่ได้กำหนดไว้

๓. การมอบอำนาจ (Empowerment) หมายถึง การมอบอำนาจให้ผู้ได้บังคับบัญชาในท่งส่วนงานขององค์กร รับผิดชอบในการทำงานเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการทำงานขององค์กร และเป็นไปตามเป้าหมายและวิสัยทัศน์ขององค์กรที่ได้กำหนดไว้

๔. แบบอย่างการเป็นผู้นำ (Modeling) หมายถึง การกำหนดคุณสมบัติคุณลักษณะของผู้นำที่เป็นที่ยอมรับและเชื่อถือได้ของพนักงานและลูกค้าขององค์กรนั้น ๆ

สรุปทฤษฎีภาวะผู้นำทั้งหมด ในอีกมิติหนึ่ง ดังต่อไปนี้

๑) ทฤษฎีผู้ยิ่งใหญ่ (Great man Theories) ทฤษฎีนี้เชื่อว่า ผู้นำมีลักษณะพิเศษบางประการที่ผู้ตามไม่มี คือ มีพลังกาย มีพลังสมอง และมีพลังศีลธรรม ที่สืบเนื่องมาจากพันธุกรรม และสภาพแวดล้อมแต่ละยุคแต่ละสมัย เช่น เลนิน เซอร์ชิลล์ อิตเลอร์ และมุสโสลินี เป็นต้น

๒) ทฤษฎีสภาพแวดล้อม (Environmental Theories) ทฤษฎีนี้เชื่อว่า ผู้ที่จะก้าวขึ้นสู่ความเป็นผู้นำได้นั้นขึ้นอยู่กับความสามารถในหน้าที่และความชำนาญ (Abilities and Skills) ของเขาในขณะนั้น ว่ามีความสามารถแก้ไขสถานการณ์ต่างๆ ในยามวิกฤตได้ เช่น สงคราม เป็นต้น ทฤษฎีนี้เชื่อว่า ภาวะผู้นำจะสืบเนื่องมาจากภาวะทางสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และการเมือง ลักษณะผู้นำในกลุ่มทฤษฎีนี้ เช่น มหาตมะคานธี และมาร์ติน ลูเธอร์ คิง เป็นต้น

๓) ทฤษฎีบุคคลสถานการณ์ (Personal Situational Theories) ทฤษฎีนี้ได้นำเอาทฤษฎี สองทฤษฎีข้างต้นมารวมกัน คือ ภาวะผู้นำจะสืบเนื่องมาจากลักษณะพิเศษของผู้นำเอง และสถานการณ์ที่อยู่รอบตัวของผู้นำ ปัจจัยสำคัญที่นักทฤษฎีกลุ่มนี้ให้ความสนใจเป็นพิเศษ คือ สถานภาพ ปฏิกริยา โต้ตอบ การรับรู้ และพฤติกรรมของบุคคลในกลุ่มของผู้นำและผู้ตาม

๔) ทฤษฎีปฏิกริยาโต้ตอบความคาดหวัง (Interaction Expectation Theories) ทฤษฎีนี้เชื่อว่า ภาวะผู้นำเกิดจากปฏิกริยาโต้ตอบและความคาดหวังระหว่างสมาชิกในกลุ่ม ฉะนั้นผู้ที่จะก้าวเข้าสู่ตำแหน่งผู้นำได้ต้องมีความคิดริเริ่ม และสามารถดูแลโครงสร้างของปฏิกริยาโต้ตอบของสมาชิกในกลุ่ม เพราะจะต้องสามารถตอบสนองความคาดหวังของสมาชิกในกลุ่มตลอดเวลา

๕) ทฤษฎีมนุษยนิยม (Humanistic Theories) ทฤษฎีนี้มุ่งที่จะพัฒนาสถาบันให้มีประสิทธิภาพและมีความเป็นปึกแผ่น โดยเน้นความสำคัญที่การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ พยายามทำให้บุคคลในสถาบันมีความเป็นอิสระเสรี สามารถสนองความต้องการของตนเอง และของสถาบันได้ เป้าหมายของภาวะผู้นำตามทฤษฎีนี้ก็คือ การปฏิบัติการเพื่อที่จะให้ได้มาซึ่งผลงาน และน้ำใจจากผู้ร่วมงานในเวลาเดียวกัน

๖) ทฤษฎีการแลกเปลี่ยน (Exchange Theories) ทฤษฎีนี้เชื่อว่า การที่ผู้ตามยินยอมหรือยอมรับผู้นำก็เพราะทั้งสองฝ่ายมีสัญญาที่จะแลกเปลี่ยนประโยชน์ซึ่งกันและกัน กล่าวคือ การมีสมาชิกคนใดคนหนึ่งภายในกลุ่มได้รับการยกย่องหรือแต่งตั้งให้เป็นผู้หน้านั้น นอกจากจะทำให้ ผู้นั้นมีความรู้สึกว่าตนได้รับรางวัลและผลประโยชน์แล้ว ยังทำให้สมาชิกคนอื่นๆ มีความพึงพอใจยอมรับผู้นำคนนั้นด้วย อย่างไรก็ตาม หากฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเสียผลประโยชน์ หรือฝ่ายหนึ่งละเมิดสัญญา ทั้งสองฝ่ายไม่สามารถอดทนต่อไปได้ ภาวะผู้นำก็จะหมดความสำคัญลง^{๕๕}

จะเห็นได้ว่า ทฤษฎีเหล่านี้อธิบายภาวะผู้นำของบุคคล จากปัจจัยที่สำคัญทางบุคลิกภาพเฉพาะตัว สถานการณ์ สิ่งแวดล้อม และสัมฤทธิ์ผลของการปฏิบัติงาน

นอกจากนี้ เรดนีส์ ดับบลิว เนเปอร์ กล่าวว่า ภาวะผู้นำนั้นมีอยู่ ๔ ลักษณะ คือ

๑) Leadership as trait หมายถึง ภาวะผู้นำเป็นลักษณะทางพันธุกรรม เป็นสิ่งที่ติดตัวมาแต่กำเนิด

๒) Leadership as position หมายถึง ภาวะผู้นำที่เกิดได้จากตำแหน่งหน้าที่การงาน การทำงานในตำแหน่งใดย่อมมีลักษณะในภาวะผู้นำ อันเนื่องมาจากการดำรงตำแหน่งนั้นตามมา

๓) Leadership as situation หมายถึง ภาวะผู้นำที่ได้มา เนื่องจากสถานการณ์ทำให้เกิดขึ้น และบางสถานการณ์ก็ต้องการคนที่มีคุณสมบัติแบบหนึ่ง หากผู้ใดคุณสมบัติเช่นนั้นก็พร้อมที่จะกลายเป็นผู้นำได้

^{๕๕} Stogdill Ralph M, **Handbook of Leadership : A Survey of Theory and Research**, (New York : McGraw-Hill, 1974), pp. 24-30.

๔) Leadership as function roles of members หมายถึง พฤติกรรมของสมาชิกในกลุ่มทำให้เกิดความต้องการ และมีวัตถุประสงค์ที่จะทำให้ความต้องการของผู้นำแบบนั้นๆ เกิดขึ้นมา ดังนั้น การที่จะมีผู้นำได้ก็จะขึ้นอยู่กับว่า พฤติกรรมของกลุ่มเป็นไปแบบใด^{๕๖}

ฮอดจ์ และ จอห์นสัน ได้เสนอทฤษฎีเกี่ยวกับภาวะผู้นำ โดยมีพื้นฐานตั้งอยู่บนสมมติฐานต่างๆ ดังนี้

๑) ทฤษฎีเกี่ยวกับคุณลักษณะผู้นำ (Traitist Theory) โดยมีสมมติฐานว่า ผู้นำที่ประสบผลสำเร็จจะมีลักษณะของบุคลิกภาพที่ดี

๒) ทฤษฎีทางสถานการณ์ (Situatist Theory) โดยมีสมมติฐานว่า บุคคลที่ได้รับการยอมรับว่าเป็นผู้นำที่เหมาะสมที่สุดในสถานการณ์ใด สถานการณ์หนึ่ง ทั้งนี้ก็เพราะว่าเกิดจากลักษณะของกลุ่มที่เขาเป็นผู้นำ

๓) ทฤษฎีการเป็นผู้ตาม (Followship Theory) โดยมีสมมติฐานว่า เครื่องบ่งชี้คุณภาพของผู้นำก็คือคุณภาพของผู้ตาม ซึ่งเป็นวิธีที่ดีที่สุดในการประเมินคุณค่าของผู้นำ คือการวิเคราะห์ผู้ตามนั่นเอง

๔) ทฤษฎีของผลรวม (Electic Theory) ทฤษฎีนี้เกิดจากการนำเอาคำอธิบายของทฤษฎีทั้ง ๓ ข้างต้นมารวมกัน เพื่อจะทำการอธิบายเกี่ยวกับภาวะผู้นำ

ราล์ฟ เอ็ม. สต็อกคิลล์ ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับภาวะผู้นำไว้ดังนี้

๑) Greatman Theory ทฤษฎีนี้มีความเชื่อว่า ลักษณะภาวะผู้นำนั้นได้เกิดมาแต่กำเนิด

๒) Environment Theory ทฤษฎีนี้ก็มีความเชื่อในแง่ที่ว่า ลักษณะภาวะผู้นำนั้นเกิดจากสภาพแวดล้อม เวลา สถานที่ และโอกาส

๓) Personal Situation Theory ทฤษฎีนี้เชื่อว่า ภาวะผู้นำนั้นนอกจากสถานการณ์และสภาวะแวดล้อมแล้ว ยังมีความสามารถเฉพาะตัวเป็นส่วนประกอบด้วย ดังนั้น ผู้นำจึงต้องเป็นบุคคลที่มีความเฉลียวฉลาด มีความสามารถ นอกจากนี้ ยังต้องมีเพื่อนร่วมงานที่ดีด้วย

^{๕๖} Merrifield, Charles W, **Leadership in Voluntary Enterprise**, (New York : Oceana Publications), Inc., 1961), pp. 36 - 51.

๔) Interaction Expectation Theory ทฤษฎีนี้ได้ให้ความสำคัญกับปัจจัย 3 ประการ คือ การกระทำ (Action) การมีปฏิสัมพันธ์ (Interaction) และเจตคติ (Sentiment) โดยที่มีความเชื่อว่า ผู้ที่จะเป็นผู้นำได้นั้น จะต้องมีความสามารถในการกระทำ มีมนุษยสัมพันธ์ และมีการควบคุมทางใจที่ดี มีความเหมาะสมกับเหตุการณ์^{๕๗}

จากการให้ความหมายซึ่งประกอบด้วยแนวความคิด รวมทั้งทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับภาวะผู้นำนั้นมีอยู่มากมาย ดังนั้น เพื่อให้เกิดการศึกษาแนวคิดและทฤษฎีภาวะผู้นำอย่างเป็นระบบ นักวิชาการจึงได้ทำการสรุปแนวความคิดและทฤษฎีภาวะผู้นำดังกล่าว ดังนี้

กิลแมน ได้สรุปความหมายเกี่ยวกับทฤษฎีภาวะผู้นำต่างๆ เอาไว้เป็นหมวดหมู่ ๑๐ หมวด คือ

๑) ภาวะผู้นำในฐานะที่เป็นจุดศูนย์กลางของกระบวนการกลุ่ม ภาวะผู้นำเป็นผลลัพธ์ที่เกิดจากความเปลี่ยนแปลงและกิจกรรมของกลุ่ม

๒) ภาวะผู้นำในฐานะที่เป็นบุคลิกภาพและผลกระทบจากสิ่งนี้เอง ภาวะผู้นำจึงเป็นการเชื่อมโยงภาพพจน์ในอันที่ทำให้ปัจเจกบุคคลสามารถที่จะทำการจูงใจบุคคลอื่นๆ ให้มีการทำหน้าที่ได้สอดคล้องกับภาพหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย

๓) ภาวะผู้นำในฐานะที่เป็นศิลปะที่ใช้ในการชี้นำ ภาวะผู้นำจึงเป็นการแสดงออกในบริบทของอำนาจหรืออิทธิพล ดังนั้น จึงมีความพยายามที่จะให้กลุ่มนั้นเป็นไปตามแนวทางหรือเจตนารมณ์ของตัวบุคคลที่เป็นผู้นำนั้น

๔) ภาวะผู้นำในฐานะที่เป็นการใช้อิทธิพล การเป็นผู้นำนั้นได้ก่อให้เกิดผลกระทบกับ พฤติกรรมของบรรดาสมาชิกภายในกลุ่ม ทั้งนี้โดยที่มีความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำกับบรรดา ผู้ตามนั้น เป็นไปในลักษณะของการตอบสนองต่อกันภายใต้ความสมัครใจ

๕) ภาวะผู้นำในฐานะที่เป็นพฤติกรรมอย่างหนึ่ง ซึ่งเป็นพฤติกรรมของปัจเจกบุคคล ในขณะที่เข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องในการอำนวยความสะดวกเรื่องกิจกรรมกลุ่ม

๖) ภาวะผู้นำในฐานะที่เป็นรูปแบบของการชักชวน ภาวะผู้นำยังเป็นการบริหารคน ด้วยการใช่วิธีการจูงใจ และมีการสร้างจุดมุ่งหมายร่วมกัน โดยไม่ใช่วิธีการบังคับ

๗) ภาวะผู้นำในฐานะที่มีการใช้ความสัมพันธ์ในเชิงอำนาจระหว่างบุคคล โดยในแนวทางนี้ต้องยอมรับว่า อำนาจระหว่างบุคคลนั้น เป็นผลมาจากการที่มีพลังอำนาจบังคับ

^{๕๗} Stogdill Ralph M, **Handbook of Leadership : A Survey of Theory and Research**, p. 91

สูงสุด ซึ่งบุคคลหนึ่งสามารถใช้อำนาจนั้นมาบังคับบุคคลอีกคนหนึ่ง ให้ลดการต่อต้านเท่าที่จะลดลงได้มากที่สุด ซึ่งบุคคลหลังนี้สามารถที่จะทำให้เกิดขึ้นได้

๘) ภาวะผู้นำในฐานะเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่ง ทั้งนี้ก็เพื่อที่จะให้บรรลุจุดมุ่งหมาย โดยที่ภาวะผู้นำจะเป็นการกระทำ เพื่อให้มีความสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของกลุ่ม

๙) ภาวะผู้นำในฐานะการจำแนกบทบาท ทั้งนี้โดยที่ภาวะผู้นำนั้นต้องการรวบรวมบทบาทต่างๆ ในกลุ่มเข้ามาไว้ด้วยกัน ซึ่งทั้งนี้ก็ด้วยการอำนวยความสะดวกให้พยายามเพื่อที่จะให้บรรลุความสำเร็จที่ตั้งเป้าหมายเอาไว้

๑๐) ภาวะผู้นำในฐานะของการมีความคิดริเริ่ม ภาวะผู้นำเป็นผลลัพธ์จากการที่มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ภายใต้ปฏิสัมพันธ์ภายในกลุ่ม^{๕๔} (Group interaction)

จากการศึกษาทฤษฎีภาวะผู้นำ สรุปได้ว่า ภาวะผู้นำเกิดขึ้นได้ทั้งทางพันธุกรรม หรือ สัญชาตญาณ (Instinct) และสถานการณ์ เวลา โอกาส สภาพแวดล้อมทางสังคม ภาวะผู้นำนั้น เป็นศิลปะสำหรับการบริหารจัดการ และเป็นจุดศูนย์กลางของพฤติกรรม คือ ใช้อำนาจ อิทธิพล ตาม บทบาทหน้าที่ เพื่อให้บรรลุความสำเร็จ ดังนั้น ผู้นำสงฆ์คือเจ้าอาวาสและผู้นำชุมชน ถ้าไม่มีภาวะผู้นำจะโดยกำเนิดและสภาพแวดล้อมกำหนดก็ตาม จะมีผลทำให้การบริหารงานขาดประสิทธิภาพหรือประสบความล้มเหลว

๒.๕.๔ เป้าหมาย คุณสมบัติ และบทบาทผู้นำที่ดี

หลักการบทบาทผู้นำ ๔ ประการ ได้ชี้ให้เห็นว่า การเป็นผู้นำที่ดีและมีประสิทธิภาพในโลกยุคปัจจุบันซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ผู้นำควรจะต้องมีหลักการในการดำเนินงานอย่างไร เพื่อจะทำให้องค์กรสามารถดำเนินอยู่ได้อย่างมั่นคงตามเป้าหมายที่วางไว้ โดยการเน้นให้เห็นเป้าหมายสำคัญ ๓ ประการคือ

๑. การพัฒนาศักยภาพความเป็นผู้นำ

๒. การพัฒนาบุคลากรในองค์กร

๓. การพัฒนาองค์กรเพื่อให้สามารถดำเนินงานทุกอย่างไปอย่างมีประสิทธิภาพ
สูงสุดเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ (Learning Organization)^{๕๕}

^{๕๔} Kellerman, Barbara, **Leadership Multidisciplinary Perspectives**, (New Jersey : Prentice-Hall, Inc., 1954), p.70.

^{๕๕} Franklin Covey, **The Four Roles Leadership**, pp. 82-89.

เมื่อพิจารณาเป้าหมายสำคัญทั้ง ๓ ประการข้างต้นแล้ว สามารถจะทำการแสดง
บทบาทผู้นำ ๔ ประการกับเป้าหมายได้ดังนี้

ตารางที่ ๒
แสดงบทบาทหน้าที่และเป้าหมาย

บทบาทหน้าที่	เป้าหมาย
๑. กำหนดทิศทาง (Path finding)	๑. การพัฒนาศักยภาพความเป็นผู้นำ ๒. การพัฒนาบุคลากรในองค์กร ๓. การพัฒนาองค์กรให้มีประสิทธิภาพสูงสุด
๒. การจัดการระบบการทำงาน (Alignment)	๑. การพัฒนาศักยภาพความเป็นผู้นำ ๒. การพัฒนาบุคลากรในองค์กร ๓. การพัฒนาองค์กรให้มีประสิทธิภาพสูงสุด
๓. การมอบอำนาจ (Empowerment)	๑. การพัฒนาศักยภาพความเป็นผู้นำ ๒. การพัฒนาบุคลากรในองค์กร
๔. แบบอย่างการเป็นผู้นำ (Modeling)	๑. การพัฒนาศักยภาพความเป็นผู้นำ ๒. การพัฒนาบุคลากรในองค์กร

นักสังคมวิทยาได้ให้ทรรศนะเกี่ยวกับคุณสมบัติของผู้นำเอาไว้ว่า ลักษณะของ
ผู้นำจะเป็นแบบใดนั้นขึ้นอยู่กับสถานการณ์ของสังคมในแต่ละแห่งเป็นตัวกำหนด เพราะ
ผู้นำ คือ บุคคลธรรมดาที่ได้รับการยอมรับจากมติของมหาชน จึงต้องปรับปรุงตนเองให้เข้า
กับสภาพแวดล้อม และสภาพการณ์ที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ

ส่วนนักจิตวิทยาได้ให้ทรรศนะเกี่ยวกับลักษณะของผู้นำเอาไว้ว่า ลักษณะของ
ผู้นำขึ้นอยู่กับโครงสร้างของสังคม ความแตกต่างของลักษณะสังคม จะเป็นเครื่องกำหนด
ความแตกต่างของลักษณะของผู้นำแต่ละประเภท เมื่อกล่าวโดยสรุป ลักษณะของผู้นำที่
แตกต่างกัน ก็โดยเกณฑ์ที่ต่างกัันดังกล่าวเป็นเครื่องกำหนด

คุณสมบัติของผู้นำที่ดีในมุมมองของผู้ปฏิบัติงานสำรวจโดย Franklin Covey
Center for Research ได้ทำการสำรวจความคิดเห็นของผู้ปฏิบัติงานที่ประเทศสหรัฐอเมริกา
จำนวน ๓๗,๐๐๐ คน ในปี ค.ศ. ๑๙๙๖-๑๙๙๘ ผลการศึกษาพบว่าคุณสมบัติของผู้นำที่ดีที่
ผู้ปฏิบัติงานต้องการมี ๑๑ ประการเรียงตามลำดับจากมากไปหาน้อย ได้แก่

(๑) เป็นผู้ที่มีความสามารถในการสื่อสาร (Effectively Communicate) รวมถึงมีความสามารถในการรับฟังด้วย

(๒) เป็นผู้ที่มีคุณธรรม (Exhibit Integrity) มีความซื่อสัตย์ (Honesty) และน่าไว้วางใจ (Trustworthy)

(๓) เป็นผู้ที่มีความสนุกสนานกับการทำงานเป็นทีม (Enjoy Team Work) ผู้ปฏิบัติงานต้องการผู้นำที่เป็นส่วนหนึ่งของพวกเขา และสามารถทำงานร่วมกับพวกเขาได้เป็นอย่างดี

(๔) เป็นผู้ที่มีวิสัยทัศน์ (Be Visionary) และบอกกล่าววิสัยทัศน์นั้นต่อผู้ปฏิบัติงาน มีความคิดสร้างสรรค์ และร่วมทำงานกับผู้ปฏิบัติงานเพื่อจะนำทีมงานไปสู่วิสัยทัศน์นั้น

(๕) เป็นผู้ที่กำลังตัดสินใจ (Make Decisions) มีความสามารถในการแก้ปัญหา เป็นนักวางแผน และเป็นผู้ที่มีความสามารถในการจัดระบบการทำงานที่ดี

(๖) เป็นผู้ที่ใส่ใจต่อความรู้สึกของผู้ปฏิบัติงาน (Demonstrate Caring) รวมทั้งมีความห่วงใย เห็นอกเห็นใจ และให้การสนับสนุนผู้ปฏิบัติงานด้วย

(๗) เป็นแบบอย่างที่ดีได้ (Be a Model) ซึ่งมีความสำคัญคือจะส่งผลต่อพฤติกรรมของผู้ปฏิบัติงาน

(๘) เป็นผู้ที่มีอุทิศตนเองให้กับงาน (Be Dedicated) และทำงานหนักเพื่อให้งานบรรลุเป้าหมาย

(๙) เป็นผู้ที่สามารถจูงใจผู้อื่นได้ (Be a Motivator)

(๑๐) เป็นผู้ที่มีความเชี่ยวชาญ (Be Expert) มีความรู้ มีความสามารถ และมีความเฉลียวฉลาด

(๑๑) เป็นผู้ที่มีความกล้าหาญ (Be Courageous) และกล้าที่จะยืนหยัดในหลักการที่ถูกต้อง^{๖๐}

^{๖๐} Paul R. Timm and Brent D. Peterson, **People at Work : Human Behavior in Organizations**, 5th ed., (New York : South-Western Publishing, 2000), pp. 147-150.

องค์ประกอบของบทบาทผู้นำ ๔ ประการ

ตามที่ได้กล่าวมาในหัวข้อที่แล้วว่า หลักการบทบาทผู้นำมีองค์ประกอบที่สำคัญ ๔ ประการ คือ การกำหนดทิศทาง การจัดการระบบการทำงาน การมอบอำนาจ และแบบอย่างการเป็น ผู้นำ ต่อไปนี้จะขอแสดงรายละเอียดในแต่ละหัวข้อดังนี้

๑. การกำหนดทิศทาง (Path finding) บทบาทแรกของหลักการบทบาทผู้นำก็คือ การกำหนดทิศทาง หลักการสำคัญของการกำหนดทิศทาง ประกอบด้วยองค์ประกอบ ๓ ประการ คือ ความต้องการของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องหรือผู้มีส่วนได้เสีย (Stakeholder Needs) ภารกิจและค่านิยม (Mission and Values) วิสัยทัศน์และกลยุทธ์ (Vision and Strategy) ซึ่งองค์ประกอบเหล่านี้มีความสัมพันธ์กันอย่างยิ่ง ในการที่จะทำให้องค์กรสามารถกำหนดทิศทางในการดำเนินงานได้อย่างถูกต้อง มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงสุดตามความต้องการของทุกฝ่ายที่มีส่วนได้เสีย (stakeholder needs) อันได้แก่ ลูกค้า พนักงานผู้ถือหุ้น^{๖๑}

๒. การจัดระบบการทำงาน (Alignment) บทบาทที่สำคัญอีกประการหนึ่งของผู้นำก็คือ การจัดการระบบการทำงานและสิ่งที่จะต้องคำนึงถึงในการจัดระบบการทำงาน ก็คือ ทำอย่างไรจึงจะทำให้องค์กรสามารถดำเนินไปตามวิสัยทัศน์และเป้าหมายที่วางไว้อย่างสมบูรณ์ได้ แฟรงคลิน โควีย์ ได้กล่าวถึงการจัดการระบบการทำงาน คือ วิธีการที่จะจัดการแบบการทำงานให้มีประสิทธิภาพ เพื่อให้องค์กรสามารถดำเนินไปตามวิสัยทัศน์และเป้าหมายที่วางไว้อย่างถูกต้องสมบูรณ์ โดยคำนึงถึงปัจจัยสำคัญ ๖ ประการซึ่งทุกปัจจัยมีความสำคัญกับการจัดการระบบการทำงานให้เกิดประสิทธิภาพ ประสิทธิผลทั้งสิ้น ปัจจัยทั้ง ๖ ประการ^{๖๒}

๓. การมอบอำนาจ (Empowerment) บทบาทหน้าที่สำคัญประการที่ ๓ ของการเป็นผู้นำ ก็คือ การมอบอำนาจให้บุคคลผู้ทำหน้าที่รองลงมาหรือผู้ช่วยหรือบุคคลที่เกี่ยวข้องโดยตรงเป็นผู้ปฏิบัติแทนโดยผู้นำเป็นผู้มอบอำนาจให้ การมอบอำนาจนี้ควบคู่ไปกับการมอบความรับผิดชอบให้แก่ผู้ที่ได้รับความไว้วางใจให้รับภารกิจหน้านั้น ผู้รับมอบอำนาจจะ

^{๖๑} Franklin Covey, **The Four Roles Leadership**, (USA. Franklin Covey Co., Ltd., 1999), pp. 8-

11.

^{๖๒} Franklin Covey, **The Four Roles Leadership**, pp. 39-49.

สามารถดำเนินการและตัดสินใจเกี่ยวกับงานได้ด้วยตนเองโดยอาศัยหลักที่เรียกว่าการกระจายอำนาจ (Decentralization)^{๖๓}

ตารางที่ ๒

แสดงเปรียบเทียบการจัดการและความเป็นผู้นำ

	การจัดการ (Management)	ความเป็นผู้นำ (Leadership)
๑. การสั่งการ (Direction)	การวางแผนและจัดทำงบประมาณโดยให้ความสนใจพนักงานและบุคคลระดับล่างที่อยู่ในสายงานต่ำกว่า	มีวิสัยทัศน์และกลยุทธ์และให้ ความ สัม พันธ์ ใน แนวนอนให้ความเสมอภาคเท่าเทียมกันหมด
๒. การจัดการระบบการทำงาน (Alignment)	จัดองค์การและจัดคนเข้าทำงานมีการสั่งการควบคุมงานตามลำดับชั้นของอำนาจตามระบบการทำงาน	มีความริเริ่มในการมีวัฒนธรรม เพื่อสร้างแบบการทำงานใหม่และค่านิยมร่วมกันที่จะทำให้ผู้อื่นปฏิบัติงานโดยไม่มีลำดับชั้นของอำนาจ โดยเน้นการพัฒนากระบวนการทำงาน
๓. ความสัมพันธ์ (Relationships)	เน้นที่ผลงาน ผลผลิต สินค้าและบริการ มีความสัมพันธ์ตามหน้าที่เป็นนายจ้างและพนักงาน	เน้นการที่กระตุ้นบุคคลและการจูงใจพนักงาน ให้อำนาจแต่ละบุคคลเป็นผู้สอนแนะและอำนวยความสะดวกผู้ให้บริการ
๔. คุณสมบัติส่วนบุคคล (Personal Quality)	อารมณ์มั่นคง มีความเข้าใจต่อจิตใจผู้อื่น มีการพูดคุยกับผู้อื่น มีบรรทัดฐานในการทำงานมีความเข้าใจองค์กร	มีความเชื่อมโยงกับการทำงานด้วยจิตใจ มีลักษณะเปิดเผยเปิดใจให้กว้าง รับฟังผู้อื่นไม่ยึดบรรทัดฐานของตนเอง เข้าใจตำแหน่ง

^{๖๓} เนตรพัฒนา ขาววิราช, ภาวะผู้นำ และผู้นำเชิงกลยุทธ์, หน้า ๔๔-๔๕.

๕. ผลการทำงาน (Outcomes)	มีผลงานที่ได้ตามต้องการและ ผลงานต้องมีประสิทธิภาพ	มีการริเริ่มการเปลี่ยนแปลง และพัฒนาโดยนำระบบใหม่ เข้ามาใช้สร้างระบบที่ทำให้ ประสิทธิผลในการทำงาน
-----------------------------	--	---

การเปรียบเทียบการจัดการและความเป็นผู้นำ

๑. ด้านการกำหนดทิศทางการทำงาน (Providing Direction) ความเป็นผู้นำและการจัดการเกี่ยวข้องกับการกำหนดทิศทางขององค์กร แต่แตกต่างกันในแง่ที่ว่า การจัดการเน้นที่การสร้างรายละเอียดของแผนงานและตารางการทำงานเพื่อให้บรรลุผลสำเร็จโดยมีการจัดสรรทรัพยากรทางการบริหารเพื่อให้ทำงานได้สำเร็จ แต่ความเป็นผู้นำที่มีทิศทางหมายถึงการมีวิสัยทัศน์ไปสู่อนาคตและการพัฒนาในระยะเวลายาวไกลในการกำหนดกลยุทธ์ที่ต้องการเปลี่ยนแปลงในอนาคต วิสัยทัศน์คือภาพแห่งความกระตือรือร้น ความปรารถนาขององค์กรในอนาคต

๒. การจัดการระบบการทำงานในองค์กรเกี่ยวข้องกับการโครงสร้างการทำงานเพื่อให้บรรลุผลสำเร็จตามแผนการ การจัดคนเข้าทำงานตามโครงสร้าง และการกำหนดนโยบาย กฎระเบียบและระบบการทำงานและการปฏิบัติงานและการประเมินผลการทำงาน แต่ความเป็นผู้นำเกี่ยวข้องกับการสื่อสารเพื่อให้ทราบวิสัยทัศน์และทำให้เป็นความจริง ความเป็นผู้นำจึงเกี่ยวข้องกับความพยายามทำให้ทุกคนตรงไปสู่วิสัยทัศน์ในทิศทางเดียวกันในเส้นทางเดียวกันทางความคิดด้านการจัดการ ผู้บริหารจะจัดการแบ่งหน้าที่การทำงานให้แก่และบุคคลตามแผนกต่าง ๆ และลำดับขั้นของสายการบังคับบัญชา แต่ผู้นำไม่ได้หมายถึงเช่นนั้น แต่ผู้นำหมายถึงการทำให้พนักงานรู้ว่าตนกำลังทำอะไรอยู่และทำอะไรจึงจะง่ายขึ้น และมีความรู้สึกของการทำงานร่วมกันเป็นทีมที่ทุกคนมีความเท่าเทียมกันในผลงานที่บรรลุผลสำเร็จได้อย่างเท่า ๆ กันทุกคน ส่วนในด้านของการสั่งการและการควบคุมพนักงาน ผู้นำเกี่ยวข้องในด้านการช่วยผู้อื่นให้บรรลุผลสำเร็จตามวิสัยทัศน์ที่กำหนดไว้ในขณะที่การจัดการคือการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น ความเป็นผู้นำเกี่ยวข้องกับการสื่อสารที่เข้าถึงผู้อื่นในการร่วมกันแก้ไขปัญหา การรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น การร่วมมือกันมีการทำงานเป็นทีมและทุกคนต่างเข้าใจในวิสัยทัศน์ร่วมกัน

๓. ด้านความสัมพันธ์ (Relationship) ในด้านความสัมพันธ์การจัดการเน้นที่การใช้เครื่องมือในการสื่อสารและการรายงาน ส่วนผู้นำที่การจูงใจและกระตุ้นบุคคล ในขณะที่

ความสัมพันธ์ทางการจัดการเน้นที่อำนาจหน้าที่ที่เป็นทางการ ความสัมพันธ์ของผู้นำจะเน้นที่ความมีอิทธิพลส่วนบุคคล การใช้อำนาจตามหน้าที่หมายถึงการเขียนหรือการพูดเพื่อให้ผู้อื่นยอมรับทั้งในเชิงบังคับและไม่บังคับเพื่อให้มีพฤติกรรมเป็นที่ยอมรับในการบรรลุผลที่พึงปรารถนา แต่ผู้นำอยู่บนพื้นฐานของอิทธิพลซึ่งไม่ใช่การบังคับเลย ผู้ตามจะได้รับการมอบอำนาจให้ตัดสินใจได้ด้วยตนเองผู้นำจะมีหน้าที่เพียงกระตุ้นและสร้างความท้าทายในงานมากกว่าที่จะผลักให้พนักงานไปสู่เป้าหมายเอง บทบาทของผู้นำที่ดี คือ การกระตุ้นให้พนักงานใช้พลังและแรงจูงใจของตนเพื่อให้เป็นผลสำเร็จมีค่ามากกว่าการให้รางวัลตอบแทนอำนาจหน้าที่ตามตำแหน่งในองค์กรคืออำนาจทางการจัดการ แต่อำนาจของผู้นำมาจากคุณสมบัติส่วนตัวของผู้นำที่ไม่ใช้อำนาจตามตำแหน่งซึ่งผู้บริหารบางคนอยู่ในตำแหน่งที่มีอำนาจหน้าที่ แต่ไม่มีความเป็นผู้นำเลย ในขณะที่ผู้จัดการมักจะคิดว่าตำแหน่งเป็นนายหรือเป็นหัวหน้าแต่ผู้นำจะมองตำแหน่งเป็นผู้สอนแนะหรือผู้อำนวยความสะดวกให้แก่พนักงานพื้นฐานของผู้นำไม่ใช่เพื่อตำแหน่ง แต่เพื่อผู้อื่น งานที่สำคัญของผู้นำคือการช่วยพัฒนาผู้อื่นให้เจริญเติบโตก้าวหน้า

๔. ด้านคุณสมบัติส่วนบุคคล (Personal Leadership Qualities) ผู้นำมีคุณสมบัติมากกว่าทักษะการทำงาน รวมถึงความกระตือรือร้น ความสัตย์ซื่อ ผู้นำจะเชื่อมโยงจิตใจในการคำนึงถึงผู้อื่น และการสร้างคุณค่าให้แก่ผู้อื่น ผู้บริหารมีหน้าที่ในการตอบปัญหาและแก้ไขปัญหา แต่ผู้นำต้องเป็นผู้ยอมรับความผิดพลาดและยอมกล้าที่จะเสี่ยงที่จะเกิดความผิดพลาดขึ้น รับฟังผู้อื่น ไว้วางใจผู้อื่น เรียนรู้จากผู้อื่น

๕. ด้านผลการทำงาน ความแตกต่างระหว่างการจัดการและความเป็นผู้นำเกิดผลลัพธ์ที่ต่างกัน คือ ผลลัพธ์ที่ได้จากการจัดการมีความคงที่ คาดคะเนได้ เป็นไปตามคำสั่งและมีประสิทธิภาพ แต่การจัดการที่ดีช่วยให้องค์กรบรรลุผลสำเร็จในระยะสั้นอย่างต่อเนื่องและเป็นไปตามความคาดหวังของผู้ถือหุ้น แต่ความเป็นผู้นำคือความคิดริเริ่มในการเปลี่ยนแปลงคาดคะเนไม่ได้เพราะเป็นสิ่งที่ท้าทาย ผู้นำที่ดีจะทำคุณค่าอย่างสูงสุดมาสู่องค์กรเช่นการสร้างผลิตภัณฑ์หรือบริการใหม่ที่ทำให้ลูกค้าใหม่ ๆ เกิดขึ้นและขยายตลาดเพิ่มขึ้น^{๖๔}

^{๖๔} นันทวรรณ อิศรานุวัฒน์ชัย , “ภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ในยุคโลกาภิวัตน์ : ศึกษาจากหลักพุทธธรรม”, หน้า ๓๐-๓๑.

สรุปได้ว่า ทฤษฎีที่บ่งบอกถึงความเป็นผู้นำ แบ่งออกเป็น ๔ ยุค จากอดีตจนถึงปัจจุบัน และเรียกทฤษฎีต่างๆ เหล่านี้ คือ ทฤษฎีเกี่ยวกับคุณลักษณะ ทฤษฎีเกี่ยวกับพฤติกรรมของผู้นำ ทฤษฎีเกี่ยวกับผู้นำตามสถานการณ์ และทฤษฎีผู้นำเชิงปฏิรูป โดยในทฤษฎีทั้งหมดนี้ ทฤษฎีท้ายสุด มีลักษณะที่โดดเด่นที่สุด เพราะเป็นการบูรณาการทฤษฎีต่างๆ เข้าด้วยกัน เช่น ทำให้ผู้นำมีลักษณะที่ส่งเสริมองค์กรได้มากกว่า และทำงานร่วมกับบุคคลอื่นในหลากหลายมิติ แต่สรุปว่า ไม่มีทฤษฎีใดที่ไม่มีจุดด้อยเพราะเป็นการบริหารงานบุคคลต่อองค์กรและบุคคล จึงมีทั้งจุดเด่นและจุดด้อยนั่นเอง ดังนั้น ผู้นำองค์กรที่ดี จะต้องรู้จักกำหนดทิศทางที่ควรจะเป็นขององค์กร การจัดระบบการทำงานขององค์กรให้ชัดเจน และการมอบหมายอำนาจหน้าที่ในการทำงานให้ครบถ้วนตามลำดับ

ส่วนหลักธรรมในพระพุทธศาสนาที่ทำให้ประสบความสำเร็จในการเป็นผู้นำที่ดีขององค์กรนั้น ประกอบด้วย หลักอริยปทัช ๓ (รู้ระบอบการบริหารงานที่เหมาะสมแก่องค์กรและชุมชน) พรหมวิหาร ๔ (รู้จักใช้พระเดชและพระคุณ) สังคหวัตถุ ๔ (รู้จักหลักการผูกมิตรไมตรีต่อคนอื่นได้ดี) พละ ๕ (รู้จักบริหารตนเองอย่างชาญฉลาดและมีความมั่นคงทางสติปัญญาและอารมณ์) และหลักธรรมที่มาสสนับสนุนความเป็นผู้นำอีกหลายหมวด คือ สาราณียธรรม ๖ (รู้หลักการบริหารตนและบริหารงานไปพร้อมๆ กัน) ทิศ ๖ (รู้หลักบทบาทและหน้าที่ทางสังคม) อปริหานิยธรรม ๗ (รู้หลักบริหารงานอย่างมีประสิทธิภาพโดยอิงผลประโยชน์องค์กรเป็นสำคัญ) สัปปริสธรรม ๗ (รู้หลักบริหารตนและองค์กรอย่างรู้เท่าทันและเป็นการป้องกันความเสียหายอันจะเกิดขึ้นแก่องค์กรในอนาคต) นอกจากนั้น ผู้นำพึงระมัดระวังข้อบกพร่องอันเกิดจากการบริหารตนเอง ได้แก่ พึงเว้นจากหลักธรรมที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาภาวะผู้นำ คือ อกุศลมูล ๓ (แนวคิดในใจที่ต่อต้านความดีทุกอย่าง) อตตาริปปาทย (การใช้เผด็จการในการบริหารจัดการองค์กร) และอคติ ๔ (การวางตนไม่เหมาะสมแก่ภาวะผู้นำที่ดีเพราะจิตใจมีอคติอย่างใดอย่างหนึ่ง)

บทที่ ๓

บทบาทภาวะผู้นำของพระราชธรรมโสภณ (จำปี จนฺทมฺโม)

ภาวะผู้นำเป็นคุณลักษณะที่จำเป็นอย่างยิ่งสำหรับผู้นำและผู้บริหารทุกระดับ และการที่จะทำให้ตนเองเป็นผู้ที่มีความสามารถ ก็จะต้องฝึกฝนภาวะผู้นำให้เกิดขึ้นแก่ตน นอกจากนั้นผู้นำที่ดีทางพระพุทธศาสนา มีอยู่ ๒ ลักษณะ คือ ลักษณะของธรรมราชาและลักษณะของเทวราชา และหลักธรรมในพระไตรปิฎกที่ผู้นำพึงมีและพึงนำไปประยุกต์ใช้ กล่าวคือ หลักอริยปทัช ๓ หลักพรหมวิหาร ๔ หลักสังคหวัตถุ ๔ หลักพละ ๕ สาราณียธรรม ๖ อปริหานิยธรรม ๗ หลักสัพปุริสธรรม ๗ โดยผู้นำพึงประยุกต์ให้เหมาะสมแก่บทบาทและหน้าที่การบริหารงานคณะสงฆ์ ได้แก่ ผู้นำด้านการปกครอง การศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่ การสาธารณูปการ และสาธารณสงเคราะห์ ดังจะได้นำเสนอต่อไปนี้

๓.๑ หลักธรรมทั่วไปของภาวะผู้นำของพระราชธรรมโสภณ (จำปี จนฺทมฺโม)

ภาวะผู้นำของพระราชธรรมโสภณ (จำปี จนฺทมฺโม) ตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่จำเป็นและนำมาประยุกต์ใช้ในการบริหารคณะสงฆ์ ได้แก่ หลักอริยปทัช ๓ หลักพรหมวิหาร ๔ หลักสังคหวัตถุ ๔ หลักพละ ๕ ดังผู้วิจัยจะได้นำเสนอไปตามลำดับหัวข้อต่อไปนี้

๓.๑.๑ การใช้หลักอริยปทัช ๓ ในด้านการปกครอง

เพื่อให้เป็นที่เข้าใจในการนำเสนอเกี่ยวกับหลักอริยปทัชอย่างครบถ้วนสมบูรณ์ ผู้วิจัย จึงได้แยกประเด็นศึกษาออกเป็น ๒ ลักษณะ คือ เกริ่นนำเรื่องการปกครองคณะสงฆ์ และเข้าสู่หัวข้อเรื่องอริยปทัชซึ่งพระราชธรรมโสภณ (จำปี จนฺทมฺโม) นำไปใช้ด้านการปกครองคณะสงฆ์ว่ามีผลอย่างไร กล่าวคือ

ก. การปกครอง

การปกครองในงานวิจัยนี้ หมายถึง การควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงาม และยังหมายถึง งานในหน้าที่ของพระสงฆ์ในการปกครองดูแลพระภิกษุ สามเณรในเขตปกครองของตน ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยถูกต้องตามหลักพระ

ธรรมวินัย และตามพระบัญญัติคณะสงฆ์ ทั้งนี้ คำว่า การปกครองแปลว่า การควบคุมดูแลรักษา ควบคุมให้ท่านอยู่ในที่ท่านควรจะอยู่ ด้วยเหตุนี้ พระสังฆาธิการ จึงต้องดำเนินการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย ถูกต้องตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ และพระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช นอกจากนี้พระสังฆาธิการยังจะต้องทำหน้าที่ระงับอธิกรณ์ วินิจฉัยการลงนิคหกรรม วินิจฉัยลงข้ออุทธรณ์คำสั่ง รวมทั้งตลอดควบคุมบังคับบัญชาพระภิกษุสามเณรผู้อยู่ภายใต้เขตปกครองของตน ชี้แจง แนะนำการปฏิบัติหน้าที่ของผู้ใช้ในการบังคับบัญชาให้เป็นไปโดยความเรียบร้อยพร้อมทั้งการตรวจการ และประชุมพระสังฆาธิการในเขตปกครองของตน^๑

อนึ่ง ในการจัดโครงสร้างองค์กรการปกครองคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบัน นอกจากจะใช้พระธรรมวินัยเป็นหลักในการปกครองแล้ว ยังใช้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ และพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ มาเป็นเครื่องมือในการปกครองด้วยโดยเนื้อหาสำคัญของพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ มีทั้งหมด ๔๖ มาตรา แบ่งเป็น ๘ หมวด มีสาระสำคัญ คือ การมอบอำนาจในการบริหารและการปกครองคณะสงฆ์ไว้กับมหาเถรสมาคมที่เป็นองค์กรสูงสุด ให้เป็นองค์กรที่มีหน้าที่ในการบริหารจัดการคณะสงฆ์ทั้งหมด นอกจากนี้ องค์กรมหาเถรสมาคม ประกอบไปด้วย สมเด็จพระสังฆราชทรงดำรงตำแหน่งประธานกรรมการโดยตำแหน่ง ทรงอำนาจสูงสุดในการบังคับบัญชาการคณะสงฆ์ และมีสมเด็จพระราชาคณะทุกรูปเป็นกรรมการโดยตำแหน่ง มีพระราชาคณะที่สมเด็จพระสังฆราชทรงแต่งตั้งมีจำนวนไม่เกิน ๑๒ รูป เป็นกรรมการ(มาตรา ๑๒) ซึ่งส่วนมากจะทรงแต่งตั้งไว้เต็ม โดยดำรงตำแหน่งคราวละ ๒ ปี และอาจได้รับการแต่งตั้งอีก (มาตรา ๑๔) ก็ได้ตามสมควร ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติเป็นเลขาธิการมหาเถรสมาคมโดยตำแหน่ง และให้กรรมการศาสนา (ปัจจุบัน เปลี่ยนเป็นสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ) มีหน้าที่เป็นสำนักเลขาธิการมหาเถรสมาคม^๒ (มาตรา ๑๓)

^๑ พระธรรมญาณมุนี(กิตติทินนมหาเถร), วัดจะช่วยชาวบ้านได้อย่างไร, การแสวงหาเส้นทางการพัฒนาชนบทของพระสงฆ์ไทย, หน้า ๓๕-๕๒ (อัคราณา).

^๒ พระเทพเวที (ประกอบ ฐมฺมเสฏฺฐ), พระราชบัญญัติคณะสงฆ์และกฎหมายมหาเถรสมาคม, (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๔๑), หน้า ๑๑๑ - ๑๒๗.

ส่วนการจัดระเบียบการปกครองตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ มีการแบ่งการปกครองคณะสงฆ์ออกเป็น ๒ ส่วน ได้แก่

๑) การปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง

ได้แก่ การปกครองคณะสงฆ์ในส่วนรวมทั่วพระราชอาณาจักร กำหนดให้เป็นอำนาจหน้าที่ของมหาเถรสมาคม ที่มีสมเด็จพระสังฆราชทรงเป็นประธาน มีเจ้าคณะใหญ่เป็นผู้รับผิดชอบในการบริหารและขึ้นตรงต่อมหาเถรสมาคมประกอบไปด้วยเจ้าคณะใหญ่ ๕ คณะ คือ เจ้าคณะใหญ่หนกลาง เจ้าคณะใหญ่หนเหนือเจ้าคณะใหญ่หนใต้ เจ้าคณะใหญ่หนตะวันออก เจ้าคณะใหญ่คณะธรรมยุต โดยเจ้าคณะใหญ่หนต่าง ๆ นี้จะบริหารงานโดยสั่งการไปยังเจ้าคณะปกครองในส่วนภูมิภาคอีกทีหนึ่ง

๒) การปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค

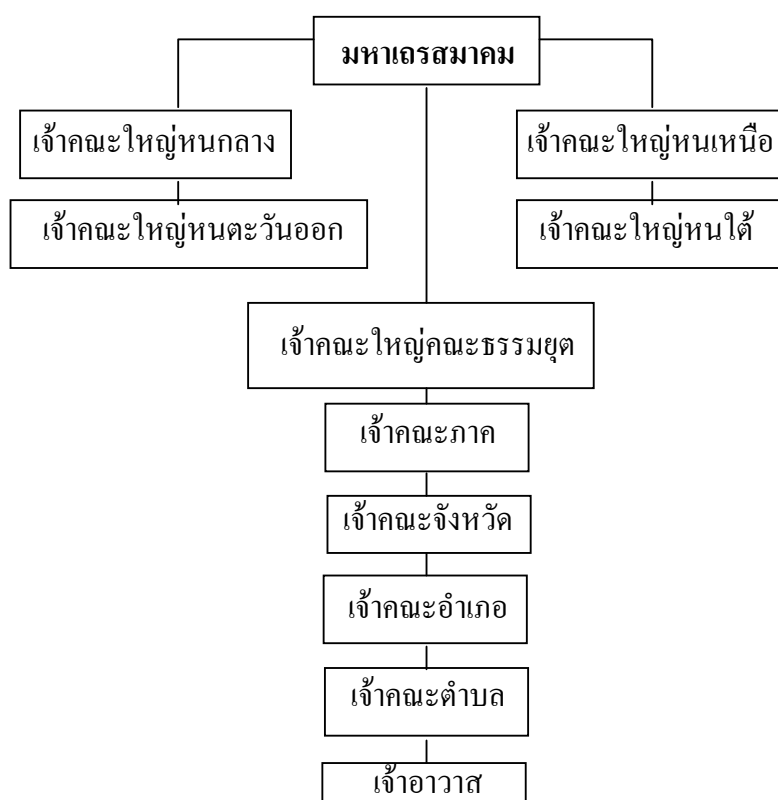
ได้แก่ การปกครองคณะสงฆ์เฉพาะส่วนการกำหนดแบ่งเขตการปกครองออกเป็น ภาค จังหวัด อำเภอ ตำบล การปกครองทุกส่วนชั้นจะมีเจ้ามหานิกายและเจ้าคณะธรรมยุตปกครองบังคับบัญชาวัดและพระภิกษุสามเณรในนิคายนั้น ๆ และเพื่อความเรียบร้อยในการปกครอง อาจจัดให้มีตำแหน่งรองเจ้าคณะเพื่อช่วยงานเจ้าคณะในแต่ละลำดับได้ตามสมควร ส่วนกิจการของพระศาสนาเกี่ยวกับการให้การบรรพชาอุปสมบทกุลบุตร มหาเถรสมาคมได้ออกระเบียบว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนพระอุปัชฌาย์ เพื่อคัดเลือกผู้มีคุณสมบัติเหมาะสมแล้ว แต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งเป็นพระอุปัชฌาย์ และแบ่งเขตการบรรพชาอุปสมบทตามเขตที่ระบุไว้ในตราตั้งหรือเขตอำนาจการปกครองของพระอุปัชฌาย์นั้น โดยพระอุปัชฌาย์มีหน้าที่หลักในการตรวจสอบกุลบุตร ที่ต้องการจะบรรพชาอุปสมบทเป็นพระภิกษุสามเณรในพระพุทธศาสนา ว่าเป็นผู้มีคุณสมบัติเหมาะสมตามหลักพระธรรมวินัยหรือไม่แล้ว จึงให้การบรรพชาอุปสมบทต่อไป^๓

หลักการปกครองคณะสงฆ์ในเบื้องต้น ภิกษุสามเณรผู้บวชใหม่จะต้องอยู่ ภายใต้การปกครองหรือการดูแลของพระอุปัชฌาย์ เพื่อศึกษาอบรมพระธรรมวินัยอยู่ในสำนัก ของพระอุปัชฌาย์หรืออาจารย์อย่างน้อย ๕ พรรษา เพื่อให้สามารถเป็นผู้ปกครองตนเองได้ จึงจะ

^๓ พระพุทธนา รมณียมโม (แก้วกันหา), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์การจัดองค์กรคณะสงฆ์ในสมัย พุทธกาล”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๕๐.

แยกไปอยู่ที่อื่น คุณสมบัติของพระอุปัชฌาย์หรืออาจารย์ จึงเป็นส่วนสำคัญต่อความล้มเหลว หรือความสำเร็จในการปกครองของคณะสงฆ์เป็นอย่างมาก การปกครองคณะสงฆ์ไทยนับจากอดีตถึงปัจจุบัน เป็นลักษณะของการปกครองที่อนุวัติตามการปกครองของฝ่ายอาณาจักรเสีย เป็นส่วนมาก การเปลี่ยนแปลงแต่ละครั้งมักจะเป็นการเปลี่ยนแปลงจากภายนอก ส่งผลให้รูปลักษณะการปกครองคณะสงฆ์ มีความสัมพันธ์กับการปกครองของฝ่ายอาณาจักรอย่างมีนัยที่สำคัญ เพราะเป็นการปกครองที่เอื้อประโยชน์ต่อกันทั้งสองฝ่าย แต่ในปัจจุบันที่การปกครองของฝ่ายอาณาจักร มีการเปลี่ยนแปลงจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตยแบบไทยๆ ทำให้การปกครองคณะสงฆ์ได้รับผลกระทบด้วย^๔ ในการปกครองคณะสงฆ์ดังกล่าวนี้ จัดเป็นแผนภูมิแสดงโครงสร้างการปกครองได้ดังนี้

แผนภูมิที่ ๑ แสดงโครงสร้างการบริหารงานคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบัน^๕

^๔ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธศาสนานิกายในประเทศไทยปัจจุบัน, (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ศิวพร, ๒๕๔๓), หน้า ๗.

^๕ พระครูโสภณพิทยาภรณ์, การปกครองคณะสงฆ์ไทย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๑๖๘-๑๖๙.

จะเห็นว่าจากแผนภูมิที่ ๑ นี้ แสดงให้เห็นว่า การปกครองคณะสงฆ์ แบบแผนการปกครองคณะสงฆ์ แบ่งเป็น ๒ ส่วนคือ ส่วนหลักกำหนดหน่วยงาน เขตการปกครอง ผู้ปกครองหรือผู้รับมอบงาน หรือผู้รับมอบหมายงาน ปฏิบัติงานคณะสงฆ์ และส่วนย่อย ได้แก่ แบบแผนการกำหนดอำนาจหน้าที่ การควบคุม บังคับบัญชา การประสานงาน การตั้งผู้รักษาการแทน และการวางระเบียบวิธีปฏิบัติอื่นๆ

นอกจากนั้น จะเห็นว่า ระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง มีมหาเถรสมาคม เป็นศูนย์กลางรวมอำนาจการปกครองและกิจการคณะสงฆ์ทั้งสิ้นของคณะสงฆ์ไทย เป็นศูนย์รวมเขตการปกครองและเจ้าคณะส่วนกลาง ซึ่งเป็นผู้ปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง โดยกำหนดเขตปกครอง ได้แก่ ส่วนการปกครอง เป็นคณะมหานิกาย เรียกว่า “หน” มี ๔ หน คือ หนกลาง หนเหนือ หนตะวันออก และหนใต้ ในส่วนของคณะธรรมยุต เรียกว่า คณะธรรมยุติ จะรวมเขตการปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค และวัดธรรมยุตเป็นเขตเดียวกัน^๖

ข. การใช้อธิปไตยด้านการปกครองคณะสงฆ์

พระราชธรรมโสภณ (จำปี จันทมโม) ในฐานะเจ้าคณะจังหวัดร้อยเอ็ด ได้นำหลักของอธิปไตย คือ หลักความเป็นใหญ่หรือภาวะที่ถือเอาเป็นใหญ่^๗ เป็นแนวทางการบริหารงานด้านปกครองดังที่ผู้วิจัย จะได้นำมากล่าวต่อไปนี้

๑) อัตตาริปไตย

อัตตาริปไตย หมายถึง ความมีตนเป็นใหญ่ ถือตนเป็นใหญ่ กระทำการด้วยปรารถนาเป็นประมาณ สรุปลักษณะการศึกษาการใช้อัตตาริปไตยของพระราชธรรมโสภณ (จำปี จันทมโม) คือ ท่านได้ใช้อัตตาริปไตย เมื่อยามที่ต้องตัดสินใจในสถานการณ์ต่างๆ ซึ่งต้องมีความเด็ดขาด ถูกต้องแม่นยำ^๘ อนึ่ง อัตตาริปไตย ก็คือ การเห็นแก่ตน ไม่รับฟังความคิดเห็นคนอื่น ไม่เปิดใจกว้าง และไม่มีเหตุผล ไม่ควรนำมาใช้ในการบริหาร เพราะจะทำให้เกิดความแตกแยก^๙ ในการปกครองคณะสงฆ์ของราชธรรมโสภณ (จำปี จันทมโม) มีผลในทางการ

^๖ พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงปณฺญโญ), เอกสารประกอบคำบรรยายเรื่องการคณะสงฆ์และการพระศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๑-๒.

^๗ ที.ป.า. (ไทย) ๑๑/๒๒๘/๒๓๑.

^๘ สัมภาษณ์ นายสัจด์ หงส์พันธ์, พุทธศาสนิกชน, ๓๐ กันยายน ๒๕๕๓.

^๙ สัมภาษณ์ นายอาคม มีชัย, พุทธศาสนิกชน, ๒๕ กันยายน ๒๕๕๓.

เคารพต่อพระเถระที่มีพรรษาว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้องดีงาม^{๑๑} นอกจากนั้นแล้ว หลักแนวคิดของท่านซึ่งได้ประพฤติปฏิบัติแล้วดี เกิดประโยชน์ มาปกครองคณะสงฆ์ และเป็นหลักประพฤติปฏิบัติต่อตัวเอง^{๑๒} ท่านใช้หลักการความยืดหยุ่นและความเหมาะสม มีความเชื่อมั่นในตนเอง แต่มีเหตุผลพอ และการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ และรับฟังความคิดเห็น เป็นการเชื่อตัวเองเป็นใหญ่ แต่ท่านเป็นผู้มีอำนาจแต่ยังพิจารณาถึงหลักคุณธรรมกำกับด้วยทำให้บริหารด้วยดี^{๑๓} ท่านจะไม่ยึดความเห็นของตนในการปกครองคณะสงฆ์^{๑๔}

๒) โลกาธิปไตย

โลกาธิปไตย ได้แก่ ความมีโลกเป็นใหญ่ ถือโลกเป็นใหญ่ กระทำการด้วยปราชญ์นิยมของโลกเป็นประมาณ ซึ่งจากการศึกษาพบว่า พระราชธรรมโศภณ (เจ้าปี จนฺทมฺโม) ไม่ได้ใช้หลักโลกาธิปไตย คือ ท่านใช้หลักการปกครองทางโลกมาเป็นแนวทางการปกครอง ทำให้คณะสงฆ์เข้าใจ^{๑๕} ท่านแทบไม่ได้ให้หลัก อัตตาธิปไตย และโลกาธิปไตยเลย ยืดหยุ่นเหมาะสม รู้และเข้าใจในโลกธรรม^{๑๖} วิเคราะห์สภาพปัจจุบันของสังคม เปรียบเทียบปรับเปลี่ยนประยุกต์ใช้กับสถานการณ์จริง^{๑๗} ทำให้คณะสงฆ์อยู่ร่วมกับสังคมอย่างปกติ สงบและมีความสุข ท่านใช้โลกาธิปไตย เมื่อยามที่ต้องตัดสินใจ ในความเห็นเป็น ๒ ฝ่าย ขึ้นไป และต้องการทางเลือกโดยทางเลือกหนึ่ง มีผลเป็นไปในทางที่ไม่มีความเหลื่อมล้ำ ให้ความเคารพต่อพระเถระ มีส่วนร่วมการตัดสินใจ มีการรับฟังความคิดเห็น คือการถือกระแสโลกเป็น

^{๑๑} สัมภาษณ์ พระครูโพธิ์วิรุณ (สมศรี คุณวิโร/เรียบศิริ), เจ้าคณะอำเภอปทุมรัตน์, ๘ กันยายน ๒๕๕๓.

^{๑๒} สัมภาษณ์ พระครูสิริสาธุวัตร (พิมล วิมล/พลเมือง), รองเจ้าคณะอำเภอเมืองร้อยเอ็ด, ๔ ตุลาคม ๒๕๕๓.

^{๑๓} สัมภาษณ์ พระครูสุวรรณสรานุกิจ (นรินทร์ นรินทร์ / ศรีนา), เจ้าคณะอำเภอเมืองร้อยเอ็ด, ๔ ตุลาคม ๒๕๕๓.

^{๑๔} สัมภาษณ์ พระครูกิตติสารโกวิท (สุเทพ สุกกธมฺโม / มูลสุข), รองเจ้าคณะจังหวัดร้อยเอ็ด, ๕ สิงหาคม ๒๕๕๓.

^{๑๕} สัมภาษณ์ พระครูบุญญวราภรณ์ (บุญมี บุญญวโร/คุณแสน), เจ้าคณะอำเภอเกษตรวิสัย, ๕ สิงหาคม ๒๕๕๓.

^{๑๖} สัมภาษณ์ พระครูโกศลบรรณกิจ (อ่อนสี / อธิปญฺโญ), เจ้าคณะอำเภอศรีสมเด็จ, ๘ สิงหาคม ๒๕๕๓.

^{๑๗} สัมภาษณ์ พระครูภาวนาภิรักษ์ (เคน ภาณุสาโร/บุตรพรหม), รองเจ้าคณะอำเภอเมืองร้อยเอ็ด, ๕ สิงหาคม ๒๕๕๓.

ใหญ่ หรือประชาธิปไตยที่ถือคนส่วนใหญ่เป็นหลัก^{๑๗} แต่ท่านได้พิจารณาว่าที่คนส่วนใหญ่ทำตามกันนั้นมีหลักการที่ถูกต้องหรือไม่ ท่านจะรับฟังเสียงส่วนใหญ่ของคณะสงฆ์ในการตัดสินใจกำหนดนโยบายการปกครองคณะสงฆ์^{๑๘}

๓) ธรรมาธิปไตย

ธรรมาธิปไตย ได้แก่ ความมีธรรมเป็นใหญ่ ถือธรรมเป็นใหญ่ กระทำการด้วยปรารถนาความถูกต้อง เป็นจริง สมควรตามธรรม เป็นประมาณ จากการศึกษาพบว่า พระราชธรรมโสภณ (จำปี จนฺทมฺโม) ได้นำหลักธรรมาธิปไตยไปใช้ในการบริหารงาน คือ ท่านใช้หลักธรรมคำสอนขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้ามาปกครองคณะสงฆ์ ทำให้เกิดความรักความสามัคคีในคณะสงฆ์^{๑๙} ส่วนมากท่านใช้หลักธรรมในการปกครองคณะสงฆ์ โดยเน้นเน้นให้ประชาชนเข้าถึงธรรมทุกชนชั้น^{๒๐} สำหรับปกครองโดยธรรม ควรเพิ่มภาวะผู้นำเพื่อเป็นผู้นำองค์กรที่มีวิสัยทัศน์ ใช้หลักธรรมมาประกอบ เพื่อให้เกิดความเสมอภาค ประรองคองเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ คณะสงฆ์มีเอกภาพมากขึ้น^{๒๑} มีผลใช้ในหลักการปกครองที่เป็นธรรมและเสมอภาคของพระสงฆ์ มีหลักการดี มีคุณธรรม ตามความเป็นจริง^{๒๒} คือ ถือความถูกต้องเป็นใหญ่ ซึ่งเป็นแก่นหรือหัวใจในการเป็นผู้นำ ผู้ปกครอง ท่านจะยึดหลักความถูกต้องตามหลักพระธรรมวินัย กฎหมายระเบียบ ข้อบังคับเป็นหลัก^{๒๓}

^{๑๗} สัมภาษณ์ พระครูประโชติสมณวัตร (บุญเลิศ จนฺทโชโต/พิมพ์แพทย์), เจ้าคณะอำเภอเมืองสรวง, ๕ สิงหาคม ๒๕๕๓.

^{๑๘} สัมภาษณ์ พระครูสิริอรรถสาร (สม อุดจโร/โคตรภักดี), เจ้าคณะอำเภอรวัชบุรี, ๓๐ กันยายน ๒๕๕๓.

^{๑๙} สัมภาษณ์ พระครูสุจิตวิริยาภรณ์ (สมจิตร ฑีมาบุญโก/ไฉนสินธุ์), เจ้าคณะอำเภอโพธิ์ชัย, ๔ ตุลาคม ๒๕๕๓.

^{๒๐} สัมภาษณ์ พระครูผาสุกิจจาทร (แหวน อุดกปญฺโญ/โมกขรัตน์), เจ้าคณะอำเภอจังหาร, ๕ สิงหาคม ๒๕๕๓.

^{๒๑} สัมภาษณ์ พระครูสุวรรณโพธิ์ภิบาล (วิทย์ อุดกปญฺโญ/แวงวรรณ), เจ้าคณะอำเภอโพนทอง, ๔ ตุลาคม ๒๕๕๓.

^{๒๒} สัมภาษณ์ พระครูเอกบุตรสตาธิคุณ (สมเดช จิตวิโร/วงศ์ธรรม), เจ้าคณะอำเภอเชียงขวัญ, ๘ กันยายน ๒๕๕๖.

^{๒๓} สัมภาษณ์ นางจิราภรณ์ บุญโพธิ์, พุทธศาสนิกชน, ๔ ตุลาคม ๒๕๕๓.

๓.๑.๒ การใช้หลักพรหมวิหาร ๔ ในด้านการปกครอง

เพื่อให้งานวิจัย มีความครบถ้วน ผู้วิจัย จึงได้แยกประเด็นศึกษาออกเป็น ๒ ลักษณะ คือ กล่าวนำหลักพรหมวิหารในเบื้องต้น และพระราชธรรมโศภณ (เจ้าปี จนฺทมโม) ได้นำหลักพรหมวิหาร^{๒๔} ไปใช้ในการปกครองว่ามีผลอย่างไร ดังจะได้กล่าวต่อไปนี้

๑) เมตตา ได้แก่ ความรักใคร่ปรารถนาให้มีความสุข ด้วยจิตอันแผ่ไมตรีและคิดทำประโยชน์แก่ผู้อื่นและสิ่งอื่น ซึ่งเป็นความรักใคร่ที่ปราศจากราคะความกำหนัด ความรักความหวังดี ความปรารถนาดีนั้น เป็นการแสดงออกซึ่งมิตรภาพไมตรีของมนุษย์ที่มีต่อกันตลอดถึงสัตว์และธรรมชาติสิ่งแวดล้อมด้วย ด้วยต้องการมุ่งหวังแต่ความสุขแก่เขา ไม่หวังผลประโยชน์ตอบแทนสิ่งอื่นใดนอกจากให้เขาเป็นสุข โดยการแสดงออก ๓ ทาง คือ เมตตากายกรรม เมตตาทางกาย เมตตาวาจกรรม เมตตาทางวาจา และเมตตาโมกรรม เมตตาทางใจ

๒) กรุณา ได้แก่ ความสงสาร คือ เมื่อเห็นเขาตกอยู่ในความทุกข์ยากลำบากเดือดร้อน ก็คิดใฝ่ใจในอันที่จะช่วยปลดปล่อยให้เขาพ้นจากความทุกข์ยากลำบากเดือดร้อนนั้น อยากช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความเดือดร้อน ปัญหาหรืออุปสรรคทั้งหลาย มีความใฝ่ใจที่จะปลดปล่อยบำบัดความทุกข์ยากเดือดร้อนให้ประสบกับความสำเร็จ ความเจริญรุ่งเรือง โดยมีบิดามารดาเป็นตัวอย่างของการแสดงออกให้ปรากฏเป็นพฤติกรรม เพราะบิดามารดาจะรู้สึกเป็นทุกข์เป็นร้อน ห่วงใยบุตร เมื่อเห็นบุตรมีความทุกข์หรือผิดหวัง พร้อมกับหาวิธีเพื่อปลดปล่อยความทุกข์นั้น ด้วยความเอ็นดูที่บริสุทธิ์ใจ โดยไม่หวังผลตอบแทน

๓) มุทิตา ได้แก่ ความรู้สึกยินดีด้วย เมื่อเห็นผู้อื่นหรือสิ่งอื่นอยู่ดีมีความสุข ตัวเองก็มีใจแช่มชื่นเบิกบาน พลอยยินดีปรารถนาปลื้มบันเทิงใจด้วย เมื่อเห็นเขาเหล่านั้นประสบความสำเร็จ มีความเจริญงอกงามในตำแหน่งหน้าที่การงานยิ่งขึ้นไป

๔) อุเบกขา ได้แก่ ความมีใจเป็นกลาง คือ มองตามเป็นจริงโดยวางจิตเรียบสม่ำเสมอ มั่งคงเที่ยงตรงดุจตราขึง เมื่อมองเห็นบุคคลที่ได้รับผลของกรรมดีหรือกรรมชั่ว ซึ่งสมควรแก่เหตุที่ตนได้กระทำไว้ พร้อมทั้งจะวินิจฉัย วางตน และปฏิบัติไปตามความเที่ยงธรรม ไม่เอนเอียงด้วยอคติ

^{๒๔} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๕/๒๕๕.

ภาวะของผู้นำหรือผู้ปกครองพึงนำหลักพรหมวิหารธรรมไปใช้^{๒๕} ดังนี้

๑) ตั้งใจให้ความเมตตาและกรุณาต่อผู้ได้บังคับบัญชาที่ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความสุจริตและชอบธรรม ชอบด้วยกฎระเบียบและกฎหมายของประเทศ

๒) มีความกระตือรือร้น เมื่อบริหารหรือผู้ได้บังคับบัญชา ทำผลงานแก่องค์กรให้เจริญก้าวหน้าได้ มีผลงานใหม่ มีนวัตกรรมใหม่ออกมาสู่องค์กรและสังคม เช่น ให้การยกย่องชมเชย ให้รางวัล ให้เกียรติบัตร เพื่อเงินเดือน เป็นต้น อันเป็นเหตุให้บริหารผู้นั้น มีใจกล้าหาญที่จะทำงานให้ก้าวหน้ายิ่งขึ้นและทุ่มเทแก่องค์กรเป็นทวีคูณ

๓) รู้จักการปล่อยวางหรือวางเฉยต่อบางเรื่องและบางบุคคลที่ไม่ควรใส่ใจ เนื่องจากจะทำให้การบริหารงานขององค์กรหยุดชะงัก เช่น ไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยวเรื่องส่วนตัวของบริหาร หากเรื่องที่เขาระทำนั้นไม่ส่งผลกระทบต่อองค์กรของตน เช่น พฤติกรรมการสูบบุหรี่ การเที่ยวกลางคืน

จากการศึกษาพบว่า พระราชธรรมโสภณ (จำปี จนฺทมฺโม) ได้นำหลักพรหมวิหารไปใช้ในการปกครอง คือ ท่านใช้หลักพรหมวิหาร ๔ ในการปกครอง ส่งผลให้คณะสงฆ์มีความรัก สามัคคี และเกิดความปรองดอง ในหมู่คณะสงฆ์^{๒๖} ท่านมีความเมตตาต่อพระภิกษุและสามเณรเป็นอย่างยิ่ง ได้ใช้หลักธรรมนี้อย่างเหมาะสม จึงทำให้คณะสงฆ์มีการบริหารจัดการได้ดี แม้คณะสงฆ์เองก็ดี ล้วนให้ความเชื่อมั่นตั้งแต่พระสังฆาธิการ ระดับปกครองคณะสงฆ์ไม่ว่าจะเป็นเจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล ตลอดจนถึงระดับต่ำสุด คือ เจ้าอาวาสก็ตาม^{๒๗}

ทั้งนี้ จากการศึกษายังพบว่า พระราชธรรมโสภณ (จำปี จนฺทมฺโม) ได้บริหารตนเองให้เป็นผู้นำที่ดีตามหลักพรหมวิหาร โดยจะต้องบริหารจัดการให้สมดุลกันทั้งพรหมวิหารธรรม ๔ ประการ นอกจากนั้นแล้ว ในการบริหารคณะสงฆ์ ถ้าหากให้น้ำหนักที่หลักธรรม คือ อุเบกขามากเกินไปแล้ว ก็อาจจะทำให้คณะสงฆ์เสื่อมเสียได้ ท่านเป็นผู้ให้ที่มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ส่งเสริมสนับสนุนพระสงฆ์ โดยไม่แบ่งแยก แบ่งพรรค แบ่งพวก ทำตัวเสมอ

^{๒๕} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๑๔๘-๑๔๙.

^{๒๖} สัมภาษณ์ นายวัชรพล แก้วสนั่นใน, พุทธศาสนิกชน, ๓๐ กันยายน ๒๕๕๓.

^{๒๗} สัมภาษณ์ นายแทน พรหมปัญญา, พุทธศาสนิกชน, ๒๙ กันยายน ๒๕๕๓.

ต้นเสมอปลาย ตั้งมั่นในคุณธรรม^{๒๘} พระสังฆาธิการในปกครองก็ล้วนให้ความเคารพนับถือ ท่านได้ใช้พรหมวิหาร เพราะว่าการเห็นคณะสงฆ์เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มีความรัก สามัคคี และเป็นสุขโดยทั่วกัน^{๒๙} อนึ่ง หลักพรหมวิหารนี้ เป็นธรรมสำหรับผู้บริหาร ซึ่งใช้ ความเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา เป็นธรรม มีเหตุผล การมีส่วนร่วมของคณะสงฆ์ ท่าน ได้ใช้หลักธรรมของผู้เป็นใหญ่ที่ประเสริฐ และบริสุทธิ์คือความเมตตา (ปรารภนาให้ผู้อื่นเป็น สุข) กรุณา (ปรารภนาให้ผู้อื่นพ้นทุกข์) มุทิตา (คือยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี, อุเบกขา (การรู้จักการ วางเฉยในสิ่งที่เหมาะสม)^{๓๐} โดยได้ยึดหลักพรหมวิหารซึ่งมีความเมตตาปรารภนาให้ ผู้ได้บังคับบัญชาปฏิบัติงานปกครองคณะสงฆ์อย่างมีความสุข ไม่มีอคติ วางตนเป็นกลาง แสดงความยินดี เมื่อผู้ได้บังคับบัญชาได้รับพระราชทานเลื่อนและแต่งตั้งสมณศักดิ์^{๓๑}

๓.๑.๓ การใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ ในด้านการศึกษาสงเคราะห์, ศึกษารณสงเคราะห์ และการสาธารณูปการ

เพื่อให้งานวิจัยครั้งนี้ มีความครบถ้วนด้านเนื้อหาสาระ ผู้วิจัย จึงแบ่งประเด็นย่อย ในการศึกษาออกเป็น ส่วนๆ ในแต่ละด้าน จากการศึกษาพบว่า การใช้หลักสังคหวัตถุของพระ ราชธรรมโสภณ (จำปี จันทรมโม) สรุปได้ดังนี้

ก. การศึกษาสงเคราะห์

การศึกษาสงเคราะห์ หมายถึง การจัดการศึกษาเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลหรืออุดหนุน จุนเจือ หรือการช่วยเหลือเกื้อกูลหรืออุดหนุนจุนเจือการศึกษาอื่นนอกการศาสนสถาน หรือ สถาบันการศึกษาหรือบุคคลผู้กำลังศึกษาเล่าเรียน เป็นการสงเคราะห์คนหรือประชาชนให้ ได้รับการศึกษา โดยอาศัยศาลาหรือเสนาสนะใด ๆ ของวัดเป็นโรงเรียนหรือพระสงฆ์ วัด และคณะสงฆ์ให้การสนับสนุนแก่สังคม^{๓๒} จะอย่างไรก็ตาม การศึกษาสงเคราะห์ จัดเป็น

^{๒๘} สัมภาษณ์ พระครูโสภิตปัญญารักษ์ (ชาย สุรวโร/วงศ์ตลาด), เจ้าคณะอำเภอเสลภูมิ, ๔ ตุลาคม ๒๕๕๓.

^{๒๙} สัมภาษณ์ นางกำไลทอง ชาเหล่า, พุทธศาสนิกชน, ๔ ตุลาคม ๒๕๕๓.

^{๓๐} สัมภาษณ์ พระครูโอภาสพิพัฒน์ (จันทา วฑฺฒโน/ชาติท่าค้อ), เจ้าคณะอำเภอบางบาล, ๕ สิงหาคม ๒๕๕๓.

^{๓๑} สัมภาษณ์ นายแทน พรหมปัญญา, พุทธศาสนิกชน, ๒๕ กันยายน ๒๕๕๓.

^{๓๒} พระเทพปริยัติสุธี, คู่มือพระสังฆาธิการ ว่าด้วยเรื่องการคณะสงฆ์และการพระศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐), หน้า ๑๐๑.

บทบาทที่สืบเนื่องมาจากบทบาทเดิมของวัดและพระสงฆ์ไทยในอดีต นับตั้งแต่พระพุทธศาสนาได้เข้ามาประดิษฐานในประเทศไทย ตั้งแต่สมัยสุโขทัยเป็นราชธานีเป็นต้นมาจนถึงกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ที่รัฐและคณะสงฆ์จัดการศึกษาร่วมกันเพื่อให้การศึกษาแก่คนในสังคม จนกล่าวได้ว่าในสังคมไทยแบบเดิมวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน โดยเฉพาะในด้านการศึกษา ชุมชนหนึ่งมีลักษณะการปฏิบัติภารกิจที่ครบจบสิ้นในตัว วัดซึ่งเป็นศูนย์กลางของชุมชน และเป็นสมบัติของทุกคนในชุมชน จึงทำหน้าที่ให้การศึกษาตลอดชีวิตแก่สมาชิกทุกคนในชุมชนนั้น^{๓๓}

ในเวลาต่อมา เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ เป็นต้นมา การจัดให้ประชาชนได้ศึกษาเล่าเรียนเป็นหน้าที่และความรับผิดชอบโดยตรงของรัฐ พระสงฆ์แม้จะมีบทบาทด้านการศึกษาก็เพียงช่วยสอนในโรงเรียนประชาบาลอยู่บ้าง แต่ต่อบทบาทเหล่านี้ก็ค่อย ๆ ลดน้อยลงตามลำดับ จนถึง พ.ศ. ๒๕๐๐ รัฐบาลผลิตครูได้มากขึ้นก็ไม่ได้อาราธนาพระสงฆ์เป็นครูสอนวิชาสามัญในโรงเรียนอีก คงมีแต่การอาราธนาพระสงฆ์ไปสอนศีลธรรมในโรงเรียนบ้าง เป็นผู้อุปการ โรงเรียนบ้าง การศึกษาของรัฐที่พระสงฆ์ วัดและคณะสงฆ์ยังคงมีส่วนช่วยอยู่ก็เพียงในด้านการศึกษาสงเคราะห์เท่านั้น^{๓๔}

การจัดการศึกษาสงเคราะห์ที่วัดและพระสงฆ์ จัดให้มีการบริการแก่สังคมตามความมุ่งหมายของการศึกษาของรัฐ ที่มีการดำเนินกิจการอยู่ในปัจจุบัน สามารถแยกออกเป็น ๓ ลักษณะ ได้แก่

๑) การจัดการศึกษาเป็นโรงเรียนตามแผนการศึกษาแห่งชาติ ให้นักเรียนและพระภิกษุสามเณรได้ศึกษาเพื่อชีวิตและสังคม ได้แก่ การจัดโรงเรียนปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา โรงเรียนราษฎร์ การกุศลของวัด โรงเรียนวัดสอนเด็กก่อนเกณฑ์ วิทยาลัยและมหาวิทยาลัยสงฆ์

๒) การสงเคราะห์ให้เด็กและประชาชนได้รับการศึกษา ในสถาบันศึกษาของรัฐหรือเอกชนตามแผนการศึกษาแห่งชาติ เช่น การเป็นผู้นำในการตั้งโรงเรียนในชนบทที่ตั้งวัด

^{๓๓} พระพรหมคุณาภรณ์ (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), สถาบันสงฆ์กับสังคมไทย, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๒.

^{๓๔} พระมหาสมทรง สิรินุรโรและคณะ, บทบาทของวัดและพระสงฆ์ไทยในอนาคต, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทเคสดีไทย จำกัด, ๒๕๒๕), หน้า ๔๒-๔๓.

การให้สร้างสถานศึกษาในบริเวณวัด การให้ใช้หรือให้เช่าที่วัดหรือที่ธรณีสงฆ์ในการสร้างสถานศึกษาของรัฐหรือท้องถิ่น การเป็นผู้อุปการะโรงเรียนต่างๆ การให้การอุปถัมภ์แก่เด็กวัด

๓) การสอนศีลธรรมแก่นักเรียน นักศึกษา ในระบบโรงเรียน ตามแผนการศึกษาแห่งชาติ เช่น การสอนธรรมศึกษา การสอนศีลธรรม การจัดหน่วยนพกะ การใช้หน่วยงานพระธรรมทูตและหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลในการเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียน และสถานศึกษาต่าง ๆ ในปัจจุบัน ระบบการศึกษาในโรงเรียนของประเทศเปลี่ยนไป มีการขยายฐานการศึกษาจนถึง มัธยมศึกษาปีที่ ๓ และการศึกษาที่เน้นประสบการณ์ตรงเป็นส่วนมาก เด็กและเยาวชนจะต้องใช้เวลาส่วนใหญ่ เพื่อศึกษาหาความรู้ด้วยตนเอง ในระยะเวลาที่เปลี่ยนระบบการเรียนนี้ จึงทำให้ระบบโรงเรียนที่พระสงฆ์ วัด และคณะสงฆ์จัด ต้องประสบปัญหาในด้านการบริหารการจัดการ เช่น โรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์หลายโรงเรียนต้องประสบปัญหานักเรียนขาดเรียน เนื่องจากใช้เวลาในระบบโรงเรียนสามัญเป็นส่วนใหญ่ จึงไม่อาจทนระบบการเรียนการสอนในห้องเรียนในวันอาทิตย์ได้ หรือการที่โรงเรียนต้องขาดนักเรียน

การศึกษาสงเคราะห์ ที่พระสงฆ์ดำเนินการในลักษณะนี้ เป็นการจัดการศึกษา ซึ่งแบ่งเป็น ๔ ประเภท ได้แก่

๑) โรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา และโรงเรียนสงเคราะห์เด็กยากจนตามพระราชประสงค์ มีความมุ่งหมายให้วัดและพระภิกษุในพระศาสนาได้จัดการตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ เพื่อสงเคราะห์เด็กและเยาวชนของชาติและพระภิกษุสามเณรส่วนหนึ่ง เป็นเหตุให้เด็กและเยาวชนได้เข้าใกล้วัด

๒) ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ มีความมุ่งหมายให้วัด และพระสงฆ์ให้การศึกษอบรมปลูกฝังศีลธรรม วัฒนธรรมและประเพณีอันดีงามแก่เด็กและเยาวชน เป็นโอกาสให้พระสงฆ์ได้ใช้วิชาการศาสนศึกษา เพื่อพัฒนาทรัพยากรบุคคลของชาติ ด้วยหลักธรรมของพระศาสนา

๓) ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด มีความมุ่งหมายให้วัดได้ช่วยอบรมบ่มนิสัยเด็กก่อนวัยเรียนเพื่อปลูกฝังคุณธรรมและศีลธรรมแต่ยังเด็ก ทั้งเป็นการให้โอกาสวัดและพระสงฆ์ได้ร่วมพัฒนาทรัพยากรบุคคลของชาติในวัยเด็ก

๔) โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จัดตั้งขึ้นเพื่อให้พระภิกษุสามเณรศึกษาเล่าเรียนตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ แผนกสามัญศึกษา และมีการศึกษาพระปริยัติธรรม หมวดธรรมบาลี หมวดพระธรรมวินัย และศาสนปฏิบัติอีกส่วน

หนึ่ง โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา มีการจัดตั้งขึ้นตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ ว่าด้วยโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา พ.ศ. ๒๕๓๑ และอยู่ในสังกัดสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ขณะนี้มีวัดต่างๆ จำนวนมาก จัดตั้งแต่โดยโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา แต่ยังมีได้จัดเป็นการศาสนศึกษาหรือการศึกษาสงเคราะห์ โดยรูปการนั้น จึงจัดเป็น “การศึกษาสงเคราะห์” มากกว่า เพราะเป็นการศึกษาเพื่อสงเคราะห์พระภิกษุสามเณรให้มีการศึกษาเล่าเรียนวิชาสามัญศึกษา ทั้งผู้เรียนและผู้สอนก็นับหนักทางวิชาสามัญศึกษา^{๓๕}

ข. สาธารณสงเคราะห์

การสาธารณะสงเคราะห์ หมายถึง การดำเนินกิจการเพื่อให้เป็นสาธารณะประโยชน์ ของหน่วยงานหรือของบุคคลหรือคณะบุคคล เว้นแต่การนั้นอยู่ในขอบข่ายแห่งการศึกษาสงเคราะห์ หรือการช่วยเหลือเกื้อกูลหรืออุดหนุนจนเจือกิจการของรัฐ หรือของเอกชนที่ดำเนินการเพื่อสาธารณะประโยชน์ หรือการช่วยเหลือเกื้อกูลหรือการอุดหนุนจนเจือสถานที่ซึ่งเป็นสาธารณสมบัติหรือประชาชนทั่วไปการให้การสงเคราะห์ทางพระพุทธศาสนา ระหว่างบรรพชิตกับคฤหัสถ์ เกิดจากความสัมพันธ์ที่มีต่อกันทางสังคม โดยถือเป็นหน้าที่อย่างหนึ่งที่จะพึงปฏิบัติต่อกันด้วยความเกื้อกูล เป็นการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน^{๓๖}

นอกจากนั้นแล้ว ในการบริหารจัดการด้านการสงเคราะห์ของพระสงฆ์ จึงเกิดจากหน้าที่และความสัมพันธ์ทางสังคมที่มีองค์ประกอบ ๓ ประการ คือ การดำรงชีวิตของพระสงฆ์ ที่ต้องอาศัยปัจจัยสี่ของชาวบ้าน ถวาย และว่าโดยสถานะและเหตุการณ์ในสังคมย่อมมีผลเกี่ยวข้องกับการบำเพ็ญสมณะธรรมและโดยคุณธรรม คือ เมตตา กรุณา จะต้องช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากทุกข์ โดยมีจุดเน้นที่การให้การสงเคราะห์ทางด้านหลักธรรม หรือทางด้านจิตใจเป็นหลัก ดังปรากฏในสังคาลสูตรที่พระพุทธองค์ทรงตรัสถึงหน้าที่ของสมณพราหมณ์ ที่จะต้องให้การอนุเคราะห์แก่กุลบุตรผู้มีอุปการคุณแก่ตน ด้วยหน้าที่ ๖ ประการ (๑) ห้ามไม่ให้ทำความชั่ว (๒) ให้ตั้งอยู่ในความดี (๓) อนุเคราะห์ด้วยน้ำใจอันดีงาม (๔) ให้

^{๓๕} มาณพ พลไพรินทร์, คู่มือการบริหารกิจการคณะสงฆ์, (กรุงเทพมหานคร : หจก.ชุดิมาการพิมพ์, ๒๕๔๑), หน้า ๒๓๖.

^{๓๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๓๗.

ได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยได้ฟัง (๕) อธิบายสิ่งที่เคยฟังแล้วให้เข้าใจแจ่มแจ้ง (๖) บอกทางสวรรค์ให้^{๓๖}

ทั้งนี้ ยังพบว่าบทบาทของวัดและพระสงฆ์ไทยที่ได้กล่าวมานี้ เป็นที่รับทราบกันมาโดยตลอด จนเมื่อความเจริญในรูปแบบที่เป็นอารยธรรมของตะวันตก ได้แพร่หลายเข้ามาในประเทศไทยในรอบ ๑๐๐ ปีมานี้ จึงทำให้บทบาทของวัดและพระสงฆ์สูญหายไป โดยเริ่มเปลี่ยนแปลงจากสังคมเมืองหลวงก่อนและค่อยขยายไปสู่ต่างจังหวัด ทำให้พระสงฆ์ต้องปรับเปลี่ยนรูปแบบในการสงเคราะห์แก่ประชาชนในรูปแบบที่แตกต่างออกไป

ปัจจุบันการสาธารณสุขสงเคราะห์^{๓๗} เป็นกิจการอย่างหนึ่งของคณะสงฆ์ที่กำหนดเป็นระเบียบมหาเถรสมาคม ว่าด้วยการตั้งหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล พ.ศ. ๒๕๑๘ โดยมหาเถรสมาคม มีอำนาจหน้าที่ในการควบคุมและส่งเสริมการสาธารณสุขสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ให้เป็นไปด้วยดี และเพื่อการนี้ มหาเถรสมาคมมีอำนาจหน้าที่ในการออกข้อบังคับวางระเบียบ ออกคำสั่ง มีมติหรือออกประกาศ โดยไม่ขัดแย้งกับกฎหมายและพระธรรมวินัยใช้บังคับได้ (มาตรา ๑๕ ตริ) สำหรับผู้ทำหน้าที่ในการจัดสาธารณสุขสงเคราะห์โดยส่วนมากคือ วัดและเจ้าอาวาส เพราะมีบทบาทเกี่ยวกับหน้าที่ของเจ้าอาวาส (มาตรา ๓๙) ไว้ว่า เจ้าอาวาสมีหน้าที่ จัดกิจการของวัดให้เป็นไปด้วยดี (๑) และเป็นธุระในการศึกษาอบรมและสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์ (๒) พร้อมทั้งให้ความสะดวกตามสมควรในการบำเพ็ญกุศล (๔) ซึ่งงานลักษณะนี้เป็นงานด้านการสงเคราะห์นั่นเอง^{๓๘}

ลักษณะการจัดสาธารณสุขสงเคราะห์ ในปัจจุบันมี ๔ ประการ ดังนี้

๑) การดำเนินกิจการเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูล ได้แก่ การที่วัดหรือคณะสงฆ์ดำเนินการเองซึ่งกิจการอย่างใดอย่างหนึ่งที่มีวัตถุประสงค์ให้เป็นสาธารณประโยชน์ เช่น กิจการหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล กิจการห้องสมุดเพื่อประชาชน หรือการตั้งมูลนิธิ มุ่งเอากิจการที่ทำเองหรือโครงการที่กำหนดเอง ทั้งที่เป็นกิจการประจำหรือชั่วคราว

๒) การช่วยเหลือเกื้อกูลกิจการของผู้อื่นซึ่งเป็นไปเพื่อการสาธารณประโยชน์ ได้แก่การช่วยเหลือสนับสนุนส่งเสริมกิจการของรัฐหรือเอกชนหรือผู้ใดผู้หนึ่งดำเนินการ

^{๓๖} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๓๒/๒๓๖.

^{๓๗} พระเทพปริยัติสุธี, คู่มือพระสังฆาธิการ ว่าด้วยเรื่องการคณะสงฆ์และการพระศาสนา, หน้า

และการนั้นเป็นไปเพื่อสาธารณประโยชน์มุ่งเอาเฉพาะส่งเสริมงานของผู้อื่น มิได้มุ่งถึงกิจการที่ดำเนินการเอง

๓) การช่วยเหลือเกื้อกูลสถานที่อันเป็นสาธารณสมบัติ ได้แก่ การช่วยเหลือสถานที่อันเป็นสาธารณสมบัติ เช่น สร้างถนนหนทาง ขุดลอกคูคลอง มุ่งเอาเฉพาะการช่วยเหลือสถานที่อันเป็นของสาธารณประโยชน์

๔) การช่วยเหลือเกื้อกูลประชาชนทั่วไป ได้แก่ การช่วยเหลือประชาชนในกาลที่ควรช่วยเหลือ เช่น กาลประสบอุทกภัย กาลประสบภัย มุ่งเอาเฉพาะการช่วยเหลือบุคคลทั้งเป็นการประจำและชั่วคราว

ค. การสาธารณูปการ

สาธารณูปการ หมายถึง การก่อสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์ศาสนสถานของสงฆ์ เช่น โบสถ์ วิหาร^{๓๕} ส่วน คำว่า สาธารณูปการ ที่นำมาใช้ในการบริหารกิจการของสงฆ์ เริ่มนำมาใช้ครั้งแรก ในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ ในมาตรา ๓๓ ที่จัดให้ระเบียบการบริหารคณะสงฆ์ส่วนกลางเป็นองค์การต่างๆ คือ องค์การการปกครอง องค์การการศึกษา องค์การการเผยแผ่ องค์การสาธารณูปการ และนอกจากนี้ก็จะกำหนดให้มีองค์การอื่นๆ เพิ่มขึ้นอีกก็ได้ เมื่อประกาศใช้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ จึงปรากฏมีงานด้านสาธารณูปการในมาตราที่ ๓๗ โดยบัญญัติไว้ในหน้าที่เจ้าอาวาส “(๑) บำรุงรักษาวัด จัดกิจการและศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดี”^{๓๖}

จากการศึกษาพบว่า พระราชธรรมโสภณ (จำปี จันทมุนีโม) ได้นำหลักสังคหวัตถุ^{๓๗} ซึ่งหมายถึง ธรรมเนียมยึดเหนี่ยวใจบุคคลและประสานหมู่ชนไว้ในความสามัคคี หมายถึง การกระทำการสงเคราะห์ที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจของกันและกัน เป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับคนทุกคนและทุกสังคม เช่น ผู้ปกครองหรือผู้บริหารกับผู้ใต้บังคับ

^{๓๕} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท อักษรเจริญทัศน์ จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๑๑๗๕.

^{๓๖} ขำเลียง วุฒิจันทร์, การพัฒนากิจการคณะสงฆ์และการพระศาสนาเพื่อความมั่นคงแห่งชาติ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๖), หน้า ๑๗๓.

^{๓๗} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๔๐/๑๖๗. สังคหวัตถุ ๔ ได้แก่ (๑) ทาน คือ การใช้ การช่วยเหลือการสงเคราะห์ (๒) ปิยวาจา คือ การพูดการเจรจาที่พึงประสงค์ของคนอื่น หรือพูดไพเราะมีเหตุผลน่าฟัง (๓) อตถจริยา หมายถึง ทำประโยชน์แก่เขา (๔) สมานนัตตดา หมายถึง เอาตัวเข้าสมาน คือ ทำตัวให้เข้ากับเขาได้ วางตนเสมอต้นเสมอปลาย ให้ความเสมอภาค

บัญชา (บริวาร) ศิษย์กับครูอาจารย์ เป็นต้น เพราะเป็นรากฐานแห่งการแบ่งปันผลประโยชน์ทางวัตถุที่ลงตัว และความเจริญก้าวหน้าทั้งส่วนตัวและส่วนรวม เพื่อไปใช้ในการปกครองคณะสงฆ์ จังหวัดร้อยเอ็ด สรุปการค้นพบได้ดังนี้

ก. การศึกษาสงเคราะห์

พระราชธรรมโสภณ (เจ้าปี จนฺทมฺโม) ได้จัดตั้งกองทุน จัดหาทุน ดำเนินการก่อสร้าง สนับสนุน ส่งเสริมสถานศึกษาเพื่อรองรับการศึกษาสงฆ์ ช่วยเหลือเกื้อกูล ลูกศิษย์ให้ความรู้ครอบคลุมในทุกๆ ด้าน^{๔๒} ทัวถึงทุกๆ ด้านๆ ทุกๆ พื้นที่ การสงเคราะห์ในด้านการส่งเสริมการศึกษาแก่พระภิกษุ สามเณรให้มีความรู้ในการศึกษาทั้งหลักธรรม และความรู้ความเหมาะสมทั่วไป^{๔๓} ให้ทุนการศึกษาแก่นักเรียนในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา^{๔๔}

ข. สาธารณสงเคราะห์

พระราชธรรมโสภณ (เจ้าปี จนฺทมฺโม) ได้ให้การสงเคราะห์หน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐ เอกชน หน่วยงาน องค์การการกุศลต่างๆ สนับสนุนในการบูรณะก่อสร้าง ศาสนสถานในวัด บริหารจัดการได้อย่างมีทิศทาง^{๔๕} โดยกำหนดเป็นวิสัยทัศน์ชัดเจน มีแผนงานหลักเกณฑ์รองรับ มีผู้รับผิดชอบ มีงบประมาณ และการชักถามประเมินผลและรายงานผลให้ผู้เกี่ยวข้องทราบ^{๔๖} แต่ปัจจุบันการบริหารยังเป็นการใช้ทิศทางและทดแทน ให้ความเห็นชอบ ส่งเสริม ให้ความร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ช่วยเหลือบรรเทาความเดือดร้อน ทั้งคนราวาสและพระสงฆ์^{๔๗} ส่งเสริมให้วัดมีการยึดอาชีพกับชุมชน ผูกไมตรี เกื้อกูล เสียสละเพื่อ

^{๔๒} สัมภาษณ์ พระครูโกศลบริรักษ์ (อ๋อนสี อธิปญฺโญ), เจ้าคณะอำเภอศรีสมเด็จ, ๘ สิงหาคม ๒๕๕๓.

^{๔๓} สัมภาษณ์ พระครูภาวนาภิรักษ์ (เคน ปญฺญาสาโร/บุตรพรม), รองเจ้าคณะอำเภอเมืองร้อยเอ็ด, ๒๕ กันยายน ๒๕๕๓.

^{๔๔} สัมภาษณ์ พระครูประโชติสมณวัตร (บุญเลิศ จนฺทโชโต/พิมพ์แพทย์), เจ้าคณะอำเภอเมืองสรวง, ๘ กันยายน ๒๕๕๓.

^{๔๕} สัมภาษณ์ นายประยูร จรเจริญ, พุทธศาสนิกชน, ๔ ตุลาคม ๒๕๕๓.

^{๔๖} สัมภาษณ์ นางอรพรรณ พรหมกระบิล, พุทธศาสนิกชน, ๒๕ ตุลาคม ๒๕๕๓.

^{๔๗} สัมภาษณ์ นายสงวน หล้าโพทนัน, อาจารย์มจร.ห้องเรียนร้อยเอ็ด, ๖ ตุลาคม ๒๕๕๓.

ส่วนรวม^{๔๘} ท่านได้ใช้หลักการบริหาร ในการจัดการหลักในการปกครองคณะสงฆ์อย่างเสมอภาค การเอื้อเพื่อแบ่งปันสิ่งต่างๆ เพื่อประโยชน์แก่บุคคลอื่นว่าให้ไม่เห็นแก่ตัว^{๔๙} ได้สงเคราะห์พระภิกษุสามเณรและประชาชนทั่วไปที่เจ็บป่วย ชราภาพ ทูพพลภาพ ช่วยตนเองไม่ได้^{๕๐}

ก. ด้านสาธารณูปการ

พระราชธรรมโสภณ (จำปี จันทมุนี) ได้บูรณปฏิสังขรณ์ อาคารเสนาสนะในวัดต่างๆ ให้มีความรื่นรมย์ และชักจูงให้พุทธศาสนิกชนเข้าวัด ในงานก่อสร้างเอื้อเพื่อแผ้วถาง จัดหา ช่วยเหลือทั้งฝ่ายสงฆ์ และฝ่ายฆราวาส สม่าเสมอ^{๕๑} จัดหา มอบหมาย ขอความร่วมมือจากหน่วยงานอื่นๆ และคณะสงฆ์ให้ดำเนินการด้านเสนาสนะให้มีความพร้อม สะอาดร่มรื่นรมย์ มีแหล่งเรียนรู้มากมาย ช่วยเหลือเกื้อกูลสังคม^{๕๒} ให้การสนับสนุนวัสดุ อุปกรณ์ ในการปกครอง การเอื้อเพื่อแบ่งปันประโยชน์แก่บุคคลอื่น^{๕๓} เพื่อกรสาธารณูปการ ท่านบริจาคทรัพย์ในการก่อสร้าง ซ่อมแซมเสนาสนะภายในวัดบูรพาภิบาล และวัดต่างๆ ที่ขอความอนุเคราะห์^{๕๔}

๓.๑.๔ การใช้หลักพละ ๕ ในด้านการศึกษาและการเผยแผ่

เพื่อให้มองเห็นภาวะของผู้หน้าที่ชัดเจนว่าจำเป็นอย่างไรที่จะต้องนำหลักพละ ๕ ไปประยุกต์ในด้านการศึกษาและการเผยแผ่อย่างมีประสิทธิภาพ ผู้วิจัย จึงได้เสนอข้อมูลเบื้องต้นเพื่อเป็นการบูรณาการคำสอนต่างๆ ดังต่อไปนี้

^{๔๘} สัมภาษณ์ นายวัชรพล แก้วแสนหิ้น, พุทธศาสนิกชน, ๓๐ กันยายน ๒๕๕๓.

^{๔๙} สัมภาษณ์ นายศุภกฤต เทศกัจจ, อาจารย์ มจร.ห้องเรียนร้อยเอ็ด, ๖ ตุลาคม ๒๕๕๓.

^{๕๐} สัมภาษณ์ นายเสกสิทธิ์ เศรษฐโกศล, พุทธศาสนิกชน, ๒๕ ตุลาคม ๒๕๕๓.

^{๕๑} สัมภาษณ์ พระครูประภัสร์สิทธิคุณ (ประสิทธิ์ ภสฺสโร/ นธ์เสนา), เจ้าคณะอำเภอจตุรพักตรพิมาน, ๘ กันยายน ๒๕๕๓.

^{๕๒} สัมภาษณ์ พระครูสิริอรอดสาร (สม อุดจจาโร/โคตรภักดี), เจ้าคณะอำเภอขามเฒ่า, ๓๐ กันยายน ๒๕๕๓.

^{๕๓} สัมภาษณ์ พระครูสุจิตวิริยาภรณ์ (สมจิตร ธิมาญโก/ไถวสินธุ์), เจ้าคณะอำเภอโพธิ์ชัย, ๔ ตุลาคม ๒๕๕๓.

^{๕๔} สัมภาษณ์ พระครูมหาสุกิจจาท (แหวน อคฺคปญฺโญ/โมกขรัตน์), เจ้าคณะอำเภอจังหาร, ๕ สิงหาคม ๒๕๕๓.

ก. การศึกษา

การศาสนศึกษา หมายถึง การศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนา ของบรรพชิตและคฤหัสถ์ เป็นกิจการของคณะสงฆ์ประการหนึ่งที่สำคัญยิ่งในอำนาจหน้าที่ของมหาเถรสมาคมมีความตอนหนึ่งว่า “ควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษา” ของคณะสงฆ์ (ม.๑๕ ตี) และในระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง มหาเถรสมาคมได้กำหนดวิธิดำเนินการควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษา ว่า “ควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษาให้ดำเนินไปด้วยดี” การจัดการศาสนศึกษา ดังกล่าว คณะสงฆ์ยังมีได้กำหนดวัตถุประสงค์ประสงฆ์ไว้โดยชัดเจน แต่โดยหลักสูตรและเนื้อหาวิชาแล้ว คงอนุมานได้ว่า มีวัตถุประสงค์ ๕ ประการ คือ (๑) เพื่อพระสงฆ์รักษาดนและหมู่คณะ (๒) เพื่อใช้อบรมสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์ (๓) เพื่อใช้พัฒนาชาติบ้านเมืองด้วยคุณธรรมของพระศาสนา (๔) เพื่อใช้ในการกิจการคณะสงฆ์และการพระศาสนา (๕) เพื่อรักษาหลักธรรมวินัยของพระพุทธศาสนา (๖) เพื่อสร้างศาสนทายาทสืบอายุพระพุทธศาสนา (๗) เพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา (๘) เพื่อความตั้งมั่นแห่งพระศรัทธา (๙) เพื่อความมั่นคงของประเทศชาติ อันเป็นส่วนรวม^{๕๕}

ส่วนพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ได้กำหนดอำนาจหน้าที่ของเจ้าอาวาสไว้ในมาตรา ๓๗ ว่าเป็นฐานะในการศึกษาอบรมและสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์ จึงเห็นได้ว่าเจ้าอาวาสเป็นผู้จัดการศาสนศึกษาและวัดเป็นสถานศึกษา คำสั่งมหาเถรสมาคม เรื่องให้ภิกษุสามเณรเรียนพระธรรมวินัย พ.ศ. ๒๕๒๘ ได้กำหนดให้เป็นหน้าที่ของเจ้าอาวาสโดยตรง และให้เจ้าคณะเจ้าสังฆการ่วมจัดด้วย^{๕๖} ดังนี้

๑) เจ้าอาวาสเป็นผู้จัดการศาสนศึกษา ในฐานะเจ้าสำนักเรียนหรือเจ้าสำนักศาสนศึกษา

๒) เจ้าคณะจังหวัดเป็นผู้จัดการในฐานะเจ้าสำนักเรียน คณะจังหวัด

๓) ในบางกรณีให้เจ้าคณะเจ้าสังฆการ่วมจัดด้วย

^{๕๕} พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์) , วัดช่วยชาวบ้านได้อย่างไร, การแสวงหาเส้นทาง การพัฒนาชนบทของพระสงฆ์ไทย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๔๑.

^{๕๖} พระมหาสมทรง สิรินุโร และคณะ, บทบาทของวัดและพระสงฆ์ไทยในอนาคต, หน้า ๔๒-๔๓.

จากบทบาทหน้าที่ของเจ้าอาวาสในการเป็นธุระเรื่องการศึกษาดังกล่าว สอดคล้องกับแนวคิด ที่กล่าวว่า บทบาทที่วัดและพระสงฆ์จะทำได้คือ การศึกษา การเผยแผ่ และการสงเคราะห์ ซึ่งในส่วนของการศึกษานั้น เป็นการให้บริการด้านการศึกษาแก่เด็กและเยาวชนของพระสงฆ์ คือ การมีโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ นับเป็นทางหนึ่งในการสร้างเด็กและเยาวชน ให้ได้พุทธศาสนิกชนที่มีคุณภาพ และเป็นกำลังสำคัญของศาสนาอีกประการหนึ่ง ก็คือ การไปสอนวิชาศีลธรรมตามโรงเรียนต่างๆ เป็นการอนุเคราะห์สังคมด้วยธรรมทาน การที่ให้พระสงฆ์ได้เข้าไปมีบทบาทในการศึกษาของชาติ ดังกล่าวนี จะทำให้เยาวชน และคนในสังคมเห็นความสำคัญของวัดและพระสงฆ์ ทั้งนี้ องค์ประกอบในการจัดการศึกษาดังกล่าวจะประสบผลหรือไม่ประการใด ขึ้นกับเจ้าสำนักเรียนและหรือเจ้าสำนักศาสนา และครูอาจารย์ ผู้บริหารการศาสนา ที่ได้ช่วยแบกภาระการศาสนศึกษาอย่างเต็มกำลัง อันเป็นการแสดงความกตัญญูต่อพระศาสนาและคณะสงฆ์การจัดการศาสนศึกษานั้น ด้านที่ประสบปัญหามาก คือ การจัดการศึกษาแผนกบาลี เพราะขาดแคลนทั้งครูและนักเรียนและอุปสรรคอื่นๆ ซึ่งคณะสงฆ์จะต้องช่วยจัดการศึกษาแผนกบาลีอันเป็นการศึกษาพระพุทธศาสนาโดยตรง เพื่อให้พระสงฆ์เจริญด้วยวิชาความรู้และการศาสนศึกษา ให้เจริญก้าวหน้า การศึกษาพระปริยัติธรรมทั้งแผนกบาลีและแผนกธรรมเป็นการศึกษาหลักและสำคัญยิ่งของพระสงฆ์

ในการจัดการศาสนาของสงฆ์เป็นอำนาจหน้าที่ของเจ้าอาวาส ซึ่งมีตำแหน่งเรียกว่า เจ้าสำนักเรียน การจัดการเรียนการสอนและการบริหารสำนักเรียน วัดและท้องถิ่นดำเนินการเองโดยคณะกรรมการการศึกษาคณะสงฆ์ไม่ได้เข้าไปดูแล และไม่มีกฎระเบียบว่าด้วยการบริหารสำนักเรียน การจัดการศึกษาจึงเป็นเรื่องของแต่ละวัดที่ดำเนินการเอง วัดใดที่มีเจ้าอาวาสเอาใจใส่เป็นกิจธุระด้านการเรียนการสอนของวัดนั้นก็จะเป็นไปด้วยดี ส่วนวัดที่เจ้าอาวาสไม่ให้ความสนใจก็ปล่อยให้เป็นไปตามชะตากรรม ทำให้ในท้องถิ่นห่างไกลจากตัวเมืองหรือชนบท บางพื้นที่ไม่มีการเรียนการสอน การศึกษาของพระสงฆ์ส่วนใหญ่ปรากฏเฉพาะในเมืองใหญ่ๆ หรือเมืองหลวงเท่านั้น ทุกวันนี้ กล่าวได้ว่า พระภิกษุสามเณรส่วนใหญ่ได้รับการศึกษาตามฆาตกรรม กล่าวคือ ต้องขวนขวายศึกษาเอง ขณะที่หลักสูตรการศึกษาก็ล้าหลังขาดการพัฒนาทั้งเนื้อหา วิธีการเรียน การสอน และอุปกรณ์^{๕๖}

^{๕๖} พระไพศาล วิสาโล, พระธรรมปิฎก กับอนาคตของพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : กองทุนมูลนิธิธรรม, ๒๕๔๒), หน้า ๑๑๑.

ข. การเผยแผ่

การเผยแผ่พระพุทธศาสนา หมายถึง การทำให้หลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าแพร่หลายออกไป ขยายวงกว้างออกไป ทำให้มีผู้เคารพเลื่อมใสในพระรัตนตรัย น้อมนำเอาหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าไปปฏิบัติ เพื่อก่อให้เกิดการศึกษาและการพัฒนาตนเองไปในทางที่ถูกต้องและเหมาะสม เป็นหน้าที่ของพุทธบริษัททุกฝ่ายที่จะต้องดำเนินการร่วมกันให้งานสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี^{๕๔} โดยเฉพาะพระภิกษุสงฆ์ที่มีหน้าที่ในการศึกษาและปฏิบัติตามหลักธรรมคำสั่งสอนจะต้องตระหนักในภาระหน้าที่เหล่านี้อย่างแท้จริงการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เป็นกิจการอย่างหนึ่งที่มีการปฏิบัติตั้งแต่สมัยพุทธกาลจนถึงปัจจุบัน ในประเทศไทยกิจการเผยแผ่พระศาสนาของวัดและพระสงฆ์ที่มีการดำเนินการอยู่ในปัจจุบันมีลักษณะการดำเนินการ ดังต่อไปนี้

๑) การเผยแผ่ตามประเพณีคณะสงฆ์และประเพณีไทย ได้แก่การเทศนาอบรมสั่งสอนประชาชนที่วัด ที่บ้านผู้อาราธนาและที่อื่น ๆ ในโอกาสต่าง ๆ ทั้งแบบเทศน์ธรรมดา คือเทศน์รูปเดียว หรือเทศน์ปฐกา วิชา ๒ รูปขึ้นไป และได้มีการปรับปรุงมีการเทศน์ทางวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ หรือบันทึกแผ่นเสียงหรือแถบบันทึกเสียงนำไปเผยแผ่ในสถานที่และโอกาสต่าง ๆ

๒) การเผยแผ่แบบปรับปรุงให้เหมาะสมกับสภาพสังคมปัจจุบัน ได้แก่การบรรยายธรรม การสนทนาธรรม การปาฐกถาธรรม ในที่ประชุมที่วัดหรือที่อื่น ๆ ในโอกาสต่าง ๆ หรือโดยทางวิทยุกระจายเสียง โทรทัศน์ บันทึกแผ่นเสียงหรือแถบเสียงไปเผยแผ่ที่อื่นในโอกาสต่างๆ รวมตลอดถึงการพิมพ์หนังสือเทศน์ หนังสือธรรมะออกเผยแผ่หรือลงในหนังสือพิมพ์เผยแผ่^{๕๕}

๓) การเผยแผ่แบบจัดเป็นคณะหรือหน่วยงานเผยแผ่ หรือเป็นสถานศึกษาเป็นการประจำหรือครั้งคราว หรือจัดเป็นกิจกรรมพิเศษในวัดหรือในหมู่บ้านใกล้เคียง เช่น งานพระ

^{๕๔} พระธรรมวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวณฺโณ), คนไทยกับงานเผยแผ่พระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ ขวนพิมพ์, ๒๕๔๖), หน้า ๔๓.

^{๕๕} สัมภาษณ์ พระสุชุมวาทเวที (สถาพร โชติธมฺโม/ไชยรัตน์), รองเจ้าคณะจังหวัดร้อยเอ็ด, ๖ ตุลาคม ๒๕๕๓.

ธรรมทูต งานพระธรรมจาริก งานอบรมประชาชนประจำตำบล (อ.ป.ต.) หน่วยสงเคราะห์ พุทธมามกะผู้เยาว์ โรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์^{๖๐}

การดำเนินงานเหล่านี้มีการจัดตั้งกลุ่มเพื่อดำเนินการ กระจายอยู่ทั่วไปในประเทศ โดยผู้มีหน้าที่เกี่ยวข้องนั้นสามารถแบ่งออกได้เป็น ๓ ฝ่าย คือ ฝ่ายพระสงฆ์ ฝ่ายรัฐบาลและประชาชนทั่วไป ในส่วนของพระสงฆ์นั้นมีมหาเถรสมาคมเป็นผู้รับผิดชอบ คอยควบคุมและให้การส่งเสริม ส่วนผู้ทำหน้าที่ คือ พระภิกษุที่เป็นเจ้าอาวาสหรือผู้รักษาการเจ้าอาวาส ที่จะต้องรับผิดชอบงานด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ตามบทบัญญัติมาตรา ๓๗ (๓) สามารถแยกออกเป็น ๒ ประการ คือ เป็นธุระในการศึกษาอบรมและสั่งสอนพระธรรมวินัย แก่บรรพชิตและคฤหัสถ์

พระราชธรรมโสภณ (จำปี จันทมฺโม) ได้นำหลักของพละมาใช้ในการศึกษาและการเผยแผ่เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดในการบริหารงานคณะสงฆ์

คำว่า พละ^{๖๑} นี้ แปลว่า ธรรมอันเป็นกำลัง ซึ่งพละนี้ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า อินทรีย์ ๕ หมายถึง ธรรมที่เป็นใหญ่ในกิจของตนเหตุที่เรียกว่า อินทรีย์ เพราะความหมายว่า เป็นใหญ่ในการกระทำหน้าที่แต่ละอย่างๆ ของตน^{๖๒} คือ เป็นเจ้าการ ในการครอบงำเสียซึ่งความไร้ศรัทธา ความเกียจคร้าน ความประมาท ความฟุ้งซ่าน และความหลงตามลำดับ ที่เรียกว่า พละ เพราะความหมายว่า เป็นพลังทำให้เกิดความมั่นคง ซึ่งความไร้ศรัทธาเป็นต้น แต่ละอย่าง จะเข้าครอบงำไม่ได้^{๖๓} สรุปการค้นพบกิจด้านการศึกษาและการเผยแผ่ ดังนี้

ก. ด้านการศึกษา

พระราชธรรมโสภณ (จำปี จันทมฺโม) ได้ให้ความรู้ ได้ศึกษาใฝ่หาความรู้ และมีความขยันหมั่นเพียรในการศึกษา สนับสนุนทุนการศึกษาแก่พระภิกษุสามเณร แม้กระทั่ง

^{๖๐} สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้ามกุฎราชกุมาร, คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วย เรื่องการคณะสงฆ์และการพระศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐), หน้า ๑๔๔.

^{๖๑} อ.ป.ต.จก. (ไทย) ๒๒/๑๓/๑๑. พละ ๕ ได้แก่ (๑) ศรัทธา คือ ความเชื่อ (๒) วิริยะ คือ ความเพียร (๓) สติ คือ ความระลึกได้ (๔) สมาธิ คือ ความตั้งจิตมั่น (๕) ปัญญา คือ ความรู้ทั่วชัด

^{๖๒} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๕๘-๑๕๙.

^{๖๓} มหามกุฏราชวิทยาลัย, วิสุทธิมรรคแปล ภาค ๓ ตอน ๒ ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๒๒๓.

บุคคลทั่วไปหรือญาติโยมด้วยดีมาตลอด^{๖๔} ตั้งใจในการจัดให้มีการศึกษาทั้งระดับการปกครองคณะสงฆ์ ระดับอุดมศึกษา อย่างต่อเนื่อง มีแผนงาน / โครงการ และกระบวนการบริหารที่เป็นธรรม ส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณร และบุคลากรในวัดได้ศึกษาต่อในระดับสูงขึ้น ตลอดทั้งอุปถัมภ์วัดอื่นๆ ตามที่เห็นสมควร มีการโอนอ่อนผ่อนตามเหตุการณ์^{๖๕} นอกจากนั้น ท่านยังได้ให้ความสำคัญ ในการจัดการศึกษา ตลอดทั้งการเผยแผ่หลักธรรม ส่งเสริมการเรียนรู้ และสถานที่แหล่งเรียนในชุมชนวัดการใช้หลักธรรมที่เป็นปัญญา ความรู้ทั่ววัด^{๖๖} ในการส่งเสริมจัดการด้านศึกษาตามที่ท่านสามารถทำได้ในภาวะของผู้นำ ท่านสนับสนุนให้พระภิกษุสามเณรศึกษานักธรรม บาลีพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ และมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย^{๖๗}

ข. ด้านการเผยแผ่

พระราชธรรมโสภณ (จำปี จันทรมโม) ได้ออกแสดงธรรมโดยนำหลักธรรมคำสอนไปถ่ายทอดให้พุทธศาสนิกชนได้ประพฤติปฏิบัติ ท่านเป็นหลักเผยแผ่ที่ดียิ่งต่อสาธารณะจัดกองงานพระธรรมทูตประจำจังหวัด ออกเผยแผ่อย่างเป็นรูปธรรมทั้งจังหวัด^{๖๘} มอบภารกิจให้คณะสงฆ์ออกเผยแผ่ให้ครบในพื้นที่ เน้นการให้ท่าน รักษาศีล เจริญภาวนา จัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา วันสำคัญตามประเพณี ไม่ทอดทิ้งหรือลดความเพียรพยายามในการเผยแผ่พระธรรม เผยแผ่หลักธรรมในสถานศึกษา จัดเอกสารเพื่อพิมพ์เผยแผ่ จัดรายการวิทยุชุมชน จัดข้อมูลลงในระบบสารสนเทศทางอินเทอร์เน็ต^{๖๙} เป็นผู้มิจิตศรัทธา (ความเชื่อ) มีความวิริยะ (ความเพียร) เพื่อจัดความเกียรฐานะและความประมาทในการเผยแผ่หลักธรรม

^{๖๔} สัมภาษณ์ พระครูเอกตตรสตาธิคุณ (สมเดช ฐิตวิโร/วงศ์ธรรม), เจ้าคณะอำเภอเชียงขวัญ, ๘ กันยายน ๒๕๕๓.

^{๖๕} สัมภาษณ์ พระครูโพธิ์วิรุณ (สมศรี คุณวิโร/เรียบศิริ), เจ้าคณะอำเภอบึงสามพัน, ๘ กันยายน ๒๕๕๓.

^{๖๖} สัมภาษณ์ พระครูสิริสาธุวัตร (พิมล วิมล/พลเมือง), รองเจ้าคณะอำเภอมืองร้อยเอ็ด, ๔ ตุลาคม ๒๕๕๓.

^{๖๗} สัมภาษณ์ นางกำไลทอง ชาเหล่า, พุทธศาสนิกชน, ๔ ตุลาคม ๒๕๕๓.

^{๖๘} สัมภาษณ์ นายโยธิน อารณ, พุทธศาสนิกชน, ๔ ตุลาคม ๒๕๕๓.

^{๖๙} สัมภาษณ์ พระครูสุวรรณสรานุกิจ (นรินทร์ นรินโท/ศรีนา), เจ้าคณะอำเภอมืองร้อยเอ็ด, ๔ ตุลาคม ๒๕๕๓.

นอกจากนั้น ท่านยังได้ให้การสนับสนุนการปฏิบัติงานของพระธรรมทูต พระนักเผยแผ่เป็นอย่างดีมาตลอด^{๙๐}

๓.๒ หลักธรรมที่สนับสนุนภาวะผู้นำของพระราชธรรมโสภณ (เจ้าปี จนฺทมฺโม)

หลักธรรมที่สนับสนุนภาวะผู้นำของพระราชธรรมโสภณ (เจ้าปี จนฺทมฺโม) ประกอบด้วย หลักสาราณียธรรม ๖ ในด้านการปกครอง หลักทศ ๖ ในด้านการปกครอง การศึกษาและการเผยแผ่ หลักอปริหานิยธรรม ๗ ในด้านการปกครอง และหลักสัปปริสธรรม ๗ ในด้านการปกครอง การศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ จากการศึกษา สรุปประเด็นที่ค้นพบ มีดังนี้

๓.๒.๑ การใช้หลักสาราณียธรรม ๖ ในด้านการปกครอง

พระราชธรรมโสภณ (เจ้าปี จนฺทมฺโม) ได้ใช้หลักสาราณียธรรม ๖ ในด้านการปกครอง คือ ท่านสอนให้คณะสงฆ์รู้จักการฝึกในการศึกษาวิเคราะห์ความเป็นไปได้ โดยใช้หลักสาราณียธรรม ๖ ท่านยึดหลักธรรมสามัคคีในการปกครองคณะสงฆ์เป็นอย่างดี ไม่ทำคณะสงฆ์แตกกัน^{๙๑} สร้างความสามัคคีให้เกิดขึ้น ในหมู่คณะสงฆ์ทั้งจังหวัด ลดปัญหาความขัดแย้งให้มากที่สุดให้โอกาส พระเถรอย่างเท่าเทียมกัน ส่งเสริมการศึกษาของพระภิกษุสามเณรอย่างต่อเนื่อง^{๙๒} มีคณะทำงานทั้งบรรพชิต และฆราวาส ส่วนหลักธรรมให้มีผลด้านปฏิบัติให้ได้ โดยใช้แผน / งบประมาณให้โปร่งใส มีการดำเนินงานเป็นหมู่คณะ ประกอบด้วยฝ่ายบรรพชิต และฆราวาส มีแผนงาน / โครงการใช้จ่ายงบประมาณด้วยความโปร่งใสตรวจสอบได้ ระลึกถึง ผู้เหนือกว่า ผู้เสมอกัน และผู้ก่อสร้างเสมอ ให้ความเสมอภาค และหลักความเป็นธรรมต่อคณะสงฆ์ การใช้น้ำใจเมตตาต่อผู้อื่น ทั้ง ๖ ประการ คือ เมตตา กายกรรม (ทางกาย) เมตตาวจีกรรม (ทางวาจา) เมตตามโนกรรม (ทางจิต) สาธารณโภคี (การแบ่งปันวัตถุสิ่งของและสมณศักดิ์ที่เหมาะสมแก่พระสงฆ์ฆาธิการแต่ละตำแหน่ง) ศีลสามัคคีสวดา (การประพฤติที่สุวัธ ติงาม) ทิฏฐิสามัญญสวดา (การรับฟังความคิดเห็นกัน) ท่านใช้หลัก

^{๙๐} สัมภาษณ์ นายอนันต์ เจริญแก่นทราย, พุทธศาสนิกชน, ๘ กันยายน ๒๕๕๓.

^{๙๑} สัมภาษณ์ พระครูบุญญวรารักษ์ (บุญมี บุญญโร/คุณแสน), เจ้าคณะอำเภอเกษตรวิสัย, ๕ สิงหาคม ๒๕๕๓.

^{๙๒} สัมภาษณ์ พระครูโกศลบรรพกิจ (อ่อนสี อธิปญฺโญ), เจ้าคณะอำเภอศรีสมเด็จ, ๘ สิงหาคม ๒๕๕๓.

สารานิชธรรม ๖ ในการปกครองคณะสงฆ์ มีเมตตาธรรม ทางกายกรรมวจีกรรมและมโนกรรมอยู่ร่วมกันโดยสันติ มีความระลึกรู้ถึงการอยู่เสมอปรารภกันดีต่อกันและกัน^{๓๓}

๓.๒.๒ การใช้หลักทศ ๖ ในการปกครอง การศึกษาและการเผยแผ่

พระราชธรรม โสภณ (จำปี จันทรมุโม) ใช้หลักทศ ๖ ในการปกครอง ว่าด้วยหน้าที่ของพระสงฆ์ในฐานะผู้บังคับบัญชาพึงปฏิบัติต่อพระสงฆ์ผู้อยู่ใต้อาณัติ กล่าวคือ ท่านได้ปฏิบัติตนตาม หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาได้กำหนดหน้าที่ที่พึงสงเคราะห์ อนุเคราะห์แก่ผู้ได้บังคับบัญชา ผู้เป็นทิศเบื้องล่างโดย หน้าที่ ๕ ประการ^{๓๔} คือ

๑) จัดการงานให้ทำตามสมควรแก่กำลัง

๒) ให้อาหารและค่าจ้าง

๓) ดูแลรักษายามเจ็บป่วย

๔) ให้อาหารที่มีรสแปลก

๕) ให้หยุดตามโอกาส

พระสงฆ์ผู้ที่อยู่ใต้บังคับบัญชา ที่เปรียบเสมือนเป็นทิศเบื้องล่าง ให้ปฏิบัติต่อผู้บังคับบัญชา หรือผู้ที่ทำหน้าที่สูงกว่าตามสายงาน เช่น รองเจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล และเจ้าอาวาส เป็นต้น โดยถือปฏิบัติตามคุณธรรม ๕ ประการ ดังนี้ (๑) ขึ้นทำงานก่อน (๒) เลิกงานทีหลัง (๓) ถือเอาแต่ของที่ท่านให้ (๔) ทำงานให้ดีขึ้น (๕) นำคุณของท่านไปสรรเสริญ

ก. การปกครอง

จากการศึกษา พบว่า พระราชธรรม โสภณ (จำปี จันทรมุโม) เป็นผู้ที่มีแบบอย่างที่ดีแก่พระสังฆาธิการทุกระดับและสามารถที่จะอบรมให้คำแนะนำปัญหาต่างๆ ให้แก่คณะสงฆ์ได้ ศึกษาหาความรู้ ในทุกๆด้าน ไม่เจาะจงด้านใดด้านหนึ่ง การให้ความเคารพตามกฎระเบียบ ในฐานะผู้บังคับบัญชาสูงสุดในจังหวัดได้เป็นอย่างดี กล่าวคือ

^{๓๓} สัมภาษณ์ พระครูภาวนาภิรักษ์ (เคน ปัญญาสาโร/บุตรพรหม), รองเจ้าคณะอำเภอเมืองร้อยเอ็ด,

๕ สิงหาคม ๒๕๕๓.

^{๓๔} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๓๑/๒๑๕.

ข้อที่ ๑ จัดการงานให้ทำตามสมควรแก่กำลัง

แนวทางปฏิบัติ ท่านได้ตั้งคณะกรรมการที่ปรึกษาหารือในปัญหาในการปกครอง และแบ่งภาระหน้าที่งานปกครองแก่พระสังฆาธิการผู้อยู่ได้บังคับบัญชาของท่าน โดยมีการมอบหมายงานที่ปฏิบัติเป็นกรณีๆ ไป เช่น ฝ่ายสอบสวนอธิกรณ์สำหรับแก้ไขปัญหาพระภิกษุสามเณรประพฤติดุศีลพระธรรมวินัยและผิดต่อกฎหมาย โดยคณะทำงานนี้ จะต้องประสานกับพระสังฆาธิการหลายฝ่าย เพื่อขอข้อมูลมาประกอบการพิจารณาปฏิบัติให้เป็นไปอย่างยุติธรรม และดำเนินการให้เสร็จภายใน ๓ วัน เสร็จแล้ว รีบส่งรายงานผลการประชุมสอบสวนมายังที่ประชุมใหญ่ให้ทราบว่าได้ดำเนินการอย่างไร และมีผลสรุปอย่างไร^{๑๕}

ข้อที่ ๒ ให้อาหารและค่าจ้าง ข้อที่ ๓ ดูแลรักษายามเจ็บป่วย และข้อที่ ๔ ให้อาหารที่มีรสแปลก

แนวทางปฏิบัติ ท่านได้ให้รางวัลแก่ผู้ทำงานที่ตั้งใจอุทิศตนแก่พระพุทธศาสนา โดยไม่เห็นแก่ความเหน็ดเหนื่อย เช่น ถวายปัจจัย ถวายผ้าไตรจีวร ถวายภัตตาหาร ขก่องพระสังฆาธิการที่มีผลงานดีด้านการปกครองให้ปรากฏในที่ประชุมสงฆ์ประจำจังหวัดร้อยเอ็ด นอกจากนั้น หากพระสงฆ์รูปใดเจ็บป่วยเกิดอาพาธ ก็จะไปช่วยเหลือดูแลด้านสุขภาพและรักษาอย่างทันทั่วทั้งที่ เพราะส่วนใหญ่พระสังฆาธิการมีโทรศัพท์ที่สามารถติดต่อกันได้อย่างสะดวกในปัจจุบัน และเมื่อไปเยี่ยม ท่านก็จะให้การช่วยเหลือด้านปัจจัยและสอบถามอาการป่วยอย่างเป็นกังวล เหมือนกับว่าพระสงฆ์รูปนั้นเป็นดังญาติของตนเอง^{๑๖}

ข้อที่ ๕ ให้หยุดตามโอกาส

เมื่อมีเทศกาลสำคัญต่างๆ เช่น วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา เป็นต้น การประชุมคณะสงฆ์ด้านการปกครอง ก็จะต้องหยุดทำงานไปด้วยหนึ่งวัน เพื่อให้พระสังฆาธิการในปกครองจังหวัดร้อยเอ็ดมีโอกาสดำเนินงานในวัดของตนเองได้อย่างเต็มศักยภาพ^{๑๗}

^{๑๕} สัมภาษณ์ นายสงค์ หงส์พันธ์, พุทธศาสนิกชน, ๓๐ กันยายน ๒๕๕๓.

^{๑๖} สัมภาษณ์ นายอนันต์ เจริญแก่นทราย, พุทธศาสนิกชน, ๘ กันยายน ๒๕๕๓.

^{๑๗} สัมภาษณ์ พระครูโพธิ์วิรุณ (สมศรี คุณวีโร/เรียบศิริ), เจ้าคณะอำเภอปทุมรัตน์, ๘ กันยายน

ด้วยเหตุนี้ ผู้ได้บังคับบัญชา จึงกล่าวว่า ท่านเป็นผู้มองกาลไกล มีวิสัยทัศน์ที่ชาญฉลาด มีการตัดสินใจให้หลักเหตุผลเป็นตัวตั้ง วิเคราะห์ผลดีและผลเสีย สร้างเครือข่าย มีน้ำใจไม่ตรี ต่อพระสงฆ์สามเณรและฆราวาส การบริหารการปกครอง ให้ครอบคลุมและยุติธรรมกับทุกฝ่าย เป็นไปตามแบบแผน มีความเป็นธรรม คือ รู้จักการรู้ปฏิบัติกับบุคคลรอบข้าง ความกตัญญูกตเวทีต่อผู้มีพระคุณ^{๘๔}

ข. การศึกษา

พระราชธรรมโสภณ (จำปี จนฺทมฺโม) ใช้หลักหลักทศ ๖ ในการศึกษา คือ ได้ท่านได้สอนให้คณะสงฆ์ศึกษาความรู้ ความสามารถ และความถนัดของตัวเองให้การศึกษาแก่คณะสงฆ์ด้วยดีตลอด แสวงหาความรู้อย่างต่อเนื่อง ทั้งนอกและในสถาบันการศึกษา โดยเข้าศึกษากับสถาบันการศึกษาทั้งทางโลกและทางศาสนา มีการวางแผนไว้อย่างชัดเจน ส่งเสริมสนับสนุนให้พระภิกษุ สามเณรทั้งในปกครอง และฆราวาสได้พัฒนาให้มีความรู้ความสามารถ พัฒนาให้ทันกับยุคโลกาภิวัตน์ มีน้ำใจไม่ตรี ที่ดีต่อการศึกษา การปฏิสัมพันธ์กับการศึกษา ให้การศึกษาในทุกด้าน ทั้งถึงทุกๆ ภาคส่วน คือ จัดการศึกษาให้กับผู้เป็นลูกศิษย์ หรือพระสงฆ์ โดยการส่งเสริมสนับสนุน^{๘๕}

ค. การเผยแผ่

พระราชธรรม โสภณ (จำปี จนฺทมฺโม) ใช้หลักหลักทศ ๖ ในการเผยแผ่ คือ ท่านเป็นแบบอย่างในการเผยแผ่คำสอนทางพระพุทธศาสนา ไปสู่ประชาชน โดยขอความร่วมมือไปยังคณะสงฆ์ให้ถือปฏิบัติตนตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าไปสอน โดยไม่เลือกบุคคล สถานที่ โอกาส แม้ท่านเองก็ถือว่าเป็นนักเผยแผ่ตัวอย่างที่ดี เป็นนักประชาสัมพันธ์เผยแผ่ เป็นนักเทศน์ นักเผยแผ่ ชื่นนำของจังหวัดร้อยเอ็ด^{๘๖} รู้จักนำหลักธรรมต่างๆ ไปประยุกต์เทศนาสั่งสอนชาวพุทธ ทั้งทางสถานีวิฑูญกระจายเสียงอย่างต่อเนื่อง จัดการอบรมสั่งสอน พระภิกษุสามเณร พุทธศาสนิกชนทั่วไป ได้ประพฤติปฏิบัติตามหลัก

^{๘๔} สัมภาษณ์ พระครูสุวรรณสรานุกิจ (นรินทร์ นรินโท/ศรีนา), เจ้าคณะอำเภอเมืองร้อยเอ็ด,

๔ ตุลาคม ๒๕๕๓.

^{๘๕} สัมภาษณ์ พระครูประโชติสมณวัตร (บุญเลิศ จนฺทโชโต/พิมพ์แพทย์), เจ้าคณะอำเภอเมืองสรวง,

๕ สิงหาคม ๒๕๕๓.

^{๘๖} สัมภาษณ์ นายอากม มีชัย, พุทธศาสนิกชน, ๒๕ กันยายน ๒๕๕๓.

พระพุทธศาสนา^{๘๑} นอกจากนั้น จะต้องรู้จักการสร้างเครือข่าย ในการเผยแผ่ ให้การเผยแผ่ ทั้งหลักการศึกษาและเผยแผ่ธรรมะ ครอบคลุมทุกๆ พื้นที่ วิทยุชุมชน ทางอีเมล เว็บไซต์ สื่อ พิมพ์ท้องถิ่น คือ รู้จักการประพฤติกปฏิบัติเป็นแบบอย่างและเผยแผ่ความรู้แก่บุคคลทั่วไป^{๘๒}

๓.๒.๓ การใช้หลักอปริหานิยธรรม ๗ ในด้านการปกครอง

เมื่อผู้บังคับบัญชา ประสงค์จะให้การปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยมีความเสมอภาคต่อผู้ใต้บังคับบัญชาและเป็นธรรมแก่ผู้มีผลงานและความสามารถถึงพึงปฏิบัติตนอยู่ในหลักธรรมที่สำคัญที่เรียกว่า “อปริหานิยธรรม” ซึ่งเป็นธรรมที่ดั่งแห่งความไม่เสื่อม ๗ ประการ ดังต่อไปนี้

๑) หมั่นประชุมกันเนืองนิตย์ ในกิจของสงฆ์ที่ต้องทำร่วมกันไม่ว่าเรื่องเล็กหรือใหญ่ เช่น การทำอุโบสถสังฆกรรม

๒) พร้อมเพรียงกันประชุม เลิกประชุมและทำกิจที่สงฆ์ต้องทำการประชุมถือว่าเป็นกิจที่สงฆ์ต้องทำร่วมกัน แต่การที่จะให้สงฆ์ทุกรูปยอมรับซึ่งกันและกัน เพื่อความสามัคคี ก็จะต้องอาศัยความพร้อมเพรียงกันทุกๆ ครั้ง

๓) ไม่บัญญัติในสิ่งที่พระพุทธเจ้าไม่ทรงบัญญัติ ไม่ล้มเลิกสิ่งที่พระองค์บัญญัติไว้ ถือว่าลิกขาบทที่พระพุทธเจ้าบัญญัติไว้

๔) เคารพนับถือและรับฟังถ้อยคำของภิกษุผู้ใหญ่ ในการปกครองของพระสงฆ์ จะให้อำนาจแก่ผู้ที่มีความสามารถตามบรรดาศักดิ์ เช่น ภิกษุผู้ใหญ่สังฆมนตรี สังฆปริณายก ภิกษุทุกรูปจะต้องปฏิบัติตามลำดับชั้นเพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อย

๕) ไม่ดูอำนาจแก่ความอยากที่เกิดขึ้น เพราะพระสงฆ์ตัดแล้วซึ่งกิเลสต้นหาความอยากมีอยากได้จะต้องไม่เกิดขึ้น จึงจะเป็นที่ยกย่องของคนทั่วไป

๖) ยินดีในเสนาสนะอันควร คือ พระสงฆ์ต้องมีชีวิตเรียบง่าย มุ่งแสวงหาธรรม เพื่อเผยแผ่ให้กับผู้อื่น

๗) ตั้งใจอยู่ว่า เพื่อนภิกษุสามเณร เป็นผู้มีศีล ซึ่งยังไม่มาสู่อาวาสขอให้มา ที่มาแล้วขอให้อยู่เป็นสุข คือ พระสงฆ์ต้องใจกว้างยินดีต้อนรับสมาชิกใหม่และมีความปรารถนาดี

^{๘๑} สัมภาษณ์ นายสงวน หล้าโพนทัน, อาจารย์ มจร.ห้องเรียนร้อยเอ็ด, ๖ ตุลาคม ๒๕๕๓.

^{๘๒} สัมภาษณ์ พระครูสิริอรอดสาร (สม อุตจาโร/โคตรภักดี), เจ้าคณะอำเภอนวนบุรี, ๓๐ กันยายน

ต่อสมาชิกเก่า เพื่อสังคมสงฆ์จะได้ไม่เกิดความเสื่อม^{๔๓}

จากการศึกษา พบว่า พระราชธรรม โสภณ (จำปี จนฺทมฺโม) ใช้หลักอปริยธรรม ๗ ในด้านการปกครอง คือ ท่านได้ให้คณะสงฆ์รู้จักการปฏิบัติตนในบทบาทของบรรพชิต สัมควรกับบทบาทและฐานะของตนเอง ใช้หลักอปริหานิยธรรม ๗ ปกครองคณะสงฆ์ด้วยดี เสมอ ใช้หลักธรรมอปริหานิยธรรม ๗ ได้ครบ โดยให้ทำหน้าที่เท่าเทียมกัน^{๔๔}

ในด้านการปกครองเป็นที่ประจักษ์ในหมู่คณะสงฆ์ทั้งจังหวัดร้อยเอ็ด เป็นผู้รื้อฟื้น น้อมถ่อมตนเองสม่ำเสมอ จัดให้มีการประชุมพระสังฆาธิการในปกครอง เป็นประจำทุก เดือน แลกเปลี่ยนความคิดเห็น ข้อเสนอแนะ แก้ไขปัญหาเป็นระบบ ประพฤติตนเป็น แบบอย่างที่ดี เคารพนับถือ และรับฟังถ้อยคำพระภิกษุผู้ใหญ่ในการปกครองของพระสงฆ์ ปฏิบัติตนในทางที่ดีงาม เป็นแบบอย่างที่ดี แก่ผู้ได้บังคับบัญชา มีภาวะผู้นำที่ดี และแบบอย่าง ที่ดี มีความรู้ มีประสบการณ์^{๔๕} นอกจากนี้ ใน การปกครองคณะสงฆ์ คือ หมั่นประชุมคณะ สงฆ์อยู่เป็นประจำเพื่อพบปะปรึกษาหารือแลกเปลี่ยนสร้างความเข้าใจที่ดีต่อกัน และไม่ลู่ อำนางแก่ความอยากที่เกิดขึ้นมีความปรารถนาดีต่อกัน^{๔๖}

๓.๒.๔ การใช้หลักสัปปริสธรรม ๗ ในด้านการปกครอง การศึกษา การศึกษา สงเคราะห์ การเผยแผ่และการสาธารณูปการ

หลักสัปปริสธรรม คือ ธรรมของสัตบุรุษ คือ คนดีของสังคม หรือคุณสมบัติของ คนดี มี ๗ ประการ ดังต่อไปนี้

๑) ัมมมัญญตา เป็นผู้รู้จักเหตุ หมายถึง เป็นผู้รู้จักธรรม รู้หลัก หรือ รู้จักเหตุ คือ รู้ หลักความจริง รู้หลักการ รู้หลักเกณฑ์ รู้กฎแห่งธรรมดา รู้กฎเกณฑ์แห่งเหตุผล และรู้หลักการ ที่จะทำให้เกิดผล

^{๔๓} ที.ม. (บาลี) ๑๐/๗๐/๕๐.

^{๔๔} สัมภาษณ์ พระครูสุจิตตวิริยาภรณ์ (สมจิตร ฑีฆายุโก/ไถวสินธุ์), เจ้าคณะอำเภอโพธิ์ชัย, ๔ ตุลาคม ๒๕๕๓.

^{๔๕} สัมภาษณ์ พระครูสุวรรณโพธิาภิบาล (วิทย์ อุดมบุญโย / แวงวรรณ), เจ้าคณะอำเภอโพนทอง, ๔ ตุลาคม ๒๕๕๓.

^{๔๖} สัมภาษณ์ พระสุเมฆวาที (สถาพร โชติธมฺโม/ไชยรัตน์), รองเจ้าคณะจังหวัดร้อยเอ็ด, ๖ ตุลาคม ๒๕๕๓.

๒) อุตัญญา เป็นผู้รู้จักผล หมายถึง ความรู้จักอรรถ รู้ความมุ่งหมาย หรือ เป็นผู้รู้จักผล คือ รู้ความหมาย รู้ความมุ่งหมาย รู้ประโยชน์ที่ประสงค์ รู้จักผลที่จะเกิดขึ้นสืบเนื่องจากการกระทำหรือความเป็นไปตามหลัก

๓) อุตัญญา เป็นผู้รู้จักตน หมายถึง รู้ว่า เรานั้น ว่าโดยฐานะ ภาวะ เพศ กำลัง ความรู้ ความสามารถ ความถนัด และคุณธรรม

๔) มัตตัญญา เป็นผู้รู้จักประมาณ หมายถึง ความพอดี

๕) กาลัญญา เป็นผู้รู้จักกาล หมายถึง รู้กาลเวลาอันเหมาะสม และระยะเวลาที่ต้องใช้ในการประกอบกิจ กระทำหน้าที่การงาน

๖) ปริสัญญญา เป็นผู้รู้จักบริษัท หมายถึง รู้จักชุมชน และรู้จักที่ประชุม รู้กิริยาที่จะประพฤติต่อชุมชนนั้นๆ

๗) ปุคคลัญญา หรือ ปุคคลปโรปริญญา เป็นผู้รู้จักบุคคล หมายถึง ความแตกต่างแห่งบุคคลว่า โดยอริยาศัย ความสามารถ และคุณธรรม^{๘๖}

ก. ด้านการปกครอง

พระราชธรรม โสภณ (เจ้าปี จนุทรมุโม) ใช้หลักสัปปริสธรรม ๗ ในด้านการปกครอง คือ ท่านให้ความรักเสมอภาคกับพระสงฆ์ทุกรูป มีความเป็นผู้นำที่มีความรับผิดชอบสูงอีกท่านหนึ่ง ถือหลักเหตุผลเป็นหลักในการปกครอง เพื่อให้คณะสงฆ์มีความรักความสามัคคีกัน นอกจากนั้น เป็นผู้ที่ไม่ยกตนข่มท่าน พิจารณาจากข้อมูลที่เที่ยงตรง มีคุณภาพ ในด้านการศึกษาและเผยแผ่ มีแผนงานโครงการที่เป็นระเบียบ เป็นผู้รู้จักธรรม รู้หลัก หรือรู้จักเหตุ คือ รู้หลักความจริง รู้หลักการหลักเกณฑ์ รู้กฎแห่งธรรมดามีเหตุมีผลมีคุณธรรม สามารถเป็นตัวอย่างให้ผู้ได้บังคับบัญชา มีโครงสร้างการปกครอง มีนโยบายการพัฒนาพระสงฆ์ มีการสนับสนุน ติดตามประเมินผล คือ รู้จักวิเคราะห์สาเหตุของสถานการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในการปกครองและรู้จักการวางตนในฐานะผู้ปกครองรู้จักการชุมชนและสังคมและประพฤตินให้เหมาะสม^{๘๗}

^{๘๖} อ.สุตต.ก.(ไทย) ๒๓/๖๕/๑๒๔.

^{๘๗} สัมภาษณ์ พระครูสิริธรรมสาร (สม อุดจาวโร/โคตรภักดี), เจ้าคณะอำเภอราชบุรี,

สรุปได้ว่า พระราชธรรม โสภณ (เจ้าปี จนฺทมโม) ได้บูรณาการหลักสัปปริส
ธรรมเพื่อนำมาปกครองคณะสงฆ์ในมิต้องคร่วม อาจกล่าวได้ว่าท่านได้ปกครองครบวงจร คือ

การบริหารตน ที่เรียกว่า ัมมัญญาตา เป็นผู้รู้จักเหตุ, อตถัญญาตา เป็นผู้รู้จักผลและ
อัตถัญญาตา คือ รู้ว่าตนปกครองใคร และจะปกครองอย่างไรให้ดำเนินไปได้ด้วยดีไม่ติดขัด
ปัญหา^{๘๘}

การบริหารคน ที่เรียกว่า ปริสัณญาตา เป็นผู้รู้จักบริษัท และบุคคลัญญาตา เป็นผู้
รู้จักบุคคล คือ ท่านรู้จักเลือกใช้คนให้เหมาะสมแก่งาน ดังจะเห็นได้จากการแต่งตั้งพระสังฆา
การผู้ทรงคุณวุฒิแต่ละท่านในการปกครองคณะสงฆ์ในเขตปกครอง โดยพิจารณาจากความรู้
ความสามารถและผู้มีอาวุโส เป็นหลักสำคัญในการบริหารจัดการด้านคนหรือมวลชน

การบริหารงาน ที่เรียกว่า กาลัญญาตา เป็นผู้รู้จักกาล หมายถึง รู้กาลเวลาอัน
เหมาะสม

การบริหารเงินหรืองบประมาณ ที่เรียกว่า มัตถัญญาตา เป็นผู้รู้จักประมาณในการ
ใช้จ่ายด้านงบประมาณว่าแต่ละวัดแต่ละท้องที่มีความจำเป็นที่จะต้องใช้จ่ายจริงอย่างไรและ
ให้ผลดีต่อการปกครองคณะสงฆ์อย่างไร^{๘๙}

ข. การศึกษาและการศึกษาสงเคราะห์

พระราชธรรม โสภณ (เจ้าปี จนฺทมโม) ใช้หลักสัปปริสธรรม ๗ ในการการศึกษา
และการศึกษาสงเคราะห์ คือ ให้การศึกษาและความอนุเคราะห์กับพระภิกษุสามเณร และ
ฆราวาสที่ยากจน มีความสำคัญต่องานการศึกษาอย่างเปี่ยมล้น จัดการศึกษาให้กับคณะสงฆ์
หลากหลายรูปแบบส่งเสริมสนับสนุนให้ทุนการศึกษาอย่างต่อเนื่องทั้งทางโลก และทางธรรม
เป็นผู้ใฝ่รู้ศึกษาอยู่ตลอดเวลา^{๙๐} ให้การส่งเสริมผู้ด้อยโอกาส และผู้มีความพยายามขวนขวาย
หาความรู้^{๙๑} เป็นพระมหาเถระซึ่งเป็นตัวอย่างที่ดีแก่ผู้ศึกษาครูอาจารย์ ให้การสนับสนุน

^{๘๘} สัมภาษณ์ พระครูกิตติสารโกวิท (สุเทพ สุกกมโม/มุลสุข), รองเจ้าคณะจังหวัดร้อยเอ็ด,

๕ สิงหาคม ๒๕๕๓.

^{๘๙} สัมภาษณ์ พระครูประโชติสมณวัตร (บุญเลิศ จนฺทโชโต/พิมพ์แพทย์), เจ้าคณะอำเภอเมืองสรวง,

๕ สิงหาคม ๒๕๕๓.

^{๙๐} สัมภาษณ์ พระครูสุวรรณโพธิาภิบาล (วิทย์ อุดมบุญ/แวงวรรณ), เจ้าคณะอำเภอโพธิ์ทอง,

๔ ตุลาคม ๒๕๕๓.

^{๙๑} สัมภาษณ์ นายโยธิน อวรณ์, พุทธศาสนิกชน, ๔ ตุลาคม ๒๕๕๓.

งบประมาณช่วยเหลือ โดยการรู้จักปฏิบัติให้เหมาะสมในการจัดกิจกรรมทางการศึกษา สงเคราะห์ต่างๆ และส่งเสริมให้เหมาะสมกับกิจกรรม^{๕๓}

ค. การเผยแผ่

พระราชธรรม โสภณ (จำปี จนฺทมฺโม) ใช้หลักสัปติสธรรม ๗ ในการเผยแผ่ คือ มีการเผยแผ่หลักธรรมคำสอนทั้งทางโลก และทางธรรม แก่คณะสงฆ์และ พุทธศาสนิกชนเต็มศักยภาพของท่านในฐานะพระสงฆ์รูปหนึ่งที่ประกาศศาสนธรรมไปยัง ประชาชนอย่างเสมอต้น เสมอปลายด้วยดีตลอดมา^{๕๔} รู้จักจัดแบ่งเวลาในการออกเผยแผ่ให้ หลักธรรมให้เหมาะสมแก่กาลสมัย รู้จักใช้บุคลากรอย่างเหมาะสม มีการจัดกิจกรรมต่างๆ ที่ ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย กฎหมายบ้านเมือง ปฏิบัติตามมติมหาเถรสมาคม เป็นหลักในการ เผยแผ่ มีหลักการ มีข้อมูล บรรยายตามความเหมาะสม ผ่านสื่อต่างๆ เช่น วิทยุชุมชน การ รู้จักเลือกใช้นักเลขาให้เหมาะสมกับกิจการที่จะปฏิบัติเช่น รู้จักใช้ความสามารถของพระสงฆ์ที่ มีความรู้ในการเผยแผ่^{๕๕}

ง. การสาธารณูปการ

พระราชธรรม โสภณ (จำปี จนฺทมฺโม) ใช้หลักสัปติสธรรม ๗ ในการ สาธารณูปการ คือ ได้ทำนุบำรุงสาธารณูปการ ทุกสถานให้มีความมั่นคงเป็นประโยชน์ต่อ ผู้ใช้ ท่านมีความเป็นผู้ใช้ในการก่อสร้าง ตลอดจน จัดหาวัสดุ อุปกรณ์ ให้ทันสมัย มีสถาน วิทยุในการเผยแผ่ ให้ครบพื้นที่ และขยายผลอย่างต่อเนื่อง ควรงดการเรียไรทั้งทางตรง / ทางอ้อม มีการปรับปรุง บูรณะและสร้างเสนาสนะตามควรแก่พระสงฆ์ เป็นผู้ส่งเสริมสังคม สนับสนุนงบประมาณ ประสานช่วยเหลือ หาแหล่งงบประมาณ สนับสนุนเพิ่มเติม^{๕๖} การรู้จัก จัดการในด้านการสาธารณูปการให้อยู่ในสถานที่ที่เหมาะสมให้พอเหมาะพอควรหรือรู้จักการ งบประมาณการให้เหมาะสม^{๕๗}

^{๕๓} สัมภาษณ์ พระครูเอกุตตรสตาธิคุณ (สมเดช จิตฺติโร/วงษ์ธรรม), เจ้าคณะอำเภอเชิงขวัญ, ๘ กันยายน ๒๕๕๓.

^{๕๔} สัมภาษณ์ พระครูโพธิวิริคุณ (สมศรี คุณวีโร/เรียบศิริ), เจ้าคณะอำเภอบึงสามพัน, ๘ กันยายน ๒๕๕๓.

^{๕๕} สัมภาษณ์ พระครูสิริสาธุวัตร (พิมล วิมล/พลเมือง), รองเจ้าคณะอำเภอมืองร้อยเอ็ด, ๔ ตุลาคม ๒๕๕๓.

^{๕๖} สัมภาษณ์ นายปรีชา แสนรัตน์, พุทธศาสนิกชน, ๘ สิงหาคม ๒๕๕๓.

๓.๓ บทสรุป

จากการศึกษาในบทที่ ๓ นี้ สรุปได้ว่า

ส่วนแรก พระราชธรรม โสภณ (เจ้าปี จันทมโม) ได้ใช้หลักธรรมทั่วไปของ ภาวะผู้นำที่ดี กล่าวคือ รู้จักการใช้หลักอริยปทัศ ๓ ในด้านการปกครอง รู้จักการใช้หลัก พรหมวิหาร ๔ ในด้านการปกครอง การใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ ในด้านการศึกษาสงเคราะห์ สาธารณสงเคราะห์ และการสาธารณูปการ การใช้หลักพละ ๕ ในด้านการศึกษาและการ เผยแผ่ ส่วนที่สอง หลักธรรมที่สนับสนุนภาวะผู้นำของพระราชธรรมโสภณ(เจ้าปี จันทมโม) คือ การใช้หลักสารานิยธรรม ๖ ในด้านการปกครอง (ทำให้เกิดความเสมอภาค และเท่าเทียมกันในการบริหารจัดการ), การใช้หลักทศ ๖ ในด้านการปกครอง การศึกษาและ การเผยแผ่ (ทำให้รู้จักความมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีต่อผู้ได้บังคับบัญชาหรือผู้ปฏิบัติตามคำสั่ง), การใช้หลักอปริหานิยธรรม ๗ ในด้านการปกครอง (ทำให้การบริหารคนและงานมีความ สะดวกรวดเร็วและมีบรรยากาศที่ดียิ่งขึ้น ช่วยให้การบริหารมีประสิทธิภาพต่อองค์กรได้ มากกว่า), การใช้หลักสัปปริสธรรม ๗ ในด้านการปกครอง การศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่และการสาธารณูปการ (เป็นการบูรณาการความสามารถ ศักยภาพ และความฉลาด ในการบริหารอย่างมีอาชีพเพื่อให้บรรลุถึงเป้าหมายขององค์กร)

^{๕๓} สัมภาษณ์ พระครูสุวรรณสรานุกิจ (นรินทร์ นรินโท/ศรีนา), เจ้าคณะอำเภอเมืองร้อยเอ็ด,

บทที่ ๔

วิเคราะห์บทบาทภาวะผู้นำในการกิจ ๖ ด้านของพระราชธรรมโสภณ (เจ้าปี จนฺทมฺโม) ที่มีต่อการพัฒนาสังคมและองค์กรสงฆ์จังหวัดร้อยเอ็ด

พระราชธรรมโสภณ (เจ้าปี จนฺทมฺโม) ในฐานะเจ้าคณะจังหวัดร้อยเอ็ดและเจ้าอาวาสวัดบูรพาภิราม พระอารามหลวง ท่านจึงเป็นพระสงฆ์ผู้มีบทบาทที่สำคัญในการแสดงออกถึงภาวะผู้นำในการบริหารจัดการงานคณะสงฆ์แต่ละด้าน กล่าวคือ บทบาทในการพัฒนาด้านวัตถุ พบว่าท่านมีบทบาทในการพัฒนาภายในบริเวณวัดเป็นสำคัญ เช่น จัดสร้างห้องน้ำ ห้องสุขา และถังเก็บน้ำฝน เพื่อการจัดการด้านโภชนาการและสุขภาพอนามัย จัดตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรม เพื่อให้การศึกษาแก่บุคคลทุกวัยทุกระดับ การอนุรักษ์ป่าไม้ รวมทั้งการรักษาสภาพแวดล้อมภายในวัด และสร้างศาลาการเปรียญเพื่อสาธารณูปการ ส่วนนอกวัดได้บริจาคเงินเป็นกองทุนการศึกษาหรือสมทบทุนอาหารกลางวัน และสนับสนุนการก่อสร้างศาลาประชาคมในตำบลและหมู่บ้าน บทบาทในการพัฒนาด้านจิตใจ พบว่าท่านได้อบรมประชาชนในการสวดมนต์ รักษาศีลและการแสดงพระธรรมเทศนาในวันพระ อบรมโดยใช้คำคม อุทาหรณ์และสุภาษิตประกอบตามโอกาสอันควร จากกลุ่มคนส่วนน้อยไปสู่กลุ่มคนส่วนใหญ่ รวมทั้งแนะนำและชักชวนให้ลด ละ เลิกอบายมุข และบทบาทในการพัฒนาสังคม พบว่าท่านได้ช่วยกระตุ้นจิตใจประชาชนให้กระทำความดี ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความบริสุทธิ์ ยุติธรรม ร่วมประชุมและให้ข้อเสนอแนะการทำงานแก่คณะกรรมการหมู่บ้าน เพื่อสร้างความสามัคคีและความสงบสุขในชุมชน ผลการศึกษาสรุปได้ดังต่อไปนี้

๔.๑ ด้านวัตถุ

การสงเคราะห์คณะสงฆ์และประชาชนถือเป็นการกิจที่สำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาไปสู่ท้องถิ่นต่างๆ ของพระสงฆ์ เนื่องจาก หากพระสงฆ์รูปใดให้การสงเคราะห์ด้วยธรรมะเพียงด้านเดียว คือ แสดงธรรมเป็นอย่างเดียว เพื่อมุ่งคนให้เข้าสู่หลักพุทธธรรม คือ ให้ประชาชนเป็นคนมีศีล มีธรรม แต่ประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศยังยากจนและต้องการที่พึ่งทั้งทางกายและทางใจ ฉะนั้น การสงเคราะห์ด้วยวัตถุสิ่งของ จึงเป็นอุบายธรรมะของพระสงฆ์ที่ฉลาดในการเผยแผ่พื้กันไปประยุกต์ให้เหมาะสม เพราะชาวบ้าน

จำเป็นต้องพึ่งพาปัจจัย ๔ ที่จำเป็นต่อการดำรงชีพ เช่น อาหาร เสื้อผ้า ยารักษาโรค เป็นต้น ดังนั้น แม้พระสงฆ์จะแนะนำอาชีพหรือการทำงานที่สุจริตแก่ประชาชน ก็เป็นสิ่งที่พึงกระทำ และเป็นผู้นำชาวบ้านได้เป็นอย่างดี สรุปผลการศึกษายพบาทในด้านวัตถุ^๑

๔.๑.๑ สาธารณูปการ

“สาธารณูปการ” หมายถึง “การก่อสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์ศาสนสถานของสงฆ์ เช่น โบสถ์ วิหาร”^๒ ส่วน “สาธารณูปการ” ที่นำมาใช้ในการบริหารกิจการของสงฆ์ เริ่มนำมาใช้ครั้งแรกในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ ในมาตรา ๓๑ ที่จัดให้ระเบียบการบริหารคณะสงฆ์ส่วนกลางเป็นองค์การต่าง ๆ คือ องค์การการปกครอง องค์การการศึกษา องค์การการเผยแผ่ องค์การสาธารณูปการ และนอกจากนี้ก็จะกำหนดให้มีองค์การอื่น ๆ เพิ่มขึ้นอีกก็ได้ เมื่อประกาศใช้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ จึงปรากฏมีงานด้านสาธารณูปการในมาตราที่ ๓๗ โดยบัญญัติไว้ในหน้าที่เจ้าอาวาส “(๑) บำรุงรักษาวัด จัดกิจการและศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดี”^๓ มี ๔ ประการ คือ

๑) ก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์ศาสนวัตถุและศาสนสถาน

๒) กิจการอันเกี่ยวกับการวัด คือ การสร้าง การตั้ง การรวม การย้าย การยุบเลิก การขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมา การยกวัดร้างเป็นวัดมีพระภิกษุอยู่จำพรรษา และการยกวัดราษฎร์ขึ้นเป็นพระอารามหลวง

๓) กิจการของวัดอื่น ๆ เช่นการจัดงานวัด การเรียไร

๔) การศาสนสมบัติของวัด

โดยความหมายทั้ง ๔ ประการ ข้างต้นนี้ ว่ากันโดยเนื้อหาสาระลักษณะงานแล้ว เป็นงานเกี่ยวกับการพัฒนาวัด ด้านอาคารสถานที่ หรือการจัดสภาพแวดล้อม เพื่อให้เอื้อประโยชน์ต่อกิจการของวัดในด้านอื่นๆ เช่น การใช้วัดเป็นสถานที่ศึกษาและปฏิบัติธรรมและการเผยแผ่พระศาสนา คือ ที่ใช้วัดเป็นฐานในการรองรับคนเพื่อให้เข้ามาฟังธรรม หรือชักจูงให้คนเข้าวัดเพื่อที่พระจะได้เผยแผ่ธรรม

^๑ สัมภาษณ์ นางสาวณิษฐา เมืองเชียงหวาน, วัฒนธรรมจังหวัดร้อยเอ็ด, ๑๑ ตุลาคม ๒๕๕๓.

^๒ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท อักษรเจริญทัศน์ จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๑๑๗๕.

^๓ ชำเลียง วุฒิจันทร์, การพัฒนากิจการคณะสงฆ์และการพระศาสนาเพื่อความมั่นคงแห่งชาติ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๖), หน้า ๑๗๓.

๔.๑.๒ สาธารณสงเคราะห์

การสาธารณสงเคราะห์ หมายถึง การดำเนินกิจการเพื่อให้เป็นสาธารณะประโยชน์ ของหน่วยงานหรือของบุคคลหรือคณะบุคคล เว้นแต่การนั้นอยู่ในขอบข่ายแห่งการศึกษาสงเคราะห์ หรือการช่วยเหลือเกื้อกูลหรืออุดหนุนงานกิจการของรัฐ หรือของเอกชนที่ดำเนินการเพื่อสาธารณะประโยชน์ หรือการช่วยเหลือเกื้อกูลหรือการอุดหนุนงานกิจการที่ซึ่งเป็นสาธารณสมบัติหรือประชาชนทั่วไปการให้การสงเคราะห์ทางพระพุทธศาสนา ระหว่างบรรพชิตกับคฤหัสถ์ เกิดจากความสัมพันธ์ที่มีต่อกันทางสังคม โดยถือเป็นหน้าที่อย่างหนึ่งที่จะพึงปฏิบัติต่อกันด้วยความเกื้อกูล เป็นการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ดังที่ปรากฏในพหุการสูตร ที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสถึงการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันระหว่างบรรพชิตกับคฤหัสถ์ว่า

ภิกษุทั้งหลาย พรหมณ์และคฤหบดีทั้งหลายผู้บำรุงอุปถัมภ์เธอทั้งหลายด้วย จีวรบิณฑบาต เสนาสนะ และกิลานปัจฉิยเภสัชบริวาร ชื่อว่าเป็นผู้มีอุปการะมาก แก่เธอทั้งหลายข้อที่เธอทั้งหลายแสดงธรรมมีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง มีความงามในที่สุดพร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะ ประกาศพรหมจรรย์ บริสุทธิ บริบูรณ์ครบถ้วนแก่พรหมณ์และคฤหบดีเหล่านั้น ชื่อว่าเธอทั้งหลายก็มีอุปการะมากแก่พรหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย

ภิกษุทั้งหลาย คฤหัสถ์และบรรพชิตต่างพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันอยู่ ประพฤติพรหมจรรย์เพื่อต้องการสละโอฆะออกให้ได้ เพื่อทำที่สุดแห่งทุกข์โดยชอบ ด้วยประการดังกล่าวนี้^๔

นอกจากนั้นแล้ว ในการบริหารจัดการด้านการสงเคราะห์ของพระสงฆ์ จึงเกิดจากหน้าที่และความสัมพันธ์ทางสังคมที่มีองค์ประกอบ ๓ ประการ คือ การดำรงชีวิตของพระสงฆ์ ที่ต้องอาศัยปัจจัยสี่ของชาวบ้าน ถวาย และว่าโดยสภาวะและเหตุการณ์ในสังคมย่อมมีผลเกี่ยวข้องกับการบำเพ็ญสมณะธรรมและโดยคุณธรรม คือ เมตตา กรุณา จะต้องช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากทุกข์ โดยมีจุดเน้นที่การให้การสงเคราะห์ทางด้านหลักธรรม หรือทางด้านจิตใจเป็นหลัก ดังปรากฏในสังคาลสูตรที่พระพุทธองค์ทรงตรัสถึงหน้าที่ของสมณพรหมณ์ ที่จะต้องให้การอนุเคราะห์แก่กุลบุตรผู้มีอุปการคุณแก่ตน ด้วยหน้าที่ ๖ ประการ (๑) ห้ามไม่ให้ทำความชั่ว (๒) ให้ตั้งอยู่ในความดี (๓) อนุเคราะห์ด้วยน้ำใจอันดีงาม (๔) ให้

^๔ พุ.ธ.ติ. (ไทย) ๒๕/๑๐๗/๔๘๖ - ๔๘๗.

ได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยได้ฟัง (๕) อธิบายสิ่งที่เคยฟังแล้วให้เข้าใจแจ่มแจ้ง (๖) บอกทางสวรรค์ให้ นอกจากนั้นแล้ว บทบาทของวัดและพระสงฆ์ไทยที่ได้กล่าวมานี้ เป็นที่รับทราบกันมาโดยตลอด จนเมื่อความเจริญในรูปแบบที่เป็นอารยธรรมของตะวันตก ได้แพร่หลายเข้ามาในประเทศไทยในรอบ ๑๐๐ ปีมานี้ จึงทำให้บทบาทของวัดและพระสงฆ์สูญหายไป โดยเริ่มเปลี่ยนแปลงจากสังคมเมืองหลวงก่อนและค่อยขยายไปสู่ต่างจังหวัด ทำให้พระสงฆ์ต้องปรับเปลี่ยนรูปแบบในการสงเคราะห์แก่ประชาชนในรูปแบบที่แตกต่างออกไป

ในปัจจุบันการสาธารณสงเคราะห์ เป็นกิจการอย่างหนึ่งของคณะสงฆ์ที่กำหนดเป็นระเบียบมหาเถรสมาคม ว่าด้วยการตั้งหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล พ.ศ. ๒๕๑๘ โดยมหาเถรสมาคม มีอำนาจหน้าที่ในการควบคุมและส่งเสริมการสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ให้เป็นไปด้วยดี และเพื่อการนี้ มหาเถรสมาคมมีอำนาจหน้าที่ในการออกข้อบังคับวางระเบียบ ออกคำสั่ง มีมติหรือออกประกาศ โดยไม่ขัดแย้งกับกฎหมายและพระธรรมวินัยใช้บังคับได้ (มาตรา ๑๕ ตรี) สำหรับผู้ทำหน้าที่ในการจัดสาธารณสงเคราะห์โดยส่วนมากคือ วัดและเจ้าอาวาส เพราะมีบทบาทผูกพันเกี่ยวกับหน้าที่ของเจ้าอาวาส (มาตรา ๓๙) ไว้ว่า เจ้าอาวาสมีหน้าที่ จัดกิจการของวัดให้เป็นไปด้วยดี (๑) และเป็นธุระในการศึกษาอบรมและสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์ (๒) พร้อมกับให้ความสะดวกตามสมควรในการบำเพ็ญกุศล (๓) ซึ่งงานลักษณะนี้เป็นงานด้านการสงเคราะห์นั่นเอง

ลักษณะการจัดสาธารณสงเคราะห์ ในปัจจุบันมี ๕ ประการ ดังนี้

(๑) การดำเนินกิจการเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูล ได้แก่ การที่วัดหรือคณะสงฆ์ดำเนินการเองซึ่งกิจการอย่างใดอย่างหนึ่งที่มีวัตถุประสงค์ให้เป็นสาธารณประโยชน์ เช่น กิจการหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล กิจการห้องสมุดเพื่อประชาชน หรือการตั้งมูลนิธิมุ่งเอากิจการที่ทำเองหรือโครงการที่กำหนดเอง ทั้งที่เป็นกิจการประจำหรือชั่วคราว

(๒) การช่วยเหลือเกื้อกูลกิจการของผู้อื่นซึ่งเป็นไปเพื่อการสาธารณประโยชน์ ได้แก่การช่วยเหลือสนับสนุนส่งเสริมกิจการของรัฐหรือเอกชนหรือผู้ใดผู้หนึ่งดำเนินการ และการนั้นเป็นไปเพื่อสาธารณประโยชน์มุ่งเอาเฉพาะส่งเสริมงานของผู้อื่น มิได้มุ่งถึงกิจการที่ดำเนินการเอง

^๕ ที.ป.ว. (ไทย) ๑๑/๒๓๒/๒๑๖.

(๓) การช่วยเหลือเกื้อกูลสถานที่อันเป็นสาธารณสมบัติ ได้แก่ การช่วยเหลือสถานที่อันเป็นสาธารณสมบัติ เช่น สร้างถนนหนทาง ขุดลอกคูคลอง มุ่งเอาเฉพาะการช่วยเหลือสถานที่อันเป็นของสาธารณประโยชน์

(๔) การช่วยเหลือเกื้อกูลประชาชนทั่วไป ได้แก่ การช่วยเหลือประชาชนในกาลที่ควรช่วยเหลือ เช่น กาลประสบอุทกภัย กาลประสบภัย มุ่งเอาเฉพาะการช่วยเหลือบุคคลทั้งเป็นการประจำและชั่วคราว^๖

(๕) การจัดบริเวณอาคาร สถานที่ของวัด เพื่อส่งเสริมให้มีการจัดตั้งโรงเรียนหรือสถานศึกษา สุขศาลาหรือสถานอนามัย ห้องสมุด พิพิธภัณฑ์ ศาลาพักผ่อนหรือที่อ่านหนังสือพิมพ์ สร้างบ่อน้ำดื่ม น้ำใช้ การจัดตั้งธนาคารข้าว ธนาคารพืชพันธุ์ ธนาคารโค - กระบือ กองทุนมูลนิธิ สหกรณ์ ศูนย์บริการสาธารณะ ศูนย์ฝึกอาชีพต่างๆ ฯลฯ ไว้อำนวยความสะดวกแก่พระภิกษุสงฆ์ สามเณร และประชาชนในท้องถิ่น

อย่างไรก็ตาม การพัฒนาด้านวัตถุ หมายถึง การพัฒนาปัจจัยที่จำเป็นสำหรับชีวิตมนุษย์ ได้แก่ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค และสิ่งอำนวยความสะดวกตลอดจนการทำหน้าที่สร้างสรรค์สภาพแวดล้อม

จากการศึกษา พบว่า^๗ พระราชธรรมโสภณ (จำปี จันทรมโม) มีบทบาทภาวะผู้นำในการพัฒนาด้านวัตถุ สรุปได้ดังนี้

ก. บทบาทภาวะผู้นำในการพัฒนาวัตถุภายในวัดบูรพาภิราม

พระราชธรรมโสภณ (จำปี จันทรมโม) ได้จัดกิจกรรมพัฒนาในวัดวัดบูรพาภิราม ตำบลในเมือง อำเภอเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด ซึ่งประกอบไปด้วย การจัดกิจกรรมต่างๆ เพื่อเป็นการพัฒนาในด้านวัตถุ ได้แก่ การจัดตั้งกองทุนเพื่อพัฒนาต่างๆ การมอบเงินให้โรงเรียนเป็นทุนอาหารกลางวัน การมอบทุนการศึกษา การจัดการศึกษาแก่นักศัลยกรรมทุพพลภาพ^๘ การจัดตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม-บาลีและสามัญศึกษา การจัดตั้งศูนย์

^๖ สัมภาษณ์ พระครูโพธิ์วิรุณ (สมศรี คุณวีโร/เรียบศิริ), เจ้าคณะอำเภอปทุมรัตน์, เจ้าคณะอำเภอปทุมรัตน์, ๘ กันยายน ๒๕๕๓.

^๗ สัมภาษณ์ พระครูประภัสร์สิทธิคุณ (ประสิทธิ์ ปกสุโร/พันธ์เสนา), เจ้าคณะอำเภอจตุรพักตรพิมาน, ๘ กันยายน ๒๕๕๓.

^๘ สัมภาษณ์ นายสงวน หล้าโพนทัน, อาจารย์ มจร.ห้องเรียนร้อยเอ็ด, ๖ ตุลาคม ๒๕๕๓.

อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด การจัดสอนหลักสูตรพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ การจัดประกวดสวนมนต์หมู่, สรรกัญญะ, บรรยายธรรมะ การจัดอบรมพระสังฆาธิการระดับเจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบลและเจ้าอาวาส^๙

นอกจากนั้น ยังพบว่า ท่านได้ให้ความสำคัญในการจัดการด้านโภชนาการและสุขภาพอนามัยต่อประชาชนในวัดเขตปกครอง การจัดสร้างสวน จัดสร้างถังเก็บน้ำฝน สาธารณะประโยชน์^{๑๐} การจัดโครงการอาหารเสริม การจัดโรงทาน การสร้างศาลาการเปรียญ สร้างหอระฆัง สร้างกุฏิ สร้างโบสถ์ สร้างรั้ววัด สร้างถนนรอบวัด ขุดสระน้ำ สร้างหอพระไตรปิฎก สร้างเมรุ การดูแลและสร้างสรรพสภาพแวดล้อม การสร้างสภาพแวดล้อม การปลูกต้นไม้เฉลิมพระเกียรติในหลวงในวาระต่างๆ เช่น วันพ่อแห่งชาติ วันแม่แห่งชาติ วันวิสาขบูชา เป็นต้น เพื่อเป็นการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้อยู่ชั่วลูกหลานชาวจังหวัดร้อยเอ็ด^{๑๑}

ข. บทบาทภาวะผู้นำในการพัฒนาวัดอุทิศให้แก่สังคมในเขตเทศบาล

พระราชธรรมโสภณ (จำปี จนฺทมฺโม) ได้จัดกิจกรรมพัฒนาให้แก่หมู่บ้าน ชุมชน ประชาคม กลุ่มบุคคล สถานศึกษาต่างๆ หน่วยงานภาครัฐและเอกชน กล่าวโดยสรุป ได้แก่ การจัดตั้งกองทุนเพื่อพัฒนาต่างๆ มอบเงินให้โรงเรียนเป็นทุนอาหารกลางวัน/ทุนการศึกษา จัดตั้งธนาคารข้าว การจัดตั้งสหกรณ์ต่างๆ จัดตั้งสหกรณ์ร้านค้า การจัดการศึกษาแก่บุคคลทุกวัยทุกระดับ^{๑๒} การจัดตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม-บาลีและสามัญศึกษา จัดตั้งศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด การจัดสอนหลักสูตรพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ จัดตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมศึกษา เป็นหน่วยอบรมประชาชนประจำ

^๙ สัมภาษณ์ พระครูสิริอรรธสาร (สม อุดจจาโร/โคตรภักดี), เจ้าคณะอำเภอธวัชบุรี, ๓๐ กันยายน ๒๕๕๓.

^{๑๐} สัมภาษณ์ พระครูสุวรรณโพธิาภิบาล (วิทย์ อุกฤษฏ์/แวจรรณ), เจ้าคณะอำเภอโพนทอง, ๔ ตุลาคม ๒๕๕๓.

^{๑๑} สัมภาษณ์ พระครูโพธิ์วิรุณ (สมศรี คุณวิโร/เรียบศิริ), เจ้าคณะอำเภอบึงสามพัน, ๘ กันยายน ๒๕๕๓.

^{๑๒} สัมภาษณ์ พระครูสิริสาธุวัตร (พิมล วิมล/พลเมือง), รองเจ้าคณะอำเภอเมืองร้อยเอ็ด, ๔ ตุลาคม ๒๕๕๓.

^{๑๓} สัมภาษณ์ พระครูประโชติสมณวัตร (บุญเลิศ จนฺทโชโต/พิมพ์แพทย์), เจ้าคณะอำเภอเมืองสรวง, ๕ สิงหาคม ๒๕๕๓.

ตำบล จัดอบรมคอมพิวเตอร์สำหรับเยาวชน/ประชาชน^{๑๔} อบรมวาทศิลป์ นำหลักพุทธธรรม ไปสู่ประชาชนในพื้นที่ต่างๆ การจัดบรรพชาภาคฤดูร้อน จัดโครงการพบปะผู้ปกครอง จัดอบรมสาธารณสุขมูลฐาน การจัดการด้านโภชนาการและสุขภาพอนามัย จัดสร้างห้องส้วม จัดสร้างถังเก็บน้ำฝน^{๑๕} จัดโครงการอาหารเสริมการสร้างสาธารณประโยชน์และสาธารณูปการต่างๆ สร้างศาลาการเปรียญ สร้างหอระฆัง สร้างกุฏิ สร้างรั้ววัด สร้างโบสถ์ สร้างถนน ขุดสระน้ำ สร้างสถานที่ประชุมระดับจังหวัดขึ้นมาเพื่อรับรองการประชุมใหญ่ของคณะสงฆ์^{๑๖} สร้างห้องสมุดในโรงเรียน สร้างห้องสมุดประชาชน เป็นประธานสงฆ์ในการสร้างห้องประชุมองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) สร้างที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน สร้างศาลาประชาคม การพัฒนาการเกษตรกรรม ส่งเสริมการปลูกหว่าย ส่งเสริมการเพาะเห็ดฟาง ส่งเสริมการปลูกพืชสวนครัว ส่งเสริมการขยายพันธุ์พืช การธำรงสร้างสรรค์สภาพแวดล้อม รักษาสภาพแวดล้อมและปลูกต้นไม้^{๑๗}

ค. บทบาทภาวะผู้นำในการพัฒนาวัดอุให้แก่สังคมในเขตชนบท

พระราชธรรมโสภณ (จำปี จนฺทมฺโม) ได้จัดกิจกรรมพัฒนาต่างๆ สรุปได้คือ การจัดตั้งกองทุนเพื่อพัฒนาต่างๆ บริจาคเงินเป็นกองทุนการศึกษา/อาหารกลางวัน จัดตั้งธนาคารยา^{๑๘} จัดตั้งธนาคารโค-กระบือ จัดตั้งธนาคารข้าว จัดตั้งมูลนิธิคณะสงฆ์ประจำอำเภอ การจัดตั้งสหกรณ์ต่างๆ การจัดการศึกษาแก่บุคคลทุกวัยทุกระดับ จัดตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม-บาลีและสามัญศึกษา จัดตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรมศึกษา และอุทยานการศึกษา จัดอบรมวิชาชีพพระยะสันสำหรับแม่บ้าน เป็นหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล จัดตั้งศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด ส่งพระไปช่วยสอนศีลธรรมธรรมใน

^{๑๔} สัมภาษณ์ นายสนั่น ประเสริฐ, อาจารย์มจร.ห้องเรียนร้อยเอ็ด, ๖ ตุลาคม ๒๕๕๓.

^{๑๕} สัมภาษณ์ พระครูสิริอรรถดสาร (สม อุดจาวโร/โคตรภักดี), เจ้าคณะอำเภอธวัชบุรี, ๓๐ กันยายน ๒๕๕๓.

^{๑๖} สัมภาษณ์ นายประยูร จรเจริญ, พุทธศาสนิกชน, ๔ ตุลาคม ๒๕๕๓.

^{๑๗} สัมภาษณ์ พระครูผาสุกิจจาทร (แหวน อุกคฺคฺปนฺโน/โมกขรัตน์), เจ้าคณะอำเภอจังหาร, ๕ สิงหาคม ๒๕๕๓.

^{๑๘} สัมภาษณ์ พระครูโพธิ์วิรุณ(สมศรี คุณวีโร/เรียบศิริ), เจ้าคณะอำเภอบุพผรัตน์, ๘ กันยายน ๒๕๕๓.

โรงเรียน การจัดการด้านโภชนาการและสุขภาพอนามัย^{๑๙} จัดสร้างห้องน้ำและสุขา จัดสร้างถังเก็บน้ำฝน จัดโครงการอาหารเสริม ช่วยรักษาผู้ติดยาเสพติดโดยใช้สมุนไพร การพัฒนาการเกษตรกรรม สร้างฝายน้ำล้น/อ่างเก็บน้ำขนาดเล็ก ส่งเสริมให้ทำการเกษตรแบบผสมผสาน ส่งเสริมให้ชาวบ้านปลูกพืชสมุนไพรที่หาได้ง่าย จัดอบรมการขยายพันธุ์พืช จัดแปลงพืชสวนครัวสาธิต การธำรงสร้างสรรพสภาพแวดล้อม การอนุรักษ์ป่าไม้และรักษาสภาพแวดล้อม ปลูกต้นไม้^{๒๐} จัดตั้งวัดเป็นพุทธอุทยาน สร้างห้องสมุดประชาชน สร้างศาลาประชาคม ขุดสระน้ำ สร้างถนน สร้างกุฏิ สร้างโบสถ์ สร้างหอพระไตรปิฎก^{๒๑} สร้างสะพาน ต่อไฟฟ้าเข้าหมู่บ้าน/ชุมชน สร้างหอรบขัง ขุดบ่อน้ำ สร้างที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน สร้างศาลาการเปรียญ สร้างสนามเด็กเล่น สร้างที่พักในวัด ปรับปรุงสถานที่ภายในวัดให้เป็นสถานที่ปฏิบัติธรรม สร้างเจดีย์และสร้างพระธาตุ สร้างที่ทำการสาธารณสุขมูลฐาน บริจาคเงินซื้อที่ดินขยายเขตที่วัด สร้างศาลาพักรอก ต่อระบบน้ำประปาให้ชุมชน ต่อเติมอาคารและจัดซื้อโต๊ะเก้าอี้ สร้างรั้ววัด บริจาคเงินสร้างที่ทำการสภาตำบล สร้างห้องสมุดและซื้อหนังสือเข้าห้องสมุดโรงเรียน สนับสนุนการตั้งศูนย์เพาะชำกล้าไม้ มอบโต๊ะหมู่บูชาพร้อมอุปกรณ์ให้โรงเรียน สร้างอาคารอเนกประสงค์ และสร้างเมรุ^{๒๒}

สรุปบทบาทภาวะผู้นำของพระราชธรรมโสภณ (จำปี จนฺทมฺโม) ในการพัฒนาด้านวัตถุ จะเห็นว่า ท่านได้อนุเคราะห์ด้วยวัตถุสิ่งของปัจจัย ๔ คือ อาหาร เสื้อผ้า ยารักษาโรค และที่อยู่อาศัย ตลอดจนปัจจัยเงินทองที่จำเป็นต่อการก่อสร้าง อันไม่ขัดต่อหลักของพระธรรมวินัยและกฎหมายตราสามดวง นอกจากนั้น ความเป็นผู้นำที่ดี จึงทำให้ประสบผลสำเร็จในการนำปวงชนหรือดึงดูดศรัทธาจากทั่วสารทิศ เพื่อมาบำรุงพระพุทธศาสนาให้เจริญมั่นคงในด้านวัตถุ เพราะคงปฏิเสธไม่ได้ว่า ในปัจจุบันนี้ หากพระสงฆ์เพียงแต่แสดงธรรมเป็นอย่างดีโดยไม่ได้อนุเคราะห์ สงเคราะห์ ให้การช่วยเหลือชาวบ้านด้วยวัตถุแล้ว พุทธศาสนิกชนคงลดน้อยไปตามกาลสมัยที่เร่งรีบ ฉะนั้น การสงเคราะห์ด้วยอามิส จึงส่งผลให้ผู้ปฏิบัติตามอัมมัตถะและ

^{๑๙} สัมภาษณ์ พระครูสุวรรณสรานุกิจ (นรินทร์ นรินฺโท / ศรีนา), เจ้าคณะอำเภอเมืองร้อยเอ็ด, ๔ ตุลาคม ๒๕๕๓.

^{๒๐} สัมภาษณ์ พระครูภาวนาภิรักษ์ (เคน ปัญญาสาโร/นุตรพรม), รองเจ้าคณะอำเภอเมืองร้อยเอ็ด, ๕ สิงหาคม ๒๕๕๓.

^{๒๑} สัมภาษณ์ นายเสกสิทธิ์ เศรษฐโกศล, พุทธศาสนิกชน, ๒๕ ตุลาคม ๒๕๕๓.

^{๒๒} สัมภาษณ์ พระครูประโชติสมณวัตร(บุญเลิศ จนฺทโชโต/พิมพ์แพทย์), เจ้าคณะอำเภอเมืองสรวง, ๕ สิงหาคม ๒๕๕๓.

อึดใจในขณะเดียวกัน และจัดความเห็นแก่ตัวลงไปได้เพราะรู้จักบริหารตนให้เป็นแบบอย่างที่ดีแก่ผู้อื่นในความเป็นผู้นำที่ควรยกย่องสรรเสริญ ส่วนมูลค่าราคาที่ท่านสงเคราะห์แก่สังคมต่างๆ นั้น เป็นจำนวนมากกว่า ๒๐ ล้านบาท ซึ่งเทียบกับการทุ่มเทให้แรงงานไม่ได้เลย

๔.๒ ด้านจิตใจ

การพัฒนาทางด้านจิตใจ หมายถึง การพัฒนามาตรฐาน เช่น การปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมแก่ศาสนิกชนในท้องถิ่น รวมถึงกิจกรรมต่างๆ ที่วัดควรจะเป็นศูนย์กลางจัดขึ้นเพื่ออำนวยความสะดวกต่อชุมชนหมู่บ้านนั้นๆ การพัฒนาทางด้านนี้ ควรจะได้นำหน้าหรือพัฒนาควบคู่ไปกับการปรับปรุงสภาพแวดล้อมทางด้านวัตถุหรือรูปธรรม ตัวอย่างที่วัดควรจัดเพื่ออำนวยความสะดวกแก่ชุมชน^{๒๓} คือ (๑) การจัดให้มีการทำบุญสมาทานศีล และฟังพระธรรมเทศนาทุกวันธรรมสวนะ และวันสำคัญทางศาสนา (๒) การจัดงานเพื่อรำลึกถึงขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามในวันสำคัญต่างๆ เช่น วันตรุษ วันสารท วันสงกรานต์ วันลอยกระทง ฯลฯ การนี้จะจัดให้มีการละเล่นพื้นเมือง สนทนาธรรม บรรยายธรรม ฟังปาฐกถา จัดนิทรรศการ เป็นต้น งานก็จะมีความหมายและความสำคัญมากขึ้น (๓) การส่งเสริมให้ลูกหลานในชุมชนหรือในตำบลนั้นได้บรรพชา อุปสมบท เพื่อศึกษาและปฏิบัติตามพระธรรมวินัย (๔) การจัดให้มีการสอนพระปริยัติธรรมภายในวัด และส่งเสริมให้พระสงฆ์ในวัดได้ศึกษาหาความรู้ในสาขาวิชาการต่างๆ อย่างกว้างขวาง (๕) การจัดตั้งหน่วยพุทธมามกะผู้เยาว์ ให้เรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ หรือจัดสอนธรรมศึกษาแก่นักเรียนและประชาชนภายในวัด (๖) การจัดสอนและอบรมกรรมฐาน ทั้งสมถกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐาน แก่ประชาชน นักเรียน นักศึกษา ผู้ที่ปรารถนาจะเข้าวัดเพื่อสงบจิตสงบใจ^{๒๔}

๔.๒.๑ การเผยแผ่

การเผยแผ่พุทธธรรมไปสู่พุทธศาสนิกชนในปัจจุบัน มีความเปลี่ยนแปลงไปจากอดีตเป็นอย่างมากในทุกๆ ด้าน เพราะหากพระสงฆ์ไม่ปรับกลยุทธ์แล้ว ประชาชนที่มุ่งการทำ

^{๒๓} สัมภาษณ์ นายธณชัย สุริหาร, พุทธศาสนิกชน, ๒๕ ตุลาคม ๒๕๕๓.

^{๒๔} สัมภาษณ์ พระครูภาวนาภิรักษ์ (เคน ปัญญาสาโร/บุตรพรหม), รองเจ้าคณะอำเภอเมืองร้อยเอ็ด, ๕ สิงหาคม ๒๕๕๓.

มาหาเลี้ยงชีพ ก็จะเหินห่างจากวัดและทำให้เกิดวิกฤตอย่างหนึ่ง คือ คนไม่เข้าวัด ไม่สนใจต่อกิจกรรมต่างๆ ที่พระสงฆ์จัดขึ้นในแต่ละเทศกาล ฉะนั้น พระราชธรรมโสภณ (จำปี จันทมูโม) จึงได้ปรับกลยุทธ์ต่างๆ เพื่อให้เหมาะสมแก่การเผยแผ่พระพุทธศาสนาสู่ประชาชนในหลายประการ ต่อไปนี้^{๒๕}

ก. การจัดวัดให้เป็นอุทยานการศึกษา

เพื่อให้การพัฒนาบริเวณสถานที่ และเสนาสนะของวัดให้เป็นอุทยานการศึกษา การพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชน และการเผยแพร่ข่าวสารข้อมูล ให้เกิดเจตคติที่ดีแก่ประชาชน จึงมีแนวทางการปฏิบัติ ประกอบด้วย^{๒๖}

(๑) ด้านบริเวณและอาคารสถานที่ จัดรูปแบบ คือ วัดที่ตั้งอยู่ในแหล่งชุมชน

(๒) จัดวัดให้มีบริเวณร่มรื่น สวยงาม สะอาด สงบ และมีสภาพเป็นอุทยาน หรือสวนป่าที่มีความร่มรื่น และเป็นธรรมชาติให้มากที่สุด เพื่อเปิดโอกาสให้นักเรียน นิสิต นักศึกษาและประชาชนได้เข้ามาพักผ่อน พร้อมทั้งศึกษาหาความรู้

(๓) จัดวางผังวัดที่เป็นสัดส่วนโดยแบ่งเขตพุทธาวาส เขตสังฆาวาส และเขต฼าปนกิจสงเคราะห์ให้เป็นระเบียบ

(๔) จัดให้มีแหล่งน้ำสะอาดไว้บริการแก่พระภิกษุ สามเณร และประชาชน

(๕) จัดให้มีหอกระจายข่าว เพื่อสอดแทรกความรู้และบริการข่าวสารต่างๆ ให้แก่ชุมชน

(๖) จัดทำพิพิธภัณฑ์สถาน พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น เพื่อเป็นแหล่งอนุรักษ์มรดกทางศิลปกรรม จัดแสดงโบราณวัตถุ ศิลปวัตถุและวัฒนธรรมท้องถิ่น เพื่อเป็นการสนับสนุนวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว

(๗) จัดทำธรรมสถานหรือสวนธรรม เพื่อเป็นสถานที่ฝึกอบรมศีลธรรม จริยธรรม ให้แก่ประชาชนและคนในท้องถิ่นนั้น^{๒๗}

^{๒๕} สัมภาษณ์ พระครูประโชติสมณวัตร (บุญเลิศ จันทโชโต/พิมพ์แพทย์), เจ้าคณะอำเภอเมืองสรวง, ๕ สิงหาคม ๒๕๕๓.

^{๒๖} สัมภาษณ์ นางอรพรรณ พรหมกระบิล, พุทธศาสนิกชน, ๒๕ ตุลาคม ๒๕๕๓.

^{๒๗} สัมภาษณ์ พระครูสุวรรณโพธิาภิบาล (วิทย์ อุดกมลบุญ/แวงวรรณ), เจ้าคณะอำเภอโพธิ์ทอง, ๔ ตุลาคม ๒๕๕๓.

ข. ด้านกิจกรรม

เป็นแหล่งให้ความรู้ไม่จำกัดเพศและวัย รวมทั้งให้ความรู้ทั้งทางตรงและทางอ้อม มี ๒ ลักษณะ คือ ทางอ้อมและทางตรง กล่าวคือ

ทางอ้อม ได้แก่ การจัดการเรียนการสอนแบบไม่มีครูผู้สอน สามารถศึกษาเรียนรู้ได้ด้วยตนเองจากสิ่งแวดล้อมหรือสื่อต่างๆ ที่สัมผัสได้ มีเนื้อหาสาระที่อยู่ในความสนใจและเป็นประโยชน์แก่ผู้เรียนอย่างละเอียด เป็นขั้นตอน หมดเหตุ สามารถเรียนรู้ได้อย่างรวดเร็ว เข้าใจง่าย^{๒๔} ตัวอย่างเช่น

(๑) การจัดนิทรรศการ การจัดต้นไม้พุทได้ โดยเขียนคติธรรม หรือคติพจน์ และการจัดสวนสมุนไพร โดยบอกสรรพคุณของต้นไม้ไว้ สถานที่คือ วัดบูรพาภิราม ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด

(๒) การบรรยายภาพเกี่ยวกับจิตรกรรมฝาผนัง โดยอาจจะเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับ วรรณคดี พุทธประวัติ มหาชาติชาดก หรือคำรายต่างๆ เช่น วัดคูเมือง ตำบลคูเมือง อำเภอเมืองสรวง จังหวัดร้อยเอ็ด

(๓) จัดทำพิพิธภัณฑ์สถานเพื่อเก็บรักษาโบราณวัตถุ และของเก่าแก่ต่างๆ ควรเขียนชื่อสิ่งของพร้อมทั้งคำบรรยายประวัติความเป็นมา และคุณประโยชน์ของสิ่งนั้นๆ สถานที่คือ วัดบูรพาภิราม ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด

(๔) จัดทำเอกสารเกี่ยวกับธรรมะ หรือเทพธรรมะ ชีวีธรรม วิถีโอเทพธรรมะ เพื่อเผยแพร่แก่เด็กนักเรียนและประชาชน เป็นต้น สถานที่คือ วัดบูรพาภิราม ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด

ทางตรง ได้แก่ การจัดการเรียนการสอนให้มีครูหรือวิทยากรบรรยาย^{๒๕} เช่น

(๑) จัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ธรรมศึกษา ภาษาบาลี และพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา สถานที่คือ วัดบูรพาภิราม ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด

(๒) จัดตั้งศูนย์การศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ ศูนย์อบรมเด็กด้อยโอกาสในวัด เช่น โรงเรียนเทศบาลวัดบูรพาภิราม ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด

^{๒๔} สัมภาษณ์ นายสุกฤต เทศกัจจ, อาจารย์ มจร.ห้องเรียนร้อยเอ็ด, ๖ ตุลาคม ๒๕๕๓.

^{๒๕} สัมภาษณ์ ดร.ไพฑูรย์ สวนมะไฟ, อาจารย์ มจร.ห้องเรียนร้อยเอ็ด, ๖ ตุลาคม ๒๕๕๓.

(๓) จัดตั้งศูนย์ฝึกอาชีพ ศูนย์ฝึกอบรมทางศิลปกรรมเพื่อเสริมการประกอบอาชีพประจำวัน การฝึกสอนและสาธิตวิชาชีพสาขาต่างๆ จัดอบรมเกี่ยวกับงานพื้นบ้าน การเตรียมอาหารที่ถูกต้อง การทำนาทำสวน การสาธารณสุขมูลฐาน การให้ความรู้ทางกฎหมาย พร้อมทั้งตอบปัญหาให้แก่ชาวบ้านเป็นครั้งคราว การจัดสอนและอบรมกรรมฐาน ฝึกการทำสมาธิเพื่ออบรมจิตใจ เช่น วัดคูเมือง ตำบลคูเมือง อำเภอเมืองสรวง จังหวัดร้อยเอ็ด

(๓) ขั้นตอนการจัดอุทยานการศึกษาเพื่อการเผยแผ่ในวัด

การเตรียมการ / การวางแผน สำรวจความพร้อมของสถานที่และสิ่งที่มีอยู่ สำรวจความพร้อมของชุมชน สร้างความเข้าใจกับชุมชน และวางแผนร่วมกัน สำรวจแหล่งวิทยากรชุมชน และแหล่งบริการด้านต่างๆ เช่น เนื้อหาวิชา ผู้รู้ ในท้องถิ่น ประสานงานกับหน่วยงานภาครัฐและเอกชน ให้มีส่วนร่วมในการออกแบบกระบวนการเรียนรู้^{๓๐}

๔.๒.๒ การปกครอง

การปกครองคณะสงฆ์ในฐานะเจ้าคณะจังหวัดของพระราชธรรมโสภณ (เจ้าปี จนฺทมฺโม) ส่งผลให้การปกครองส่งผลดีถึงการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชน สรุปได้ดังนี้ มีความรู้ความสามารถที่เหมาะสม มีความกระตือรือร้น และเอาใจใส่ มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีความเชื่อมั่นตนเองและกล้าตัดสินใจ มีความซื่อสัตย์และมีคุณธรรมประจำใจ รู้หลักหรือแนวทางของการพัฒนามีแนวทางการปกครองแบบธรรมาธิปไตย มีความเสียสละ มีการเอาใจใส่ดูแลทุกข์สุขของผู้ได้ปกครอง และเคร่งครัดในวินัยสงฆ์เคารพต่อกฎหมายบ้านเมือง อนึ่ง การพัฒนาด้านจิตใจ หมายถึง การสร้างความรู้สึกลึกและความคิดที่ดีให้แก่ชุมชนโดยไม่สร้างความทุกข์แก่ผู้อื่น ไม่เห็นแก่ตัว ไม่ก่อความเบียดเบียน ไม่ทำร้ายตัวเองและผู้อื่นอาศัยอยู่กับสิ่งต่างๆ ด้วยปัญญา ความเมตตา อุดม อุดม และเอื้ออาทรต่อกัน

จากการศึกษาค้นคว้า พบว่า พระราชธรรมโสภณ (เจ้าปี จนฺทมฺโม) มีบทบาทภาวะผู้นำด้านจิตใจต่อพระสงฆ์และประชาชนในเขตพื้นที่ปกครอง สรุปผลศึกษาได้ว่า ท่านได้จัดกิจกรรมพัฒนาต่างๆ ประกอบไปด้วย การเริ่มพัฒนาจากกลุ่มคนส่วนน้อยไปสู่กลุ่มคนส่วนมาก โดยเริ่มต้นที่ตัวเองก่อน จากนั้นจึงเริ่มพัฒนาคนอื่น การพัฒนาโดยการฝึกอบรมโดยใช้คำคม อุทาหรณ์ และสุภาษิตต่างๆ การกระตุ้นชี้แนะตามโอกาสอันควร การอบรมแก่

^{๓๐} สัมภาษณ์ พระครูโพธิวิริคุณ (สมศรี คุณวิโร/เรียบศิริ), เจ้าคณะอำเภอบุพผรัตน์, ๘ กันยายน ๒๕๕๑.

ประชาชน การฝึกสมาธิ และฝึกปฏิบัติธรรม การสวดมนต์ รักษาศีล อบรมให้ประพฤดีและปฏิบัติชอบ การแสดงพระธรรมเทศนาในวันพระ การบรรยายธรรมะ การแสดงพระธรรมเทศนา การใช้นโยบายและมาตรการให้ลด ละ เลิกอบายมุข ได้แนะนำและชักชวนให้ลด ละ เลิกอบายมุขตามโอกาสอันควร การพัฒนาโดยการฝึกอบรมโดยใช้คำคม อุทาหรณ์ และสุภาษิตต่างๆ

๔.๓ ด้านสังคม

พระราชธรรมโสภณ (จำปี จนฺทรมโ) มีบทบาทภาวะผู้นำด้านสังคมซึ่งหมายถึงว่าท่านเป็นผู้นำในการสร้างความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องเนื่องในกระแสชีวิตทั้งทางจิตและทางร่างกาย โดยทำหน้าที่ด้วยความเป็นกลาง เพื่อรักษาความปกติสุขในการอยู่ร่วมกัน ยึดถือหลักธรรม แนวคิด แนวปฏิบัติสำหรับการทำหน้าที่ในสังคม ทั้งที่หลักธรรมทั่วไป ดังจะเห็นได้จากการจัดการศึกษาและการศึกษาสงเคราะห์ต่อไปนี้

๔.๓.๑ การศึกษา

การศาสนศึกษา หมายถึง การศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนาของบรรพชิตและคฤหัสถ์ เป็นกิจการของคณะสงฆ์ประการหนึ่งที่สำคัญยิ่งในอำนาจหน้าที่ของมหาเถรสมาคมมีความตอนหนึ่งว่า “ควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษา” ของคณะสงฆ์ (ม.๑๕ ตริ) และในระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง มหาเถรสมาคมได้กำหนดวิธีดำเนินการควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษา ว่า “ควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษาให้ดำเนินไปด้วยดี” การจัดการศาสนศึกษา ดังกล่าว คณะสงฆ์ยังมีได้กำหนดวัตถุประสงค์ ๕ ประการ คือ (๑) เพื่อพระสงฆ์รักษาตนและหมู่คณะ (๒) เพื่อใช้อบรมสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์ (๓) เพื่อใช้พัฒนาชาติบ้านเมืองด้วยคุณธรรมของพระศาสนา (๔) เพื่อใช้ในกิจการคณะสงฆ์และการพระศาสนา (๕) เพื่อรักษาหลักธรรมวินัยของพระพุทธศาสนา (๖) เพื่อสร้างศาสนทายาทสืบอายุพระพุทธศาสนา (๗) เพื่อความมั่นคงแห่ง

พระพุทธศาสนา (๘) เพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสัทธรรม (๙) เพื่อความมั่นคงของประเทศชาติ อันเป็นส่วนรวม^{๓๑}

อำนาจและหน้าที่ของพระสังฆาธิการด้านการศึกษา

ส่วนพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ได้กำหนดอำนาจหน้าที่ของเจ้าอาวาสไว้ในมาตรา ๓๓ ว่าเป็นฐานะในการศึกษาอบรมและสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์ จึงเห็นได้ว่าเจ้าอาวาสเป็นผู้จัดการศาสนศึกษาและวัดเป็นสถานศึกษา คำสั่งมหาเถรสมาคม เรื่องให้ ภิภุสามเณรเรียนพระธรรมวินัย พ.ศ. ๒๕๒๘ ได้กำหนดให้เป็นหน้าที่ของเจ้าอาวาส โดยตรง และให้เจ้าคณะเจ้าสังฆการีร่วมจัดด้วย^{๓๒} คือ (๑) เจ้าอาวาสเป็นผู้จัดการศาสนศึกษา ในฐานะเจ้าสำนักเรียนหรือเจ้าสำนักศาสนศึกษา (๒) เจ้าคณะจังหวัดเป็นผู้จัดการในฐานะเจ้า สำนักเรียน คณะจังหวัด (๓) ในบางกรณีให้เจ้าคณะเจ้าสังฆการีร่วมจัดด้วย ดังนั้น จากบทบาท หน้าที่ของเจ้าอาวาสในการเป็นฐานะเรื่องการศึกษาดังกล่าว สอดคล้องกับแนวคิด ที่ กล่าวไว้ว่า บทบาทที่วัดและพระสงฆ์จะทำได้คือ การศึกษา การเผยแผ่และการสงเคราะห์ ซึ่งใน ส่วนของการศึกษานั้น เป็นการให้บริการด้านการศึกษาแก่เด็กและเยาวชนของพระสงฆ์ คือ การมีโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ นับเป็นทางหนึ่งในการสร้างเด็กและเยาวชน ให้ได้ พุทธศาสนิกชนที่มีคุณภาพ และเป็นกำลังสำคัญของศาสนาอีกประการหนึ่ง ก็คือ การไปสอน วิชาศีลธรรมตามโรงเรียนต่างๆ เป็นการอนุเคราะห์สังคมด้วยธรรมทาน การที่ให้พระสงฆ์ได้ เข้าไปมีบทบาทในการศึกษาของชาติ ดังกล่าวนี จะทำให้เยาวชน และคนในสังคมเห็น ความสำคัญของวัดและพระสงฆ์ ทั้งนี้ องค์ประกอบในการจัดการศาสนศึกษาดังกล่าวจะ ประสบผลหรือไม่ประการใด ขึ้นกับเจ้าสำนักเรียนและหรือเจ้าสำนักศาสนศึกษา และครู อาจารย์ ผู้บริหารการศาสนศึกษา ที่ได้ช่วยแบกภาระการศาสนศึกษาอย่างเต็มกำลัง อันเป็น การแสดงความกตัญญูต่อพระศาสนาและคณะสงฆ์การจัดการศาสนศึกษานั้น ด้านที่ประสบ ปัญหามาก คือ การจัดการศึกษาแผนกบาลี เพราะขาดแคลนทั้งครูและนักเรียนและอุปสรรค อื่นๆ ซึ่งคณะสงฆ์จะต้องช่วยจัดการศึกษาแผนกบาลีอันเป็นการศึกษาพระพุทธศาสนา

^{๓๑} พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์) , วัดช่วยชาวบ้านได้อย่างไร, การแสวงหาเส้นทาง การพัฒนาชนบท ของพระสงฆ์ไทย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๔๑.

^{๓๒} พระมหาสมทรง สิรินุโร และคณะ, บทบาทของวัดและพระสงฆ์ไทยในอนาคต, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทเคสดีไทย จำกัด, ๒๕๒๕), หน้า ๔๒-๔๓.

โดยตรง เพื่อให้พระสงฆ์เจริญด้วยวิชาความรู้และการศาสนศึกษาให้เจริญก้าวหน้า การศึกษาพระปริยัติธรรมทั้งแผนกบาลีและแผนกธรรมเป็นการศึกษาหลักและสำคัญยิ่งของพระสงฆ์

ในการจัดการศาสนศึกษาของสงฆ์เป็นอำนาจหน้าที่ของเจ้าอาวาส ซึ่งมีตำแหน่งเรียกว่า เจ้าสำนักเรียน การจัดการเรียนการสอนและการบริหารสำนักเรียน วัดและท้องถิ่นดำเนินการเองโดยคณะกรรมการการศึกษาคณะสงฆ์ไม่ได้เข้าไปดูแล และไม่มีกฎระเบียบว่าด้วยการบริหารสำนักเรียน การจัดการศึกษาจึงเป็นเรื่องของแต่ละวัดที่ดำเนินการเอง วัดใดที่มีเจ้าอาวาสเอาใจใส่เป็นกิจธุระด้านการเรียนการสอนของวัดนั้นก็จะเป็นไปด้วยดี ส่วนวัดที่เจ้าอาวาสไม่ให้ความสนใจก็ปล่อยให้เป็นไปตามยถากรรม ทำให้ในท้องถิ่นห่างไกลจากตัวเมืองหรือชนบท บางพื้นที่ไม่มีการเรียนการสอน การศึกษาของพระสงฆ์ส่วนใหญ่ปรากฏเฉพาะในเมืองใหญ่ๆ หรือเมืองหลวงเท่านั้น ทุกวันนี้ กล่าวได้ว่า พระภิกษุสามเณรส่วนใหญ่ได้รับการศึกษาตามยถากรรม กล่าวคือ ต้องขวนขวายศึกษาเอง ขณะที่หลักสูตรการศึกษาก็ล้าหลังขาดการพัฒนาทั้งเนื้อหา วิธีการเรียน การสอน และอุปกรณ์^{๓๓}

๔.๓.๒ การศึกษาสงเคราะห์

การสาธารณสงเคราะห์ หมายถึง การดำเนินกิจการเพื่อให้เป็นสาธารณะประโยชน์ ของหน่วยงานหรือของบุคคลหรือคณะบุคคล เว้นแต่การนั้นอยู่ในขอบข่ายแห่งการศึกษาสงเคราะห์ หรือการช่วยเหลือเกื้อกูลหรืออุดหนุนจนเจือกิจการของรัฐ หรือของเอกชนที่ดำเนินการเพื่อสาธารณะประโยชน์ หรือการช่วยเหลือเกื้อกูลหรือการอุดหนุนจนเจือสถานที่ซึ่งเป็นสาธารณสมบัติหรือประชาชนทั่วไปการให้การสงเคราะห์ทางพระพุทธศาสนา ระหว่างบรรพชิตกับคฤหัสถ์ เกิดจากความสัมพันธ์ที่มีต่อกันทางสังคม โดยถือเป็นหน้าที่อย่างหนึ่งที่จะพึงปฏิบัติต่อกันด้วยความเกื้อกูล เป็นการพึงพาอาศัยซึ่งกันและกัน ดังที่ปรากฏในพุทธการสูตร ที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสถึงการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันระหว่างบรรพชิตกับคฤหัสถ์ว่า

ภิกษุทั้งหลาย พราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลายผู้บำรุงอุปถัมภ์เธอทั้งหลายด้วย
จีวรบิณฑบาต เสนาสนะ และกิลานปัจฉัยเภสัชบริวาร ชื่อว่าเป็นผู้มีอุปการะมาก
แก่เธอทั้งหลายข้อที่เธอทั้งหลายแสดงธรรมมีความงามในเบื้องต้น มีความงามใน

^{๓๓} พระไพศาล วิสาโล, พระธรรมปิฎก กับอนาคตของพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : กองทุนวุดิธรรม, ๒๕๔๒), หน้า ๑๑๑.

ท่ามกลาง มีความงามในที่สุดพร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะ ประกาศพรหมจรรย์
บริสุทธิ บริบูรณ์ครบถ้วนแก่พราหมณ์และคฤหบดีเหล่านั้น ชื่อว่าเธอทั้งหลาย
ก็มีอุปการะมากแก่พราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย

ภิกษุทั้งหลาย คฤหัสถ์และบรรพชิตต่างพึงพาอาศัยซึ่งกันและกันอยู่ ประพฤติ
พรหมจรรย์เพื่อต้องการสลดโสมะออกให้ได้ เพื่อทำที่สุดแห่งทุกข์โดยชอบ ด้วย
ประการดังกล่าวนี้^{๓๔}

นอกจากนั้นแล้ว ในการบริหารจัดการด้านการสงเคราะห์ของพระสงฆ์ จึงเกิด
จากหน้าที่และความสัมพันธ์ทางสังคมที่มีองค์ประกอบ ๓ ประการ คือ การดำรงชีวิตของ
พระสงฆ์ ที่ต้องอาศัยปัจจัยสี่ของชาวบ้าน ถวาย และว่าโดยสถานะและเหตุการณ์ในสังคม
ย่อมมีผลเกี่ยวข้องกับการบำเพ็ญสมณะธรรมและโดยคุณธรรม คือ เมตตา กรุณา จะต้อง
ช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากทุกข์ โดยมีจุดเน้นที่การให้การสงเคราะห์ทางด้านหลักธรรม หรือ
ทางด้านจิตใจเป็นหลัก

ดังปรากฏในสังคาลกสูตรที่พระพุทธองค์ทรงตรัสถึงหน้าที่ของสมณพราหมณ์ ที่
จะต้องให้การอนุเคราะห์แก่กุลบุตรผู้มีอุปการคุณแก่ตน ด้วยหน้าที่ ๖ ประการ (๑) ห้ามไม่ให้
ทำความชั่ว (๒) ให้ตั้งอยู่ในความดี (๓) อนุเคราะห์ด้วยน้ำใจอันดีงาม (๔) ให้ได้ฟังสิ่งที่ยังไม่
เคยได้ฟัง (๕) อธิบายสิ่งที่เคยฟังแล้วให้เข้าใจแจ่มแจ้ง (๖) บอกทางสวรรค์ให้^{๓๕} ทั้งนี้
บทบาทของวัดและพระสงฆ์ไทยที่ได้กล่าวมานี้ เป็นที่รับทราบกันมาโดยตลอด จนเมื่อความ
เจริญในรูปแบบที่เป็นอารยะธรรมของตะวันตก ได้แพร่หลายเข้ามาในประเทศไทยในรอบ
๑๐๐ ปีมานี้ จึงทำให้บทบาทของวัดและพระสงฆ์สูญเสียไป โดยเริ่มเปลี่ยนแปลงจากสังคม
เมืองหลวงก่อนและค่อยขยายไปสู่ต่างจังหวัด ทำให้พระสงฆ์ต้องปรับเปลี่ยนรูปแบบในการ
สงเคราะห์แก่ประชาชนในรูปแบบที่แตกต่างออกไป

ในปัจจุบันการสาธารณสงเคราะห์ เป็นกิจการอย่างหนึ่งของคณะสงฆ์ที่กำหนด
เป็นระเบียบมหาเถรสมาคม ว่าด้วยการตั้งหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล พ.ศ. ๒๕๑๘
โดยมหาเถรสมาคม มีอำนาจหน้าที่ในการควบคุมและส่งเสริมการสาธารณสงเคราะห์ของ
คณะสงฆ์ให้เป็นไปด้วยดี และเพื่อการนี้ มหาเถรสมาคมมีอำนาจหน้าที่ในการออกข้อบังคับ
วางระเบียบ ออกคำสั่ง มีมติหรือออกประกาศ โดยไม่ขัดแย้งกับกฎหมายและพระธรรมวินัย

^{๓๔} พ.อิตฺติ. (ไทย) ๒๕/๑๐๗/๔๘๖ - ๔๘๗.

^{๓๕} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๓๒/๒๑๖.

ใช้บังคับได้ (มาตรา ๑๕ ตริ) สำหรับผู้ทำหน้าที่ในการจัดสาธารณสงเคราะห์โดยส่วนมาก คือ วัดและเจ้าอาวาส เพราะมีบทบาทผูกพันเกี่ยวกับหน้าที่ของเจ้าอาวาส (มาตรา ๓๓) ไว้ว่า เจ้าอาวาสมีหน้าที่ จัดกิจการของวัดให้เป็นไปด้วยดี (๑) และเป็นธุระในการศึกษาอบรมและสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์ (๒) พร้อมกับให้ความสะดวกตามสมควรในการบำเพ็ญกุศล (๓) ซึ่งงานลักษณะนี้เป็นงานด้านการสงเคราะห์นั่นเอง

ก. ลักษณะการจัดสาธารณสงเคราะห์ ในปัจจุบันมี ๔ ประการ ดังนี้

๑) การดำเนินกิจการเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูล ได้แก่ การที่วัดหรือคณะสงฆ์ ดำเนินการเองซึ่งกิจการอย่างใดอย่างหนึ่งที่มีวัตถุประสงค์ให้เป็นสาธารณประโยชน์ เช่น กิจการหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล กิจการห้องสมุดเพื่อประชาชน หรือการตั้งมูลนิธิ มุ่งเอากิจการที่ทำเองหรือโครงการที่กำหนดเอง ทั้งที่เป็นกิจการประจำหรือชั่วคราว

๒) การช่วยเหลือเกื้อกูลกิจการของผู้อื่นซึ่งเป็นไปเพื่อการสาธารณประโยชน์ ได้แก่ การช่วยเหลือสนับสนุนส่งเสริมกิจการของรัฐหรือเอกชนหรือผู้ใดผู้หนึ่งดำเนินการ และการนั้นเป็นไปเพื่อสาธารณประโยชน์มุ่งเอาเฉพาะส่งเสริมงานของผู้อื่น มิได้มุ่งถึงกิจการที่ดำเนินการเอง

๓) การช่วยเหลือเกื้อกูลสถานที่อันเป็นสาธารณสมบัติ ได้แก่ การช่วยเหลือสถานที่อันเป็นสาธารณสมบัติ เช่น สร้างถนนหนทาง ขุดลอกคูคลอง มุ่งเอาเฉพาะการช่วยเหลือสถานที่อันเป็นของสาธารณประโยชน์

๔) การช่วยเหลือเกื้อกูลประชาชนทั่วไป ได้แก่ การช่วยเหลือประชาชนในกาลที่ควรช่วยเหลือ เช่น เวลาเกิดอุทกภัยหรือภัยพิบัติ มุ่งเอาเฉพาะการช่วยเหลือบุคคลทั้งเป็นการประจำและชั่วคราว

๒) อำนาจและหน้าที่ของพระสังฆาธิการด้านสาธารณสงเคราะห์

ด้านการสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ จังหวัดร้อยเอ็ด คือ เป็นการทำงานร่วมกันในรูปของคณะกรรมการ จึงทำให้งานที่ได้รับมอบหมายนั้น เป็นไปค่อนข้างช้าและอาจจะไม่ทันต่อการใช้งานได้ โดยคณะสงฆ์เป็นแต่เพียงผู้คอยสนับสนุนหากมีปัญหาในเรื่องใดๆ เกิดขึ้นมาทั้งนี้ การก่อสร้างเน้นประโยชน์ต่อสาธารณชนมากกว่าวัดหรือคณะสงฆ์จะไปใช้สอย ฉะนั้น การก่อสร้างสิ่งเหล่านี้ จึงมีไม่มากนักเหมือนกับถาวรวัตถุเพราะเป็นเรื่องที่

จำเป็นจริงๆ และไม่ขัดแต่ระเบียบ กติกา ข้อบังคับต่างๆ ของมหาเถรสมาคม และคณะสงฆ์สามารถที่จะดำเนินการได้^{๓๖}

จากการศึกษา พบว่า พระราชธรรมโสภณ (เจ้าปี จนฺทมฺโม) เป็นผู้มีบทบาทภาวะผู้นำด้านสังคมต่อพระสงฆ์และสามเณร ประชาชน ในเขตปกครองดังกล่าวกิจกรรมพัฒนาต่างๆ ที่ท่านให้การสนับสนุนโดยให้มีการตั้งคณะกรรมการหมู่บ้าน/ชุมชน คอยดูแลความสงบความสามัคคีในหมู่บ้าน/ชุมชน ให้ข้อเสนอแนะการทำงานกับคณะกรรมการหมู่บ้าน/ชุมชน ร่วมประชุมปรึกษากับคณะกรรมการหมู่บ้าน/ชุมชน ประสานความร่วมมือเมื่อเกิดกรณีพิพาทระหว่างพระสงฆ์กับชาวบ้าน ช่วยประนีประนอมปัญหาความขัดแย้ง^{๓๗} จัดวัดเป็นศูนย์กลางการประชุมและประสานงาน ปลุกจิตสำนึกสาธารณะแก่ประชาชนและการกระตุ้นเตือนจิตใจพุทธศาสนิกชนให้หว่านบุญทำความดีทุกอย่าง การรู้จักรักษาความดีของตนเองไว้ การรักษาเกียรติยศและชื่อเสียง การปฏิบัติหน้าที่ด้วยความบริสุทธิ์ยุติธรรม การตื่นตัวต่อการทำงาน และการช่วยกันทำความดีเมื่อมีกิจการคณะสงฆ์อย่างใดอย่างหนึ่งเกิดขึ้น ก็พร้อมใจกันปฏิบัติ เช่น การลงอุโบสถสามัคคีในเทศกาลเข้าพรรษา การทอดถวายเทียนจำนำพรรษา การประชุมใหญ่ของคณะสงฆ์ประจำปีตั้งแต่ระดับเจ้าอาวาส เจ้าคณะตำบลและเจ้าคณะอำเภอ ซึ่งเป็นผู้อยู่ได้บังคับสายงานของเจ้าคณะจังหวัดร้อยเอ็ด^{๓๘}

นอกจากนั้น ท่านยัง มีภาวะผู้นำทางสังคมในการช่วยสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างชาวบ้านกับส่วนราชการและชาวบ้านกับชาวบ้าน ช่วยจัดตั้งชมรมผู้สูงอายุ จัดตั้งคณะกรรมการดูแลความสงบเรียบร้อย ให้ความช่วยเหลือชาวบ้านตามที่ร้องขอ ช่วยกันสร้างความสามัคคีในชุมชน ช่วยรักษาความสงบสุขในชุมชน อบรมให้รักษาศีลห้า อบรมให้อยู่ร่วมกันโดยสันติ อบรมให้เป็นคนดีของสังคม ให้ความช่วยเหลือตัวเองและผู้อื่น ให้เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม และสอนให้รู้จักประกอบอาชีพสุจริตเว้นการงานมิชอบหรือการทุจริต^{๓๙}

^{๓๖} สัมภาษณ์ นายอนันต์ เจริญแก่นทราย, พุทธศาสนิกชน, ๘ กันยายน ๒๕๕๓.

^{๓๗} สัมภาษณ์ พระครูบุญญวรารักษ์ (บุญมี บุญญโร/คุณแสน), เจ้าคณะอำเภอเกษตรวิสัย, ๕ สิงหาคม ๒๕๕๓.

^{๓๘} สัมภาษณ์ พระครูสุวรรณสรานุกิจ (นรินทร์ นรินทร์ / ศรีนา), เจ้าคณะอำเภอเมืองร้อยเอ็ด, ๔ ตุลาคม ๒๕๕๓.

^{๓๙} สัมภาษณ์ นายโยธิน อวาร์ณ, พุทธศาสนิกชน, ๔ ตุลาคม ๒๕๕๓.

๔.๔ บทสรุป

จากการศึกษาพบว่า พระราชธรรมโสภณ (จำปี จันทมโม) เป็นผู้มืบทบาทภาวะผู้นำคณะสงฆ์และพุทธศาสนิกชนจังหวัดร้อยเอ็ด ใน ๓ ด้านหลักๆด้วยกัน คือ ด้านวัตถุ ด้านจิตใจและด้านสังคม

๑) ในด้านวัตถุ พบว่า พระราชธรรมโสภณ (จำปี จันทมโม) เป็นผู้มืบทบาทภาวะผู้นำด้านวัตถุ โดยท่านได้ช่วยเหลือสงเคราะห์แก่วัดต่างๆ ในเขตปกครอง ตลอดจนพระภิกษุ สามเณรและประชาชนที่ได้รับความเดือดร้อนในด้านปัจจัย ๔ กล่าวคือ ท่านได้ช่วยเหลือด้านอาหาร เสื้อผ้า/จีวร ที่อยู่อาศัยเสนาสนะ และยารักษาโรคเท่าที่กำลังของพระสงฆ์รูปหนึ่งพึงปฏิบัติต่อพุทธบริษัทด้วยกัน โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญ คือ บรรเทาความทุกข์ทางกาย เช่น ร้อน หนาว หิว กระหาย เป็นต้น แก่ผู้ไปขอความช่วยเหลือท่าน แต่ทั้งนี้การช่วยเหลือด้วยอามิสหรือวัตถุต่างๆ ไม่อาจจะสงเคราะห์ได้ทั่วถึงไม่ เนื่องจาก วัดและประชาชนมีจำนวนมาก ฉะนั้น ท่านจึงสงเคราะห์เต็มกำลังความสามารถและเป็นแบบอย่างในฐานะผู้นำที่ดีต่อบุคคลอื่น

๒) ในด้านจิตใจ พบว่า พระราชธรรมโสภณ (จำปี จันทมโม) เป็นผู้มืบทบาทภาวะผู้นำด้านจิตใจหรือจิตวิญญาณ เพื่อปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมอันดีงามไปสู่พุทธศาสนิกชนที่เข้าไปฟังธรรมหรือแสวงหาทางพ้นทุกข์ในวัด โดยท่านได้จัดอบรม แสดงธรรม บรรยายธรรม แจกเอกสาร แจกแผ่นบันทึกเสียงเทศน์ เป็นต้น ไปสู่วัดต่างๆ เพื่อนำไปแสดงแก่ประชาชนและให้ประชาชนเข้าถึงหลักพุทธธรรมคำสอนให้มากยิ่งขึ้น นอกจากนั้นก็ยังได้จัดกิจกรรมในวันสำคัญต่างๆ อันเป็นแนวทางให้พุทธศาสนิกชนมีกิจกรรมร่วมกัน และรู้จักคุณค่าในการดำเนินชีวิตประจำวันอย่างมีความสุข ปราศจากการเบียดเบียนหรือประทุษร้ายต่อกันผู้อื่น รู้จักเข้าวัดฟังธรรม จำศีล

๓) ในด้านสังคม พบว่า พระราชธรรมโสภณ (จำปี จันทมโม) เป็นผู้มืบทบาทภาวะผู้นำด้านสังคม กล่าวคือ (๑) ในฝ่ายคณะสงฆ์ ท่านได้ประชุมปรึกษาหารือกับคณะสงฆ์อยู่เนืองๆ เช่น การลงอุโบสถสามัคคีร่วมกัน เป็นต้น (๒) ในฝ่ายคฤหัสถ์ ท่านได้ให้คำปรึกษาในฐานะของพระสงฆ์ที่เป็นหมอรักษาโรคทางใจและประสานความร่วมมือจากทุกภาคแก้ปัญหาความขัดแย้งระหว่างองค์กรสงฆ์กับบุคคลหรือระหว่างบุคคลด้วยกันเองได้ดี เป็นต้น จึงทำให้เรื่องราวหรืออิทธิฤทธิ์ต่างๆ ในพื้นที่สงบลงด้วยดีและเป็นธรรมแก่ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

วิทยานิพนธ์ เรื่อง “ศึกษาภาวะผู้นำในพระพุทธศาสนา : กรณีศึกษาพระราชธรรมโสภณ (เจ้าปี จนุทรมโม) เจ้าคณะจังหวัดร้อยเอ็ด” โดยผู้วิจัยแบ่งวัตถุประสงค์ในการศึกษาออกเป็น ๓ ประเด็น ได้แก่ (๑) ภาวะผู้นำในคัมภีร์พระพุทธศาสนา (๒) บทบาทภาวะผู้นำของพระราชธรรมโสภณ (เจ้าปี จนุทรมโม) และ (๓) วิเคราะห์บทบาทภาวะผู้นำในการกิจ ๖ ด้านของพระราชธรรมโสภณ (เจ้าปี จนุทรมโม) ที่มีต่อการพัฒนาองค์กรสงฆ์จังหวัดร้อยเอ็ด สรุปผลการศึกษา มีดังต่อไปนี้

๕.๑.๑ ภาวะผู้นำในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

สรุปได้ว่า ทฤษฎีที่บ่งบอกถึงความเป็นผู้นำ แบ่งออกเป็น ๔ ยุค จากอดีตจนถึงปัจจุบัน และเรียกทฤษฎีต่างๆ เหล่านี้ คือ ทฤษฎีเกี่ยวกับคุณลักษณะ ทฤษฎีเกี่ยวกับพฤติกรรมของผู้นำ ทฤษฎีเกี่ยวกับผู้นำตามสถานการณ์ และทฤษฎีผู้นำเชิงปฏิรูป โดยในทฤษฎีทั้งหมดนี้ ทฤษฎีท้ายสุด มีลักษณะที่โดดเด่นที่สุด เพราะเป็นการบูรณาการทฤษฎีต่างๆ เข้าด้วยกัน เช่น ทำให้ผู้นำมีลักษณะที่ส่งเสริมองค์กรได้มากกว่า และทำงานร่วมกับบุคคลอื่นในหลากหลายมิติ แต่สรุปว่า ไม่มีทฤษฎีใดที่ไม่มีจุดด้อยเพราะเป็นการบริหารงานบุคคลต่อองค์กรและบุคคล จึงมีทั้งจุดเด่นและจุดด้อยนั่นเอง ดังนั้น ผู้นำองค์กรที่ดี จะต้องรู้จักกำหนดทิศทางที่ควรจะเป็นขององค์กร การจัดระบบการทำงานขององค์กรให้ชัดเจน และการมอบหมายอำนาจหน้าที่ในการทำงานให้ครบถ้วนตามลำดับ

ส่วนหลักธรรมในพระพุทธศาสนาที่ทำให้ประสบความสำเร็จในการเป็นผู้นำที่ดีขององค์กรนั้น ประกอบด้วย หลักอริยปัตถะ ๓ (รู้ระบอบการบริหารงานที่เหมาะสมแก่องค์กรและชุมชน) พรหมวิหาร ๔ (รู้จักใช้พระเดชและพระคุณ) สังคหัตถ์ ๔ (รู้จักหลักการผูกมิตรไมตรีต่อคนอื่นได้ดี) พละ ๕ (รู้จักบริหารตนเองอย่างชาญฉลาดและมีความมั่นคงทางสติปัญญาและอารมณ์) และหลักธรรมที่มาสสนับสนุนความเป็นผู้นำอีกหลายหมวด คือ

สารานุกรม ๖ (รู้หลักการบริหารตนและบริหารงานไปพร้อมๆ กัน) ทิศ ๖ (รู้หลักบทบาทและหน้าที่ทางสังคม) อุปริหานิยธรรม ๗ (รู้หลักบริหารงานอย่างมีประสิทธิภาพโดยอิงผลประโยชน์องค์กรเป็นสำคัญ) สัปปริสธรรม ๗ (รู้หลักบริหารตนและองค์กรอย่างรู้เท่าทันและเป็นการป้องกันความเสียหายอันจะเกิดขึ้นแก่องค์กรในอนาคต) นอกจากนั้น ผู้นำพึงระมัดระวังข้อบกพร่องอันเกิดจากการบริหารตนเอง ได้แก่ พึงเว้นจากหลักธรรมที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาภาวะผู้นำ คือ อกุศลมูล ๓ (แนวกคิดในใจที่ต่อต้านความดีทุกอย่าง) อัตตาริปิไธย (การใช้เผด็จการในการบริหารจัดการองค์กร) และอคติ ๔ (การวางตนไม่เหมาะสมแก่ภาวะผู้นำที่ดีเพราะจิตใจมีอคติอย่างใดอย่างหนึ่ง)

๕.๑.๒ บทบาทภาวะผู้นำของพระราชธรรมโสภณ (เจ้าปี จนุทรมุโม)

พระราชธรรม โสภณ (เจ้าปี จนุทรมุโม) ได้ใช้หลักธรรมทั่วไปของภาวะผู้นำที่ดี กล่าวคือ รู้จักการใช้หลักอริปไธย ๓ ในด้านการปกครอง รู้จักการใช้หลักพรหมวิหาร ๔ ในด้านการปกครอง การใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ ในด้านการศึกษาสงเคราะห์ สาธารณสงเคราะห์ และการสาธารณูปการ การใช้หลักพละ ๕ ในด้านการศึกษาและการเผยแผ่

พระราชธรรม โสภณ(เจ้าปี จนุทรมุโม) ได้ใช้หลักธรรมที่สนับสนุนภาวะผู้นำ ประกอบด้วย การใช้หลักสารานุกรม ๖ ในด้านการปกครอง (ส่งผลให้เกิดความเสมอภาคและเท่าเทียมกันในการบริหารจัดการ), การใช้หลักทิศ ๖ ในด้านการปกครอง การศึกษาและการเผยแผ่ (ส่งผลให้รู้จักความมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีต่อผู้ได้บังคับบัญชาหรือผู้ปฏิบัติตามคำสั่ง), การใช้หลักอุปริหานิยธรรม ๗ ในด้านการปกครอง (ส่งผลให้การบริหารคนและงานมีความสะดวกราบรื่นและมีบรรยากาศที่ดียิ่งขึ้น ช่วยให้การบริหารมีประสิทธิภาพต่อองค์กรได้มากกว่า), การใช้หลักสัปปริสธรรม ๗ ในด้านการปกครอง การศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่และการสาธารณูปการ (เป็นการบูรณาการความสามารถ ศักยภาพ และความฉลาดในการบริหารอย่างมีอาชีพเพื่อให้บรรลุถึงเป้าหมายขององค์กร)

๕.๑.๓ วิเคราะห์บทบาทภาวะผู้นำในการกิจ ๖ ด้านของพระราชธรรมโสภณ (เจ้าปี จนุทรมุโม) ที่มีต่อการพัฒนาสังคมและองค์กรสงฆ์จังหวัดร้อยเอ็ด

พระราชธรรม โสภณ (เจ้าปี จนุทรมุโม) เป็นผู้มียบทบาทภาวะผู้นำในการกิจ ๖ ด้านต่อคณะสงฆ์และพุทธศาสนิกชนจังหวัดร้อยเอ็ด ซึ่งสรุปภารกิจลงได้ ๓ ด้าน คือ ด้านวัตถุ ด้านจิตใจและด้านสังคม ผลสรุปได้ดังนี้ (๑) ในด้านวัตถุ พบว่า พระราชธรรมโสภณ

(จำปี จันทรมุโม) เป็นผู้มีบทบาทภาวะผู้นำด้านวัตถุ โดยท่านได้ช่วยเหลือสงเคราะห์แก่วัดต่างๆ ในเขตปกครอง ตลอดจนพระภิกษุ สามเณรและประชาชนที่ได้รับความเดือดร้อนในด้านปัจจัย ๔ กล่าวคือ ท่านได้ช่วยเหลือด้านอาหาร เสื้อผ้า/จีวร ที่อยู่อาศัยเสนาสนะ และยารักษาโรคเท่าที่กำลังของพระสงฆ์รูปหนึ่งพึงปฏิบัติต่อพุทธบริษัทด้วยกัน โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญ คือ บรรเทาความทุกข์ทางกาย เช่น ร้อน หนาว หิว แก่ผู้ไปขอความช่วยเหลือท่าน แต่ทั้งนี้ การช่วยเหลือด้วยอามิสหรือวัตถุต่างๆ ไม่อาจจะสงเคราะห์ได้ทั่วถึงไม่ เนื่องจาก วัดและประชาชนมีจำนวนมาก ฉะนั้น ท่านจึงสงเคราะห์เพิ่มกำลังความสามารถและเป็นแบบอย่างในฐานะผู้นำที่ดีต่อบุคคลอื่น ตัวอย่างที่ท่านสงเคราะห์ เช่น การสร้างศาลาการเปรียญ กุฏิสงฆ์ (๒) ในด้านจิตใจ พบว่า พระราชธรรมโสภณ (จำปี จันทรมุโม) เป็นผู้มีบทบาทภาวะผู้นำด้านจิตใจ เพื่อปลูกฝังศีลธรรมและจริยธรรมสู่พุทธศาสนิกชนที่เข้าไปแสวงหาทางพ้นทุกข์ โดยท่านได้จัดอบรม แสดงธรรม บรรยายธรรม แจกเอกสาร แจกแผ่นบันทึกเสียงเทศน์ เป็นต้น ไปสู่วัดต่างๆ เพื่อนำไปแสดงแก่ประชาชนและให้ประชาชนเข้าถึงหลักพุทธธรรมคำสอนให้มากยิ่งขึ้น นอกจากนั้น ก็ยังได้จัดกิจกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เช่น วันวิสาขบูชา วันมาฆบูชา โดยการปฏิบัติธรรมเฉลิมพระเกียรติ การนั่งสมาธิ เจริญจิตเมตตา เป็นต้น อันเป็นแนวทางให้พุทธศาสนิกชนมีกิจกรรมร่วมกัน และรู้จักคุณค่าในการดำเนินชีวิตประจำวันอย่างมีความสุข ปราศจากการเบียดเบียนหรือประทุษร้ายต่อคนอื่น รู้จักเข้าวัดฟังธรรม จำศีล กินทาน ผลาญกิเลสในใจ (๓) ในด้านสังคม พบว่า พระราชธรรมโสภณ (จำปี จันทรมุโม) เป็นผู้มีบทบาทภาวะผู้นำด้านสังคม กล่าวคือ (ก) ในฝ่ายคณะสงฆ์ ท่านได้ประชุมปรึกษาหารือกับคณะสงฆ์อยู่เนืองๆ เช่น การลงอุโบสถสามัคคีร่วมกัน เป็นต้น (ข) ในฝ่ายคฤหัสถ์ ท่านได้ให้คำปรึกษาในฐานะของพระสงฆ์ที่เป็นหมอรักษาโรคทางใจและประสานความร่วมมือจากทุกภาคส่วน การแก้ปัญหาคความขัดแย้งระหว่างองค์กรสงฆ์กับบุคคล หรือระหว่างบุคคลด้วยกันเอง เป็นต้น ซึ่งผู้ใกล้ชิดในกรณีพิพาทเหล่านี้ จะต้องได้รับการยอมรับจากทุกฝ่าย การเจรจาจึงจะประสบผลสำเร็จ และท่านก็ทำให้ดีในหลายกรณีด้วยกัน จึงทำให้เรื่องราวหรืออิทธิฤทธิ์ต่างๆ ในพื้นที่สงบลงด้วยดีและเป็นธรรมแก่ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะผู้วิจัย แบ่งออกเป็น ๒ แนวทาง ดังนี้

๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะสำหรับผู้บริหารทั่วไป

จากการศึกษาพบว่า ผู้นำองค์กรที่ดีและเป็นแบบอย่างต่อองค์กรและบุคคลอื่น ควรถือแนวทางธรรมาธิปไตย คือ ให้เหตุผล ข้อเท็จจริง มาพิจารณาตัดสินเรื่องราวต่างๆ และจะต้องหลีกเลี่ยงการนำหลักอัตตาธิปไตยมาใช้ในการบริหารงาน เพราะเป็นแนวทางที่เสี่ยงต่อการล้มเหลวขององค์กรและงาน นอกจากนั้น ยังต้องเว้นจากการใช้เสียงข้างมากโดยไม่ชอบธรรม หรือที่เรียกว่า โลกาธิปไตย

ผู้นำที่ดี พึงศึกษาและสำเหนียกในหลักธรรมต่างๆ ให้ชำนาญ เช่น พรหมวิหารธรรม โดยเฉพาะข้อ เมตตา และ อุเบกขา ว่าควรใช้ในเวลาใด ต่อบุคคลใด เพราะหากใช้เมตตาเพียงอย่างเดียว ก็ทำให้ผู้ที่ได้รับเมตตาเจริญรุ่งเรืองในหน้าที่การงาน แต่หากพิจารณาผลงานที่เหมาะสมแก่คนด้วย ก็จะทำให้เมตตามีลักษณะบูรณาการโดยอัตโนมัติ ส่วนผู้ที่ไม่ได้ใส่ใจในหน้าที่การงานอย่างเต็มศักยภาพ ก็ควรใช้อุเบกขา คือ การไม่เลื่อนขั้นหรือตำแหน่งที่สูงให้ เป็นต้น

ผู้นำที่ดี พึงศึกษาภาวะผู้นำทั้งในทางคติโลกและคติธรรมแล้วนำมาประยุกต์ใช้ในความเป็นผู้หน้าที่ทันสมัยและรู้ทันโลกอยู่เสมอ

ผู้นำที่ดี พึงรู้จักบุคคล กลุ่มคน บริษัท องค์กร เพื่อกำหนดสถานการณ์ต่างๆ ให้เป็นไปเพื่อประโยชน์ขององค์กรที่ตนบริหารจัดการ และหลีกเลี่ยงความเสี่ยงในการใช้คนอันไม่เหมาะสมแก่งาน โดยจะเห็นได้จาก นิทานเรื่อง ชาวสวนใช้ลิงรดน้ำต้นไม้ เป็นต้น แทนที่ต้นไม้จะเจริญ แต่กลับเหี่ยวเฉาตาย เพราะความโง่ของลิงและความไม่ฉลาดของผู้นำคือชาวสวนนั่นเอง แม้เรื่องเล็กน้อย ผู้นำพึงตระหนักเช่นเดียวกัน จะต้องตัดไฟแต่ต้นลม

ผู้นำที่ดี พึงเรียนรู้จริต ๖ ประการ ตามหลักพระพุทธศาสนาให้ชัดเจน แล้วเลือกใช้บุคคลแต่ละจริตให้เหมาะสม เช่น คนโทสจริต มักโกรธ ควรแก้ด้วยคำพูดไพเราะ ชมเมื่อเขาทำงานได้ดี คนโมหะจริต มักเชื่อคนง่าย ขาดเหตุผล ควรแก้ด้วยการสาธิตงานหรือมีผู้ช่วยทำงานและทำงานเป็นกลุ่ม (Team Works) เพื่อลดปัญหาความไม่เข้าใจในการทำงาน

ผู้นำที่ดี พึงเรียนรู้ศาสตร์สมัยใหม่ให้รู้เท่าทันเครื่องมือสื่อสารต่างๆ ในโลกปัจจุบัน เช่น การใช้คอมพิวเตอร์ (Computer) การใช้จดหมายอิเล็กทรอนิกส์ (E-mail) ในการรับและส่งข้อมูลต่างๆ ไปยังผู้ได้บังคับบัญชาเพราะจะทำให้เวลาในการสื่อสารรวดเร็วยิ่งขึ้น การ

ใช้เว็บไซต์ทางอินเทอร์เน็ต (Web site / Internet) ในการแสวงหาความรู้ใหม่มาปรับปรุงองค์กร การใช้ภาพและเสียงทางไกลผ่านระบบออนไลน์หรือ Social Media ซึ่งสามารถรับฟังและสนทนากันต่อหน้าทางไกลข้ามประเทศโดยผ่านระบบอินเทอร์เน็ตหรือโทรศัพท์มือถือ เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ ผู้นำที่แสวงหาความรู้สมัยใหม่ ควรตระหนักและเข้าใจในการใช้งาน

๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

สำหรับการทำวิจัยครั้งต่อไป ผู้วิจัย มีข้อเสนอแนะดังนี้

๑. ศึกษาหลักภาวะผู้นำที่ปรากฏในหลัก “ทศพิธราชธรรม” ซึ่งมีคุณค่าต่อการบริหารงานราชการแผ่นดินไทยในปัจจุบัน

๒. ศึกษาเปรียบเทียบภาวะผู้นำในองค์กรสงฆ์กับองค์การบริหารส่วนตำบลระดับท้องถิ่นในแง่ของการพัฒนาชุมชนด้านวัตถุและจิตใจ

๓. ศึกษาบทบาทภาวะผู้นำของเจ้าคณะจังหวัดร้อยเอ็ดกับจังหวัดอื่นๆ ในด้านการศึกษาและการเผยแผ่หลักพุทธธรรม

๔. ศึกษาเปรียบเทียบภาวะผู้นำของผู้บริหาร โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมบาลีกับ โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาในจังหวัดร้อยเอ็ด

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย :

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๐๐.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_____. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์. พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา แปล ชุด ๕๑ เล่ม. กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์, ๒๕๒๕.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ. คู่มือการบริหารการศึกษาของคณะสงฆ์.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๘.

_____. คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยเรื่องการคณะสงฆ์และการศาสนา. กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐.

กองแผนงาน กรมการศาสนา. คู่มือพระสังฆาธิการและพระวินยาธิการ. กรุงเทพมหานคร :

กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๔.

กมล รอดคล้าย. คู่มือการบริหารศูนย์ฯ ในวัด. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา,

๒๕๓๖.

กวี วงศ์พัฒน์. ภาวะผู้นำ. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : ศูนย์เสริมวิชาชีพบัญชี, ๒๕๓๕.

กิติ ตัณฑกานนท์. เทคนิคการสร้างภาวะผู้นำ. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์บัตเตอร์ฟลาย,

๒๕๓๒.

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. การคิดเชิงบูรณาการ. กรุงเทพมหานคร : ชัคเชส มีเดีย, ๒๕๔๘.

จำนงค์ ทองประเสริฐ. ประวัติศาสตร์พุทธศาสนาในเอเชียอาคเนย์. กรุงเทพมหานคร :

อภิธรรมมุนินิมิตมหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์, ๒๕๑๔.

เจมส์ เอ็ม กูซ และแบร์รี พอสเนอร์. ผู้นำเหนือผู้นำ. แปลโดย สมชาย สัมฤทธิ์ทรัพย์.

กรุงเทพมหานคร : เออาร์ บีซิเนสเพรส, ๒๕๔๒.

เฉลิมพล โสมอินทร์. ประวัติศาสตร์พุทธศาสนาและการปกครองคณะสงฆ์ไทย.

กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุทรไพศาล, ๒๕๔๖.

ชำเลื่อง วุฒิจันทร์. การพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชน. การแสวงหาเส้นทางพัฒนาชนบท
ของพระสงฆ์ไทย, ๒๕๒๖ (อัดสำเนา).

ทินพันธุ์ นาคะตะ. พระพุทธศาสนากับสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร : สหายบล็อกและการ
พิมพ์, ๒๕๔๓.

ธงชัย สันติวงษ์. “การบริหารวัดยุคใหม่ และหลักการจัดการ”. กรุงเทพมหานคร : เอกสาร
ประกอบสัมมนา สำนักส่งเสริมและบริการสังคมมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,
๒๕๓๕.

นิตย์ สัมมาพันธ์. ภาวะผู้นำ. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ซีเอ็ดดูเคชั่น จำกัด (มหาชน), ๒๕๔๖.

ประเวศ วะสี. บทบาทวัดและพระสงฆ์ในอนาคต. กรุงเทพมหานคร : กรมศาสนา, ๒๕๒๕.

พระครูโสภณพิทยาภรณ์. การปกครองคณะสงฆ์ไทย. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย, ๒๕๔๒.

พระเทพเวที (ประกอบ รมุมเสฏฐโฐ). พระราชบัญญัติคณะสงฆ์และกฎหมายอาญา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๐.

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต). พระพุทธศาสนาในเอเชีย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหา
จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๑ .

_____. ทิศทางการศึกษาของคณะสงฆ์. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย, ๒๕๓๑.

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต) และระวี ภาวิไล. พุทธบริษัทกับพระธรรมวินัย.

กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ปัญญา, ๒๕๓๒.

พระเทพปริยัติสุธี(วรวิทย์ กุญชรปญโญ). คู่มือพระสังฆาธิการ ว่าด้วยเรื่องการคณะสงฆ์และ
การพระศาสนา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐.

_____. เอกสารประกอบคำบรรยายเรื่องการคณะสงฆ์และการพระศาสนา.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). พุทธวิธีบริหาร. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

_____. พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

_____. พุทธวิธีในการสอน. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๗.

_____. พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

_____. ภาวะผู้นำ : ความสำคัญต่อการพัฒนาคน พัฒนาประเทศ. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม, ๒๕๔๖.

_____. เมืองไทยจะวิฤตถ้าคนไทยมีศรัทธาวิปริต. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๗.

พระธรรมวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวณฺโณ). คนไทยกับงานเผยแผ่พระพุทธศาสนา.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ ชวนพิมพ์, ๒๕๔๖.

พระภิกษุวิริยคุณ. รัฐศาสตร์เชิงพุทธ. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ดอกหญ้ากรู๊ป, ๒๕๔๕.

พระไพศาล วิสาโล. พระพุทธศาสนาไทยในอนาคต แนวโน้มและทางออกจากวิกฤต.

กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิสดศรีสฤษดิ์วงศ์, ๒๕๔๖.

พระมหาสมทรง สิรินฺทโร และคณะ. บทบาทของวัดและพระสงฆ์ไทยในอนาคต.

กรุงเทพมหานคร : บริษัทเกล็ดไทย จำกัด, ๒๕๒๕.

พระมหาสุรศักดิ์ สุรสกุโก. การบริหารกิจการคณะสงฆ์วัดแคนอก อ.เมือง จ.นนทบุรี.

กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

พระมหาไพฑูริย์ วรรณบุตร. ประวัติการบริหารคณะสงฆ์ไทย. กรุงเทพมหานคร :

มหาวิทยาลัยศรีประทุม, ๒๕๕๐.

พระราชวรมนี (ประยูร ญิตฺโต). สถาบันสงฆ์ในสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์

การศาสนา, ๒๕๒๗.

พระศรีปริยัติโมลี (สมชัย กุศลจิตโต) . **พุทธทัศน์ร่วมสมัย = Contemporary Buddhist**

Vision. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. **ประวัติการปกครองคณะสงฆ์ไทย.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหา
มกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๑.

เฟรด อี. ฟิคเลอร์, มาร์ติน เอ็ม เซเมอร์ส และ ลินดา มาฮาร์. **ค้นหาความเป็นผู้นำ.** แปลโดย
ชูชัย สมितिไกร. กรุงเทพมหานคร: ซีเอ็ดยูเคชั่น, ๒๕๓๑.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช ๒๕๔๖.**

กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๔๒.

ว.วชิรเมธี. **ภาวะผู้นำจากเนลสัน มันเดลา ถึง โอบามา แห่งทำเนียบขาว.** สถาบันวิมุตตยาลัย
พิมพ์ถวายเป็นมุทิตาสักการะแก่พระมหาจุติชัย วชิรเมธี เนื่องในโอกาสได้รับ
ถวายปริญญาศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาดใหญ่. กรุงเทพมหานคร :
สถาบันวิมุตตยาลัย, ๒๕๕๒.

วินิจ เกตุขำ. **มนุษย์สัมพันธ์สำหรับผู้บริหารยุคใหม่.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์โอเดียน
สโตร์, ๒๕๒๒.

วีรนารถ มานะกิจ. **การจัดองค์กรและการบริหาร.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภา
ลาดพร้าว, ๒๕๒๕.

สงวน นิตยารัมภ์พงศ์ และคณะ. **ผู้นำ.** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๔๑.

สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (พิมพ์ ธรรมโร). **มงคลยอดชีวิต ฉบับสมบูรณ์.** กรุงเทพมหานคร :
ธรรมสภา, ๒๕๒๘.

สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า. **การเผยแผ่พระพุทธศาสนา คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วย
เรื่องการคณะสงฆ์และการพระศาสนา.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา,
๒๕๔๐.

สำนักงานเลขาธิการมหาเถรสมาคม กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ. **คู่มือพระสังฆา
การและพระวินยาธิการ.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๒.

สำนักส่งเสริมศึกษาและบริการสังคม. **บทบาทของพระสงฆ์ : ผู้นำสังคมในการอนุรักษ์มรดก
ศิลปวัฒนธรรมไทย.** กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๔.

สมยศ นาวิการ. **ทฤษฎีองค์กร.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สามัคคีสาร, ๒๕๓๕.

ลีปนันท เกตุทัต. “วิสัยทัศน์กว้างไกลปฏิบัติได้ผลจริง”. ใน ผู้นำ. สงวน นิตยารัมภ์พงศ์ และ
สุทธิลักษณ์ สติตะสิริ บรรณาธิการ. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร :
สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๔๑.

สุเทพ พงศ์ศรีวัฒน์. ภาวะผู้นำ : ทฤษฎีและปฏิบัติ. กรุงเทพมหานคร : บริษัท วิรัตน์ เอ็ด
ดูเคชั่น จำกัด, ๒๕๓๗.

สุวิทย์ มูลคำ. กลยุทธ์ การสอนคิดเชิงบูรณาการ. กรุงเทพมหานคร : ภาพพิมพ์, ๒๕๔๗.

สุจิตรา พรหมนุชาธิป. มนุษย์สัมพันธ์. กรุงเทพมหานคร : สุวีริยาสาส์น, ๒๕๔๕

แสวง อุดมศรี. การปกครองคณะสงฆ์ไทย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย, ๒๕๔๐.

สนิท ศรีสำแดง. พระพุทธศาสนา : กระบวนทัศน์ใหม่. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔.

เสถียร สุกโสภณ. พระพุทธศาสนาในรัชสมัยสมเด็จพระนวมินทรมหาราช. กรุงเทพมหานคร : บัณฑิตวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

อานันท์ ปันยารชุน. “ผู้นำ คือผู้ที่คนอื่นอยากเดินตาม”. ใน ผู้นำ. สงวน นิตยารัมภ์พงศ์ และ
สุทธิลักษณ์ สติตะสิริ บรรณาธิการ. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร :
สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๔๑.

(๒) วิทยานิพนธ์ :

นันทวรรณ อิศรานุวัฒน์ชัย. “ภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ในยุคโลกาภิวัตน์ : ศึกษาจากหลักพุทธ
ธรรม”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

ประสาธ สุขเกษม. “บทบาทของพระภิกษุสงฆ์ในการขัดเกลาทางสังคมแก่เยาวชน : ศึกษา
กรณีค่ายคุณธรรมวัดอุโมงค์ จังหวัดเชียงใหม่”. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร
มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๒.

พระครูปลัดอาทิตย์ อุดมเวที (ซองดี). “การศึกษาแนวคิดและวิธีการปกครองคณะสงฆ์ของ
พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) : ศึกษาเฉพาะกรณีพระสังฆาธิการในเขต
ปกครองภาค ๒”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย :
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

- พระปลัดสามารถ ทุมธราโร (จีวะพฤกษ์) . “บทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอุบาลี
คุณูปมาจารย์ (ปัญญา อินฺทปญฺโญ)” . **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต.**
บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.
- พระมหาณรงค์ศักดิ์ โสภณสิริ (โสภา) . “ศึกษาบทบาทการเผยแผ่พุทธธรรมของพระธรรม
ปริยัติเวที (สุเทพ ผุสฺสธมฺโม)” . **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิต
วิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.
- พระมหาบุญเลิศ ทุมมทสฺสี. “ศึกษาวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระราชวิทยาคม
(คุณ ปริสุทฺโธ)” . **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย :
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.
- พระมหาสุริยันต์ จันทนาโม (จันทะนาม). “ศึกษาบทบาทและผลงานในการเผยแผ่
พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์สมภพ โชติปญฺโญ” . **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร
มหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.
- พระมหาศรัณยู ปญฺญาโร. “การศึกษาหลักการและวิธีการในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของ
พระสุธรรมยานเถระ (ครูบาอินทจักรรักษา)” . **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร
มหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.
- พระยุทธนา รมณียธมฺโม (แก้วกันหา). “การศึกษาเชิงวิเคราะห์การจัดองค์กรคณะสงฆ์ในสมัย
พุทธกาล” . **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.
- พระวิเชียร สีนานุตร. “บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม : ศึกษากรณีพระธรรมมหา
วีรานูวัตร วัดไร่ขิง อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม” . **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร
มหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๒๗.
- พระวุฒิกิรณ วุฑฺฒิกิรณ. “ศึกษาเทคนิคและวิธีการเผยแผ่พุทธธรรมของพระราชวรมนี
(ประยูร ทุมมจิตฺโต)” . **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย :
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.
- พระสมชัย อนุตฺตโร (ดาวศรี). “ศึกษาหลักมนุษยสัมพันธ์เชิงพุทธตามแนวทางของหลักธรรม
เรื่องทิศหก ในพระพุทธศาสนา” . **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิต
วิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

พระสามารถ อานนุโท. “ภาวะผู้นำตามหลักสัปปริสธรรม”. **วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหา**

บัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

ธิดินัดดา จินาจันทร์. “กลวิธีการใช้ภาษาในการสร้างเรื่องชาดก : กรณีศึกษาจากสุวัณณสังข

ราชกุมารชาดก”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย :

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๓.

มนตรี ชีรธรรมพิพัฒน์. “จริยธรรมกับภาวะผู้นำ : ศึกษาทัศนะของนักวิชาการรัฐศาสตร์ใน

มหาวิทยาลัยแห่งประเทศไทยที่มีต่อผู้นำทางการเมือง.” **วิทยานิพนธ์อักษร**

ศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๐.

สุชาติ โจมเสนาะ. “การศึกษาภาวะผู้นำที่ประกอบด้วยจริยธรรม : กรณีศึกษาชีวิตและผลงาน

ของศาสตราจารย์ ดร.ป๋วย อึ๊งภากรณ์”. **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต**.

บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๕.

สุรพงษ์ จันลัม. “ศึกษาวิเคราะห์คุณธรรมจากชาดก ตามที่ปรากฏในสาระการเรียนรู้

พระพุทธศาสนา ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน ระดับชั้นมัธยมศึกษา

พุทธศักราช ๒๕๔๔”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย :

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

เริงฤทธิ์ พลนามอินทร์. “บทบาทของพระสงฆ์กับการพัฒนาตามแนวพุทธศาสนาในจังหวัด

อุดรธานี”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัย

มหาสารคาม, ๒๕๔๐.

๒. ภาษาอังกฤษ :

Burdy J. Raymond. **Fundamental of Leadership Readings**. Massachusetts Addison : Wesley

Publishing Co., 1972.

Gary Dessler. **Management : Principles and Practices for Tomorrow's Leaders**. 3rd ed.,

New Jersey : Pearson Education, Inc., 2004.

F.E. Fiedler. **A Theory of Leadership Effectiveness**. New York : McGraw Hill Book, 1967.

Franklin Covey. **The Four Roles Leadership**. USA: Franklin Covey Co., Ltd., 1999.

Luis R. Gomez-Mejia and David B. Balkin. **Management**. New York : McGraw-Hill Book

Company, 2002.

- Kellerman, Barbara. **Leadership Multidisciplinary Perspectives**. New Jersey : Prentice-Hall, Inc., 1954.
- Normand L. Frigon, Sr. & Harry K. Jackson, Jr. **The Leader : Developing the Skills & Personal Qualities You Need to Lead Effectively**. New York : American Management Association, 1996.
- Merrifield, Charles W. **Leadership in Voluntary Enterprise**. New York : Oceana Publications, Inc., 1961.
- Paul R. Timm and Brent D. Peterson. **People at Work : Human Behavior in Organizations**, 5th ed. New York : South-Western Publishing, 2000.
- Stogdill Ralph M. **Handbook of Leadership : A Survey of Theory and Research**. New York : McGraw-Hill, 1974.

๓. บทสัมภาษณ์ :

ก. กลุ่มพระสงฆ์

- สัมภาษณ์ พระสุขุมวาทเวที (สถาพร โชติธมฺโม/ไชยรัตน์). รองเจ้าคณะจังหวัดร้อยเอ็ด.
๖ ตุลาคม ๒๕๕๓.
- สัมภาษณ์ พระครูโกศลบรรพกิจ (อ่อนสี อธิปญฺโญ/นุสาขนิย). เจ้าคณะอำเภอศรีสมเด็จ.
๘ สิงหาคม ๒๕๕๓.
- สัมภาษณ์ พระครูประโชติสมวัตร (บุญเลิศ จันทโชโต/พิมพ์แพทย์). เจ้าคณะอำเภอเมืองสรวง.
๕ สิงหาคม ๒๕๕๓.
- สัมภาษณ์ พระครูภาวนาภิรักษ์ (เคน ปญฺญาสาโร/บุตรพรม). รองเจ้าคณะอำเภอเมืองร้อยเอ็ด.
๕ สิงหาคม ๒๕๕๓.
- สัมภาษณ์ พระครูกิตติสารโกวิท (สุเทพ สุกกธมฺโม/มุลสุข). รองเจ้าคณะจังหวัดร้อยเอ็ด.
๕ สิงหาคม ๒๕๕๓.
- สัมภาษณ์ พระครูปัญญวราภรณ์ (บุญมี ปญฺญวโร/คุณแสน). เจ้าคณะอำเภอเกษตรวิสัย.
๕ สิงหาคม ๒๕๕๓.
- สัมภาษณ์ พระครูผาสุกิจจาทร (แหวน อคฺคปญฺโญ/โมกขรัตน์). เจ้าคณะอำเภोजังหาร.
๕ สิงหาคม ๒๕๕๓.

สัณณายณั้ พระครูโพธิ์วโรคุณ (สมศรี คุณวโร/เรียบศิริ) .เจ้าคณะอำเภอปทุมรัตต์.

๘ กันยายน ๒๕๕๓.

สัณณายณั้ พระครูเอกตตรสตาธิคุณ (สมเดช จิตวิโร/วงศ์ธรรม) .เจ้าคณะอำเภอยะขิงขวัญ.

๘ กันยายน ๒๕๕๓.

สัณณายณั้ พระครูสิริอรรธสาร (สม อตุลจาโร/โคตรภักดี). เจ้าคณะอำเภอยะขิงขวัญ.

๓๐ กันยายน ๒๕๕๓.

สัณณายณั้ พระครูสุวรรณโพธิ์ภิบาล (วิทย์ อุดมบุญ/แวงวรรณ) .เจ้าคณะอำเภอยะขิงขวัญ.

๔ ตุลาคม ๒๕๕๓.

สัณณายณั้ พระครูสิริสาธุวัตร (วิมล วิมล/พรมเมือง). รองเจ้าคณะอำเภอยะขิงขวัญ.

๔ ตุลาคม ๒๕๕๓.

สัณณายณั้ พระครูสุวรรณสรานุกิจ (นรินทร์ นรินทร์/ศรีนา). เจ้าคณะอำเภอยะขิงขวัญ.

๔ ตุลาคม ๒๕๕๓.

สัณณายณั้ พระครูสุจิตวิริยาภรณ์ (สมจิตร ทัตมาโยโก/ไถยสินธุ์). เจ้าคณะอำเภอยะขิงขวัญ.

๔ ตุลาคม ๒๕๕๓.

สัณณายณั้ พระครูโสภิตปัญญาภรณ์ (ชาย สุรวโร/วงศ์ตลาด). เจ้าคณะอำเภอยะขิงขวัญ.

๔ ตุลาคม ๒๕๕๓.

สัณณายณั้ พระครูโอสถพิพัฒน์ (จันทา วุฒโน/ชาติทำก่อ). เจ้าคณะอำเภอยะขิงขวัญ.

๕ สิงหาคม ๒๕๕๓.

สัณณายณั้ พระครูประภัสร์สิทธิคุณ (ประสิทธิ์ ปกสุโร/พันธ์เสนา). เจ้าคณะอำเภอยะขิงขวัญ.

จตุรพัคตรพินาน. ๘ กันยายน ๒๕๕๓.

ข. กลุ่มคฤหัสถ์

สัณณายณั้ นายสงัด หงษ์พันธ์. พุทธศาสนิกชน. ๓๐ กันยายน ๒๕๕๓.

สัณณายณั้ นายอนันต์ เจริญแก่นทราย. พุทธศาสนิกชน. ๘ กันยายน ๒๕๕๓.

สัณณายณั้ นายอคม มีชัย. ผู้อำนวยการสำนักพระพุทธศาสนาจังหวัดยะขิงขวัญ.

๒๕ กันยายน ๒๕๕๓.

สัณณายณั้ นายโยธิน อวรรณ. นักวิชาการศาสนาชำนาญการ. ๔ ตุลาคม ๒๕๕๓.

สัณณายณั้ นายแทน พรหมปัญญา. พุทธศาสนิกชน. ๒๕ กันยายน ๒๕๕๓.

สัมภาษณ์ นางกำไลทอง ชาเหลา, นักวิชาการศาสนาชำนาญการ, ๔ ตุลาคม ๒๕๕๓.

สัมภาษณ์ นายวัชรพล แก้วเสนห์ใน, นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการ, ๓๐ กันยายน
๒๕๕๓.

สัมภาษณ์ นางจิราภรณ์ บุญโพธิ์, นักวิชาการศาสนาชำนาญการ, ๔ ตุลาคม ๒๕๕๓.

สัมภาษณ์ นายปรีชา แสนรัตน์, พุทธศาสนิกชน, ๘ สิงหาคม ๒๕๕๓.

สัมภาษณ์ นางสาวนันทิยา เมืองเชียงหวาน, วัฒนธรรมจังหวัดร้อยเอ็ด, ๑๑ ตุลาคม ๒๕๕๓

สัมภาษณ์ ดร.ไพฑูรย์ สวนมะไฟ, อาจารย์ มจร.ห้องเรียนร้อยเอ็ด, ๖ ตุลาคม ๒๕๕๓.

สัมภาษณ์ นายสงวน หล้าโพนทัน, อาจารย์ มจร.ห้องเรียนร้อยเอ็ด, ๖ ตุลาคม ๒๕๕๓.

สัมภาษณ์ นายสุธีร์กิต ฝอยสูงเนิน, อาจารย์ มจร.ห้องเรียนร้อยเอ็ด, ๖ ตุลาคม ๒๕๕๓.

สัมภาษณ์ นายประยูร จรเจริญ, นักวิชาการศาสนาชำนาญการ, ๔ ตุลาคม ๒๕๕๓.

สัมภาษณ์ นายเศกสิทธิ์ เศรษฐโกศล, นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการ.

๒๕ ตุลาคม ๒๕๕๓.

สัมภาษณ์ นายรณชัย สุริหาร, นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการ, ๒๕ ตุลาคม ๒๕๕๓.

สัมภาษณ์ นางอรพรรณ พรหมกระบิล, นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการ.

๒๕ ตุลาคม ๒๕๕๓.

สัมภาษณ์ นายสุภกฤต เทศกำจร, อาจารย์ มจร.ห้องเรียนร้อยเอ็ด, ๖ ตุลาคม ๒๕๕๓.

ภาคผนวก

ก. ประวัติโดยสังเขปของ

พระราชธรรมโสภณ (จำปี จันทรมุโม, น.ช.เอก, ป.ช.๔, พธ.ม., ศน.ม.)

อดีตเจ้าอาวาสวัดบูรพาภิราม พระอารามหลวง และเจ้าคณะจังหวัดร้อยเอ็ด

.....

๑. สถานะเดิม

นามเดิมชื่อ จำปี นามสกุล พงไทยสง เกิดเมื่อวันอังคารที่ ๕ พฤศจิกายน ๒๔๘๘ แรม ๕ ค่ำ เดือน ๑๒ ปีระกา นามบิดา นายสุด มารดา นางลิ พงไทยสง เกิด ณ บ้านเลขที่ ๑๕ หมู่ที่ ๑ ตำบลคูเมือง อำเภอเมืองสรวง จังหวัดร้อยเอ็ด โดยมีพี่น้องร่วมอุทรเดียวกัน ๔ คน คือ

(๑) พระราชธรรมโสภณ (จำปี จันทรมุโม/พงไทยสง) ผู้มรณภาพ

(๒) นายจำปา พงไทยสง (ถึงแก่กรรมแล้ว)

(๓) นายมาลา พงไทยสง (ถึงแก่กรรมแล้ว)

(๔) นายอ่อนตา พงไทยสง

เมื่อเยาว์วัย เป็นเด็กที่อ่านหนังสือง่าย คูณเลขต่างๆ ได้เป็นอย่างดี ขยันหมั่นเพียร จนสามารถจบประถมศึกษาปีที่ ๔ การศึกษาในสมัยนั้น ขยันทำกิจการบ้านเรือน ช่วยบิดา มารดา ประกอบอาชีพด้วยความซื่อสัตย์สุจริต เมื่อวัยหนุ่ม ได้ไปประกอบสัมมาชีพอยู่ที่ จังหวัดนครสวรรค์ เป็นคนขยัน ขยันขันแข็ง ซื่อสัตย์ ทำงานตรงต่อเวลาได้รับความไว้วางใจจาก ผู้ว่าจ้าง ได้รับยกย่อง และได้รับเกียรติบัตรคนขยันจากผู้ว่าราชการจังหวัดนครสวรรค์ในสมัย นั้น

๒. ชีวิตในการการบรรพชาอุปสมบทและการศึกษา

ท่านได้บรรพชาและอุปสมบทในเมื่ออายุ ๒๓ ปีบริบูรณ์ ในวันที่ ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๑ แรม ๕ ค่ำ เดือน ๓ ปีวอก ณ พัทธสีมาวัดท่าสว่าง ตำบลหนองผือ อำเภอเมืองสรวง จังหวัดร้อยเอ็ด โดยมีพระครูสุปัญญาจารย์ (เคน สุปัญโญ) วัดทุ่งสว่าง บ้านหนองผือ ตำบลหนองผือ อำเภอเมืองสรวง จังหวัดร้อยเอ็ด เป็นพระอุปัชฌาย์ พระอธิการสิงห์ จารุมุโม วัดเมืองสรวงใหญ่ ตำบลเมืองสรวง อำเภอเมืองสรวง จังหวัดร้อยเอ็ด เป็นพระกรรมวาจาจารย์ และพระอุดม อภินนุโท วัดท่าสว่าง ตำบลหนองผือ อำเภอเมืองสรวง จังหวัดร้อยเอ็ด เป็นอนุ

สาวนาจารย์ ได้รับฉายาว่า จันทมโหม แปลว่า ผู้มีพระธรรมดุจแสงแห่งพระจันทร์ ได้จำพรรษา ณ วัดคูเมือง ตำบลคูเมือง อำเภอเมืองสรวง จังหวัดร้อยเอ็ด จนมีพรรษาครบ ๖ พรรษา

เมื่อปี พ.ศ.๒๕๑๖ ได้ไปจำพรรษาที่วัดโพธิ์กลาง บ้านดงช้าง ตำบลโนนสง่า อำเภอปทุมรัตน์ จังหวัดร้อยเอ็ด โดยได้รับคำแนะนำจากหลวงปู่พระครูเกษตสารพิสัย (หลวงปู่อ่วม โชติโก) วัดสุวรรณาราม บ้านโคกหมี่ ให้ไปศึกษาวิชาสามัญระดับ ๔ จากโรงเรียนผู้ใหญ่วัดสระปทุม และพระครูเกษตสารพิสัย (หลวงปู่อ่วม โชติโก) ได้นำตัวท่านไปฝากเป็นศิษย์ของหลวงปู่พระครูปัญญาวรวัฒน์ (คำภา ปญญาวฑฒโน) เจ้าอาวาสวัดโพธิ์กลาง บ้านดงช้าง ซึ่งอยู่ไม่ไกลจากสถานที่เรียนมากนัก เป็นเหตุให้ท่านได้ใกล้ชิดกับพระเถระจารย์หลายท่าน เช่น ได้ศึกษาวิชาการเทศน์จากพระครูปทุมสโรภาส (หลวงปู่เฮ้า กนฺตสีโล) วัดสระปทุม บ้านบัวแดง ได้ศึกษาวิชาโหราศาสตร์ จากพระครูเกษตสารพิสัย (หลวงปู่อ่วม โชติโก) และพระครูปัญญาวรวัฒน์ (คำภา ปญญาวฑฒโน) ซึ่งพระเถระจารย์ ๓ รูปนี้นับเป็นผู้ทรงวิทยาคณในแถบทุ่งกุลารวมทั้งท่านยังได้รับการถ่ายทอดวิชาโหราศาสตร์จากพระครูสิริญาณประยุต (หลวงปู่เสน) วัดใต้สูงยาง อดีตเจ้าคณะอำเภอเมืองสรวง รูปที่ ๑ อีกด้วย

๓. การศึกษา

-พ.ศ.๒๔๘๘ จบระดับประถมศึกษาปีที่ ๔ จากโรงเรียนบ้านคูเมือง อำเภอเมืองสรวง จังหวัดร้อยเอ็ด

-พ.ศ.๒๕๑๔ สอบได้นักธรรมเอก สำนักศาสนศึกษาวัดคูเมือง ตำบลคูเมือง อำเภอเมืองสรวง จังหวัดร้อยเอ็ด

-พ.ศ.๒๕๑๘ จบการศึกษาสายสามัญระดับ ๔ (มัธยมศึกษาตอนต้น) จากโรงเรียนศึกษาผู้ใหญ่วัดสระปทุม ตำบลบัวแดง อำเภอปทุมรัตน์ จังหวัดร้อยเอ็ด

-พ.ศ.๒๕๔๑ สอบได้เปรียญธรรม ๔ ประโยค จากสำนักศาสนศึกษาวัดบูรพาภิราม ตำบลโนนเมือง อำเภอเมือง สำนักเรียนจังหวัดร้อยเอ็ด

-พ.ศ.๒๕๔๔ สำเร็จปริญญาพุทธศาสตรบัณฑิต (พธ.บ.) สาขาศาสนาและปรัชญา (เกียรตินิยม) จากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

-พ.ศ.๒๕๕๐ สำเร็จปริญญาศาสนศาสตรมหาบัณฑิต (ศน.ม.) สาขาพุทธศาสตร์
ศึกษา จากมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

-พ.ศ.๒๕๕๑ สำเร็จปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พธ.ม.) สาขา
พระพุทธศาสนา จากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ท่านยังมีความดำริที่จะศึกษาต่อในระดับปริญญาเอก แต่แล้วก็ไม่สามารถที่จะ
ศึกษาให้จบตามเจตนารมณ์ได้ เนื่องจากท่านมาถึงแก่กรรมภาพเสียก่อน

๔. งานปกครองคณะสงฆ์

ในฐานะเจ้าคณะจังหวัดร้อยเอ็ด ท่านถือหลักให้ผู้อยู่ในปกครองทุกคนสำนึกใน
หน้าที่ ประพฤติดีถูกต้อง ขกย่องสรรเสริญ ประพฤติผิดลงโทษตามแต่กรณี ไม่มีละเว้นหรือมี
อคติ ท่านเจ้าคุณ ได้กล่าวปรารภเป็นข้อคิดเตือนใจสาธุชนไว้ว่า “หลวงพ่อเชื่ออยู่อย่างหนึ่ง
ว่า ถ้าเราทำอะไรอย่างบริสุทธิ์ใจแล้วก็จะเจริญงอกงาม แต่ถ้าไม่บริสุทธิ์ใจ ต้องดูกันต่อไปว่า
จะเป็นอย่างไรในผลสุดท้าย เราต้องเชื่อในคำสอนของพระพุทธองค์เป็นสำคัญ” และคำพูด
ที่ว่า “เราเป็นพระเถระผู้ใหญ่ ไม่ได้สบายอย่างที่คิด ต้องทำงานหนักหลายสิบเท่า ผิดเป็น
ไม่ได้ เป็นพระผู้ใหญ่มีหน้าที่ดูแลงานคณะสงฆ์ เขามอบหมายหน้าที่ให้ก็ต้องทำ ต้องทำให้ดี
คนอื่นจะว่ากล่าวติเตียนเราได้” ดังผลงานด้านปกครองของท่าน ต่อไปนี้

-พ.ศ.๒๕๒๒ เป็นเลขานุการเจ้าคณะอำเภอเมืองสรวง จังหวัดร้อยเอ็ด

-พ.ศ.๒๕๒๓ ได้รับแต่งตั้งเป็นเจ้าอาวาสวัดคูเมือง อำเภอเมืองสรวง จังหวัด
ร้อยเอ็ด

-พ.ศ.๒๕๒๕ ได้รับแต่งตั้งเป็นเจ้าคณะอำเภอเมืองสรวง จังหวัดร้อยเอ็ด รูปที่ ๓

-พ.ศ.๒๕๓๐ ได้รับแต่งตั้งเป็นพระอุปัชฌาย์ ประจำอำเภอเมืองสรวง จังหวัด
ร้อยเอ็ด

-พ.ศ.๒๕๔๒ ได้รับแต่งตั้งเป็นเจ้าอาวาสวัดเมืองสรวงเก่า จังหวัดร้อยเอ็ด

-พ.ศ.๒๕๔๒ ได้รับแต่งตั้งเป็นรักษาการเจ้าอาวาสวัดบูรพาภิราม พระอาราม
หลวง

-พ.ศ.๒๕๔๓ ได้รับพระบัญชาแต่งตั้งเป็นเจ้าอาวาสวัดบูรพาภิราม พระอาราม
หลวง

-พ.ศ.๒๕๔๓ ได้รับพระบัญชาแต่งตั้งเป็นรองเจ้าคณะจังหวัดร้อยเอ็ด

-พ.ศ.๒๕๔๗ ได้รับแต่งตั้งเป็นรักษาการเจ้าคณะจังหวัดร้อยเอ็ด

-พ.ศ.๒๕๔๗ ได้รับพระบัญชาแต่งตั้งเป็นเจ้าคณะจังหวัดร้อยเอ็ด

๕. หน้าที่การงาน

ท่านมีคติในใจว่า ชีวิตคือการศึกษา เห็นได้จากท่านสำเร็จการศึกษาทั้งในระดับอุดมศึกษาจากมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้ง ๒ แห่ง ดังกล่าวแล้วนั้น โดยท่านมีประวัติเกี่ยวกับการศึกษา ต่อไปนี้

-พ.ศ.๒๕๑๗ ได้รับแต่งตั้งเป็นครูสอนพระปริยัติธรรมประจำสำนักศาสนศึกษา วัดโพธิ์กลาง ตำบลโนนสง่า อำเภอปทุมรัตน์ สำนักงานจังหวัดร้อยเอ็ด

-พ.ศ.๒๕๒๑ ได้รับแต่งตั้งเป็นครูสอนพระปริยัติธรรมประจำสำนักศาสนศึกษา วัดคูเมือง ตำบลคูเมือง อำเภอเมืองสรวง สำนักงานจังหวัดร้อยเอ็ด

-พ.ศ.๒๕๒๓ ได้รับแต่งตั้งเป็นเจ้าสำนักศาสนศึกษาวัดคูเมือง ตำบลคูเมือง อำเภอเมืองสรวง สำนักงานจังหวัดร้อยเอ็ด

-พ.ศ.๒๕๒๕ ได้รับแต่งตั้งเป็นกรรมการตรวจธรรมสนามหลวง

-พ.ศ.๒๕๒๕ ได้รับแต่งตั้งเป็นประธานหน่วยสอบธรรมสนามหลวงแผนกธรรมประจำอำเภอเมืองสรวง สำนักงานจังหวัดร้อยเอ็ด

-พ.ศ.๒๕๓๐ ได้รับแต่งตั้งเป็นครูสอนพระปริยัติธรรมประจำสำนักศาสนศึกษา วัดเมืองสรวงเก่า ตำบลหนองผือ อำเภอเมืองสรวง สำนักงานจังหวัดร้อยเอ็ด

-พ.ศ.๒๕๓๕ ได้รับแต่งตั้งเป็นผู้จัดการ โรงเรียนสุเทพนครวิช วัดเมืองสรวงเก่า ตำบลหนองผือ อำเภอเมืองสรวง จังหวัดร้อยเอ็ด

-พ.ศ.๒๕๓๕ ได้รับแต่งตั้งเป็นรองประธานหน่วยสอบธรรมสนามหลวงแผนกบาลีหน่วยที่ ๒ สำนักงานจังหวัดร้อยเอ็ด

-พ.ศ.๒๕๔๒ ได้รับแต่งตั้งเป็นเจ้าสำนักศาสนศึกษาวัดบูรพาภิราม ตำบลในเมือง อำเภอเมือง สำนักงานจังหวัดร้อยเอ็ด

-พ.ศ.๒๕๔๒ ได้รับแต่งตั้งเป็นผู้จัดการ โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและแผนกสามัญศึกษาวัดบูรพาภิราม ตำบลในเมือง อำเภอเมือง สำนักงานจังหวัดร้อยเอ็ด

-พ.ศ.๒๕๔๕ ได้รับแต่งตั้งเป็นที่ปรึกษารองอธิการบดีฝ่ายประชาสัมพันธ์และเผยแผ่มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

-พ.ศ.๒๕๔๗ ได้รับแต่งตั้งเป็นคณะกรรมการตรวจธรรมสนามหลวง ชั้นตรี คณะสงฆ์ภาค ๕ (ขอนแก่น มหาสารคาม กาฬสินธุ์ ร้อยเอ็ด)

-พ.ศ.๒๕๔๗ ได้รับแต่งตั้งเป็นประธานอำนวยการสอบบาลีสนามหลวง สนามสอบวัดบูรพาภิราม ตำบลในเมือง อำเภอเมือง สำนักงานเรียนจังหวัดร้อยเอ็ด

-พ.ศ.๒๕๔๗ ได้ออกตรวจเยี่ยมสนามสอบต่างๆ นักธรรม-ธรรมศึกษา สำนักงานเรียนจังหวัดร้อยเอ็ด

-พ.ศ.๒๕๔๘ ถึง พ.ศ.๒๕๕๐ เป็นผู้แทนแม่กองธรรมสนามหลวง เปิดสอบนักธรรมชั้นโท-เอก สนามสอบวัดบูรพาภิราม ตำบลในเมือง อำเภอเมือง สำนักงานเรียนจังหวัดร้อยเอ็ด

-พ.ศ.๒๕๕๒ ได้รับแต่งตั้งเป็นผู้อำนวยการโครงการขยายห้องเรียน จังหวัดร้อยเอ็ด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

๖. งานเผยแผ่

พระราชธรรมโสภณ (จำปี จันทมโม) ถือหลักสำคัญว่าพึงเผยแผ่หลักธรรมไปสู่พุทธศาสนิกชนอย่างไม่เลือกชั้นวรรณะ แม้ถิ่นทุรกันดารก็ต้องไปแสดงธรรมโปรดญาติโยม บางวัน ๒ ถึง ๓ แห่งด้วยกัน สรุปการเผยแผ่ที่ท่านปฏิบัติอยู่เสมอในวัดบูรพาภิราม ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด เช่น ตัวอย่างต่อไปนี้

๑) มีการทำพิธีมาฆบูชา วิสาขบูชา อัฐมิบูชา และอาสาฬหบูชา ตามประเพณีนิยมทั้งทางราชการและทางคณะสงฆ์ โดยมีกิจกรรมต่างๆ คือ

-ภาคเข้าร่วมทำบุญตักบาตร พุทธศาสนิกชน สมาทานศีล ๕ และ ๘ ประกาศเชิญชวนให้ประชาชนลด ละ เลิก อบายมุข

-ภาคกลางวัน ร่วมกันทำความสะอาดบริเวณวัด

-ภาคค่ำ เวียนเทียน ทำวัตรเย็น สวดมนต์และฟังธรรมเทศนา

๒) อบรมปรีวาสนกรรม เกลิมพระเกียรติทุกปี ระหว่างวันที่ ๒-๑๐ ธันวาคม

๓) อบรมพระนวกะช่วงเข้าพรรษาทุกปี และบวชถวายเป็นพระราชกุศลแก่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ

๔) อบรมศีลธรรมแก่พุทธศาสนิกชนทั่วไป ในวันธรรมสวนะ และหน่วยงานเทศบาลหรือราชการที่มาขอใช้สถานที่

๕) อบรมผู้ต้องขังที่เรือนจำจังหวัดร้อยเอ็ด

๖) ให้ความร่วมมือกับหน่วยงานเทศบาลในการจัดกิจกรรมเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา เช่น อุปสมบทหมู่เฉลิมพระเกียรติ เป็นประจำทุกปี และงานบุญผะเหวดเทศน์มหาชาติในเดือนมีนาคมทุกปี

๗) ส่งพระภิกษุที่จบปริญญาไปสอนตามโรงเรียนต่างๆ

๘) อบรมเยาวชนในวาระต่างๆ เช่น วันเด็กแห่งชาติ วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

๙) สนทนากลุ่มกับประชาชนผู้มาทำบุญที่วัดตามโอกาสอันควรตลอดปี

๗. งานสาธารณูปการ

สรุปผลงานด้านสาธารณูปการ เช่น ได้ดำเนินการก่อสร้างอุโบสถ กำแพงรอบวัด ชุ่มประตุ กุฏิสงฆ์ ศาลาเอนกประสงค์ วิหารคด ศาลาการเปรียญ เป็นต้น และเมื่อเป็นเจ้าอาวาสวัดบูรพาภิราม ได้เป็นประธานดำเนินการก่อสร้างฌาปนสถาน กุฏิรับรองพระเถระ ห้องน้ำ กำแพงรอบวัด กุฏิสงฆ์ ถนนภายในวัด และได้บูรณปฏิสังขรณ์พระพุทธรัตนมงคลมหารูณี (พระเจ้าใหญ่) พระอุโบสถ กุฏิสงฆ์ ศาลาการเปรียญ เป็นต้น และผลงานชิ้นสุดท้ายที่หลวงพ่ोज้าคุณได้ฝากไว้เป็นอนุสรณ์ ก็คือ ได้ร่วมกับคณะสงฆ์ก่อสร้างอาคารเรียนมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น ห้องเรียนจังหวัดร้อยเอ็ด รวมเป็นเงินบูรณะและก่อสร้างประมาณทั้งสิ้น ๕๐,๐๐๐,๐๐๐ บาท

๘. งานสาธารณสงเคราะห์

พระราชธรรมโสภณ (จำปี จนฺทมฺโม) ได้บำเพ็ญสาธารณสงเคราะห์ทั้งที่เป็นส่วนบุคคล และวัตถุ คือ ได้สงเคราะห์ทั้งพระภิกษุ สามเณร อุบาสกและอุบาสิกา ด้วยปัจจัย ๔ บ้าง ตามกำลังตามโอกาส เช่น ได้มอบทุนการศึกษาแก่พระภิกษุสามเณร ที่สอบไล่ได้นักธรรม-บาลี ในแต่ละปี ของสำนักเรียนต่างๆ ที่เรียนดี มอบทุนอาหารกลางวันแก่เด็กนักเรียน ในด้านวัดอุณาประชาชน สร้างถนนหนทาง ประปา ศาลา ทำน้ำ สร้างศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก เป็นต้น รวมเป็นเงินทั้งสิ้น ๑๔,๐๐๐,๐๐๐ บาท

๘. สมณศักดิ์

-พ.ศ.๒๕๒๓ ได้รับการแต่งตั้งเป็นพระฐานานุกรมเจ้าคณะอำเภอเมืองสรวง ที่
พระปลัดจำปี จนฺทมฺโม

-พ.ศ.๒๕๒๘ ได้รับพระราชทานเป็นพระครูสัญญาบัตรเจ้าอาวาสวัดราษฎร์ ชั้น
ตรีในพระราชทินนามที่พระครูสุวรรณจันทคุณ

-พ.ศ.๒๕๓๔ ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระครูสัญญาบัตรเจ้าอาวาส
ชั้นเอกในราชทินนามเดิม

-พ.ศ.๒๕๔๑ ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์ เป็นพระครูสัญญาบัตรเจ้าคณะ
อำเภอชั้นพิเศษ ในราชทินนามเดิม

-พ.ศ.๒๕๔๕ ได้รับพระราชทานตั้งสมณศักดิ์ เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญใน
ราชทินนามที่ พระสิริวุฒิเมธี

-พ.ศ.๒๕๕๐ ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นราช
ในราชทินนามที่ พระราชธรรมโสภณ วิมลศาสนกิจ มหาณิสสร บวรสังฆาราม คามวาสี

๑๐. มรณภาพ

ท่านได้ถึงแก่มรณภาพ เมื่อวันที่ ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๕๓ เนื่องจากเลือดไปเลี้ยง
หัวใจไม่เพียงพอทำให้หลอดเลือดตีบ รวมอายุได้ ๖๕ ปี ๔๓ พรรษา

ข. รูปภาพผู้ให้ข้อมูลสัมภาษณ์

ภาพที่ ๑ ผู้ให้สัมภาษณ์

สัมภาษณ์ พระสุชุมวาทเวที (สถาพร โชติธมฺโม/ไชยรัตน์). รองเจ้าคณะจังหวัดร้อยเอ็ด.

๖ ตุลาคม ๒๕๕๓

ภาพที่ ๒

สัมภาษณ์ พระครูกิตติสารโกวิท (สุเทพ สุกกธมฺโม/มุลสุข). รองเจ้าคณะจังหวัดร้อยเอ็ด.

๕ สิงหาคม ๒๕๕๓

ภาพที่ ๓

สัมภาษณ์ พระครูสุวรรณสรานุกิจ (นรินทร์ นรินโท/ศรีนา). เจ้าคณะอำเภอเมืองร้อยเอ็ด.

๔ ตุลาคม ๒๕๕๓

ภาพที่ ๔

สัมภาษณ์ พระครูสุวรรณโพธิ์ภิบาล (วิทย์ อุดกมลบุญ/แวงวรรณ). เจ้าคณะอำเภอโพนทอง.

๓๐ กันยายน ๒๕๕๓

ภาพที่ ๕

สัมภาษณ์ พระครูโสภิตปัญญารักษ์ (ชาย สุรวโธ/วงศ์ตลาด). เจ้าคณะอำเภอเสลภูมิ.

๔ ตุลาคม ๒๕๕๓

ภาพที่ ๖

สัมภาษณ์ พระครูปัญญารักษ์ (บุญมี ปุณฺณวโร/คุณแสน). เจ้าคณะอำเภอเกษตรวิสัย.

๕ สิงหาคม ๒๕๕๓

ภาพที่ ๗

สัมภณณ์ พระครูโอสถพิพัฒน์ (จันทา วฑฺฒโน/ชาติท่าค้อ). เจ้าคณะอำเภออาจสามารถ.

๕ สิงหาคม ๒๕๕๓

ภาพที่ ๘

สัมภณณ์ พระครูสิริอรรณสาร (สม อตุลจาโร/โคตรภักดี). เจ้าคณะอำเภอรวัชบุรี.

๕ สิงหาคม ๒๕๕๓.

ภาพที่ ๕

สัมภาษณ์ พระครูประภัสร์สิทธิคุณ (ประสิทธิ์ ปภัสโร/พันธ์เสนา).

เจ้าคณะอำเภอจตุรพักตรพิมาน. ๘ กันยายน ๒๕๕๓

ภาพที่ ๑๐

สัมภาษณ์ พระครูโพธิ์วิรุณ (สมศรี คุณวิโร/เรียบศิริ). เจ้าคณะอำเภอบึงสามพัน.

๘ กันยายน ๒๕๕๓

ภาพที่ ๑๑

สัมภาษณ์ พระครูประโชติสมณวัตร (บุญเลิศ จันทโชโต/พิมพ์แพทย์). เจ้าคณะอำเภอเมืองสรวง.

๕ สิงหาคม ๒๕๕๓

ภาพที่ ๑๒

สัมภาษณ์ พระครูสุจิตวิริยาภรณ์ (สมจิตร ฑีมาโยโก/ไถวสินธุ์). เจ้าคณะอำเภอโพธิ์ชัย.

๔ ตุลาคม ๒๕๕๓

ภาพที่ ๑๓

สัมภณณ์ พระครูโกศลบรรพกิจ (อ่อนสี อธิปญฺโญ/นุสาขณีย์). เจ้าคณะอำเภอศรีสมเด็จ.

๘ กันยายน ๒๕๕๓

ภาพที่ ๑๔

สัมภณณ์ พระครูผาสุกิจจาร (แหวน อคฺคปญฺโญ/โมกขรัตน์). เจ้าคณะอำเภोजังหาร.

๘ กันยายน ๒๕๕๓

ภาพที่ ๑๕

สัมภาษณ์ พระครูเอกุตตรสตาธิคุณ (สมเดช จิตวิโร/วงศ์ธรรม). เจ้าคณะอำเภอเชิงขี้นวัญ.

๘ กันยายน ๒๕๕๓

ภาพที่ ๑๖

สัมภาษณ์ พระครูภาวนาภิรักษ์ (เคน ปญญาสาโร). รองเจ้าคณะอำเภอเมืองร้อยเอ็ด.

๕ สิงหาคม ๒๕๕๓

ภาพที่ ๑๗

สัมภาษณ์ พระครูสิริสาธุวัตร (วิมล วิมโล /พลเมือง). รองเจ้าคณะอำเภอเมืองร้อยเอ็ด.

๔ ตุลาคม ๒๕๕๓

ภาพที่ ๑๘

สัมภาษณ์ นายอาคม มีชัย. ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดร้อยเอ็ด.

๒๕ กันยายน ๒๕๕๓

ภาพที่ ๑๕

สัมภาษณ์ นางสาวณิษฐา เมืองเชียงหวาน. วัดนันทธรรมจังหวัดร้อยเอ็ด.

๑๑ ตุลาคม ๒๕๕๓

ภาพที่ ๒๐

สัมภาษณ์ ดร.ไพฑูรย์ สนวนมะไฟ. อาจารย์ มจร.ห้องเรียนร้อยเอ็ด. ๖ ตุลาคม ๒๕๕๓

ภาพที่ ๒๑

สัมภาษณ์ นายสงวน หล้าโพทนัน.อาจารย์ มจร.ห้องเรียนร้อยเอ็ด.๖ ตุลาคม ๒๕๕๓

ภาพที่ ๒๒

สัมภาษณ์ นายสุธีร์กิต ฝอดสูงเนิน. อาจารย์ มจร. ห้องเรียนร้อยเอ็ด. ๖ ตุลาคม ๒๕๕๓

ภาพที่ ๒๓

สัมภาษณ์ นายประยูร จรเจริญ. นักวิชาการศาสนาชำนาญการ. ๔ ตุลาคม ๒๕๕๓

ภาพที่ ๒๔

สัมภาษณ์ นายโยธิน อวรรณ. นักวิชาการศาสนาชำนาญการ. ๔ ตุลาคม ๒๕๕๓

ภาพที่ ๒๕

สัมภาษณ์ นายอนันต์ เจริญแก่นทราย.นักวิชาการศาสนาชำนาญการ. ๔ ตุลาคม ๒๕๕๓

ภาพที่ ๒๖

สัมภาษณ์ นายเสกสิทธิ์ เศรษฐโกศล. นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการ.

๒๕ ตุลาคม ๒๕๕๓

ภาพที่ ๒๓

สัมภาษณ์ นายรัชชัย สุริหาร. นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการ.

๒๕ ตุลาคม ๒๕๕๓

ภาพที่ ๒๔

สัมภาษณ์ นางอรพรรณ พรหมกระบิล. นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการ.

๒๕ ตุลาคม ๒๕๕๓

ภาพที่ ๒๕

สัมภาษณ์ นายสุภกฤต เทศกัจจ. คณาจารย์ มจร. ห้องเรียนจังหวัดร้อยเอ็ด. ๖ ตุลาคม ๒๕๕๓

ภาพที่ ๓๐

สัมภาษณ์ นางจิราภรณ์ บุญโพธิ์. นักวิชาการศาสนาชำนาญการ. ๔ ตุลาคม ๒๕๕๓

ภาพที่ ๓๑

สัมภาษณ์ นายวัชรพล แก้วเสน่ห์โน, นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการ, ๓๐ กันยายน ๒๕๕๓

ภาพที่ ๓๒

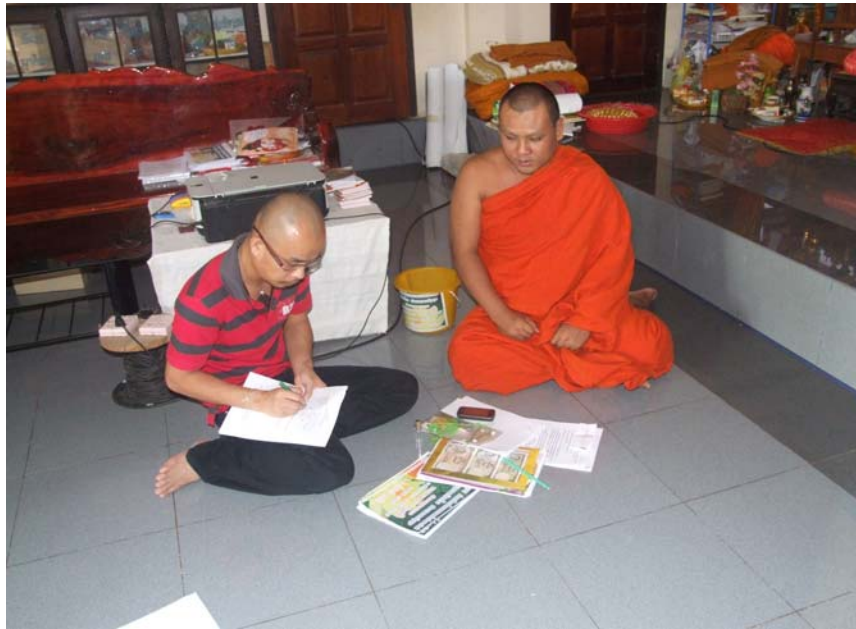
สัมภาษณ์ นายแทน พรหมปัญญา, นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการ, ๒๙ กันยายน ๒๕๕๓

ภาพที่ ๓๓

สัมภาษณ์ นายปรีชา แสนรัตน์. ผู้ประสานงานเครือข่ายประชาคมงดเหล้าจังหวัดร้อยเอ็ด.

๘ สิงหาคม ๒๕๕๓

ภาพที่ ๓๔

สัมภาษณ์ นางกำไลทอง ชาเหล่า. นักวิชาการศาสนาชำนาญการ. ๔ ตุลาคม ๒๕๕๓

แบบสัมภาษณ์

ค. แบบสัมภาษณ์
กลุ่มเป้าหมาย ประกอบด้วย
รองเจ้าคณะจังหวัดร้อยเอ็ด/เจ้าคณะอำเภอ-รองเจ้าคณะอำเภอ
(จำนวน ๑๕ รูป/ชุด)

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไป

๑. ชื่อผู้รับการสัมภาษณ์
๒. วันเดือนปีที่สัมภาษณ์.....
๓. สถานที่ที่สัมภาษณ์.....
๔. อายุ.....ปี พรรษา.....
๕. ประสบการณ์การบริหารในตำแหน่ง.....ปี
๖. วุฒิการศึกษา
 ๑. ศาสนศึกษา (นักธรรม-บาลี).....
 - ๒.สามัญศึกษา/ปริญญา.....

ตอนที่ ๒ หัวข้อสัมภาษณ์ “หลักธรรมทั่วไปของภาวะความเป็นผู้นำของพระราชาธรรมโสภณ (จำปี จันทมุนี)”

๑. การใช้หลักอริยปทัศ ๓ ในด้านการปกครอง

-ท่านคิดว่า ท่านพระราชาธรรมโสภณ (จำปี จันทมุนี) ใช้หลักอริยปทัศ ๓ ในการปกครองคณะสงฆ์อย่างไร และมีผลอย่างไรต่อการปกครองคณะสงฆ์ร้อยเอ็ด ในด้านต่างๆ ต่อไปนี้

-อัตตาริยปทัศ (ถือตนเองเป็นศูนย์กลางในการปกครอง)

.....

-โลกาธิปไตย (ถือคนส่วนใหญ่เป็นศูนย์กลางในการปกครอง)

.....
 -ธัมมาธิปไตย

.....

๒. การใช้หลักพรหมวิหาร ๔ ในด้านการปกครอง

-ท่านคิดว่า ท่านพระราชธรรมโสภณ (เจ้าปี จนฺทมฺโม) ใช้หลักพรหมวิหาร ๔ ในการปกครองคณะสงฆ์อย่างไร และมีผลอย่างไรต่อการปกครองคณะสงฆ์ร้อยเอ็ด

.....

.....

๓. การใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ ในด้านการศึกษาสงเคราะห์ สาธารณสงเคราะห์ และการสาธารณูปการ

-ท่านคิดว่า ท่านพระราชธรรมโสภณ (เจ้าปี จนฺทมฺโม) ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ อย่างไร ต่อการบริหารจัดการในด้านต่างๆ ดังต่อไปนี้

๓.๑ ด้านการศึกษาสงเคราะห์

.....

.....

๓.๒ ด้านสาธารณสงเคราะห์

.....

.....

๓.๓ ด้านการสาธารณูปการ

.....

.....

-ท่านคิดว่า ท่านพระราชธรรมโสภณ (เจ้าปี จนฺทมฺโม) ใช้หลักพละ ๕ อย่างไร ต่อการบริหารจัดการในด้านต่างๆ ดังต่อไปนี้

๔.๑ ด้านการศึกษา

.....

.....

๔.๒ ด้านการเผยแผ่

.....

.....

ตอนที่ ๓ หัวข้อสัมภาษณ์ “หลักธรรมที่สนับสนุนภาวะความเป็นผู้นำของพระราชธรรมโสภณ (เจ้าปี จนุทมฺโม)”

๑. การใช้หลักสาราณียธรรม ๖ ในการปกครอง

-ท่านคิดว่า ท่านพระราชธรรมโสภณ (เจ้าปี จนุทมฺโม) ใช้หลักของสาราณียธรรม ๖ อย่างไรในการปกครอง

.....

.....

๒. การใช้หลักทศ ๖ ในการปกครอง การศึกษาและการเผยแผ่

-ท่านคิดว่า ท่านพระราชธรรมโสภณ (เจ้าปี จนุทมฺโม) ใช้หลักทศ ๖ อย่างไร

.....

.....

-การศึกษา

.....

.....

-การเผยแผ่

.....

.....

๓. การใช้หลักอปริหานิยธรรม ๗ ในการปกครอง

-ท่านคิดว่า ท่านพระราชธรรมโสภณ (เจ้าปี จนุทมฺโม) ใช้หลักอปริหานิยธรรม ๗ ในการปกครอง อย่างไร

.....

.....

๔. การใช้หลักสัปปริสธรรม ๗ ในการปกครอง การศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่และการสาธารณูปการ

-ท่านคิดว่า ท่านพระราชธรรมโสภณ (เจ้าปี จนุทมฺโม) ใช้หลักสัปปริสธรรม ๗ อย่างไร ในด้านต่างๆ ดังนี้

-ด้านการปกครอง

.....

 -การศึกษาและการศึกษาสงเคราะห์

-การเผยแพร่

-การสาธารณูปการ

ผู้สัมภาษณ์ข้อมูลภาคสนาม

พระครูสังฆรักษ์ณรงค์ฤทธิ์ ฐานวโร (ตะนะวัน)

นิสิตปริญญาโท พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พร.ม.)

รหัสนิสิตเลขที่.....ปีการศึกษา.....

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

สถานที่สัมภาษณ์ วัด.....บ้านเลขที่.....

ตำบลอำเภอจังหวัด.....

ข. แบบสัมภาษณ์
กลุ่มเป้าหมาย ประกอบด้วย
พุทธศาสนิกชน จำนวน ๒๐ คน

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไป

๑. ชื่อผู้รับการสัมภาษณ์
๒. วันเดือนปีที่สัมภาษณ์.....
๓. สถานที่ที่สัมภาษณ์.....
๔. อายุ..... ปี
๕. วุฒิการศึกษา
 ๑. ศาสนศึกษา (นักธรรม-บาลี).....
 ๒. สามัญศึกษา/ชื่อปริญญาที่ได้สำเร็จ.....

ตอนที่ ๒ หัวข้อสัมภาษณ์ “หลักธรรมทั่วไปของภาวะความเป็นผู้นำของพระราชธรรมโสภณ (จำปี จันทมโม)”

๑. การใช้หลักอริยปัตถิ ๓ ในด้านการปกครอง

-ท่านคิดว่า ท่านพระราชธรรมโสภณ (จำปี จันทมโม) ใช้หลักอริยปัตถิ ๓ ในการปกครองคณะสงฆ์อย่างไร และมีผลอย่างไรต่อการปกครองคณะสงฆ์ร้อยเอ็ด ในด้านต่างๆ ต่อไปนี้

-อัตตาริยปัตถิ (ถือตนเองเป็นศูนย์กลางในการปกครอง)

.....

.....

-โลกาธิปไตย (ถือคนส่วนใหญ่เป็นศูนย์กลางในการปกครอง)

.....

.....

-ธัมมาริยปัตถิ (ถือความยุติธรรม ถือความถูกต้องเหตุผลเป็นศูนย์กลางในการปกครอง)

.....

.....

๒. การใช้หลักพรหมวิหาร ๔ ในด้านการปกครอง

-ท่านคิดว่า ท่านพระราชธรรมโสภณ (เจ้าปี จนฺทมฺโม) ใช้หลักพรหมวิหาร ๔ ในการปกครองคณะสงฆ์อย่างไร และมีผลอย่างไรต่อการปกครองคณะสงฆ์ร้อยเอ็ด

.....

.....

๓. การใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ ในด้านการศึกษาสงเคราะห์ สาธารณสงเคราะห์ และการสาธารณูปการ

-ท่านคิดว่า ท่านพระราชธรรมโสภณ (เจ้าปี จนฺทมฺโม) ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ อย่างไร ต่อการบริหารจัดการในด้านต่างๆ ดังต่อไปนี้

๓.๑ ด้านการศึกษาสงเคราะห์

.....

.....

๓.๒ ด้านสาธารณสงเคราะห์

.....

.....

๓.๓ ด้านการสาธารณูปการ

.....

.....

-ท่านคิดว่า ท่านพระราชธรรมโสภณ (เจ้าปี จนฺทมฺโม) ใช้หลักพละ ๕ อย่างไร ต่อการบริหารจัดการในด้านต่างๆ ดังต่อไปนี้

๔.๑ ด้านการศึกษา

.....

.....

๔.๒ ด้านการเผยแผ่

.....

.....

ตอนที่ ๓ หัวข้อสัมภาษณ์ “หลักธรรมที่สนับสนุนภาวะความเป็นผู้นำของพระราชาธรรม
โสภณ (เจ้าปี จนุทธุโม)”

๑. การใช้หลักสาราณียธรรม ๖ ในการปกครอง

-ท่านคิดว่า ท่านพระราชาธรรมโสภณ (เจ้าปี จนุทธุโม) ใช้หลักของสาราณีย
ธรรม ๖ อย่างไรในการปกครอง

.....
.....

๒. การใช้หลักทิส ๖ ในการปกครอง การศึกษาและการเผยแผ่

-ท่านคิดว่า ท่านพระราชาธรรมโสภณ (เจ้าปี จนุทธุโม) ใช้หลักทิส ๖ อย่างไร

.....
.....

-การศึกษา

.....
.....

-การเผยแผ่

.....
.....

๓. การใช้หลักอปริหานิยธรรม ๗ ในการปกครอง

-ท่านคิดว่า ท่านพระราชาธรรมโสภณ (เจ้าปี จนุทธุโม) ใช้หลักอปริหานิยธรรม
๗ ในการปกครอง อย่างไร

.....
.....

๔. การใช้หลักสัปปริสธรรม ๗ ในการปกครอง การศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผย
แผ่และการสาธารณูปการ

-ท่านคิดว่า ท่านพระราชาธรรมโสภณ (เจ้าปี จนุทธุโม) ใช้หลักสัปปริสธรรม ๗
อย่างไร ในด้านต่างๆ ดังนี้

-ด้านการปกครอง

.....

 -การศึกษาและการศึกษาสงเคราะห์

-การเผยแพร่

-การสาธารณูปการ

ผู้สัมภาษณ์ข้อมูลภาคสนาม

พระครูสังฆรักษ์ณรงค์ฤทธิ์ ฐานวโร (ตะนะวัน)

นิสิตปริญญาโท พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พร.ม.)

รหัสบัณฑิตเลขที่.....ปีการศึกษา.....

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

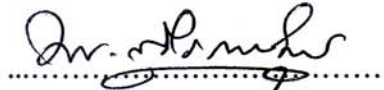
สถานที่สัมภาษณ์ วัด.....บ้านเลขที่.....

ตำบลอำเภอจังหวัด.....

ประวัติผู้วิจัย

- ชื่อ : พระครูสังฆรักษ์ณรงค์ฤทธิ์ ฐานวโร (ตะนะวัน)
- เกิด : วันพุธที่ ๒ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๒๒
- สถานที่เกิด : ๑๒๖ หมู่ที่ ๑๕ บ้านธาตุพัฒนา ตำบลคูอี่ง อำเภอนองฮี จังหวัดร้อยเอ็ด
- การศึกษา : นักธรรมเอก, ป.ธ.๓ , ศาสนศาสตรบัณฑิต (ศน.บ.) การบริหารการศึกษา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
- อุปสมบท : วันที่ ๒๕ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๔๖
- สังกัด : วัดสุวรรณาราม ตำบลหนองฮี อำเภอนองฮี จังหวัดร้อยเอ็ด ๔๕๑๔๐
- เข้าศึกษา : มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๕๑
- สำเร็จการศึกษา : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต(พระพุทธศาสนา) พ.ศ. ๒๕๕๕
- ที่อยู่ปัจจุบัน : สำนักปฏิบัติธรรม ธรรมตา ตำบลพระลับ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น
๔๐๐๐๐

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับ
วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

(พระสุธีธรรมานุวัตร, ผศ.ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์.....ประธานกรรมการ
(พระมหาฤกษ์ ตรี โณ, ผศ.ดร.)

.....กรรมการ
(พระมหาบาง เขมานนุโท, คร.)

.....กรรมการ
(ดร.อุคร จันทวัน)

.....กรรมการ
(ดร.ประยูร แสงใส)

.....กรรมการ
(รศ.ดร.ประจิตร มหาหิง)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์	พระมหาบาง เขมานนุโท, คร.	ประธานกรรมการ
	ดร.อุคร จันทวัน	กรรมการ
	ดร.ประยูร แสงใส	กรรมการ